

4 Avádatguovlojuohku

4.1 Avádagaid ásaheami ulbmilat ja vuolggasajit

Avádagaid ásaheami ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) mihttomeriid ja stivret áidalas meahci dálá ja boahttevaš geavaheami nu, ahte ulbmilat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttas juksanmeari – meahcceluonddu seailluheapmi ja maiddái sáme-kultuvrra ja luondduealáhusaid dorvudeapmi – leat guovddášulbmilat olles áidalas meahcis. Dasa lassin meahcceguovloláhka gáibida guovllu mánggabealat geavaheami vejolašvuodaid ovddideami, mii dárkkuha lága dárkilis vuodustusaidda mielde dán dáhpáhusas lagamustá virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma vejolašvuodaid ordnema. Dát ulbmil manná muhtin muddui ruossalassii golbma vuosttas mihttomeriin. Maiddá meahcceluonddu seailluheami, sáme-kultuvrii gullevaš boazodoalu sihkkarastima ja eará luondduealáhusaid dorvudeami gaskka gávnojit ruossalasvuodát.

Avádatjuoguin lea figgamuš meahcceguovllu eanageavaheami mihttomearálaš stivremii ja minimastit birrasa guorbama, šládjavalljodaga heahtašuvvama ja geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid. Avádatjuohku govvida áidalas meahci mánggabealat geavahanulbmila vuoruheami áidalas meahci sierra osiin, vai meahcceguovlolága visot ulbmilat ollašuvvet.

Avádatjuogus beroškeahhtá lea boazodoalu ja luondduealáhusaid fidnodoaimma sihkkaraston miehtá meahcceguovllu. Geavadis avádatjuoguin sáhtá stivret Meahcceráđdehusa eanageavahančovdosiid, virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma ja daidda gullevaš johtolagaid, eará bálvalusráhkadagaid, lohpepolitihka ja dohkálaš doaimmaid gustovaš láhkaásaheami olis.

Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon rávarokkiid goaivun, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja baktevuodu vaháguhttin. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohtpan ja maiddá vистиid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi. Dás leat goittotge spiehkastagat. Lobálaš lea ráhkadit ja ortnegis doallat dakkáraš vистиid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbášlaččat guosseolbmuid oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luonddubearošteaddjiid várás. Ásahus (852/1988) ii gáržžet guollebivddu, meahcebivddu, čoaggima dahje boazodoalu.

4.2 Avádagaid ásaheami vuodustusat Muotkeduoddara meahcceguovllus

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea earenoamáš dehálaš guovlu boazodoalliide, luondduealáhusa eará doaimbiide, báikkálaš ássiide ja báikkálaš turismafitnodatdoalliide. Luondduealáhusaid ja sáme-kultuvrra oadjudeapmi ja maiddá guovllu meahcceluonddu – nugo maiddá báikkálaš olbmuid ruovttudárbovuodastusa, meahcebivddu ja luomečoaggima – seailluheapmi leat guovddázis. Báikki olbmuid virkkosmahttingeavahus meahcceguovllus lea dehálaš guovllu giliid lahkosiin ja gidddárvve olles meahcceguovllus. Muotkeduoddara guovlu lea maiddá dehálaš meahcevánddardeaddjiide. Meahcceguovllu máttanuorteosis lea mohtorgielkámáđii, masa olgobáikegotte olbmuid miedehuvvojit mohtorgielkávuodjinlobit.

Dáid vuodustusaiguin stuorámuš oassi meahce- ja jekkiidsuodjalanguovllus galgá leat boaitto-avádat. Virkkosmahttinavádagas sihkkarastojit sihke iešráđálaš ja oahpistuvvon luondduturisma vejolašvuodát ja stivrejuvvo áidalas meahci virkkosmahttingeavahus nu, ahte áidalas meahci eará atnui čuohtci hehttehus livččii unni. Avádatjuogus beroškeahhtá lea boazodoalu ja luonddue-

aláhusaid fidnodoaimma dáhkiduvvon juohke sajis áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddá virkkosmahttinavádagas; ja nuppe dáfus juohkeolbmovuoigatvuodaiguin oažžu lihkadit juohke sajis áidalas meahcis – maiddá boaittoavádagas.

Meahceguovllus lea vejolaš hukset doarjjabáikkiid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Jekkiidsuodjalanguovlluin lobálaš lea hukset ja ortnegis doallat dušše fal dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbasklačča álbmoga oahpasteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás.

Avádatjuohku vuodđuduvvá gustovaš dili kártemii ja árvoštallamii boahhtevuoda dárbbuin sierra geavahanvugiid hárrái. Avádatjuohku oadjuda boazodoaluin bargama vejolašvuodaid guhkes áigegaskkas uhcemustá dálá dásis, dannego dat muddedallá earret eará virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid sajádaga ja meahcejohtalusa. Avádatgat eai gáržžet báikki olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – nugo boazodoalu, meahcebevuddu ja guollebevuddu. Avádatjuogu lea figgamuš sihkkarastit Muotkeduoddara meahceguovllu luoduláganvuoda ja arvvosmahttit vánddardeapmái juohkeolbmovuoigatvuodaiguin. Guovllu meahceguovllu oktilašvuoda, vátna bálvalusrusttegiid ja vadjolanjohtolagaid váiluma sáhtá atnit guovllu meahcevánddardeami, luondduturisma ja virkkosmahttingeavaheami stuorámuš geasuheaddjin.

4.3 Avádatjuohku

Guovlu juhkkovuvvo guovtti avádahkii, mat stivrejit guovllu geavaheami, ráhkadagaid sajádaga ja maiddá johtalusa ja lohpepolitihka (govva 2, tabealla 4):

- 1) boaittoavádahkii (s. 154 600 ha, 97,7 % plánenviidodagas)
- 2) virkkosmahttinavádahkii (s. 3 650 ha, 2,3 % plánenviidodagas).

4.3.1 Virkkosmahttinavádat

Virkkosmahttinavádat rájáiduvvá eanaš kilomehterbeali govdosáš avádahkan Muotkeduoddara áidalas meahcis gustovaš mohtorgielkámádii ja birrasiidda. Earenoamážit mohtorgielkávuojašeapmi čohkiida dán avádahkii. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámádii ja Fierbmejávri (Viermijávri) ja Suololuobbala (Suáluiluobâl) gaskasaš guovlu ja maiddá ng. **Lahtis-bartta** biras. Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhtá miedehit oanehis-áigásaš lobiid vuoigastansajiid doallama várás virkkosmahttinavádagas. Earenoamážit Fierbmejávri ja Suololuobbala birrasa guovllut leat dárkkuhuvvon lagamustá prográmmabálvalusfitnodagaide miedehuvvon oanehisbotta vuoigastansajiid várás ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaissuid oktavuodas. Virkkosmahttinavádagas eai leat merkejuvvon vadjolanbálgát, iige dat eanaš eatnamiid beales heive bures geasseáigge vánddardeapmái. Geasset ja čakčat vánddardeaddjit johtet lagamustá boaittoavádagas, gos lea dáhttu seailuhit juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodđuduvvi vánddardeami guovllu váldovánddardanvuohkin. Jagis 1949 huksejuvvon ng. Lahtis-barta, mii lea Bealdejoga gáttis, ja dan biras leat bivnnuhis vánddardanguovlu maiddá geasset. Lahtis-bartta leat doallan ortnegis ja fuolahuvvon guovllu vánddardeaddjit ja báikkálaš turismafitnodatdoalli.

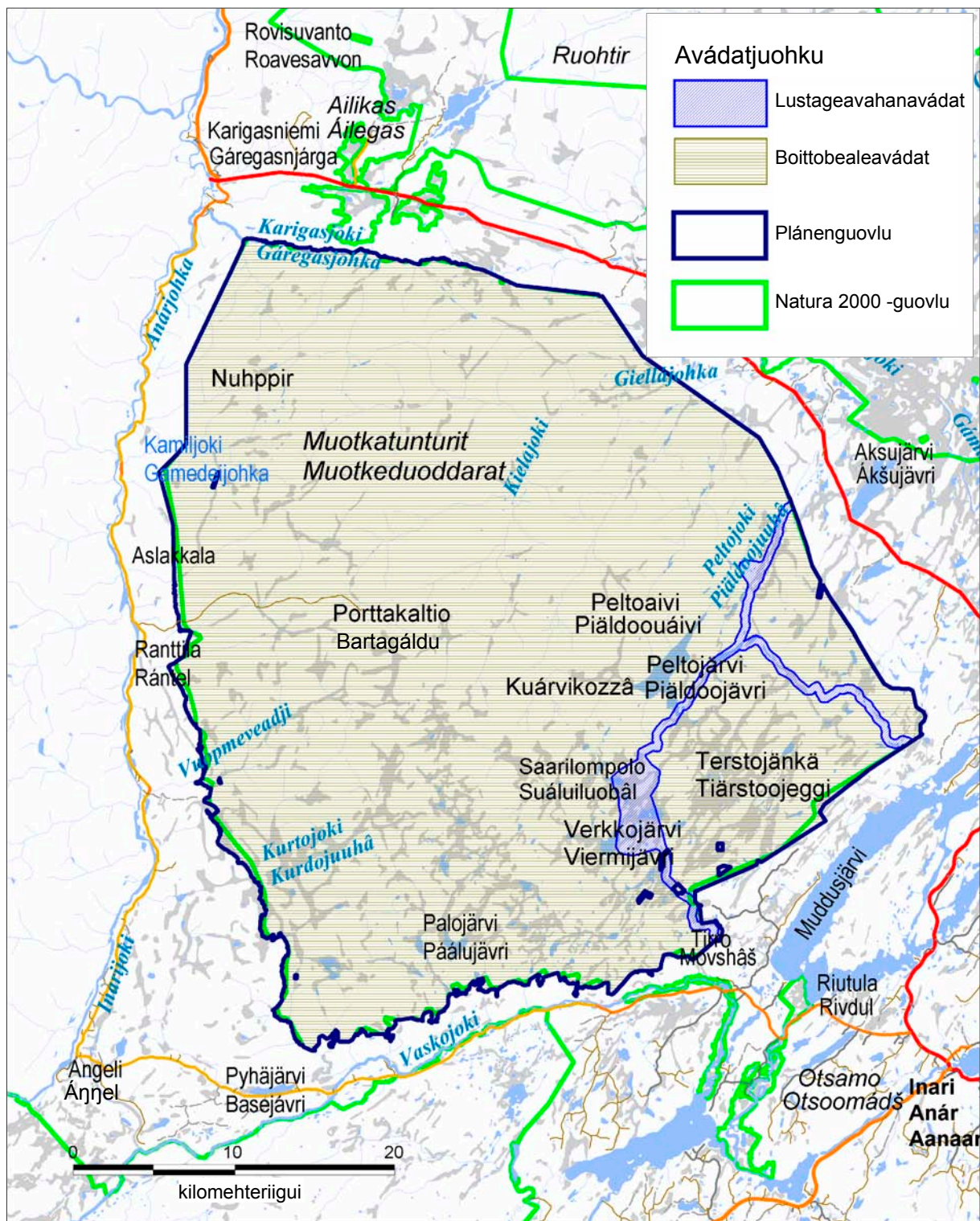
4.3.2 Boaittoavádat

Boaittoavádat lea nu luondduvidá guovlu go vejolaš, gosa eai ráhkaduvvo ođđa bálvalusrusttegat. Guokte fuolahuvvon ávdinstobu, mat gávdnojit Muotkeduoddara meahcceguovllus, leat boaittoavádagas. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon geinnodagat iige daid leat dárkkuhus ráhkaditge. Davvi-Sámi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhtá goittotge dárbbasettiin merket ođđasit. Jos bálggis merkejuvvo, de gáibida dat maiddá oahpistanmearkkaid ja ráhkadagaid (ovdam. guhkesmuoraid). Luondduealáhusain boazodoallu lea deháleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttudárbo- ja lustaguollebivdit guovllus johtet juoga veardde sihke geasset ja dálvet. Guovllus sáhtá lágidity meahcceguovllolundui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. Boaittoavádagas leat maiddá geasseáigásaš meahcejohtalusgeinnodagat ja lagamustá luondduealáhusaid fidnodoibmii gullevaš doarjjabáikkid. Jekkiidsuodjalanguovlluin luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde gustovaš doarjjasajiid dahje guolástan- ja meahcebivdodoarjjabáikkiid huksen ii leat vejolaš.

Tabealla 4. Plánas ovdanbukton avádatjuogu mielde lobálaš ja gildojuvvon ráhkadagat ja doaimmat.

* = Davvi-Sámi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhtá merket ođđasit (ii ollašuttuovvo goittotge dán plánaáigodagas).** = Gávdnovaš mohtorgielkávuojáhagaid sáhtá nuppástuhtit mohtorgielkájohtolahkan. 1 = (gč. lohku 11.4 Meahcejohtalus). 2 = eará sajiin oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide.

Ráhkadat/Doaibma	Boaittoavádat	Virkkosmahttinavádat
Ávdinstobut	Eai ođđa	Gal leat
Meahcceráđdehusa ođđa fuolahus- ja bearráigeahččostobut	Eai ođđa visttiit	Eai ođđa visttiit
Fitnodatdoalliide dárkkuhuvvon várren-čuozasajit (dolastallansajit/visti)	Eai	Eai
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš vuonjnastansajit	Eai	Gal leat, sierranas dáhpáhusain eanemustá 2 mánotbadjái
Juohkeolbmovuogiatvuodaid badjelmanni gohttemii mieđehahtti gohttenlobit ovdam. dihte meahcebivdui, guollebivdui, iskáriidda dahje leairaskuvllaide	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta
Boazodoalu doarjjabáikkid ja ráhkadagat	Gal leat	Gal leat
Eará luondduealáhusaid doarjjabáikkid, meahcebivdo- ja guolástandoarjjabáikkid	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus
Vándardeami ráhkadagat (ee. gohtten- ja dolastallansajit ja daid rusttegat, oahpistanmearkkat)	Eai ođđa*	Gal leat
Merkejuvvon bálgát	Eai*	Eai
Čuoiganjohtolagat	Eai	Gal leat
Geasseáigásaš meahcciefievro-vuojáhagat báikkálaš olbmuid	Geasseáigásaš meahcejohtaluslohpegeavada mielde ¹	Geasseáigásaš meahcejohtaluslohpegeavada mielde
Ođđa mohtorgielkámáđiijat/bálgát	Eai	Eai ođđa**
Mohtorgielkásafarilobit prográmmabálvalusfitnodatdoalliide	Oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide	Riikkadási mg-máđiijas eai ráddjehusat, earremearrádusa mielde ²
Gielkálobit olgobáikkálaš olbmuid mohtorgielkámáđiijaid olggobealde	Dálveáigásaš meahcejohtaluslohpegeavada mielde ¹	Dálveáigásaš meahcejohtaluslohpegeavada mielde
Helikoptera seaivunsajit	Gal leat	Gal leat
Guhkesmuorat ja šalddit	Eai*	Dárbbu mielde
Meahcebivdu	Gal lea	Gal lea
Guollebivdu	Gal lea	Gal lea
Čoaggin	Gal lea	Gal lea
Gaskaboddosaš gohtten (eanemustá 3 jdr) juohkeolbmovuogiatvuodain	Gal lea	Gal lea
Dolastallan	Gal lea. Lobálaš goike ovssiin, rissiin ja uhca gudduin	Gal lea. Lobálaš goike ovssiin, rissiin ja uhca gudduin

Govva 2. Muotkeduoddara meahcceguovllu avádatjuohku. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1 Dálá dilli

5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Áidalas meahcit eai leat aitosáš luonddusuodjalanguovllut dahjege dat eai leat vuodđduvvon luonddusuodjalanlágain (1096/1996). Meahcceguovlolága (62/1991) oppalašvuodustusain daddjuvvo, ahte

Luonddusuodjalanguovllut eai geavadis duhtat visot dárbbuid, mat laktásit áidalas mehciid luonddudállodollui ja mánggabealát atnui. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkáraš guovlluid, mat eai leat normála dálloalloanus, muhto mat eai dattetge livčče nu čavgadii suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) [1096/1996] mielde gustovaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka eastá dihto, sakka luonddu nuppástuhtti doaimmaid, muhto muđui áidalas meahcit leat láhkaásaheami ektui seamma sajádagas go daid birastahtti guovllut. Luonddusuodjalanláhka ii lokte meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láhka gustohuvvo áidalas meahcis seammaláhkai go earáge guovlluin.

5.1.2 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Luonddusuodjaleami stivre luonddusuodjalanláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea luonddu mánggabealátvuoda bajásdoallan, luonddučábbodaga ja eanaoainnusárvvuid gáhtten ja maiddá luondduvalljodagaid ja luonddubirrasa suvdilis geavaheami doarjun. Luonddusuodjaleamis ulbmilin lea riikamet luonddutiippaid ja luoduealánšlájaid oiddolaš suodjaleami dási juksan ja seailuheapmi.

Eurohpa ovtastumiid rádi mearrádusain lea jagi 1992 rájes ovddiduvvon oktilaš eurohpalaš ekologalaš fierpmádat. Dán Natura 2000 -fierpmádaga ulbmilin lea dáhkidit eurohpalaš luonddu mánggabealátvuoda seailuma. (Birasministeriija 1999)

Natura 2000 -fierpmádat čohkiida ovtastumi dehálažžan atnin guovlluin, main gávdnojit luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktagis I logahallon luonddutiipat (gč. lohku 2.4 **Natura-luonddutiipat**) ja laktagis II logahallon šlájaid elinbirrasat. Dáid guovlluid gohčodit **SCI**-guovlun. Luonddudirektiivva vuodul evttohuvvon guovlluid lassin Natura 2000 -fierpmádahkii leat almmuhuvvon loddedirektiivva (79/409/ETY) njuolggadusaid mielde luohkáide juogaduvvon lottiidsuodjalanguovllut, maid gohčodit **SPA**-guovlun.

Luonddudirektiivva laktaga I luonddutiippain 69 dihttojit Suomas. Luonddudirektiivii gullet maiddá sullii 600 ealánšlaja, main Suomas gávdnojit sullii 130 šlaja. Loddedirektiivva laktagis I leat logahallon sullii 200 šlaja, mat gáibidit suodjalandoaimmaid. Suomas dán gávdnojit sullii 60 loddešlaja.

Jekkiidsuodjalanguovlluid dárkkuhussan lea suodjalit mávssolaš jeaggeoppalašvuodaid, seallu-hit jekkiineamet gávdnovaš ealli- ja šaddošlájaid, čájánasaid daid šaddadan ealánservodagain ja jápma luonddu čohkiideami ja eanaoainnusoppalašvuodaid. Jekkiidsuodjaleami váibmosin lea **jeaggeovttastumiid** suodjaleapmi. Jeaggeovttastupmi šaddada ekologalaš oppalašvuoda, man seailuma vuoddoektun lea, ahte dan čáhce- ja biebmodoallu ii nuppástuhttojuvvo.

5.1.3 Árbevirolaš duovdagat

Muotkeduoddara meahcceguovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviidosáččat, eatnangottálaččat ja báikkálaččat divrrasin árvoštallon árbevirolaš duovdda-čuožáhat (Kalpio & Bergman 1999).

5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Plána luonddusuodjaluslaš ulbmilin lea guovllus dihttovaš luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktaga I luonddutiippaid ja laktaga II slájaid eallinbirrasiid suodjaleapmi ja maiddá guovllus dihttovaš áitatvuollásaš ja ráfáidahtton slájaid seailun guovllus.

Meahcceráddehus vástida goaskin-, mearragoaskin-, bárbmo- ja rievssatfálle-, giljobaš- ja maiddá njállanáliid čuovvumis ja suodjaleamis. Dán barggus Meahcceráddehus doaibmá ovttasbarggus dutkiiguin, luonddusuodjalanorganisašuvnnaiguin, bálgosiiguin ja eará čanasjoavkkuiguin.

Njálaid biedjoguovlluin lea figgamuš doallat riebannáli rájálažžan. Meahcceráddehus sáhtá oheat boahttevuodasge eana- ja meahccedoallosministeriijas sierranaslobi bivdit njála biedjoguovlluin riebaniid atnimiin veahkkenavvun mohtorgielkká ja bissu. Bivdin doibmejít báikkálaš guovllu bures dovdi olbmot. Áššis addojuvvo informašuvdna jahkásaš čoahkkimiin čanasjoavkkuide (bálgosat, luonddusuodjalsearvvit, fuoddogáhttensearvvit ja gielddat).

Meahcceráddehus čadaha guovllus linnjálohkamiid stuorraspirenáliid dili čielggadeami várás ovttasbarggus FGDL:in ja bálgosiiguin. Luonddubearráigeahččit čuvvot stuorraspirenáliid maiddá eara doaimma lassin go johtalit guovllus.

Meahcceráddehus oassálastá guovllu rievssatnáliid čuovvumii ja ordne bivddu stivrema suvdilis geavaheami vuoddojurdagiin.

Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi oadjuduvvo guollebivddu muddemiin. Rávdduid sirddagilvimat čadahuvvojít sивvadit ja kontrolla vuolde. Báhcaveaji čázádatguovllu čáziide sáhtá gilvit guliid Anára guollešaddadanlágádusas lohpeeavttuid vuodul.

Áitatvuollásaš šattuid dihttomat dárkkistuvvojít ja váldojít čuovvumii dárbbu mielde. Dihtton-dieđut vurkejuvvojít birashálddahusa **Hertta**-diehtovuogádaga **ealánšlájat**-oassái. Áitatvuollásaš slájaid suodjaleamis doibmejuvvo ovttasbarggus Suoma birasguovddážiin, Lappi Geavu dutkamušllágádusain, Turku universitehta šaddomuseain, Luonddudiedalaš guovddášmusea šaddomuseain ja Oulun universitehta šaddomuseain ja maiddá báikkálaš ássiiguin ja šaddoberošteaddjiiguin.

Meahcceráddehus oahpista guossejohttiid birra seastevaš vánddardeapmái luondduguovddážiin, luonddustobuin ja fierpmádatsiidduin (**luontoon.fi**, **lundui.fi**).

Meahcceráđđehus iská muddet meahccejohtalusa ja oadjudit guovllu luonddudili ja luodulágan-vuoda seailuma ja maiddáí áitatvuollásaš ealliid bessenráfi.

5.3 Čuovvun

Meahcceráđđehusa bargun lea čuovvut iežas hálddašan guovlluid luonddu dili ja luonddus dáhpáhuvvi nuppástusaid ja maiddáí áitatvuollásaš ja vuorjeluvvan šaddo- ja eallišládjanáliid. Meahcceráđđehus riepmá dárbbášlaš suodjalandoaimmaide ja informere dás mearrideaddjiid. Dát lea oassi Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanbarggus. Meahcceráđđehus galgá čuovvut maiddáí fuodđonáliid ovdáneami ja figgat ovttasbarggus fuodđogáhttenbiriin ja fuodđogáhttenserviiguin oadjudit daid. Dáid ulbmiliid ollašuttima várás Meahcceráđđehus ee. gárvvista dikšun- ja geavahanplánaid, oahpaha bargoveaga, doaibmá sertifikaston biras- ja kvalitehtavuogadaga mielde, bajásdoallá áitatvuollásaš šlájaid registraraid, čuovvu jeavddalaččat gazzalottiid ja stuorra-spiriid meari ja čadaha fuodđolohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea Meahcceráđđehusa **SutiGis**-diehtomáddodat, gos gávdnojit iešguđet govadasa diedut luonddutiippain. Luonddutiipadieđut Muotkeduoddara áidalas meahci luonddutiippain leat boahtán jagiin 1996–2000 čadahuvvon Davvi-Sámi ja UKK-luonddumeahci luonddukártemis (Sihvo 2001, 2002) (Lavtta 5).

Áitatvuollásaš šattuid ja guobbariid gávdnostumit dárkkistuvvojit meahcis ja Meahcceráđđehus ollašuttá dasa vástuibiddjon šaddošládjačuovvumiid. Luonddusuodjalanásahusa (160/1997) mielde birasministeriija galgá lágidit luoduealánšlájaid čuovvuma Suomas nu, ahte dan vuodul sáhtttá árvvoštallat sierra šlájaid suodjalandási. Earenoamážit ferte váldit vuhtii áitatvuollásaš šlájaid. Áitatvuollásaš šlájaid čuvvot riikkasteamet mánnggat sierra oassebealit ja mánnggain šládja-joavkkuin leat iežaset čuovvun- dahje bargojoavku. Dáin šlájain oassi lea dakkáraččat, maid dihttonguovllu deaddu lea Davvi-Suomas.

Meahcceráđđehus ovddida ja áhtada šaddošlájaid čuovvuma ovttaš Suoma birasguovddážiin, guovlludási birasguovddážiiguin, universitehtaid šaddomuseaiguin ja dutkamušlágádusaiguin ja maiddáí vuovdedutkamušlágádusain. Meahcceráđđehusa luonddubálvalusat leat mielde ovddideamin EU luonddudirektiivva (92/43/ETY) šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami ja čuovvuma. Luonddubálvalusat leat oassálastán Suoma birasguovddáža jođihan luonddudirektiivva Laktaga I Suomas dihttovaš šlájaid ja luonddutiippaid oiddolaš suodjaleami dási árvvoštallanbargui áigodagas 2001–2006. Muotkeduoddara áidalas meahcis árvvoštallanvuloš šlájain gávdnojit uhcafiskes-rássi ja jeaggenarti.

Meahcceráđđehusa koordinastima vuolde čuvvojuvvo goaskima, mearragoaskima, bárbmofállu ja rievssatfállu náliid áhtanuššan. Meahcceráđđehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Bálgosiid ovddasteaddjiiguin deaivvadit jeavddalaččat ja sis fidnejuvvon beassegeažadusaid dárkkistit. Dasa lassin guovllu gazzaloddenáliid bessema ja náliid áhtanuššama leat čuvvon ja besiid dárkkistan mánnggat suorggi berošteaddjit.

Ovddabealde namuhuvvon gazzalottiid lassin birasministeriija Meahcceráđđehussii vástu vuollái addin šlájat leat njálá ja giljobaš, maid čuvvot jahkásaččat Meahcceráđđehusa doaimmas. Meahcceráđđehus doallá guovllu dovddus njállabiejuin registara ja čuovvu ovttaš njállabargo-joavkkuin njála dihttoma guovllus.

Fuoddo- ja guollealljodaga dutkanlágádus lea dutkan guovllu guliid ja boazoguohtoneatnamiid dili. Jagis 1997 gárvvistuvai dutkamuš Davvi-Sápmi bálgosiid dálveguohtoneatnamiid dilis ja jagis 1999 dutkamuš olles boazodoalloguovllu geasseguohtoneatnamiid dilis (Kumpula je. 1997, 1999). Jagiid 1999–2003 gaskkas lea dahkkon maiddái boazodoalloguovllu davvioasi dálveguohtoneatnamiid gearddahusinventeren (Kumpula je. 2004). Jagis 2006 gárvvistuvai maiddái Metla raporta bohccuid dálveguohtoneatnamiid dilis Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004 (Mattila 2006).

Dálkkádatnuppastusa vejolaččat dagahan nuppástusaid guovllu šlájaide ja luonddutiippaide lea vuos váttis einnostit (gč. lohku 2.11 **Eanageavahananalysa**). Dálkkádatnuppástusas vuolgi váikkuhusaid ja váikkuhusaide vuogáiduvvama leat Suomas dutkan dáid mañemuš jagiin ollu, ovdamearkan **SILMU**- ja **FINADAPT**-dutkamušprográmmat. Jagis 2005 gárvvistuvvui eana- ja meahccedoallosministeriija láidehusas dálkkádatnuppastusa sisriikkalaš vuogáiduvvanstrategiija, mas evttohuvvojit doaimmat maiddái luonddu mánggabealátvuoda suodjaleami várás (Marttila je. 2005).

Dálkkádatnuppástus lea áitta, ja dan ii sáhte ollásit eastadit, muhto luonddu ja olbmo vuogáiduvvama sáhtta veahkehit dahje goittotge nuppástussii sáhtta ráhkkanit goittotge muhtin muddui lasihemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid dutkamuša ja čuovvuma, lasihemiin suodjalanguovlofierpmi oktilašvuoda, váldimiin dálkkádatnuppástusa vuhtii suodjalanguovlluid plánemis, ráddjemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid ovddideaddji doaimma ja maiddái figgamiin eastit vieris šlájaid lávdama guovlluide. Dannego dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid eai dovdda doarvái dahje daid lea váttis einnostit, de boahhtevuodas luonddusuodjalanguovlluin bidjet návccaid ain eanet luonddu čuovvumii ja dutkamuššii ja dasa lassin figget ráhkkanit maiddái vuordemeahttun nuppástusaide. Suoma luonddutiippaid áittavulošvuodaárvoštallanprošeakta gárvvistuvai geassemánus 2008 (Raunio je. 2008). Dat ráhkadii buorre vuodu luonddutiippaid dili čuovvumii. Birasministeriija šaddá addit rávvagiid čuovvuma ollašuhttimis. Maiddái EU luonddudirektiiva (92/43/ETY) geatnegahtta lahttoriikkaid direktiivašlájaid ja Natura-luonddutiippaid dili jeavddalaš čuovvumii ja reporteremii.

6 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

6.1 Dálá dilli

6.1.1 Sámekultuvra

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma (Sámediggi 2006) mielde sápmelaš doabamáilmmis olbmo, luonddu ja giela eai earut nuppiinneaset. Sámegiella dávista birastahtti ealli ja jápma luonddu vuđolaš ja dárkkes dovdamuša ja olbmo ja luonddu gaskasaš lagas ja dárkket suokkar-dallon lotnolasváikkuhusa. Prográmma mielde luonddubiras, kulturbiras, sosiála biras ja gielalaš biras leat oppalašvuohta, birasdoaba, man oidnet oktan ollisvuohtan, dannego dat leat čatnagasas gaskaneaset. Sápmelaččaid eallinvuohki lea vuogáiduvvan luonddubirrassa addin vejolašvuođaide ja ráddjehusaide jahkeduháhiid áigge. Nana kultuvra sáhtta vuogáiduvvat earáge sadjái, vaikko ii gánske šat lihkostuva sirdit dieđuidis sohka buolvvas nubbái.

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmmas gávnnavuvvo dasa lassin, ahte sápmelaččaid eallinvuohki, kultuvra ja árbevirolaš ealáhusat leat nuppástuvvan árbevirolaš dieđu ja čehppodaga vuodul, go bargovuogit ja bargoneavvut leat ođasmuvvan ja maiddá sápmelaččaid servodatlaš váikkuhanvejolašvuođat leat nuppástuvvan áiggiid mielde. Sámedikki mielde sápmelaččaid kultuvrra seailun ja ahtanuššan gáibida ain dálge árbevirolaš dieđuid ja dáidduid, ja maiddá vuoigŋa-opmodaga sirdásuvvama boahhtevaš sohka buolvvaide ja maiddá sápmelaččaid iešmearrideapmái vuodduvvi mearrádusdakhama eanageavaheamis. (Sámediggi 2006)

Kulturbirrassa suodjaleapmi adnojuvvo dábálaččat millosabbot eanagilvima ja visttiide gullevaš kulturduovddaoidnosa suodjaleamin. Sápmelaččaid áddejupmi kulturbirrassa árvvuin lea eanet sisdollui gullevaš go visualalaš. Raportta mielde sápmelaččaid kulturbirrassa ja kulturárbbi meroštallan lea dehálaš, dannego riikkadási doahpágiid mielde stuorra oassi sámi kulturárbbis báhcá meroštallama olggobeallái. Dáid doahpágiid bokte duohtavuoda juhket luohkáide ja ráhkadit rájáid, mainna meroštallet birrasa geavaheami, guovlluid plánena ja suodjaleami ja maiddá guovlluid eará hálddašeami. Dás lea maiddá mearkkašupmi dálle, go sámeguvlui háliidit lasi ekonomalaš doaimma, mii gáibida viiddis guovlluid atnui. (Aikio 2005)

Sámedikki mielde sápmelaččaid viiddis geavahanguovllu dihte sápmelaččaid ásodagat leat leamaš jogo sirddehahttit (lávvu) dahje guovllu sierra osiin leat leamaš mánggat gaskaboddosaš ásodagat (lávdnjegoahti). Dáid ásodagain ja luonddu geavahanvugiin eai leat báhcán bissovaš mearkkat, maid vuodul sáhtašii navdit guovlluid leamašan sápmelaččaid anus, muhto ferte sáhttit luohhtit árbedihtui das, gii ja mat sogat leat hálddašan guovlluid. Váldoálbmoga kultuvra bealistis vuodduvva bissovaš visttiid huksemii ja maiddá guovlluid jalgemii ja gilvimii ássanbirrasis. Sámedikki mielas dákkáraš intensiivvalaš eanageavaheapmi nuppástuhtta luonddu bistevaččat olbmo gáibádusaid mielde. (Sámediggi 2006)

Meahceguovlolága (62/1991) okta váldodárkkuhus lea sámekultuvrra dorvudeapmi. Sáme-kultuvrra sajádaga muddedallet maiddá riikkaidgaskasaš soahpamušat ja láhkaásaheapmi, mat leat jo muhtin muddui giedahallon logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**; 3.6 **Sáme-kultuvrra dorvudeapmi**.

Meahcceráđdehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuohta sámi kulturárbbi suodjaleapmái sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđdehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuođat gáibidit Meahcceráđdehusa hálddašeami vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sápmelaččaid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema vejolašvuođat oadjuduvvojit.

Sápmelaččain lea jagi 1995 rájes vuodđoláhkii (731/1999) vuodđuduvvi vuoigatvuohta ollašuhttit kultuvrraset iežaset ruovttuguovllus. Kultuvrra ollašuhttimii lohkkovit gullat árbevirolaš ealáhusat – nugo boazodoallu, guollebivdu ja meahcebivdu. Sápmelaččaid kulturiešráđdema lea ollašuhttan Suomas jagi 1996 rájes sámediggi, mainns eiseválddiin lea gullan- ja ráddadallan-geatnegasvuohta áššiin, mat váikkuhit mearkkašahhti lágiin sápmelaččaid sajádahkii.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánggabealagahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoredit ealáhusaid ráhkadaga ja doaimmanvejolašvuođaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddá doarjut bieđggoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnuguovllus. Lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullelaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Dát lea vuolggasadjin ee. dalle, go mieđehit guvlui boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš doarjjabáikkiid.

Boazodoallu lea seilon nana ealáhussan Muotkeduoddara meahceguovllus olgguldas nuppástusain fuolakeahhtá ja lea ainge guovllu guovdileamos luonddusealáhus. Muotkeduoddara meahceguovllus dollet bohccuideaset Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgosii gullelaš boazodoallit. Eará luondduealáhusain ee. ruovttudárbuguollebivddus ja -murjemis, murjjiid čoaggimis vuovdimii ja maiddá meahcebivddus lea mearkkašupmi báikkálaš olbuid, ja dat leat maiddá oassin daid bearrašiid ealáhusoppalašvuođas, mat fidnejit váldoáigái boaduset boazodoalus. Luondduealáhusaid fidnodoaimmas leat guhkes historjjálaš árbevierut dán guovllus.

6.1.2 Sápmelaš kulturduovddaoainnus

Lappi birasguovddáša **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošektii gulai arkeologalaš ja sáme-kultuvrralaš oassi. Prošavttas sámeiguovllu giedahalle oktan iehčanas oassin. Dannego **sámi kulturbirrasa** doaba lea ain ođđa ja stáđasmeahttun, de oidne dárbbu ášši oktasá vihkkedallamii ja ovdaságaide. Semináraid ovdaságain ja logaldallamiin čohkkejuvvui almmolaš preanttus (Magma 2007).

Sápmelaš kulturbirrasii gullet Magga (2003) mielde dološ bázahusat, huksenárbi, sámiealáhusaid šaddadan árbeduovddaidnosat oktan árbebiotohpaiguin ja dasa lassin birrasii ja duovdagiidda gullelaš vuoiŋgalaš árbi. Vuoiŋgalaš, oaidnemeahttun kulturbirrasiiin dárkkuhit dan njálmmálaš árbbi, mii addá duovdagiidda ja birrasii mearkkašumi nu, ahte das šaddá kulturbiras. Njálmmálaš árbbiin dárkkuhit báikkiide ja guovlluide gullelaš máidnasiid, muitalusaid, báikenamaid ja luđiid ja velá oppalaččat árbediedu báikkiid ja guovlluid anus. Sápmelaš **kulturduovdagat**-doahpagis olbmo eai ná deattut luonddu nuppástuhttin, muhto duovddaoainnus sáhtá orrut luondduovdagin ja dattetge sisdoallat kulturduovdagiidda laktojuvvon árvvuid ja mearkkašumiid. Dán dihte luondduovdagin dahje meahccin meroštallon guovlu sáhtá leat sápmelažžii kulturduovda. (Magma 2007)

Dakkár bissovaš dološ bázahusaid, mat jogo ollásit dahje muhtin muddui leat eatnamiin oaidnimis, lea álki áddet kulturbirrassa oassin. Stuorra oassi dološbázahusain goittotge báhcá čalmmiin čihkosii lundui. Dán čihkosis bissovaš arkeologalaš árbbi oidnosiibuktin dáhpáhuvvá dáid čuožáhagaide guoskevaš dieđu gaskkustemiin ja muitalemiin. (Sarkkinen 2007)

6.1.3 Dološ bázahusat

Plánaguovllu dološbázahusaid inventeremat leat čuohzan measta ollásit guovllu nuortedavve- ja nuortaosiide. Helssega universitehta dutkit ja oahppit leat inventeren Giellajoga ja Bealdojoga gáttiid **Muotkeduoddara doložat – Muotkatunturin muinaisuus** -projeavttas jagiin 2005–2007 ja maiddái dutkan roggamiiguin ovttá orrunsaji Bealdojotnjálmis (Köngäs 2006, Seitsonen je. 2005, 2006a–b, 2007). Eará guovlluide lea dahkkon dušše muhtin soaittáhtdárkkistanmátki (Hamari 2003 a–d). Olles guovllu dološbázahusahivvodat ii ná leat dovddus, ja inventeremiid galggašii viiddidit earenoamážit Muotkeduoddara meahcceguovllu viesttar- ja máttaosiide.

Vaikko guovllu kulturárbbis lea inventerejuvvon easka oassi, de lea guovllu vássán áigi čájehan iežas jo dál rikkisin ja beroštahttin. Guovlu lea leamaš ássujuvvon duodálágánit jo árra geađe-áiggi rájes (Seitsonen je. 2006b). Doppe dovdet dál 36 dološbázahusčuožáhaga, main oassi lea bissovaš dološbázahusat, oassi gávnnosbáikkis (tabealla 5, Lavtta 10). Ovttá čuožáhagas sáhttet leat mánggat oktatdološbázahusat. Dábálemos dološbázahusčuožáhat plánaguovllus lea geađe-áigásaš orrunbáiki, mat lea 13. Mihtilmas gávnnosat ássansajiide leat kvárcadiŋggat, diŋggaid ávnnasteamis šaddan váibmosat ja bázahatvuolahasat dahjege **kvárcačaskkáhagat** (Seitsonen je. 2005, 2006a). Orrunbáikkiin lea gávnnon maiddái ditnu d. silikona, buollán dávtit ja maiddái eanavuodu ivdneluvvat.

Okta guovllus gávnnon ássansajiin lea dutkojuvvon maiddái roggamiiguin (Seitsonen je. 2006b). **Bealdojohnjálmi (Peltojokisuu) 1** -ássanbáiki orru gávnnosiid ja ráhkadagaid vuodul lean geađeáiggi rájes mángga geardái anus leamaš gohttensadji, man geavaheapmi lea sáhtán laktásit ovdamearkka dihte geasseáiggi guollebivdui ja vejolaččat maiddái áigodagaide čadnojuvvon godderoggebivdui. Gohttensadji lea várra leamaš anus jo mesolihtalaš geađeáiggis.

Geađeáigásaš ássanbáikkiid lassin guovllus leat diedus gávccis geađeáigásaš gávnnossaji, main lea ássanbáikkiid láhkái gávnnon kvárcačaskkáhagat. Plánaguovllus lea gávnnon maiddái mánggat seailuheapmái adnojuvvon, geđggiin bardujuvvon borat ja goittotge 15 bivdorokki.

Bissovaš dološbázahusat leat dološmuitolágain (295/1963) ráfáidahtton ja daidda guoskevaš plánain ja doaimmain galgá bivdit cealkámuša Museadoaimmahagas dahje Lappi eatnangottemuseas. Bissovaš dološbázahusa roggan, gokčan, nuppástuhttin dahje jávkadeapmi lea gildujuvvon almmá dološmuitolága vuodul addujuvvon lobi. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo Museadoaimmahaga lobi.

Museodoaimmahat ja Meahcceráđdehus leat dasa lassin dahkan ovttasbargui guoskevaš soahpamuša jagis 2003. Dan mielde Meahcceráđdehus lea oktavuodas Museadoaimmahahkii ovdal dakkár doaimmaid álgaheami, mat njaddásit Meahcceráđdehusa hálddašan eana- ja čahceviidodagain gávnnovaš dološ bázahusaide ja maiddái suodjaluvvon huksenárbaí.

Visot dološbázahusčuožáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđdehusa **REISKA**-diehtovuogádhahkii.

Tabealla 5. Plánáguovllu dološbázahusregistaras gávdnovaš bissovaš dološbázahusat ja gávnnosčuožahagat ja maiddái eará kulturárbečuožahagat. * = Tabeallas gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbičuožahagaid namat leat yáldon Museadoaimmahaga bajásdoallan dološbázahusregistaras ja daid sámegielat hápmi sáhtttá leat boastut.
¹ = (burtnut).

Sámegielat namma*	Suomagielat namma	Tiipa	Áigemeroštallan
Irjánmaras	Irjanmaras	Ássangieddi	Historjjálaš
Máhtes Biettar Gieddi	Kettu-Pekan kenttä	Ássangieddi	Historjjálaš
Beal DOJohka 11	Peltojoki 11	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJohka 13	Peltojoki 13	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJohnjalbmi 1	Peltojokisuu 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJohnjalbmi 2	Peltojokisuu 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJohnjalbmi 3	Peltojokisuu 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJávrrijargga mátta	Peltojärvenniemen tyvi	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJávrrijarga 1	Peltojärvenniemi 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Beal DOJávrrijarga 3	Peltojärvenniemi 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 1	Ylempi Honkavuoma 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 2	Ylempi Honkavuoma 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 3	Ylempi Honkavuoma 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 4	Ylempi Honkavuoma 4	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 8	Ylempi Honkavuoma 8	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Gakčavárri	Kaktsavaara	Lavdnjegoadit	Historjjálaš
Vudnjosjohka		Lavdnjegoahti	Historjjálaš
Junnásváráš	Junnasvarri	Barddus	Áigi meroškeahttä
Beal DOJohka 10	Peltojoki 10	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Beal DOJohka 14	Peltojoki 14	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Beal DOJohka 15	Peltojoki 15	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Beal DOJohka 9	Peltojoki 9	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Beal DOJávri	Peltojärvi	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 5	Ylempi Honkavuoma 5	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 6	Ylempi Honkavuoma 6	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 7	Ylempi Honkavuoma 7	Gávnnessadji	Geađgeáigásaš
Kúatiluhta/Goahteluokta	Kotalahti	Gávnnessadji, geađgeborit ¹	Geađgeáig./Historjjálaš
Gálgoaivi	Kalgoaivi	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Moaidunaláš	Moidumalas	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Ráhpesoaivi	Rappesoaivi	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
	Seskamojärvi	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Stuorraaivi	Stuorraoaivi	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Urraoaivi 1	Urroaivi 1	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Urraoaivi 2	Urroaivi 2	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Vuobmejohka	Vuomajoki	Boazorátkkasadji	Historjjálaš
Beal DOJohka 12	Peltojoki 12	Geađgeborit (burtnut)	Áigi ii meroštallon
Dievvájávrrre bálggis	Tievajärven polku	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Dievvájávri	Tievajärvi	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Mohkkeluoppal	Mukkalompolo	Bivdoroggi/-rokkitt (eai dárkk.)	Ovdahistorjjálaš
Beal DOJávrrijarga 2	Peltojärvenniemi 2	Suoji vuodđu	Historjjálaš
	Ritamaa	Boares dálle	Historjjálaš
	Kaisavarri 1	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Kaisavarri 2	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Jorba-Gaisavarri	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon

6.1.4 Duovddaoainnus ja huksejuvvon kulturárbi

Plánaguovlu lea Davvibađeatnama–Lappi duovddaeatnangottis ja doppe Davvi-Sámi duottar-guovllus. Davvi-Sámi eatnangotteláva várás dahkkon duovddaoainnusčielggadeamis guovlu sajáiduvvá Viesttardavi ja Davvi-Sámi duottarbadjosiidda (Lappi lihttu 2005). Guovllus eai leat riikkaviidosáččat dahje eatnangottálaččat divrras duovddaoainnusguovllut (Birasministeriija 1992), riikkadáseduovdagat dahje árbeduovddaoaidnosat dahje -biotohpat (Kalpio & Bergman 1999).

Guovllus eai leat maidái riikkaviidosáččat mearkkašahtti kulturhistorjjálaš birrasat (Musea-doaimmahat 1993), ásašusain (480/1985) suodjaluvvon dahje Meahcceráđdehusa ja Musea-lágádusa soahpamušain várjaluvvon vистitit dahje vistečoahkut.

Guovllus ii leat čađahuvvon huksenárbečielggadus. Lappi birasguovddáža koordinastin **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta inventerematge leat ollan dušše fal áibbas guovllu davvi-osiide. Doppe leat inventerejuvvon golbma sámekulturčuožáhaga. Vudnjosjogas lea boares eana-luvvan goahti, Gákcaváris njeallje luoskkagan goađi dahje goahtevuođu, Moaidunaláš lea boares bigálusbáiki.

Moaidunaláža lassin guovllus lea diedus čieža eará boares boazorátkkasaji (tabealla 5). Eará his-torjjálaš áiggi čuožáhagat leat Irjánmarrasa ássanbáiki, Biehtár Máhte gieddi (Piättár Mattii kied-di) ja Ritamaa boares dálú ássanvistebázahusat guovllu máttaoasis ja Beal DOJÁVREJÁRGAS boares suoji vuodđu.

Visot čuožáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđdehusa **REISKA**-diehtovuogádahkii.

Guovllus čađahuvvon inventeremiin ja čielggademiin eai leat doarvái váldán vuhtii sápmelaš kulturárbbi. Sámedikki Museadoaimmahahkii 1.8.2008 addin cealkámušas (Dno 373/D.a.5/2008) gávnnašuvvo, ahte sápmelaččaid ruoktoduovddaguvlui guoskevaš riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožáhatlogahallan lea váilevaš sámekultuvrra čuožáhagaid ektui. Sámedikki mielde sámečuožáhagaid oasis galggašii váldit vuhtii viidásut biraslaš oli čuožáhagaid válljemis, dannego sámekultuvrras gávdno dušše unnán huksejuvvon, dálá sohka buolvvaide seilon huksenárbi. Váldovuhtáhagat ovddit áigodagaid sámekultuvrras leat báhcán duovdagiidda ee. goahtesadjin, lavdnjegoahtin, johtolahkan. sieidin ja ealáhusaid ráhkadahkan.

6.1.5 Kulturárbečuožáhagaide čuohecci áitagat

Lappi eanavuoddu eatnangearddástuvvanproseassa lea hiidis, ja olbmo vássán áiggi doaimmat vuht-tojit dávjjemusat áibbas lahka eanagierraga, muhtimin juoba oindojitge eatnan alde. Muotke-duoddara guovllus dovddus dološ bázahusat leat dávjá sáttoeatnamiin, maid šaddogeardi lea rášši guorbama vuostán. Arkeologalaš bázahusat vaháguvvet álkit dulbmoma, biekkah dahje čázi daga-han erošuvnna dihte. Dasa lassin kultur- ja gávnusgearddadagat leat dávjjemusat hui asehaččat, nu ahte binnánašge nohkan sáhtttá daid duššadit. Dološbázahusaide čuohecci stuorámuš áittadahkki lea eatnama nohkan vándardeami, bohccuid guođoheami dahje meahccefiervvuid geavaheami dihte. Eatnama gollama čuovvumuššan dološ bázahusat ihtet oidnosii ja gártet ráššin mekanihka-láš gollama vuostá.

Köngäs (2008) lea pro gradu -dutkanalmasastis giedahallan vánddardeami váikkuhusaid plánaguovllu dološbázahusčuožáhagaide. Dássáži guovllus ii leat diedus vánddardeami ollásit duššadan dološbázahusčuožáhat, muhto duodalaš gollanmearkkat leat gávccii čuožáhagas (tabealla 6). Garrasepmosit gollan čuožáhagat leat dávjjemusat vuonjastansajiin, ja šaddogeardi lea dain viidát duššan. Dasa lassin guovllus leat vihtta dološbázahusčuožáhaga, main šaddogeardi lea guorban muhtin muddui. Duššanvára vuollásaš čuožáhagat leat maiddá plánaguvlui doalvu bálgáid guorain meahcceguovllu ja Gámas–Gáregasnjárga-geainnu gaskasaš guovllus.

Guovllu visteárbečuožáhagain eanaš oassi lea jo sakka mieskan ja duššan. Boares, geavaheamis jávkan boazorátkkasajiin leat oidnosis šat dušše unnán muorrahkadagat. Dušše fal Seaskanjávrrí rátkinbáikkis leat muorrahkadagat ceaggut. Guovllus gávdnovaš goadit (Gákčavárri ja Vudnjosjohka) leat maiddá mieskan. Dáidda čuožáhagaide eai gustohuvvo dikšundoaimmat.

Tabealla 6. Duššanvára vuollásaš dološ bázahusat, mat gávdnojit plánaguovllus. * =Tabeallas gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbebaikkiid namat leat váldon Musealágádusa bajásdoallan dološbázahusregistaras ja daid sámegeielat čállinvuohki sáhttá leat boastut.

Čuožáhat*	Dološbázahustiipa	Áigemeroštallan	Doaibmavejolašvuođat
Beal DOJohka (Peltojoki) 9	Gávnnussadji	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohka (Peltojoki) 11	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohka (Peltojoki) 13	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohnjalbmi (Peltojokisuu) 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Oahpistantávval roggamiin, dolastallansaji jávkadeapmi, ávžžuhantávval gohttet eará sadjai, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohnjalbmi (Peltojokisuu) 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJávrrijarga matta (Peltojárvenniemen tyvi)	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 6	Gávnnussadji	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 8	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Guhkesmuoraid ráhkadeapmi

6.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Guovllu kulturárvvuid suodjaleami váldoulbmilin lea sápmelaš kulturárbbi gáhtten ja maiddá dološbázahusaid suodjaleapmi.

Sámekultuvrra sajádaga muddejit dihto riikkaidgaskasaš soahpamušat ja láhkaásaheamit, maid leat giedahallan logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**, 3.6 **Sámekultuvrra dorvudeapmi**.

Kulturbirrasiid seailluheaddji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja diehtu leat ieža daninassii seailluhahtti kulturárvvut. Go ná lea, de eará sajis dán plánaš gávdnovaš evttohusat, mat oadjudit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheami ja maiddá ovddidit árbevirolaš dieđu seailuma, leat kulturárvvuid suodjaleapmi.

Meahcceráđdehusa kulturárbestrategiija (2367/40/2006) ulbmilin lea, ahte luonddubálvalusaid hálddašeami vuollásaš divrras kulturárbbi suodjaleapmi lea dáhkiduvvon. Kulturárbečuožáhagat sirdet dálá áigái dieđu vássán áiggi ealáhusain ja eallinvuogis. Ovdahistorjjálaš ássanbáikkis ja gávnnusčuožáhagat leat measta áidna gáldut, mat mitalit midjiide ovdahistorjjálaš olbmo

ceavzimis guovllus duon áigge. Kulturárbečuožáhagaid gáhtten lea Meahcceráđđehusa geatnegas-vuohta, muhto čuožáhagat maiddáí fáallet beroštahti ja mánggabealát mearrebáikkiid vánddar-deaddjiide, luondduoahpisteapmái ja turismaealáhussii.

Meahcceráđđehusa luonddubálvalusaid kulturárbestategiija mielde luonddubálvalusat maiddáí gáhtte **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta sámeoasi čuožáhagaid, ovddida árbevirolaš sápmelaš báikenamaid vurdema, dovda ja ádde hálldašeami vuollásaš sámi bassi báikkiid árvvu ja mearkkašumi ja ovtasbargá Siida-sámemuseain ja figgá ovtasbargui universitehtaid lágádus-aiguin, mat oahpahit, ja dutket sámegiela, -kultuvrra ja historjjá. Eará dehálaš ovtasbargo-guoiimmit leat sámediggi ja báikkálaš sámesearvvit.

Sámekultuvrra oadjudeami hárrái deháleamos gažaldagat dikšun- ja geavahanplánas gusket boazodoallovejolašvuodaid sihkkarastimii. Boazodoallu lea guovllu sámekultuvrra dehálaš vuoiñ-ñalaš vuoddu. Dat doallá badjin gielalaš ja kultuvrralaš bistevasvuoda. Nuppástusat boazodoalus dávistit nuppástussan boazosápmelaččaid eallinvuohká. Dálážiis sámekultuvrrii váikkuhit maiddáí mánggat eará dahkkit – nugo ee. márkanekonomiija gáibádusat boazodoalu bokte dahje lassen-oadđin ja maiddáí ekonomalaš ja politihkalaš deattut. Sámekultuvrra oadjudeami dikšun- ja geavahanplánas berre suokkardit gaskavuodas dáidda ovddádusbeliide.

Guovllu sierra geavahanvugiid heiveheapmi – oktii luonddu suvdilvuoda vuhtiiváldimiin – meahcceguovlu juhkkovuvvo plánas avádagaide. Dáinna lea figgamuš doallat vuollin boazodollui ja luondduealáhusaide čuoheci hehttehusaid, maid dagahit meahccevuojaseapmi ja virkkos-mahttingeavahus. Avádatjuohku ii gáržžit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama guovllus.

Ulbmilin lea maiddáí, ahte kulturhistorjjálaččat mearkkašahhti ja dološmuitolága (295/1963) mielde gustovaš čuožáhagat leat diedus ja áššálaš divššu vuolde. Oahpisteamis ulbmilin lea, ahte guovllu vánddardeaddjiide ja turismafitnodatdoalliide addojuvvo diehtu guovllu mánggabealát kulturárbbis.

Meahcceráđđehus šaddá boahttevuodasge bargat divdna ovtas Musealágádusain ja **Siida**-sámemuseain. Ovtasbarggu ovddideami várás lea dahkkon Meahcceráđđehusa ja Musealágádusa gaskasaš kulturárbeovttasbargui guoskevaš soahpamuš ja dasa lassin Sámemuseavuodđudusa ja Meahcceráđđehusa luonddubálvalusaid gaskasaš ovtasbargosoahpamuš.

Guovllu dikšumii dahje geavaheapmái guoskevaš visot doaibmaplánain bivdojuvvo cealkámuš Musealágádusas dahje Lappi eatnangottemuseas, jos plánejuvvon doaimmaiguin sáhttet leat váikkuhusat dološmuittuide dahje eará kulturárbbi.

6.2.1 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaibmamis

Dološmuitolága (295/1963) mielde bissovaš dološbázahusa visot lihkahallan almmá lága vuodul addojuvvon lobi lea gildojuvvon (1 §). Dákkár doaibman máinnašuvvojit lágas roggan, gokčan, nuppástuhttin, vaháguhttin, jávkadeapmi ja eará lihkahallan. Ferte fuomášit, ahte dološmuitoláhka ráfáidahtta logahallon bissovaš dološ bázahusaid (2 §) almmá earenoamáš doaimmaid.

Dássáža rádjái Muotkeduoddariid áidalas meahcis eai leat aktiivvalaččat dikšojuvvon dološbázahusat dahje eará kulturárbečuožáhagat.

Köngäs (2008) lea vihkkehallan vejolaš doaimmaid duššánvára vuollásaš ološbázahusčuožáhagaid buohta:

- 1) johtin dološbázahusčuožáhagaid čađa eastaduvvo
- 2) johtin stivrejuvvo guhkesmuoraid ala, mat ráhkaduvvojit čuožáhagaid badjel dahje meattá
- 3) johtin ráddjejuvvo jo gávdnovaš bálgáide, maid buohta dološbázahus lea jo duššan
- 4) čuožáhagaid lahkosiin jávkaduvvojit visot ráhkadagat, maid vánddardeaddjit leat guodđán, vai dat eai hohkat gohttet sadjái dahje
- 5) čuožáhat dutkojuvvo arkeologalaš roggamiiguin.

Visot ovddabealde namuhuvvon doaimmain lea goittotge iežaset váttisvuodat. Vaikko plána-guovllus eai leat oahpistuvvon vádjolanbálgát, de ohcala guovlluid geavaheaddjiid johtin boares dovddus johtolagaide. Bálgát leat logiid jagiid dahje joba jahkečuđiid adnojuvvon stáđasman johtolagat ja mohkohallet johtimii heivvolaš topografiija mielde. Lea váttis stivret johtima dain nuppe sadjái. Vuoiŋŋastanasajit leat maiddái dahkkon orustanboddii heivvolaš sajiide. Jos dain jávkaduvvojit johttiid ráhkadan dollasajiid, lea jáhkehahtti, ahte ođđa dahkko fargga seamma sajiide. Sajosdollasadjái ohcet geađggiid lagasbirrasis, ja seammás sáhttet vaháguhttit guovllu dološbázahusaid. Vuogálaš dikšundoaimmas guđege duššánvára vuollásaš čuožáhaga buohta sihttojuvvo báikái dahkkon dárkkistanmohki maŋŋá ovtas Musealágádusain.

Oassi dološbázahusain (bivdorokkit, sieiddit jna.) heive oaidnámuščuožáhahkan, jos daid seailuma sáhtta sihkkarastit oaidnámušanus fuolakeahtta. Oahpisteamis sáhtta buktit ovdan ja atnit ávkin guovllus oaidninláhkai gávdnovaš mearkkaid ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggi doaimmas. Go válljejit oahpistančuožáhagaid, de giddejit earenoamáš fuomášumi dasa, ahte stivrejit johtima ja eará geavaheami doarvái guhkás eret dološbázahusain čuožáhagaid suodjaleami sihkkarastima várás. Dološbázahusaid vejolaš dikšuma, merkema ja ovdanbuktima plánejit ovtas Musealágádusain. Jos dološbázahusaid sajádatguovlluin čadahit ovdeštanbargguid dahje birrasa nuppástuhtti eará doaimmaid, de dološ bázahusaid suddjejit doarvái buorre suodjeavádagain. Vejolaš ođđa bálvalusrusttegiid ráhkadeami dahje ovdeštančuožáhagaid válljema oktavuodas sihkkarastet, ahte guovllus eai leat ovdežis dovdameahhtun dološbázahusat.

Vánddardeami bálvalusráhkadagaid divvumis, ođadeamis ja ođđahuksemis giddejit fuomášumi boares huksengeavadagaid ja -árbbi seailuheapmái ja bajásdoallamii ja vuhtiiváldoet čuožáhaga álgovuđolaš bajiloainnu.

Guovllus lea dárbu dološbázahusaid lasseinventeremiidda. Dieđut guovllu dološbázahusain leat doarvái buorit dušše fal Bealdo- ja Giellajoga gáttiin. Guovllu historjái gullevaš čuožáhagaid dieđu čoaggima jotket ovtasbarggus guovllus doaibmi dutkiiguin.

6.3 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu kulturárvvuid suodjaleami ja dikšuma ollašuvvama oassin Davvi-Sámi luondduvalljodatplána (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Dološbázahusaid dikšuma čuovvun ollašuttojuvvo bissovaš dološbázahusaid dikšungihppaga rávvagiid mielde (Meahcceráđdehus 2002a). Luondduvalljodatplána mielde gustovaš mihttárin lea Meahcceráđdehusa Ohcejoga ja Anár gielddaide guoski ovtasbargojoavkku lahtuid árvvoštallan Meahcceráđdehusa doaibmamis.

7 Luonddu virkkosmahttingeavahus ja luondduturisma

Luondduturismmain dárkkuhuvvo dás eará go ohcejohkalaččaid ja anárlaččaid turismma, mii čuoheá dán guvlui ja dorjjasta lundui. **Luonddu virkkosmahttingeavahus** lea binná viidasut doaba go luondduturisma. Erohus lea das, ahte virkkosmahttingeavahus doallá siste maiddá báikkálaš olbmuid virkkosmahttindoaimma, go fas luondduturisma čujuha čuozaiguovllu olggobealde boahtti olbmuid, geat mátkkoštit guvlui. Luonddu virkkosmahttingeavahusa sáhttá ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagasvirkkosmahttingeavahussii** ja (olgo báikegottálaš olbmuid) **gáiddosvirkkosmahttingeavahussii** dahje luondduturismii.

7.1 Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma mearri ja luondu

Virkkosmahttingeavahus Muotkeduoddara meahcceguovllus lea luonddus beales eanaš ng. **árbe-virolaš meahccevánddardeapmi** – mii boahtá das, go guovllus váilot johtolagat ja leat unnán bálvalusrusttegat. Vánddardeaddjimearit guovllus leat viehka unnit. Stuoat vánddardeaddjihivvodat čuhcet eará guovlluide, main leat fállat luondduturismma iešguđet dási berošteaddjiide dárkkuhuvvon merkejuvvon johtolagat ja mánggabelát bálvalusrusttegat.

Olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuoheá Gáregasnjárga–Gámasgeaidnuguora luopmogiliid ja maiddá guovllu lagasgiliid lahkosiidda ja leavvá doppe áidallas meahci duottarbadjosiidda boares bálgáid ja johtolagaid ráigge. Oassi vánddardeaddjiin finada meahcceguovllus oanehis beaive- ja guollebivdomohkiin ja máhccá idjadit luopmogiliide, mat leat meahcceguovllu olggobealde.

Áiggi hárrái olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuoheá meahcceguovllus geassái ja čakčii ja maiddá gidđadálvá. Guovllus johti vánddardeaddjit, meahcebivdit ja guollebivdit ostet idjadanbálvalusaid lassin maiddá ee. borramuš- ja sáhtto bálvalusaid báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoalliin meahcceguovllu olggobealde. Báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoallit lágide meahceguvlui ee. stivrejuvvon ja fuolahuvvon meahcečuoga-reassuid, guolástan- ja meahcebivdoreassuid ja girdinsáhtuid meahce- ja guollebivdiide.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojaseami deaddu čuoheá gidđadálvá merkejuvvon mohtorgielkámáđijai, masa vuvdet vuodjinlobiid. Meahcceguovllu čađa doalvu gielkámáđijai lágide maiddá ofelaston mohtorgielkásafariid, mat áiggi beales deivet gidđabadjái guovvamánu beallemuttos cuoŋo–miessemánu molsašupmái. Báikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojaseapmi deaivá áiggi beales eanaš gidđadálvá njukča–cuoŋománnui ja siivvuid mielde maiddá miessemánnui. Dalle gielddaolbmot fitnet eanaš guollebivdoreassuin guovllu guollečáziin. Mohtorgielkkáiguin johtalit ovddemustá stáđasman johtolagaid ráigge.

Mohtorjohtalus lea gáržžedan áidallas mehciid sosiála mearkkašumis ja dahkan vejolažžan daid gáidoseamosge čiegaid juksama beaivvis dahje moatte beaivves. Nuppe dáfus mohtorgielkávuojaseapmi dahká vejolažžan meahceguvlui goastama maiddá sidjiide, geaid návccat dahje dáiddut eai ole iežas návccaiguin guovllus johtimii.

Muotkeduoddara guovllus eai leat dahkkon gallejeaddjidutkamušat, ja guossemeriid lea váttis árvvoštallat dan sivas, go guovllus eai leat merkejuvvon johtolagat ja guovlu lea luonddus beales iešráđalaš reaissuid čuozáhat. Árvvoštallamat guossejohtiid vátna mearis vuodđuduvvet guovllus johti báikkálaš ássiid ja Meahcceráddehusa luonddubearráigeahččiid áicosiidda ja maiddái ávdinstobuid stohpogirjiid čállosiidda. Ovdamearkka dihte jagis 2007 Gurdojoga (Kurdojuuhâ) ávdinstobu stohpogirjái ledje dearvvahusaset čállán dušše sullii 30 joavkku dahje olbmo.

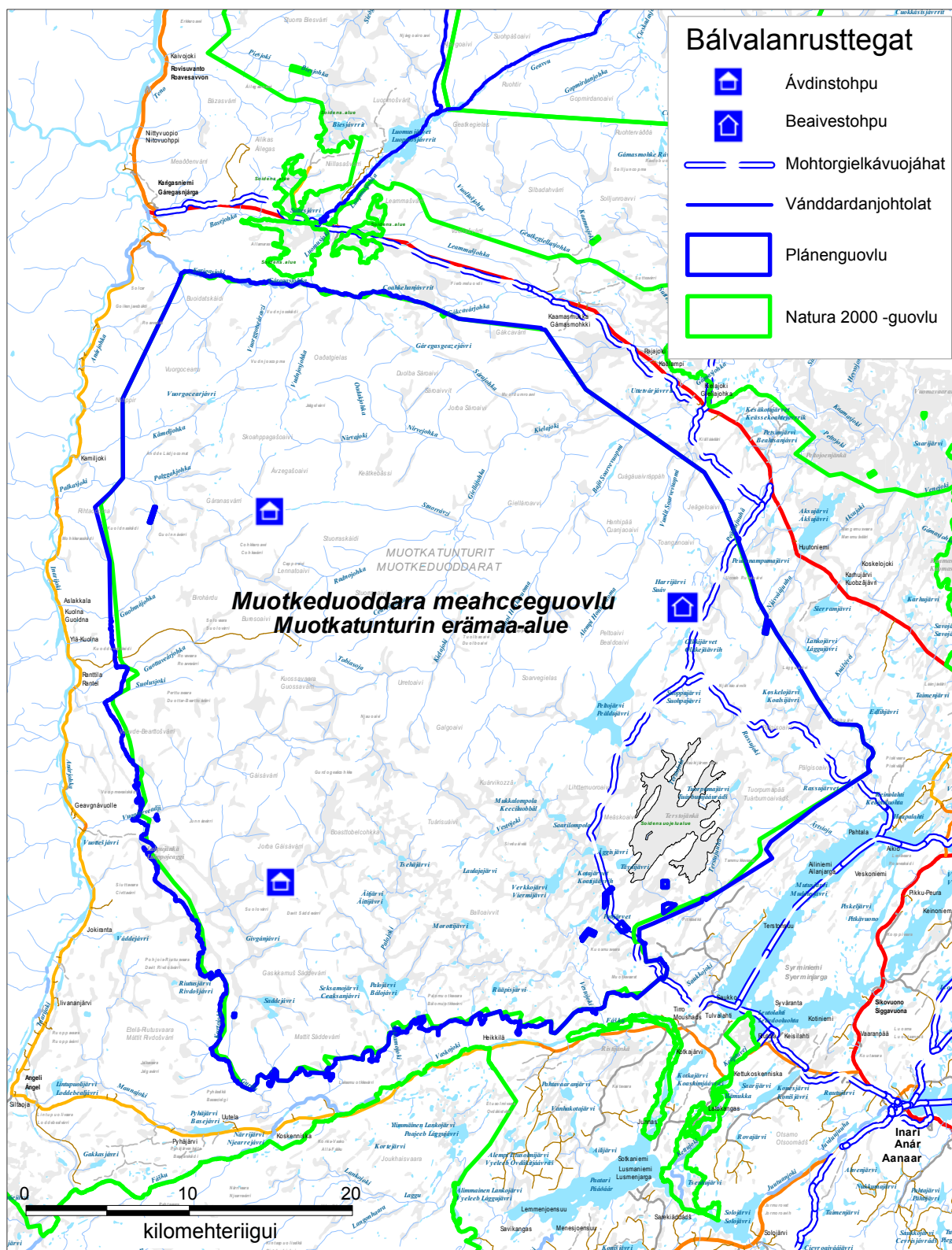
7.2 Virkkosmahttingeavahus

7.2.1 Virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat ja bálgát

Guovllus eai leat merkejuvvon vadjolanbálgát, ja Meahcceráddehusa fuolahan ávdinstobut guovllus leat dušše guokte (Stuorrávži ja Gurdojohka). Beal DOJOHKAGÁTTIS lea dasa lassin uhca ng. **Lah-tis-barta**, mii lea huksejuvvon jagis 1949, ja dat lea merkejuvvon guovllu kárttaide namahusain Lahtinen. Meahcceráddehus ii leat fuolahan dien namalas barta, muhto vánddardeaddjit ja báikkálaš turismafitnodatdoalli leat doallan barta ortnegis guovllus johti vánddardeaddjiid várás. Diet namalas barta lea rabas ja buot vánddardeaddjiid anus, ja dat doibme vánddardeaddjiid dálkesuodjin, vuoingastansadjin ja eanamearkan duottarguvlui doalvu vadjolanreaissuin. Guovllu máttanuorteoasi čada manná Meahcceráddehusa bajádoallan mohtorgielkámádii (govva 3).

Luondogozieaddji dárkkisteamin Gurtojoga ávdinstobu dili bearráigeahččanreaissus. Govva: Ilkka Syvänperä.

Govva 3. Muotkeduoddara meahcceguovllu dáláš vánddardanbálvalusráhkadagat. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

7.2.2 Virkkosmahttingeavahus ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai máinnašuvvo sánit **luondduturisma** dahje **virkkosmahttingeavahus**. Lága oppalašvuoduštusain daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja áhpásmahttinvejolašvuodaid oadjudeami ja ovddideami várás ja maiddáid daid turismageasuhanávcca seailluheami várás dárbbášuvvojit áidalas meahcit.” Dát čuokkis čujuha meahcceguovlolága 1. paragrafii, gos gávnnavuvvo, ahte ”meahcceguovlluid vuodđudit – – luonddu mánnggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideami várás”. Seamma ášši ovdanbuktet maiddáid lága dárkilis vuoduštusain: ”Meahcceguovlluid vuodđudemiin lea figgamuš maiddáid ovddidit luonddu mánnggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja virkkosmahttingeavahanvejolašvuodaid ja vuvddiid mánnggabealát geavaheami.”

Dannego meahcceguovloláhka gieldá stáhta eatnama dahje dasa čuoheci geavahanvuoigatvuoda luohpadeami dahje láigoheami oktatolbmuide eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide, de lea áhpásmahttinvejolašvuodaid ovddideapmi Meahcceráđdehusa bargu. Eará oassebeliide eatnama luohpadeapmi eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide gáibida stáhtarádi earáliiggánlobi.

Meahcceguovloláhka geatnegahtta virkkosmahttingeavaheami vejolašvuodaid ovddideapmái – ja nuppe dáfus gáibida meahcceluonddu seailluheami ja maiddáid sámekultuvrra ja luondduealáhuseid oadjudeami. Dát gáibida muhtin muddui ruossalas figgamušaid oktiiveheami.

Meahcceráđdehus stivre virkkosmahttingeavaheami iežas ráhkadan bálvalusrusttegiiguin, avádatjuoguiguin ja lohpegeatnegas doaimma buohta maiddáid lohpeamedehanvuoduštusaiguin. Mohtorjohtaleapmi, guollebivdu ja meahccebivdu ja maiddáid muđui go iežas návccaiguin geavvi turisma leat muhtin spiehkastagaid vuhtiiválddekeahhtá lohpeduogálaš doaibma. Geasse- ja dálveáigásaš meahccevuojáseami lohpeeavttut lea govviduvvon dán dikšun- ja geavahanplána logus 11 **Johtalus ja johtaleapmi**.

7.2.3 Virkkosmahttingeavahus ja jekkiidsuodjalanásahus

Jekkiidsuodjalanguovlluin jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ii dagat gáržžidemiid meahcce- ja guollebivdui, luonddubuktagiid čoaggindoibmii dahje johtaleapmái juohkeolbmovuoigatvuoda vuodul. Ásahus dahká vejolažžan maiddáid virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid. Lobálaš lea ”dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja fuolaheapmi, mat leat dárbbášlaččat álbmoga oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberošteami várás”.

7.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguovlu ii gula Meahcceráđdehusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhusguovlluide muhto oažžu profiilan riikkadási suokkardeamis hástaleaddji meahccevánddardeami guovlu. Meahcceguovllu ”ovddidit” dás duohko dán oaidninvuogi vuodul; nuppiid sániiguin biehttalit measta ollásit bálgáid, johtolagaid ja bálvalusrusttegiid lasseráhkadeamis. Guovllu dáláš, oalle vátna bálvalusrusttegiid seailluhit ja bajásdollet. Uhcálágan prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuoda seailluhit nu, ahte dat ii áitte luondduealáhuseid iige sámekultuvrra. Sámekultuvrii vuoduštuvvon prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuodaid ovddidit, jos dasa albmana dárbu.

Guovllu dálá bálvalusráhkadagaid seailluhit mearálaččat. Meahcceráđdehus bajásdoallá ja fuolaha guovllu ávdinstobuid ja gielkámádiiid nu, ahte kvalitehtadássi bissu. Boares stobuid sáhtá dutdet odđa stobuiguin ja stobuid sáhtá divodit ja daid geavahandárkkuhusa sáhtá nuppástuhtit. Jos boares stobuid geavahandárkkuhusa lea áigumuš nuppástuhtit, de nuppástusain šiehtadallet guovllu bálgošiiguin ja eará ovtasbargooassebeliiguin.

Beal DOJHKAGÁTTI NG. **Lahtis-bartta** fuolaheamis dahkko fuolahussoahpamuš ovdamearkka dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliin. Soahpamuš gáibida, ahte barta ja dan biras dollojuvvo ortnegis ja rabasin visot vánddardeaddjiid anu várás. Soahpamušas eai čuovo earenoamášvuoigatvuodát bartta geavaheapmái. Jos soahpamuševttuid eai čuovo, de soahpamuš ii šatta dahje jos soahpamuša háliidit cealkit luovus, de barta sirdojuvvo eret meahcceguovllus.

Virkkosmahttingeavaheami vejolas odđa ráhkadagat (ee. goadit ja dolastallansajit) čohkkejuvvojit dás duohko virkkosmahttinavádhkii. Virkkosmahttingeavaheami ja luonddaturismma stivren evttohusa láhkái ii gáržžet boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – nugo meahccebivddu ja guollebivddu. Meahcceguovllu boaittoavádhkii eai ráhkaduvvo odđa stobut virkkosmahttingeavaheami várás. Muotkeduoddara meahcceguovllu guokte ávdinstobu leat boaittoavádagas, iige daidda leat dárkkuhus ráhkadit merkejuvvon johtolagaid.

Davvi-Sámi eatnangottelávas (Lavtta 9) lea merkejuvvon meahcceguovllu čađa Idnetvárri–Gáregasnjárga-bálggis kultuvrralaččat dahje eanaoidnosiid beales mearkkašahtti geaidnun dahje johtolahkan. Goittotge dán plánaáigodagas bálggis ii fuolahuvvo iige merkejuvvo meahcis.

Meahcceguovllus sáhtá gohttet almmá sierra lobi juohkeolbmovuoigatvuoda vuodul. Vuovdehálldahus sáhtá addit lobi juohkeolbmuidvuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahcce- ja guollebivddu oktavuodas ja maiddá leairaskuvllaide dahje iskáriid doaimma várás.

Dolastallan lea lobálaš boaldimiin rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid. Dola ii oáččo cahkkehit vuollái kilomehterbeali duohken fuolahuvvon dolastallansajis. Dola cahkkeheaddji galgá fuolahit das, ahte dolla ii leaba dollasaji birrasii, ja go vuolgá dollasaje luhtte, de berre maiddá sihkkarastit, ahte dolla lea jaddan. Vuovdebuollinfáruhusaid áigge sajisdola bidjan lea gildojuvvon.

7.2.5 Čuovvun

Muotkeduoddara meahcceguovllus eai leat dahkkon gallejeaddjidutkamušat, dannego guovllu luoduláganvuoda ja geainnohisvuoda dihte luohthahtti gallejeaddjidutkamuša dahkan lea váttis. Muotkeduoddara guvlui eai pláne jeavddalaččat čađahahtti gallejeaddjidutkamuša, dannego guovlu ii gula Meahcceráđdehusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhanguovlluide ja vánddardeaddjiid meari dihtet leat viehka unni.

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu virkkosmahttingeavaheami ja luonddaturismma ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat boaldinmuorrogolahus, bázahusčoggon ja maiddá Ohcejoga ja Anára gielda ovtasbargujoavkkuid árvvostallamat.

7.3 Luondduoahpisteapmi ja oahpahusgeavaheapmi

7.3.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovllu áhpásmahttinjohttiid oahpisteamis vástida Anáris gávdnovaš Davvi-Sámi luondduguovddáš **Siida**. Earenoamáš mearkkašahti rolla luondduoahpisteamis lea Meahcceráđđehusa neahttasiidduin (www.luontoon.fi). Luondduoahpistemiin stivrejit guovlluin johttiid ja fálet sidjiide luonddudieđu. Áššehasbálvalussii gullá maiddá Meahcceráđđehusa doaimma birra muitaleapmi ja ee. guollebivdolojiid vuovdin.

7.3.2 Ulbmilat

Muotkeduoddara meahcceguovllu luondduoahpisteami ulbmilin lea doarjut meahcceguovlolága (62/1991) ja suodjalanulbmila ollašuvvama movttiidahttimiin johttiid luonddu seastevaš ja eará geavahanvugiid gudnejahtti virkkosmuvvandoibmii.

Oahpistandoaimmain ja gulahallamiin fidne buoremusta áiggi dássái johttiid dieđuid áidalas meahci luonddus ja geavaheamis ja sámekultuvrras ja maiddá virkkosmahttingeavaheami ráhka-dagain, njuolggadusain ja rusttegiin. Dalle johttiid dieđuid, vuordámušaid ja duohtaáššiid fidne buorebut vástidit nuppiideaset, mii oasistis geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha johttiid duhtavašvuoda. Diehtjuohkin ja máhcahaga aktiivvalaš vuostávdáldin ovddidit guovllu suvdilis ja dorvvolaš geavaheami ja maiddá birrasa seasti vánddardeami.

Oahpistanmateriála buvttaduvvo suoma- ja sámegillii, ja dárbbu mielde maiddá eará gielaide.

7.3.3 Doibmiibidjamat

Guovllu áššehasrávvemis ja oahpisteamis vástida dás duohkoge Davvi-Sámi luondduguovddáš Siida. Maiddá eará Meahcceráđđehusa luondduguovddážat, -stobut ja áššehasbálvalusbáikkat ja dasa lassin Meahcceráđđehusa neahttasiiddut addet dieđu guovllu luonddus, geavaheamis ja áhpásmahttinvejolašvuodain. Oahpistanmateriála ođadeamis Muotkeduoddara meahcceguovlu buktojuvvo ovdan oassin Ohcejoga ja Anára guovlluid meahcce- ja luonddusuodjalanguovlluid oppalašvuodas.

Sierra gielaide ollašuhtton Meahcceráđđehusa neahttasiidduid (www.luontoon.fi, www.lundui.fi) bajásdollet ja ovddidit guovddášulbmilin siidduid beaivádeapmi ja áiggedásis doallan. Dasa lassin fuolahit eará sámegielat materiála buvttadeamis. Divdna ovttasbarggus leat Siida-sámemuseain.

7.3.4 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu luondduoahpisteami ja áššehasbálvalusa áššehaskontavttaid meari ja áššehasduhtavašvuoda.

Meahcceráđđehusa oazžun áššehasmáhcahat čuvvojuvvo ja albmanan váttisvuodaide reagerejuvvo dili mielde.

7.4 Luondduturisma ja turismma eará fitnodatdoaimma

7.4.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguvlui čuhcet juoga veardde prográmmabálvalusfitnodagaid doaimmat (ovdam. čuoiganreassut, mohtorgielkásafárat ja dasa lassin meahcebevdo- ja guolástusturismii gullevaš bálvalusat).

Muotkeduoddara meahcceguovllu birrasis turisttaide lea fálaldagas maiddái ee. idjadanbálvalusat, borramuš, boaldamuš, mátkemuittut ja meahccereaisobiergasat.

7.4.2 Ulbmilat

Turismadoaimma meahcceguovllus galgá leat uhcalágan ja stivrejuvvon. Doaimma ii oaččo hehttet meahcceguovlolága (62/1991) iige luonddusuodjalanlága (1096/1996) ulbmiliid ollašuvvama. Meahcceráđdehusa ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema eavttut oadjuduvvojit ja boazodoallolágas (848/1990) ásaheavvon geatnegasvuodát devdojuvvojit (Láhka Meahcceráđdehusas 1378/2004).

Meahcceráđdehusa figgá dahkat ovttasbargosoahpamušaid visot Muotkeduoddara meahcceguovllus doaimmi fitnodatdoalliiguin. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go fitnodatdoaimma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavaheamis. Soahpamušat gárvvistuvvojit Meahcceráđdehusa suvdilis luondduturismma vuodđojurdagiid mielde.

7.4.3 Doibmiibidjamat

Prográmmabálvalusfitnodatdoallit sáhttet atnit ávdinstobuid vuoinnastansadjin ovdam. bora-deapmái dahje dolastallamii dainna eavttuin, ahte sis lea lohpi dahje soahpamuš Meahcceráđdehusain. Fitnodatdoaimmas ávdinstobuid ii sáhte geavahit idjadeapmái. Fitnodatdoaimma ii govčča eret juohkeolmmošvánddardeaddji stohpogeavaheami. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi fitnodatdoaimmii gáibida álohii sierranas lobi dahje soahpamuša. Fitnodatdoallis berrojuvvo meahcceguovllu fállan bálvalusain (ovdam. barttat, fuolahuvvon dolastallansajit, bázahus-fuolahus) máksu, mii vuodđuduvvá goluid duddehushaddái.

Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhtta miedehit juohkeolbmovoigatvuodain badjelmanni gohttemii lobiid sierranas dáhpáhusaid buohta oanehaš áigái (eanemustá 2 mánotbadjái) hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide virkkosmahttinavádahkii. Gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahttit omd. dakkár čuoiganvádjolusaid lihkostuvvama álkibut, maid luondoturisma-fitnodatdoallit lágideaddjiid dávvjet seamma guovlluide. Guovtti mánotbaji áigemearrái leat guorrasan Meahcceráđdehusa vásihusa ja čanasjoavkošiehtadallamiid vuodul. Dien namalas áiggis doaimma atnet bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceguovlolága (62/1991) dárkkuhan atnuvoigatvuoda luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. Soahpamušaiguin ja lobiiguin lea dárkkuhus čatnašuhhtit doaimma lágideaddjiid doaimmat Meahcceráđdehusa suvdilis luondoturismma vuodđojurdagiid mielde. Lobis meroštallet dárkkit eavttuid gohttemii. Gohttensajit eai oaččo leat áitatvuollásaš šlájaid dahje dološmuittuid ektui rašes dahje muđui gollamii hearkkes sajiin, iige dain oaččo boahhtit hehttehus boazodollui, vánddardeaddjiide dahje guovllu eará johttiide. Go lohpi lea nohkan, de gohttensaji galgá čorget ovddeš dillái.

7.5 Bálvalusráhkadagaid fuolahus

7.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšumis vástida Meahcceráđdehusa Lappi luonddubálvalusat. Ovdamearkka dihte Davvi-Sámi luodumeahcceguovlluid bargoveahka vástida virkkosmahttingeavaheami bálvalusain, suodjalanbiologat ja spesiálplánejeaddjit vástidit šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami čuovvumis ja bivdobearráigeahčus vástidit bivdodárkkisteaddjit. Virge-oapmahašáššiid (ee. lohpeaáššiid ja maddái boazodollui ja eará luondduealáhusaide gullevaš iešguđetlágan áššiid) giedahallá barggus vásttolaš olmmoš guovlojodiheaddji ja guovlohoavddaid linnjámeroštallamiid ja rávvagiid mielde.

Guovllu fuolahus vuodđuduvvá Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga ja maddái huksema ja hukseheami vuodđojurdagiidda. Muotkeduoddara guovllu fuolaheamis vástidit luodumeahccemeaštárat iežaset team-guovlluin. Guovllus doibme jagis 2008 eanaš áigge guokte luonddubearráigeahčči sihke Ohcejoga ja Anára teamiin, mat fuolahit guovllu bálvalusráhkadagaid. Dása dasa lassin doaibma jorahuvvo bargoministeriija ruhtadan doarjjabarggolaš olbmui guin. Luonddubearráigeahččit čadahit guovllus fuolahusbargguid lassin ee. bearráigeahču ja šládjačuovvuma.

7.5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Fuolahusdoaimmaid lea figgamuš ollašuhttit nu, ahte doibmiibidjamiin šaddi hehttehus dahje muosehuhttin lundui ja johttiide livččii nu unni go vejolaš. Fuolahusjohtalus guovllus deattuhuvvá dálvá, goas johtalit mohtorgielkkáiguin. Geasi áigge meahccefievruid atnet nu unnán go vejolaš.

8 Boazodoallu

8.1 Dálá dilli

Bohccot lihkadit eanaš oasi jagis viehka veaittalassii bálgosiid eatnamiin. Bohccuid lea goittotge guohtoneatnamiid seastima dihte figgamuš doallat geasset ja dálvet sierranas guovlluin. Muotke-duoddara meahcceguovlu lea Muotke-duoddara ja Báišduoddara bálgosiid guohtoneatnamiin.

Boazodoalu mearkkašumi árvvoštalađettiin ii leat doarvái dušše fal ruhtamearálaš árvvoštallan. Boazodoalus lea ekonomalaš váikkuhusaid lassin stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi. Boazodoallu lea guovllu sáme-kultuvrra vuodđu. Boazodoalus lea maiddái viidasut servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turisma doarjala nannosit bohccui ja boazodollui čatnasan miellagovaide.

8.1.1 Muotke-duoddara bálggus

Muotke-duoddara bálgosa ollesviidodat lea 250 965 ha. Bálgosa guohtoneatnamiin sullii 123 469 hektára dahjege s. 49 % lea Muotke-duoddara meahcceguovllus. Muotke-duoddara bálgosa stuorimus lobálaš ealliboazolohku lea 6 800. (Nieminen 2008) Muotke-duoddara bálgosa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin.

Muotke-duoddara bálgosa guohtonvuogáđagaide guoskevaš teavstta lea dárkkistan bálgosa oasálaš Outi Jääskö 30.1.2008.

Muotke-duoddara bálgosis visot jahkásaš bargomuttuid áigemearri ja ollašuttinvuogit leat gitta ráđđedeaddji dálke-, muohta-, goaivun-, spire- ja eará diliin.

Misiid leat eanaš jagiin merkon suoidnemánu áigge Bartagáldu gárddis. Gaskkohagaid misiid leat diliid dihte merkon guottehanáiddiid siste dahje guodđán mearkekeahttá. Mearkumii čohkkema ja ieš mearkuma ollašuttet nu, ahte dálkkiid ja eará diliid vuhtiiváldimiin bohccuid váivvidit nu unnán go vejolaš. Bargovugiid, -áiggiid ja mihttomeriid sáhtta nuppastuhttit maiddái barggu olis.

Bálgosis leat ovddeš áiggiin soahpan, ahte niestebohccuid eai váldde báhčimiin meahcis, muhto Bartagáldu áiddis dollet dađi várás rátkima ovdal ragatáiggi. Dalle bohccuid eai velá loga, muhto daid luitet ruovttoluotta geasseguohtoneatnamiidda. Bigálasas merkejit maiddái gottiid ja vejolaččat vuvdet njuovvanbohccuid ovddosguvlui. Čavčča 1998 rájes guovllus leat dájvja leamaš rievssatbivdit oktan beatnagiiguin, man dihte bohccot leat gáidan nu guhkás, ahte rátkima ii leat gánnehan doallat.

Aiddonas vuovdinrátkimiid álggahit Skadjávári (Skadjavaara) gárddis dalán ragaha maŋŋá, go bohccot leat bohtán Fásko- (Vášku) ja Anárjohkagáttiide (Aanaarjuuhâ). Álggahanáigemearri lea gitta guopparšattus, dálvamis, biergomárkaniin je. dagaldagain. Go sivllat leat gurrosat Anárjohka- ja Fáškogáttiin buktojuvvon bohccuin ja dilis muđuige mávssolaččat, Muotke-duoddariid beallái báhcan bohccuid čohkkema álggahit bálgosa nuortageažis Muttošjávri (Mudusjävri), Gápmasa ja Giellanjárgga guovllus. Ealu buktet Skadjávárái joga Fáškogátti dahje duoddara badjel. Rátkima sáhttet doallat maiddái muhtin priváhta dahje gaskaboddosaš gárddis Gápmasis, ja dalle bohccuid fievrredit dálveguohtoneatnamiidda ja njuovvamiidda biillaiguin. Bálgosa

oasálaččat sáhttet váldit iežaset bohccuid áiddiid sisa jogo maŋnelis njuovvama várás dahje muđui dikšuma várás.

Eallibohccuid dálkkodit parasihmaid vuostá ja luitet dálveguhtoneatnamiidda guovtti sierra siidan, maid dikšumis siiddastalligáccit ieža vástidit. Áŋŋela siidda luitet gárddis máttaviestarii. Skáiddi siidda bohccuid luitet Fáškku duohkái nuorttas. Áŋŋela siidda eatnamat ollet bálgosa mátta- ja viesttarmáttaoasi Norgga rájás sullii Basijávrru buohta. Skáiddi siida doallá bohccuidis das nuorttas. Go guotteheapmi áidde siste lea nohkan, de siiddaid ii leat šat stuorra dárbu doallat divdna sierra. Oassi dálveguhtoneatnamiin lea Leammi álbmotmeahcis ja oassi Áŋŋel–Anár-eatnangeaidnuguora ja maiddái Báđárskáiddi vuovdedoalloeatnamis. Maiddái bálgosa nuortedavveoasi Gámásjoga, Muttošjávrru ja Muotkeduoddariid gaskkas atnet dálveguhtoneatnamin.

Bohccuid lihkadeami ja buresveadjima geahčadit miehtá dálvvi. Dárbbu mielde bohccuid sirdet buoret guhtoneatnamiidda. Ealuid dahje daid osiid sáhtta dárbbu mielde finahit ođđasit gárddis dálvvi mielde. Siiddaid čoahkis dahje sierra doallama várás dahje sirdima várás sáhttet atnit háválás biebmama veahaš. Maiddái bigálusaid oktavuodas bohccuid bibmet áiddiid siste, muhto eai meahcis – juos earáliiggánis váttis muohtadilli ii dan eavttuheamit gáibit (nugo giddat 1997 ja 2007).

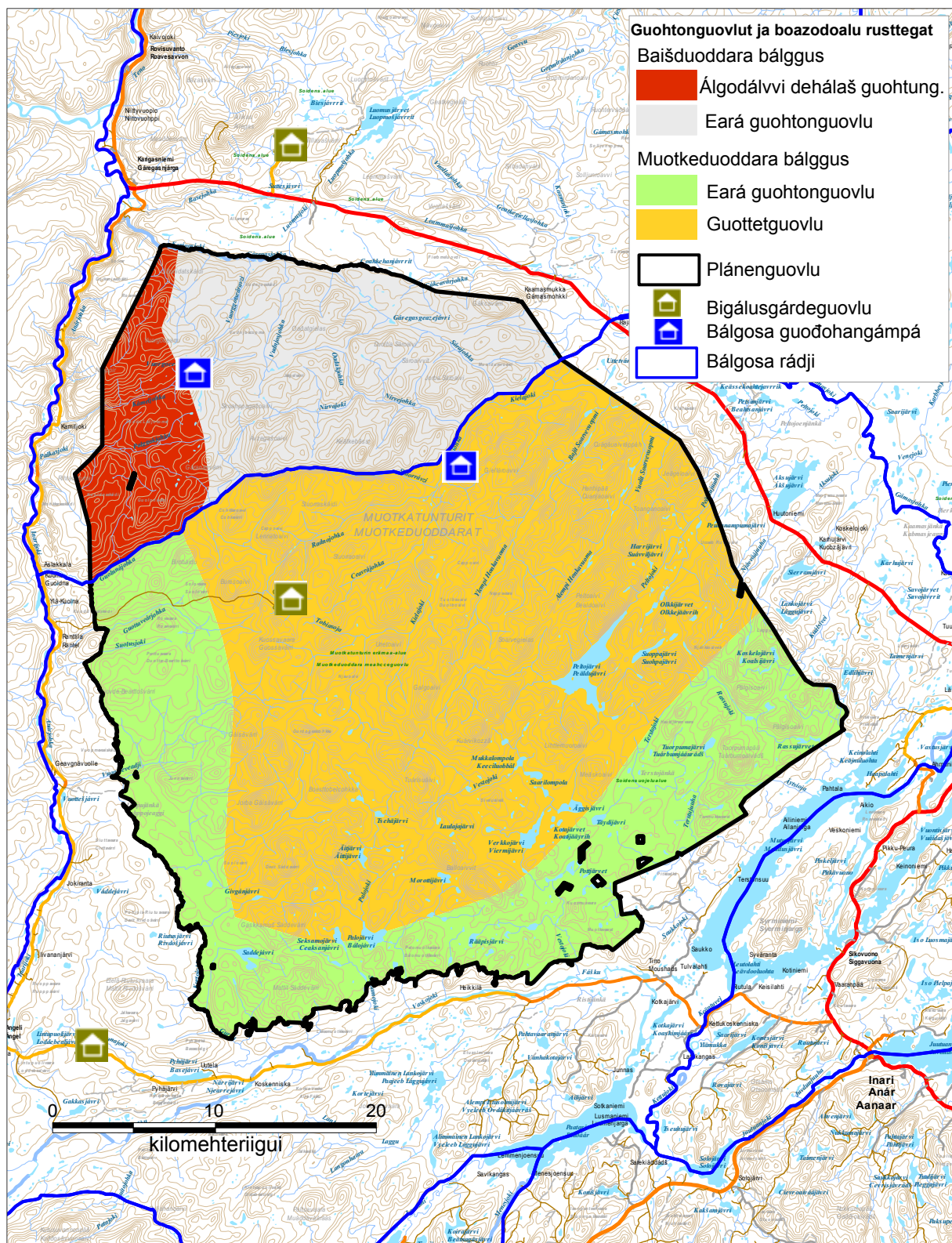
Bohccuid diktet johtit ja daid sirdet várrugasat dálveguhtoneatnamiin geasseguhtumiid beallái jo gasimus muohttaga áigge, go jeahkála goaivun šaddá lossadin. Áŋŋela siidda bohccot bisánedje ovdal Meahcceráđdehusa muorračuohppamiid bures Fáškku, Soahtevuomi ja Áŋŋel–Anár-eatnangeainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuovdái. Nuorteleabbos máddin davás johtti bohccot bisánit Fáškogátti lahppoavádahkii mángga vahkkui, dassázii go duoddarat guottetguovllus Bealdojávrru birrasiin bivlet. Olles duottar- ja soahkeguovllu sáhtta dárbbasit jo árabus giddat, jos guohtondilli nu gáibidit. Nuppe dáfus guovllu gártet giddat maiddái garvit, dannego geatkket dagahit doppe stuorra vahága.

8.1.2 Báišduoddara bálggus

Báišduoddara bálgosa ollesviidodat lea 285 845 hektára. Bálgosa guhtoneatnamiin 34 000 hektára (s. 12 %) lea Muotkeduoddara meahcceguovllus (govva 4). Báišduoddara bálgosa stuorimus lobálaš ealliboazolohku lea 6 300. (Nieminen 2008)

Báišduoddara bálgosa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin. Guovllus doibmet 10–14 siidda, maid mearri molsašuddá jahkásaččat dan mielde, mo bohccot fidnejit goaivut biepmu muohttaga vuolde. Báišduoddara bálgosa iešguđet oasit eai leat nammaduvvon sierra ovttage boazodoallái eaige ovttage siidii. Jahkásaš dálkedilli váikkuha dasa, gos bohccuid guođohit. Siiddat fígget goittotge guođohit bohccuideaset jagis nubbái seamma oahpes guovlluin (Antti Piera Valle 12.6.2006). Bálgosa bohccuid lihkadeami ja buresveadjima čuvvot birra jagi, maiddái geasset (Báišduoddara bálgosa boazodoalloplána boazodoallojahkái 2006–2007).

Bohccuid rátkima ja lohkama čadahit čakča–ođđajagimánus, man várás bohccuid čohkkejit Áilegasa gárdái. Bigálusa maŋŋá sullii 2/3 bohccuin sirdásit dan guođohanáiddi máttabeallái (Muotkeduoddara meahcceguovlui), mii lea Gámas–Gáregasnjárga-geaidnuguoras, ja 1/3 bálgosa davveoassái. Ođđajagi–guovvamánu molsašumis bálgosa davveoasi guođohanbohccuid buktet ođđasit bigálussii. Daid rátkima maŋŋá maiddái bálgosa máttaoasi guođohanbohccuid buktet bigálussii. Dán oktavuodas bálgosa visot bohccuid rátket sierra siidan. (Valle 2006)

Govva 4. Muotkeduoddara meahcceguovllu boazodoalu vuogádagat ja ráhkadagat. © Meahcceráđđehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Cuoŋo–miessemánus bohccot čoahkkanit iehčanassii Geavu kanjovvna gorsaguvlui, guottetsajiid lahka (kártta). Guottet dáhpáhuvvá miesse–geassemánu áigge. Guotteha maŋŋá bohccot čoahkkanit eallun čuoikkaid dihte. Ealut mannet bajás biggosut ja čoaskasut duoddarii (Guivi), gos čuoikat leat unnibut. Suoidne–borgemánu molsašumis lávžžaid ihtin biđe ealuid, ja dalle bohccot njidjet duoddaris vulos ájagáttiide ja biedganit miehtá bálgosa. (Valle 2006)

Bálgosa mielde go rievssatbivdu lea álŋán čakčamánus, de oassi Gáregasnjárga–Ohcejohka–geaidnuguoras ja maiddái Ohcejotgáttiin orru bohccuin báhtara meahcebevddus veahkkin anolaš beatnagiid Geavu luonddumeahci guvlui. Dát dagaha Geavu luonddumeahci guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa. Dása lassin ealgabivddus anehahti beatnagat dagahit čakčat bohccuid sirdáseami Áŋŋel–Gáregasnjárga–geaidnuguora (Muotkeduoddara meahceguovlu) álŋodálvve dehálaš guovlluin nuorttas guvlui, mii bealistis dagaha nuortelis guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa (govva 4). (Valle 2006)

Teavsta ja kárta lea dárkkistan Báišduoddara bálgosa ovdaolmmošin boazoisit Antti Piera Valle 18.1.2008.

8.2 Boazodoallu ja meahceguovloláhka

Meahceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahceguovlolága ulbmilin lea eará barguid lassin luondduealáhuseid ja sámekultuvrra oadjudeapmi. Dasa lassin meahceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalu dárbbášan geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmái. Meahceguovloláhka ii goittotge sisdoala boazodoalu dárkket stivrejeaddji seadáhuseid. Dat leat boazodoallolágas (848/1990).

Áidalas meahcit leat dárkkuhuvvon boazoguohtumin. **Luondduealáhuseid dorvudemiin** dárkkuhuvvo maiddái, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailluhit buorrin guhkes áigegaskkas. Gažaldagas lea suvdilis geavaheami vuodđojurdda.

Boazodoallolágas guohtoneatnamiid suvdilis geavaheapmi stivrejuvvo eallibohccuid alimus boazologuin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa eallibohccuid alimus logu mearredettiin eana- ja meahccedoallosministeriija galgá giddet fuomášumi dasa, ahte dálveáigodagas bálgosa viidodagas guodohuvvon bohccuid mearri ii mana badjel bálgosa dálveguohtoneatnamiid suvdilis buvttadanávcca”.

Meahceguovlolága ulbmilin lea maiddái guovllu meahcceluonddu seailluheapmi. Nugo ovddit bihtáin boahtá albma, de **meahceguovloluondu** ii goittotge sáhte dárkkuhit dievaslaš luodudili olles guovllus, dannego meahceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkuhusaid, gohan boazodoallu doaibmá suvdilit. Jeahkálát ja bohccuid eará biebmošattut leat ná bistevaččat boazodoalu anus. Boazoáiddit, barttat ja boazodoalu eará ráhkadagat gullet áidalas meahccái, boazodoallit sáhttet johtit áidalas meahcis meahcciefievrruiguin geasset ja dálvet ja sii sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Meahceguovlolága oaidnu stuorraspiriin lea muhtin muddui ruossalas. Lága juksanmearri **meahcceluonddu seailluheapmi** doallá siste jurdaga, ahte áidalas meahcis leat maiddái bora-eallit. Mihttomearri **luondduealáhuseid dorvudeapmi** mearkkaša goittotge, ahte spiriid mearri ii sáhte leat oalle stuooris, dannego boazodoalu ovdduid galgá oktii heivehit stuorraspiriid dihttomiin. Geavadis ášši stivret lea gárvvistuvvon riikkadási spireprográmma, mas meroštallojit spirenáliid ulbmilsturrodagat Suoma sierra osiin (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa spiriid goddin bohccuin. Gumpe- ja guovžanáliid muddejit maiddái meahcebevdduin.

8.3 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit boazodoalu. Jekkiidsuodjalan-ásahusa 3. § čuoggás 8 gávnnavuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus leat 1. § mearrádusaid eastte-keahttá lobálaččat ”boazodoallu ja dan gáibidan doaimmat”. Boazodoallit sáhttet johtit jekkiid-suodjalanguovlluin meahccefiervruiguin geasset vealtameahttun boazodoallobargguin ja dálvet boazodollui gullevaš bargguin (Meahccejohtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sii sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá earenoamáš lobi alcceset boaldin- ja goahtemuoraid (Boazodoalloláhka 848/1990, 40 §).

8.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus váldá vuhtii boazodoalu fidnodoaimma gáibádusaid iežas doaimmain plánen-viidodagas ja plána eanageavaheapmái čuohcci evttohusain ja ávžžuhusain. Meahcceráđdehus bivdá bálgosiin celkámušaid eanageavaheapmái gullevaš áššiin. Boazodoalu dárkilis stivren ii goittotge gula Meahcceráđdehussii. Meahcceráđdehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu ordne-stallamiidda – nugo ráhkadagaide, guodoheapmái ja boazomeriide – guoskevaš evttohusaid.

9 Guollečáziid dikšun ja guollebivdu

9.1 Guollebivddu mearkkašupmi

Plánenviidodaga deháleamos fitnetguolit leat eamišlájaid gullevaš luossa, čuovža, hávga, vuosku, dápmot ja soavvil. Guollebivdu čuohcá ovddemustá stuorát jávrride guovllu máttaosiin ja johkagáttiide.

Duottarčáziin guollebivddu luondu nuppástuvai 1960-logus guollebivdoneavvuid ja mohtorfievrruid ovdáneami ja maiddái guollegilvimiid olis. 1980-logu rájes guollebivddu dienasmearkkašupmi lea geahppánan ja guollebivddus lea šaddan ain eanet ruovttudárbo- ja lustaguollebivddu. Guollebivddu mearkkašupmi ollugiidda guovllu lagasgiliin lea goittotge seilon oassin luondduealáhusaiguin bargama ja lea mávssolaš oassi mánggaid anárlaččaid ja ohcejohklaččaid eallinvuogis. Dat lea dehálaš nu fitnega, virkkosmahttima go báikkálaš kultuvrra seailuma beales.

Borranguollebivdu Suohppajávrris
Muotkeduoddara meahcceguovllus.
Govva: Ilkka Syvänperä.

Olgobáikegottálaččat leat sáhttán bivdit duottarjávrriin lagamustá iežaset oamastan gittaopmodaga bivdovuogiatvuodaid olis. Duottarčáziid virkkosmahttingeavahus lassánii 1970-logus, go dalle turisttaide vuovdigohte lustabivdolobiid muhtin ráddjejuvvon lustaguolástanguovlluide. Jagi 1998 álgu rájes turistaguolásteaddjit leat beassan bivdit duottarčáziide nugo earáge sajiin Suomas.

9.2 Guollebivdovuoigatvuohta ja guollebivdogáržžideamit

Jagi 1998 álggu rájes Davvi-Sámi guollebivddu leat muddedallan guolástanláhka (286/1982) ja -ásahus (1364/1997) ja dasa lassin daid vuodul addojuvvon mearrádusat.

Guollebivdui guoskevaš almmolaš stivren gullá guollebivdolága mielde gustovaš guolástanguvlui. Guollebivdoguovllu hálddašeami vuollái gullá guollefidnodoaimmalaččat oktilaš guovlu. Muotke-duoddara meahcceguovlu gullá guovtti guolástanguvlui: Anára ja Ohcejoga guolástanguvlui. Guollebivdoguovlluid rájât čuvvot gielddaid rájáid ja daidda gullet visot čahceviidodagat oamastan- dahje hálddašandilis beroškeahttá. Lahttun leat čahceviidodaga eaiggádat ja guovllus doibmevaš fidnoguolástan- ja lustaguollebivdoorganisašuvnnat. Guollebivdoláhka gáibida, ahte guolástanguovlu gárvvista geavahan- ja dikšunplána, mii sisdoallá čielggadusa guollebivdoguovllu guollenáliid dilis ja dasa lassin dikšumii ja guollebivddu lágideapmái gusket almmolaš doaibmanlinjját. Guolástanguovllut leat gárvvistan alceset geavahan- ja dikšunplánaid jagis 2002. Goabbáge plána lea ođaduvvon gieskadepmosit jagis 2007, ja daid lea dárkkuhus beaivádit álo 3–5 jagi gaskkain.

Beroškeahttá guolástanguovllu guollebivddu mudden- ja stivrenbargguin ja geatnegasvuodain guollebivddu ordnen ja lobiid miedeheapmi gullá čahceviidodaga oamasteaddjái. Guovllu čáziin badjel 90 % gullá stáhtii, ja daid hálddašeamis vástida ná Meahcceráđdehus. Stáhta čáziid guollebivddu ja guollečáziid dikšuma stivrejit lágas ásahuvvon guollebivdoráddadallangottit, mat doibmejit iešguđet gielddas. Meahcceráđdehus miedehea guollebivdosráddadallangottiid rávvagiid mielde guollebivdolobiid ja čađaha čahceviidodagaid eará dikšunbargguid. Earenoamáš sivaiddihte rávvagiin sáhtta spiehkcasit.

Spiehkastahkan eará Suomas gieldda olbmui lea vuoigatvuohta fidnet mávssuhaga guolástanlobi bivdimii stáhta čáziin. Lohpi miedehuvvo ruovttudárbbu boranguoli bivdima, ámmátguollebivddu dahje luondduealáhhusaid fidnodoaimma vuodul. Geavadis visot Ohcejoga ja Anára gieldda olbmot leat fidnen mávssuhaga guollebivdolobi. Olgobáikegottálaš olbmuid sáhtta miedehit guollebivdolobiid, jos dat eai heajosmahte gielddaolbmuid guollebivdovejolašvuodaid. Gielddaolbmuid guollebivdu muddejuvvo čahceviidodaga oamasteaddji lohpeeavttuiguin (bivddusmearit je.).

Olgobáikegottálaš olbmuid vuvdojit lustaguollebivdolobit, mat gokčet measta olles guovllu. Lohpeviidodagaide gullameahttun guovllut bohtet ovdan kárttain, mat juhkkovit lobiid fárus.

Oassi áidalas meahci guollebivddus dáhphuvvá eará go čahceviidodaga oamasteaddji miedehan lobiiguin. Oaggun, rudneoaggun ja guollebivdu leanaviidodaš vuoggalobiin leat almmusguollebivddu, masa buohkat leat vuoigadahtton iige bivdu dárbbas čahceviidodaga oamasteaddji lobi. Oaggun ja rudneoaggun leat nuvtá ja vuoggabivdui dárbbasuvvo leanaviidosaš vuoggalohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuodát leat fámus eará sajiin earret luossa- ja čuovžáčázadagaid guoika- ja rávdnjeosiin. Guovllu visot čázadagat leat luossa- ja čuovžáčázit. Jos olgobáikegottálaš olmmoš háliida bivdit guoika- dahje rávdnesajiin, de dasa dárbbasuvvo Meahcceráđdehusa lustaguollebivdolohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuohta ii maiddá guoskka čáziide, main guollebivdu almmá čahceviidodaga oamasteaddji lobi lea muđui gildojuvvon. Gildosa sáhtta ásaht guollenáliid dábálačča beaktiit dikšuma bohtosiid dáhkiideami várás ja godđu guovlluid suodjaleami várás.

9.3 Earenoamášvuđot guollebivdu

Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta (guollebivdonávddašeapmi) lea gittaopmodahkii gullevaš vuoigatvuohta bivdit nuppi gittaopmodaga, nuppi gili dahje nuppi laigogotti/juohkogotti čáhceviidodagas. Dákkáraš – eará go čáhceviidodaga oamastavuoigatvuhtii vuodul gustovaš – guollebivdovuoigatvuohta vuodđuduvvá dábálaččat ođđadálu vuodđudan- ja dárkkistangirjjiide dahje dondološ návddašeapmái.

Anára ja Ohcejoga gieldas leat earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođat čilgejuvvon ja nannejuvvon stuorrajuohkodoaimmahusaid maŋŋá dollojuvvon čáhcebirerádjegavvandoaimmahusain, main earret eará bidje sierra laigogottiide ja stáhtaeatnamii gullevaš čáhceviidodagaid gaskasaš rájáid. Doaimmahusaid álggahedje Anáris j. 1961 ja Ohcejogas j. 1963. Goappáge doaimmahusa dolvo registarii j. 1997.

Čáhceviidodagaid aiddonas juohku leai fidnejuvvon eanaš čadahuvvot j. 1984, muhto alimus duopmostuollu máhcarii Anára ja Ohcejoga doaimmahusaid doaimmahusolbmáide earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođaid čielggadeami ja nannema várás (Anár – AR duopmu 27.6.1984 nr 1331 M 82/104 ja Ohcejohka – AR duopmu 27.6.1984 nr 1330 M 82/98).

Guollebivdovuoigatvuođaid čovde dan maŋŋá **Anáris** doaimmahusas j. 1985, eanarievttis 1989, alimus rievttis 1993, doaimmahusas 1995 (Anárjávrrí oktasaš čáhceviidodagat), eanarievttis 1996 ja alimus rievttis j. 1996 ja dasa lassin **Ohcejogas** doaimmahusas j. 1985, eanarievttis 1989, alimus rievttis 1993, eanarievttis 1996 ja alimus rievttis j. 1996.

Maŋemuš guollebivdovuoigatvuođat, main leai váidojuvvon, šadde lágafámolaččat čovdojuvvot alimus rievtti duomuiguin 14.11.1996 (Anár – AR mearrádus 14.11.1996 nr 4315 Diáranr M 96/138 ja Ohcejohka – AR mearrádus 14.11.1996 nr 4314 Diáranr M 96/54).

Doaimmahus- ja riektegeavvanáššegirjjiin lea nannejuvvon dáluide guollebivdovuoigatvuohta dihto jávrride dahje jávrrí osiide, jogaide ja dasa lassin buoddo- ja nuohttunsajiide, main eanaš oassi lea stáhta čáhceviidodagain. Mearrádusain iai leat váldojuvvon bealli guollebivdovuoigatvuođa sisdollui dahje oamasteaddji ja earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođa hálddašeaddji gaskavuhtii. Geavadis ii ná leat diehtu, man galle ja makkár bivdosiid návddašeami hálddašeaddjit sáhttet geavahit.

Áiggiid mielde dálut leat árbejuogu dahje gittaopmodatgávppiid bokte juohkásan mángan dálun, mat geavahit dál ovtta dálui nannejuvvon guollebivdovuoigatvuođa. Guđege laigodálu vuoigatvuohta lea gitta das, maid ovdam. gittaopmodatgávppis leat soahpan. Ohcejogas leat álggahuvvon vuosttas gittaopmodatmeroštallandoaimmahusat, main čielggaduvvo, maidda gittaopmodagaide dálu vuoigatvuohta lea sirdásan ja makkár ossodagaiguin dát ožžot bivdit. Oasálašlogahallama mielde gustovaš gittaopmodagaid eaiggádat gullet oktasašguovlolága (758/1989) mielde oasalašgoddái, mii mearrida ovtta guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis. Doaimmahusain leat fidnejuvvon alimus rievtti duomut jagiin 2002 ja 2006. Alimus rievtti varraseamos mearrádusa vuodul oasálašlogahallamat gárvvistuvvojit iešguđet guollebivdosiide. Alimus riekti gávnnaš maddái, ahte gittaopmodatmeroštallandoaimmahusas ii sáhte čovdit guollebivdonávddašemiid sisdoalu.

Oktasaš guollečázi oasálašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii ná mearrit guollebivdonávddašeamis, muhto guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis soahpan gullá ovtta dálu vuodul gustovaš oasálašgoddái. Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta ii atte oktovuoigatvuođa guollebivdui, muhto čáhceviidodaga oamasteaddjis lea báldalas guollebivdovuoigatvuohta dáid čáhceviidodagain, maidda earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta čuoheá.

9.4 Guollegilvimat

Ohcejoga ja Anára guolástanguovlluin okta eanemus čázadagaid guollemáddodaga nuppástuhtán dahkkiin leat 1950-logus álgán guollegilvimat. Gilvimiid váldoulbmilin leai lasihit čáziid guollebuvttadannávcca. Álggos čáziide gilve guliid lagamustá ruovttuid borranguliid bivdima dárbbuide. Lunddolaš guollenáliid máhcaheami álggahedje 1980-logu loahpageahčen. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Puro & Maunuvaara 1997)

Plánenviidodahkii Ohcejoga guollebivdoguovllu oasis eai ollašuite aitosáš gilvimiid. Rávddu sirdingilvimiid dahket dušše muhtin duottarjávrride Gáregasnjárgga gili lahkosiin. Anára guollebivdoguovllu oasis čuovžagilvimiid Anára guollešaddadanlágádusas dahket Báhcaveaji čázadatviidodagas meahcceguovllu máttaoasi muhtin stuorámus jávrride, mat leat báikkálaš borranguollebivdiid viššalis anus. Giellajoga dápnotnáli, man šaddadit stáhta guollešaddadanlágádusas Anáris, gilvet lagamustá Muttošjávraí meahcceguovllu olggobeallái ja dasa lassin Gámasjohkii ja dan oalgejogaide. FGDG gilvá ovttasbarggus Meahcceráđdehusain dápnotšaddadeamis báhcán liigevejehiid johkačáziide. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Anára guolástanguovlu 2007)

9.5 Guollebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii sisdoala guollebivddu iige guollečáziid dikšuma stivrejeaddji seadáhuseid. Dat gávdnojit guollebivdolágas (286/1982) ja -ásahusas (1116/1982). Meahcceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi** ja **luondduealáhusaid dorvudeapmi** bidjet goittotge guollebivddu daid geavahanvugiid jovkui, maid dihte áidalas meahcci lea vuoddudivvon. Lága juksanmearis **meahcceluonddu seailluheapmi** sáhtta maiddá geassit muhtin linjjáid, maid galggašii váldit vuhtii, go mearrida guollečáziid dikšumis ja geavaheamis.

9.6 Guollebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit guollebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § čuoggás 3 gávnnavuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahtá lobálaš guollebivdu.

Guollebivdu ja meahcceluonddu seailluheapmi, eaige guollebivdu ja luonddusuodjaleapmi leat ruossalassii gaskaneaset. Guollebivddus johtet goittotge dávjá mohtoriin geavvi fievrui. Guovllu geainnohisvuoda dihte ealáhusguollebivddu fidnodoaimma ja borranguliid bivdin ruovttudárbbui guovllu čázadagain gáibida dálve- ja geasseáigásaš meahcce- ja girdinjohtalusa. Vaikko guollebivdu ii daninassii áitte meahcceguovvuluonddu dahje luodudilálašvuoda, de dasa laktáseaddji doaimmat sáhttet dan dahkat. Guollebivdovuoigatvuohta ii atte vuoigatvuođa mohtorfievrui meahcis johtaleami.

9.7 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta addit lobi juohkeolbmovuogatuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohtemii guollebivddu oktavuodas. Fatnasa doallamii sáhtta miedeht lobiid.

Meahcceráđdehus oassálastá Ohcejoga ja Anára guollebivdoguovlluid guollečáziid geavahan- ja dikšunplánaid beaivádeapmái.

Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi sihkarasto guollebivddu muddemiin. Ohcejoga guolástan-guovllus aiddonas guollegilvimiid guollešaddadanlágádusain eai ná ollašuite. Gilvimiid sáhtta čadahit goittotge čázádatguovllu siste sirdimiin guliid dahje meadđemiid jávrris nubbái. Luođudili seailuheami várás sirdingilvimiid ulbmilin galgá ovddemustá leat eamiguollenáliid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Gilvimiid eai ollašuite johkačáziide eaige luosa goargjunguvlui. Sirdingilvimiid koordineren ja das vástideapmi gullet čáhceviidodaga hálldašeaddjái, nu ahte visot guvlui čuohcci gilvimiidda galgá leat Meahcceráđdehusa lohpi ja daid galgá čadahit jierpmálaččat ja kontrollera vuolde millosit virgeoapmahašbargun. Lobi sirdingilvimiidda Meahcceráđdehussii miedeha eana- ja meahccedoallosministeriija, mii meroštallá maiddái lohpeeavttuid.

Anára guolástanguovllus Báhcaveaji čázádatviidodahkii gullelaš čázádagaide sáhtta gilvit guliid maiddái FGDL:s Anára ja Čárbmajávrrí guollešaddadanlágádusain. Guliid gilvimiidda dárbbáša álo guollebivdovuogatuoda hálldašeaddji lobi. Ođđa guollešlájá orrut sajáiduhttimii ja guliid sirdingilvimiidda galgá fidnet lobi BE-guovddáža guollealáhusossodagas. Gilvimiid bohtosiid čuvvot iskkadanbivdduin. Dasa lassin dieđu gilvvajávrriid guollehivvodaga ovdáneamis sáhtta fidnet guollebivdiin. Ovttasbarggu guollenáliid čuovvumis Anára guollebivdoguovllu, FGDL, Meahcceráđdehusa ja Lappi birasguovddáža gaskkas galggašii lagadit ovddežisge. (Anára guolástanguovlu 2007)

Guollebivdoráddjemiid dárbbášlašvuoda galgá čuovvut dárkket olles áiggi ja dárbbášlaš nuppástusat dahkkojit golmma jagi gaskkain.

Vuoduštusat ovddabealde máinnašuvvon evttohusaide leat lágaid ja ášahusaid lassin guolledávddaid eastadeapmi, guollenáliid seailuheapmi genehtalaččat buhtisin ja vieris šlájaid buvttihaan ekologalaš nuppástusaid eastin.

9.7.1 Guolledávddaid leavvama eastadeapmi

Gyrodactylus salaris lea luosaid dábálaš čuopmaparasihtta olles Suomas earret Jieknamerrii luoiti čázádagain. Parasihtta lea sullii 0,5 mm guhkkošaš, man ii sáhte áicat báljes čalmmiiguin. *G. salaris* bastá eallit ja lassánit maiddái girjjobiebmoluosa čuomas, ja sáhtta oanehisáigásaččat eallit maiddái mánggaid eará guliid čuomas.

Parasihtta lea hui dábálaš ee. Durdnoseanu čázádaga luossaveajehiin, maidda parasihta eai leat gávnahan dagahit oainnus vahága dahje jámolašvuoda. Parasihta fievrásupmi Norgii 1970-logus lea dan sadjái dagahan luosa johkaveajehiid stuorra jámu measta 40 jogas, mii lea njeaidán oalát maiddái sállášiid. Sivvan atnet dan, ahte Atlántii luoiti jogaid luossanáliin ii leat vuostálastinnákca *G. salaris* -parasihta liiglassáneami vuosta. Seamma lea gávnahuvvon maiddái Ruošša bealde ee. Gieretjogas. Parasihta leavvama eastadeapmi Detnui ja Njeavdánjohkii lea ná earáliigganit dehálaš.

Luossaparasiehta ja guolledávddaid leavvama sáhttá eastit desinfieremiin dahje goikademiin guollebivdobiergasiid, jos daid leat geavahan eará čázádagain. Desinfierenvejolašvuohta lea mángga turismafitnodagas, mat vuvdet guollebivdobiid. Ealli guliid ja meaddema sirdin eará sajiin Suomas lea gildojuvvon Jieknamerrii luoiti čázádagaide.

Eana- ja meahccedoallosministeriija ášahusa Deanu, Njeavdánjoga, Báhcaveaji, Duollánjoga ja Uvddujoga čázádatguovlluid suddjemis *Gyrodactylus salaris* -parasihta leavvama vuostá (1376/2004) gustohit Suomas Nuortamerrii ja Vilgesmerrii luoiti čázádagaid guovllus dihttovaš *Gyrodactylus salaris* -parasihta leavvama eastima várás ášahusa namuhuvvon Suoma beale čázádagaid guollenáliide ja guollešaddadanlágádusaide. Ášahusas raddjejit ee. guliid ja meaddema sirdima, seakteguliid sirdima ja geavaheami, guliid čoalluma ja maiddái guollebivdobiergasiid ja fatnasiid geavaheami.

9.8 Čuovvun

Meahcceráddehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas šiehttojuvvon mihttáriiguin. Dát leat guollebivdolahpestatistihkat, gilvinraporttat ja raporttat dikšun- ja iskkadanguolástusas.

Luodudilálaš čáziid geavaheapmi ja dikšun gáibidit birrasa dili čuovvuma ja das geavvi nuppástusaid registerema. Čáziid suvrunovdáneami galgá čuovvut biraseiseválddiid doaimmas. Čuovvuma berre ollašuhttit sierranas sajiin guovllus ja seamma čáziin, vai dalle oaidná guhkes áigegaskka nuppástusaid. Earenoamáš dehálaš lea čuovvut coages duottarjávrriid dili, main oksygenajávkan sáhttá váikkuhit oallege váralaččat guollenáliide.

10 Fuoddogáhtten ja meahccebivdu

10.1 Dálá dilli

10.1.1 Meahccebivdovuoigatvuohta

Suomas meahccebivddu muddejit meahccebivdolágain (615/1993) ja meahccebivdoásahusain (666/1993). Lága gustohasuorggi ollái leat válđojuvvon dasa lassin meahccebivdui bissovaččat gullevaš doaimmat. Nuba gustohansuorgái gullet fuoddogáhtten, fuoddoealliid dagahan vahágiid buhtadeapmi ja maiddái beatnaga doallan (SII 300/1992, dárkilis vuoduštus 1 §). Meahccebivdolága lassin meahccebivdodoaimmas galgá válđit vuhtii maiddái dan, mii luonddu- (1096/1996) ja ealliidsuodjalanlágas (247/1996) ásaheavvo. Luonddusuodjalanlágas ásaheavvo fuodduide ja ráfáidahtekeahkes ealliide gullameahtun ealliid suodjaleamis ja dikšumis. Ealliid-suodjalanlágain ovddidit ealliid buresveadjima ja buorre giedahallama.

Stáhta eatnamiin meahccebivdovuoigatvuođa geavaheamis ja fuoddodikšumis mearrida dat virge-oapmahaš, man hálddašeami vuolde guovlu lea (MeahccebivdoL 44 §). Meahccebivdolága 8. § mielde lea gieldda olbmoss meahccebivdovuoigatvuohta ruovttugielddas stáhta eatnamiin.

Meahcceráđdehusa hálddašeami vuollásaš stáhtaeatnamiid árbevirolaš meahccebivdorgeavaheami ulbmil lea dáhkidit siviilaolmmo meahccebivdovejolašvuođaid suvdilis geavaheami vuoddo-jurdagiid mielde.

Meahccebivdolága 46. § mielde meahccebivdolohpi stáhta guovlluide galgá álo addojuvvot čála-lažžan dan geažil, go stáhta eatnamat leat viidát ja bearráigeahčču váttis (SII 300/1992, 26, dárkilis vuoduštus 45 §). Jos stáhta soames guovllus lea dárbu ráddjet lobiid meari, de lobiid miedeheamis ovdasadjái berre bidjat dakkár meahccebivdiid, geain muđui ii livčče vuogálaš meahccebivdovejolašvuohta.

10.1.2 Fuoddogáhtten ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus

Meahccebivddus berre čuovvut suvdilis geavaheami vuoddojurdaga. Meahccebivdovuoigatvuhtii čatnasage bissovaččat geatnegasvuohta fuoddogáhttemii. (SII 300/1992, dárkilis vuoduštus 1 §)

Meahcceráđdehus stivre meahccebivdolohpeboaduid fuoddogáhttendoaimmaide – ee. smávvaspirebivdui ja fuoddonáli árvvoštallamii.

Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea addán jagis 1989 fuoddogáhttenbiriide rávva-giid fuoddogolmmačiegagiid meriin. Ávžžehusa mielde Muotkeduoddara meahcceguovllus galgašedje leat uhcemustá vihtta fuoddogolmmačiegaga. Muotkeduoddara meahcceguovllus leat dušše guokte doibmevaš fuoddogolmmačiegaga, nubbi Bartagáldu geaidnuguoras (Guottoveaiskáidi) ja nubbi ođđa guovlu meahcceguovllu davvirájá alde Gáregasjohkagáttis Anára ja Ohcejoga gielddarájá lahka.

Ealganáli sturrodaga lohkamii ja árvvoštallamii atnet sarvvabivdiid deavdin ealgaáiccuskoarttaid ja girdinlohkama, man organisere fuoddogáhttensearvi.

Jagi 2006 árvvoštallamat guovžža, gumppe, geatkki ja albasa valljodagas ja lassánanbohtosis vuodduduvvet mángga sierra materiálii, main deháleamos lea stuorraspireoktavuodaolbmuid čálihan áicosat. Áicosiid čálihedje dien namalas jagis olles riikka viidodagas oktii buot 24 427 stuhka. Valljodatárvvoštallamis váldojit vuhtii maiddái dutkamušdiehtu šládjačuohceveaš, sierra sohka-beliide ja ahkejoavkkuide mihtilmas johtinviidodagas ja maiddái eallinbiriid sturrodagas iešgudet jagiáiggiin. Áiccusmateriála dievasmahtti dieđu fidne maiddái čuovvumiin GPS- ja radiosáddenrusttegiiguin guoraduvvon guovžžaid ja gumppiid. (www.rktl.fi) Suomas árvvoštalle gávdnon jagi 2005 loahpas 145–150 geatkki. Geatkkis bohte 1 024 áicosa, 16 % eanet go jagis 2004. Geatkenálli lea nanosman davviboazodoalloguovllus. Doppe lassáneapmi lea čuohcan earenomážit Anára guvlui (www.suurpedot.fi).

Dálvet 1998–1999 šattai Meahcceráđdehusa Davvibađaeatnama luonddubálvalusain ja Davvi-Sámi luonddudikšinguovllus dárbu stuorraspirenáliid (earenomážit geatkki) čielggadeapmái johtolatlohkamiiguin davi stuorra suodjalanguovlluin. Muotkeduoddara meahcceguovllus lohkamiid álggahedje jagis 2003; lohkamis leai gaskajahki jagis 2006. Guovllus leat buohkanassii čieža lohkanjohtolaga. Lohkamiin leat váldán áicosiid dušše getkkiid luottain. Áicojuvvon oktagasaid mearri lea bisson lohkanáigges meahcceguovllus nanusin ja stádisin (10–12 oktagasa). (Ollila & Sulkava 2007) Eará stuorraspiriid oasis Inarin luonnonystävät ry lea árvvoštallan Muotkeduoddara meahcceguovllus gávndot gumppiid 0–3 heakka, albasiid 0–3 heakka ja guovžžaid 10–15 heakka.

Jagi 2005 rájes leat čoggojuvvon diehtu stuorraspiriin maiddái ng. **luoddaindeaksa** várás. Dán vuogadagas čálihuvvojit dálveáigge mohtorgielkkáiguin vuddjon kilomehterat ja maiddái áicojuvvon stuorraspiriid ja čeavráid luottat. Vuogádagas eai sirrejuvvo varas dahje boares luottat iige čielggaduvvo, gallego oktagasa lea dakko johtán. Čoggon áicosiin rehkenasto sierra šlájaide indeaksa vuddjojuvvon 1 000 kilomehtera guovdu. Bohtosat leat ovdanbukton eanet go ovttá gielda oppalašvuotahan luottehahttivuoda buorideami dihte. Oktan ollisvuotahan rehkenastimis lea Davvi-Sápmi, mii gokčá Ohcejoga ja Anára gielda viidodaga. Luoddaindeaksa vuodul geatki lea valljámus Anár–Ohcejoga guovllus ja buohkanassii geatkenálli orošii binná lassánan. (Ollila & Sulkava 2007)

Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi guovllus bivdojedje j. 2003 70 miŋkka ja 151 riebana ja Anára fuoddogáhttensearvvi guovllus ee. 171 riebana, 83 neađi ja 643 miŋkka (Korhonen 2004). Smávvaspiriid bivdu čohkiida gliid lahkosiidda ja meahcceguovllus bivdojuvvon smávvaspiriid ossodaga olles fuoddogáhttenservviid guovlluin bivdojuvvon smávvaspiriin lea váttis árvvoštallat. Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi bealde meahcceguovllus dáhpáhuvvan bivddu árvvoštallet leat hui unnán (Vikevåkorva Pertti Anára FGS/15.4.2008, Porsanger Veikko Ohcejoga FGS/15.4.2008). Meahcceráđdehus skáhppui j. 2007 bivdoneavvuid báikkálaš meahcebivdiid atnui smávvaspirebivddu beaktimahttima várás. Dasa lassin eana- ja meahccedoallosministeriija miedehan spesiálalobiiguin leat riebanbivddu beaktimahttima várás sáhttan njállaprošeavtta olis átnit mohtorgielkká veahkkin riebanbivddus.

Sihke Anára ahte Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi guovllus meahccái dovnot jahkásaččat sullii 100–150 njoallungeadggi ealggaidda várás. Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi bealde Muotkeduoddara guvlui dovnot geđggiin árvvu mielde 25 %. Anára fuoddogáhttensearvvi bealde guvlui doalvvohahtti geđggiid ossodat olles mearis ii leat dieđus ja dan árvvoštallan lea váttis. (Porsanger 15.4.2008, Vikevåkorva 15.4.2008)

Meahcebevdoalágas (615/1993) mearreduvvo beatnaga gittadoallangeatnegasvuodas. Dan mielde olgun orru beatnaga galgá doallat gitta dahje dan seammás gitta váldinláhka 1.3.–19.8. gaskasaš áigge. Dás oázžu goittotge spiehkkašit, go eará go vuojeheaddji beatnaga geavahit meahcebevdui ja maiddái dalle, go vuonccesbeatnaga dahje eará loddebeatnaga oahpahit almmá – ahte muosehuhttet ráfáidahtton fuoddoalliid daid sogalahánáigge (MeahcebevdoL 51 §, 3 mom.).

Almmá eanaomasteaddji dahje meahcebevduvuoigatvuoda hálldašeaddji lobi beatnaga ii oáččo doallat luovus nuppi olbmo eatnamiin.

Muotkeduoddara – ja maiddái eará boazodoalloguovllu – stáhta eatnamiid meahcebevdoáššiid ordnemiidda sáhtá váikkuhit maiddái boazodoaloláhka (848/1990). Davvi-Sámis stáhta eatnamat gullet earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui. Dákkár guovllus eatnama ii oáččo geavahit nu, ahte das boahá dovdomassii hehttehus boazodollui. Stáhta eiseválddit galget šiehtadallat bálgosiid ovddasteaddjiiguin, go plánejit stáhta eatnamiidda guoskevaš, boazodoalu fidnoibmii dovdomassii váikkuheaddji doaimmaid.

Meahcebevdu lea báikkálaš eallinvuogi ja kultuvrra oassi. Aitosáš dienasrievssatbivdit guovllus eai leat. Báikegottálaš olbmot bivdet rievssahiid soaitáhagas buorre jagiin gárdumiin, oassái bivdiin bivddus sáhtá leat maiddái ekonomalaš mearkkašupmi. Báikegottálaš olbmuid eanalottiid bivdu lea eriid haga, muhto fuoddogáhttensearvi stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi fuoddogáhttenbire oaneá dárbbu mielde bivdoáiggi.

Muotkeduoddara meahceguovllu siste leat golbma meahcebevdoguovllu: Gáregasnjárga, Ánġel ja Muotkeduottar. Smávva fuoddolobiid lassin Meahceráđdehus vuovdá Davvi-Sápmái ruovttugielddaset olggobealde meahcásteaddjiide jahkásaččat muhtin dakkár lobi, mat vuoigadahttet ealga ja maiddái guovžža meahcebevdui. Olles nuortaboazodoalloguvlui lei 20 guovžža bivdoearri jahkái 2008. Lappi fuoddokšunbire sáhtá miedehit eana- ja vuovdedoalloministeriija mudden bivdoeari siste maiddái gumppe ja albasa bivdolobiid. Diet lobit miedehuvvojit dušše vahátákkastallamiin.

Gáregasnjárgga meahcebevdoguovlu lea ohcejohkalaš ealgabivdiide hui dehálaš meahcebevdoguovlu. Guovlu lea maiddái Báišduoddara bálgosii dehálaš boazodoalloguovlu. Beatnagiiguin čadahahtti ealgabivdu lea dagahan stuorra hehttehusa boazodoallui vuojeheamiin bohccuid eret johkalegiid soahkevuvddiin duottarbadjosiidda. Davi fuoddokšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministeriijai ealgabivddu áradeami. Dát álkidahtašii namuhuvvon váttisvuoda, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret, ja bohccot beasasedje guohtut guovllus ráfis.

Ohcejogas ja Anáris meahcebevdui čatnasan turisma lea mearkkašahtti ja čuoheá eanemus gidda- ja čakčasesonġii. Meahceráđdehusa Davvi-Sápmái miedehan smávva fuodduid bivdolibit eai dáid maŋemuš jagiin leat vuoigadahtán eará eanalottiid go rievssat- ja gironbivdui. Lohpe- rávvagiin ávžžuhit guoddet girona bivdekeahhtá. Rievssaha meahcebevdoáigodahkii lea vuovde- massii earenoamážit rievssatbivdui dárkkuhuvvon lohpetiipa, mas lea beaivveguovdilis fitnetearri. Meahcebevdoáigodagain 2004–2007 smávva fuoddolobiid fitnetearri lei Muotkeduoddara meahceguovllu Ohcejoga beale oasis golbma rievssaha ja Anára beale oasis guokte rievssaha beaivvis. Áigodahkii 2007–2008 sálašearri njiejahuvvui maiddái Ohcejoga guovlluin guovtti rievssahii beaivvis. Ovdal eanalottiid bivdoáigodaga vuovdinláhka biddjon smávva fuoddolobiin máinnašuvvon bivdoalliid – čáhcelottit, njoammilat ja smávvaspiret – bivdodeaddu lea hui unni.

10.2 Meahccebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahccebivdui dušše mihttomearálaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi** ja **luondduealáhusaid dorvudeapmi** sisdoallet meahccebivddu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuogiatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloluonddus.

10.3 Meahccebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit meahccebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § mielde meahccebivdu lea lobálaš daid jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat meahccebivdolága (615/1993) 8. § dárkkuhan gielddain, main gieldda olbmui lea vuoigatvuohta bivdit ruoktogiellasteaset stáhta oamastan guovlluin.

10.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehusa ulbmilin lea oadjudit ja ovddidit sápmelaš ja suomelaš kultuvrii čielgasit gullevaš bivdoárbevieruid. Meahcceráđdehus čuovvu fuodđonáliid ovdáneami ja figgá ovttasbarggus fuodđogáhttenbiriin ja fuodđogáhttenservviiguin dorvudit daid.

FGDL:s jahkásaš nálleárvoštallamiid ja sálašstatistihkaid ja maiddá ovddit jagiid lohpeveriid, lohpeveriid fitnetmáhcáhaga ja rievssatbivddus dahkkon eará čielggadusaid (ee. Kangas 2006, Gröndahl 2005) atnet veahkkin, go meroštallet meahccebivddu suvdilis mihttuibidjama ja fuodđonáliid. Fuodđonálii árvoštallama luottehahttivuoda buoredeami várás váldojit vuhtii fuodđogáhttensearvi cealkámuš fuodđonális ja maiddá áicosat dain, geat johtet ollu luonddus (ee. virgedoaimmas bargit ja báikkálaš rievssatbivdit).

Báikkálaš vuoigatvuođaid ja fuodđonáliid suvdilis dorvudeami várás Meahcceráđdehus mearrida earrešiehtadusain lohpebivddu guovloeriid. Earremearrádusa ulbmilin lea vuodđudit meahccebivddu eriide nu, ahte dat lea ekologalaččat ja sosiálalaččat suvdil ja ahte sápmelaš kulturgáhttema ja meahccebivdolága (615/1993) 8. § mielde gustovaš vuoigatvuođat dáhkiduvvojit ja boazodoallu váldojuvvo vuhtii lohpebivddu plánemis.

Bivdui gullevaš juohkeolbmovuogiatvuođaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhtta miede-hit lobiid, ja dolastallan meahccebivddu oktavuodas (atnemiin goike ovssiid, rissiid ja unna gudduid) lea lobálaš meahcceguovllus. Šaddimuoraid njeaidin almmá sierranas lobi ii leat lobálaš. Meahccebivddu oktavuodas sáhtta muhtin veardde váldit gaskaboddosaš gohttemii dárbbášlaš seakka lávvomuoraid. Meahccebivddu oktavuodas leat Meahcceráđdehusa bajásdoallan ráhkadagat (dolastallansajit, dálkesuojit ja stobut) meahccebivdiid geavaheamis.

Meahccebivdolága mielde gieldda olbmui lea vuoigatvuohta bivdit ruovttugielddaset siste stáhta eatnamiin áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus. Gieldda olbmuid dálveáigásaš meahcejohtaluslohpi dahká vejolažžan mohtorgielkká geavaheami rievssatgárdumis. Mohtorgielkká ja njealjejuvllaga sáhtta atnit fuodđosállaša fievrredeapmái meahcis eret stáđasman geavada mielde.

Ealgga (Lappi fuodđogáhttenbire) ja guovžža (EMM) bivdu lea juhkkon eriide, vai bastá čuovvut náliid ovdáneami. Rievssat- ja eanaloddelobit biddjojit eriide nu, ahte meahccebivdu lea ekologalaččat ja sosiálalaččat suvdil.

Meahcceráđdehus vuovdá olgobáikegottálaš meahccebivdiide riikkadási gustováš vuoddojurdagiid mielde eriid juhkkojuvvon meahccebivdolobiid. Lohpevuovdimiin dahkiduvvo vejolašvuohta meahccebivdui maidái daidda, geain ii muđui livččii vuogálaš bivdovejolašvuohta (MeahccebivdoL 46 §). Lobiid vuovdin sihkkarastá sápmelaččaide ja earáide báikegottis eretfárren olbmuid meahccebivdui ovddeš ruoktoguovllusteaset ja nu joatkit árbevirolaš eallinvuogi ja bivdokultuvrra hárjeheami. Lohpemearis jahkásaččat mearredettiin čuvvojuvvo suvdilis geavaheami vuoddojurdda ja vuhtiiváldojuvvo sosiálalaš suvdilvuohta ja maidái báikkálaš sálláša oassi. Lohpemeahccebivddu ordneminn Meahcceráđdehus ráđđadallá gieldaguovdilis čanasjoavkodilálašvuodain fuoddogáhttenserviin, bálgosiiguin, sámedikkiin, gielddaiguin, báikkálaš turismafitnodatdoalliiguin ja vejolaš ámmátmeahccebivdiiguin.

Lohpebivddu sáhtá stivret dahje ráddjet mánggaláhkai, vai eastada meahccebivddus vejolaččat boahtti hehttehusaid. Meahccebivddus vejolaččat šaddan mearkkašahtti hehttehusaid ja vahágiid čoavdima várás Meahcceráđdehus lágida ráđđadallama sierra oassebeliiguin. Go lea gullan iešgudet oassebeliid, de Meahcceráđdehus sáhtá ásaht gáržžedemiid olgobáikegottálaš olbmuid lohpebivdui. Ovdamearkka dihte vuojeheaddji beatnagiin, gárdumiin ja beanageassástaga ávkinatnamiin bivdu lea gildojuvvon visot Davvi-Sámi lohpeguovlluin. Dasa lassin sáhtá ásaht lohpeeavttuid – ovdamearkka dihte oktavuodaváldingeatnegasvuohta bálgosiid oktavuodadolbmuid. Dáinna lea figgamuš beavttálmahttit lohpeahcásteaddjiid rávvema boazodollui gullevaš aáššiin.

Meahcceráđdehus sáhtá miedehit lobiid beatnaga oahpaheapmái stáhta eatnamiin.

Meahcceráđdehus sáhtá vuodđudit dárbbu mielde guvlui fuoddonáliid árvoštallama várás fuoddolohkanguovlluid. Fuoddogáhttensearvvit sáhttet vuodđudit ja merket meahccái fuoddolohkanguovlluid Meahcceráđdehusain sierra soabahtti sajiide.

Sarvvanáliid dikšuma várás njoallungeđggiid bidjan lea vejolaš Muotkeduoddara guovllus.

Ája- ja jogašgáttiid sieđgasuovkkaid vesáčuohppan lea lobálaš Meahcceráđdehusa čujuhusa mielde ealga biebmodili buorideami várás.

Meahcceráđdehus atná smávvaspirebivddu (rieban, miŋka) luondusuodjalan- ja fuoddogáhtten-sivain dehálažžan. Meahcceráđdehus oassálastá heivvolaš osiin vejolaš smávvaspireprojaveavttaide – nugo ovdam. riebانبivdui njállaguovllus, ja dasa lassin stivremin ruđaid fuoddogáhttenbargui (ee. skáhppomiin bivdobiergasiid).

10.5 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu fuoddonáliid ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihttáriiguin. Dát leat jahkáš lohpearit ja sálašstatistikat, fuoddolohkama bohtosiid ja dasa lassin Anára ja Ohcejoga fuoddogáhttenserviid cealkamušat. Čuovvun čadahuvvo ovttasbarggus ee. om. fuoddogáhttenserviiguin ja Fuoddo- ja guolleavalljodaga dutkamušlágádusain, bálgosiiguin ja Meahcceráđdehusa bargoveagain.

11 Johtalus ja lihkadeapmi

Johtinoktavuodaid ja johtaleami stivrejeaddji seadáhusat gávdnojit goittotge meahcceguovlolágas (62/1991), luonddusuodjalanlágas (1096/1996), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhta geainnuin (358/1962), gittaopmodagaid vuodđudanlágas (554/1995), meahccejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohtaluslágas (281/1995) ja maiddái daidda gullevaš ásahusain.

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahcceguovllus. Juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuoigatvuohta johtit iežaset návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjehusaid.

11.1 Geainnut

11.1.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolága (62/1991) 5. paragrafa mielde ”meahcceguovlluide ii oaččo ráhkadit bissovaš geainnuid”. Seadáhus sihkkarastá meahcceguovlolága váldoulbmila, guovllu meahcceluonddu seailluheami. **Bissovaš geainnuin** dárkkuhit visot jagiáiggiin vuojehahti geainnu.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea geainnoheapmi – earret Muotkeduoddara bálgoša Bartagáldu bigálusgárdái doalvu, lohkkabummain rustejuvvon priváhta geinnodaga. Davvin meahcceguovllu rádjá lea Gámas–Gáregasnjárga-geainnu máttabealde, máddin Anár–Ánġel-geainnu davábealde ja viestaris Gáregasnjárga–Ánġel-geainnu nuortabealde.

Meahcceguovlolága dárkilis vuoduštusain gávnnavuvvo geainnuid ráhkadeamis dasa lassin, ahte ”geainnuid ráhkadangiellidus ii guoskkašii paragrafa 3 momeantta mielde geainnu ráhkadeami dalle, go meahcceguovllu rájaid siste orru priváhta dálus lea láhkii vuodđuduvvi johtinvuoigatvuohta stáhta oamastan eatnama čađa”. Dása lassin goittotge gávnnavuvvo lága dárkilis vuoduštusain, ahte ”jos guovllu meahcceluondu gillášii das, ahte dákkáraš vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, stáhtaráddi sáhtašii evttohuvvon lága 8 § fámuin dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon losádat- dahje geavahanvuoigatvuođa lotnumii”.

Eanaš priváhtadáluide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuohta losádussan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Ovdal dáid leat vuodđudan ng. **bálggeslosádahkan**, maid eai leat álo dárkket meroštallan; nuppiid sániiguin eanamihtidandoaimmahusas leat sáhttán nannet losádagaid gávdnon, muhto bálgáid sajádaga eai leat merken kárttaide. Gustovaš gittaopmodatvuodđudanlága (554/1995) mielde johtinoktavuohta ordnejuvvo dál priváhta geainnuin addojuvvon lága mielde gustovaš (358/1962) geaidnovuoigatvuohtan.

11.1.2. Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguovlui eai ráhkat odda geainnuid.

11.2 Meahccejohtalus

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat meahccejohtalusii guoskevaš seadáhusat. Meahccejohtalusa stivrejit meahccejohtaluslágain (1710/1995), mii mearrida johtimis mohtorgielkámádiiain, meahcis ja jieñaid alde čáziid buohta, geainnuid olggobealde. Meahccejohtalus ii leat juohkeolbmovuoigatvuohta, muhto meahcis vuodjimii dárbbášuvvo earret muhtin spiehkastagaid (ovdam. boazodoallit ja virgeoapmahaččat) eanaomasteaddji lohpi (Meahccejohtalusláhka 4 §). Lobiin mearrida eanaomasteaddji, man stáhta eatnamiin Muotkeduoddara meahcceguovllus ovdasta Meahcceráđdehus. Meahccejohtaluslága ulbmilin lea ”eastadit hehttehusaid, mat lundui dahje earábirrasii, luondduealáhusaide, oktasaš áhpásmahttingeavahussii dahje eará almmolaš ovdui dahje priváhta ovdui šaddet mohtoriin geavvi fievruid geavaheamis meahcis ja mohtorgielkámádiiain, ja dasa lassin ovddidit johtalusdorvvolašvuoda”. Mohtorgielkámádiiat leat geaidnojohtaluslága (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea ”almmolaš vuoigatvuohta vuodjit mohtorgielkkáin muohttaga áigge mádiija ráigge, mii lea merkemiin earuhuvvon meahcis”. Meahccejohtaluslága 13. § mielde

meahcceguvlui sáhtta vuodđudit mohtorgielkámádiija mearridemiin das guovllu dikšun- ja geavahanplánas. – – Mohtorgielkámádiija vuodđudeamis ja heaittiheamis luonddusuodjalanlágas (71/23) [1096/1996] dárkkuhuvvon stáhtii gullelaš suodjalanguovllus mearrida guovllu hálddašemi vuodul Meahcceráđdehus dahje Vuovdedutkanlágádus.

Maiddáí ohcejohkalaččat ja anárlaččat dárbbášit meahccejohtaluslobi iežaset gieldas johtimii, muhto dat lea sidjiide nuvtá. Báikegotti olbmuid nuvtá meahccejohtalusvuoigatvuohta vuodđuduvvá láhkii Meahcceráđdehusas (1378/2004). Lága 15. § mielde nuvtá bálvalusaide gullá earret eará ”báikkálaš olbmuid vuoigatvuohta atnit Meahcceráđdehusa hálddašemi vuollášas guovllu meahccejohtaluslága (670/1991) [1710/1995] mielde meahccejohtalusii”. Dasa lassin riikka-beaivvit gáibida meahccejohtalusláhkii laktin cealkámušastis, ahte ráđdehus atná fuola das, ahte Meahcceráđdehus dahje stáhta eará virgeoapmahaš miedeha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gieldas bissovaččat orru olbmuid guhkesáigášas guovloguovdilis lobiid mohtorgielkká atnimii stáhta eatnamiin dainna eavttuin, ahte lobiin ii šatta meahccejohtaluslága 5. §:s dárkkuhuvvon vahát.

Meahccejohtaluslága 4. §:s ášahuvvo vuoigatvuodas jodášit meahcis. Boazodoallobargguin lea lobálaš mohtoriin geavvi fievruiin ja mohtorfatnasiin johtaleapmi ja maiddáí helikoptera ja girdinmášiinna geavaheapmi. Bálgosa olggobeale boazoreanggaid meahccejohtaluslobit, maid Meahcceráđdehus miedeha, leat nuvtá. Meahcceráđdehusa bargodoaimmain jodedettiin ii dárbbášuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaláhkai poliissa, tuollolágádusa ja rádjágozihanlágádusa virgedoaimmaide, buohccisáhtui, buollin- ja gádjundoaimma bargguide iige eará vealtameahtun virgedoaimmaide ii dárbbášuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- dahje dáhtasirdinrusttegiid fuolahusbargguide ja dán dihte johtimii ii dárbbáš lobi. Maiddáí váddásit lihkanlámis olmmoš ja su miedušteaddji eai dárbbáš meahcis johtimii eanaomasteaddji lobi (1710/1995, 4 §). Meahccejohtaluslága 28. § mielde guovloguovdilis birasguovddáš sáhtta ohcamušas miedehit olbmui, gean lihkanlámis lea agi, váttu dahje buohcuvuoda dihte hedjonan, lobi spiehkastit 4. §:s dahje 8 §:s ášahuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Sierra johtalusvugiid gaskavuohta meahcceguovlolága ulbmiliidda lea muhtin muddui ruossalas. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, meahccemohtorsihkkela, mohtorfatnasa ja girdinmášiinna geavaheapmi lea dálá áiggis dehálaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodollui mohtorgielká lea dehálaš bargoneavvu. Lustamohtorgielkávuojášeamis sáhtta šaddat boazodollui maiddáí hehttehus ja vahát. Hárehis mohtorgielkávuojášeamis sáhtta biđget ealuid ja ruohtahit bohccuid. Boazoealuid biedganeapmi dagaha bealistis boazodoalliide lassegoluid.

Guollebivdu, meahcebivdu ja čoaggin্দoaibma dorjjastit maiddái mohtorgielkkáin, meahcebiillain, njealjejuvllagiin ja meahccemohtorsihkkeliin johtaleapmái mohtorfámuin. Gaskkat leat guhkit, ja sálláša ferte fidnet jođánit varasin geaidnogurrii ja ovddosguvlui vuovdimii.

Ohcejoga meahceguovlluide leat šaddan stáđasman meahcevuojáhagat ovdal meahcejohtaluslága fápmuiboahtima. Muotkeduoddara meahceguovllus leat muhtin geinnodagat, mat leat anus. Báikegotti olbmuid geasseáigásaš meahcejohtaluslobit Ohcejogas leat miedehuvvon dihto vuojáhagaide (govva 5). Anáris geasseáigásaš meahcejohtaluslohpegeinnodagat eai leat.

Áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovlluin eai leat meahcejohtaluslága mielde gustovaš mohtorgielkámáđiijat. Guovllu máttanuortečiegas Anára gieldda bealde manná mohtorgielkámáđii áidalas meahci siste sullii 35 kilomehtera veardde (govva 3, s. 65).

Nuppe dáfus meahceguovllolága ulbmilin lea guovllu meahcceluonddu seailluheapmi. Meahcceluondu geahppána, mađi eanet áidalas meahcis leat olbmo dagahan luottat ja jienat. Mohtoraston meahce- ja čáhcejohtalus čuoheá ovddemustá dihto johtolagaide (mohtorgielkámáđiijat, johkaráigget, njealjejuvllatvuojáhagat), ja vaháгат guovllu lundui leat bisson viehka unnin. Luonddu gollama hárrái vaháгат leat oanehisáigasaččat, gaskaboddosaččat ja čuhcet eanaš ráddjejuvvon guovlluide seammás – go stuorámuš oassi áidalas meahcis bissu luoduláganin. Dát dagahagat geahpedit guovllu meahcilundosašvuoda. Mohtorgielkká luodda luotkko muohttagis hohkaha bohccuid luotta ala ja ná gielkávuojašeaddji sáhtá diehtemeahttunvuodas dagahit geahčuvuollásaš boazoealu biedganeami. Muhto nuppe dáfus mohtorgielkká luodda luotkko muohttagis álkidahtá čuoigi johttiid.

Lappi birasguovddáš sáhtá meahcejohtaluslága vuodul earenoamáš siva geažil ásaht mohtorgielkávuojašangildosa dihto guvlui dahje áigemearrái. Earenoamáš sivva sáhtá leat ovdamearkka dihte áitatvuollásaš ealli beasi d. bieju biras čivganáigge dahje boazodoalus vuolgi dárbu. Luonddusuodjalanákkat sierranas gielddusguovlluide dahje -áiggiide eai áidalas meahcis dálá áiggis leat.

11.2.1 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

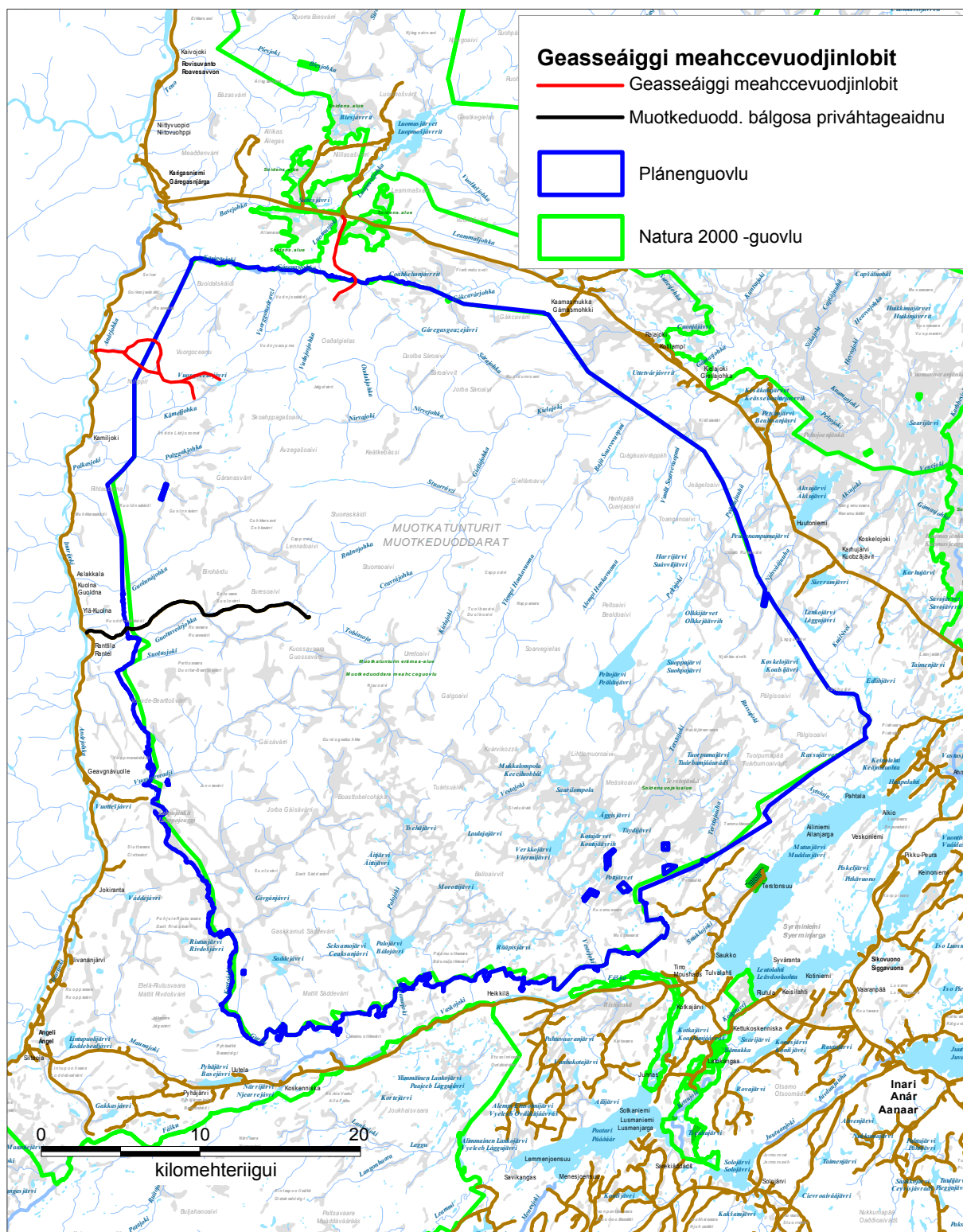
Meahcceráđdehusa dálá mohtorgielkámáđiija sáhtá vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan.

Meahcceráđdehus miedeha meahcejohtaluslobiid meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide gustovaš lohpe-miedehanprinsihpaid ja -rávvaggiid mielde.

Muohtaáigái

Gieldda olbmuid miedehuvvojit meahcejohtaluslobit olles ássangieldda viidodahkii (ii álbmotiige luonddumehciide) eanet go ovttá jahká hávil.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojašeapmi stivrejuvvo Meahcceráđdehusa bajásdoallan mohtorgielkámáđiijaide; máđiijas spiehkaseapmi lea gildojuvvon eará sajiin go jieŋaid alde. Máđiijaid sáhtá vuodđudit meahcejohtaluslága (1710/1995) mielde gustovaš mohtorgielkájohtolahkan.

Govva 5. Muotkeduoddara meahcceguovllu geasseáigásaš meahcciefievrovuojáhat. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde vuodustuvvon dárbei lobiid olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkámáđiijaid olggobeallái – ovdamearkka dihte gittaopmodaga lusa johtimii.

Luonddaturismma dárbbuide sáhtta miedehit hávallas lobiid prográmmabálvalusreassuid (ovdamearkka dihte oahpistuvvon čuoiganreassut ja beanavuodjenmohkit) fuolahusa várás. Beana- vuodjenfitnodatdoalliid fitnodatdoaimma stivrejuvvo mohtorgielkámáđiijaide dahje bálgosiiguin sierra šiehttojuvvon eará guovlluide.

Mohtorgielkásafaridoaimma stivrejuvvo ovddemustá merkejuvvon mohtorgielkámáđiijaide. Hávallas lobiid ofelaston mohtorgielkásafariidda merkejuvvon virggálaš mohtorgielkámáđiijaid ja -johtolagaid olggobeallái sáhtta miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde. Jos safaridoaimma lea jeavddalaš, de Meahcceráđdehus bivdá bálgosis cealkamuša atnui heivvolaš vuojáhagain. Safaridoaimma doalahuvvo smávlesláganin Muotkeduoddara meahcceguovllus.

Geasseáigásaš meahccejohtaluslobit

Báikkálaš olbmuid miedehuvvojit johtinlobit meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide ovdeš geavada mielde – dahjege Ohcejogas Meahcceráđdehus miedeha báikkálaš olbmuid geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui govvi 5 merkejuvvon stáđasman vuojáhagaide. Earenoamáš nana ákkaiguin (ovdam. ealggagorua eretfievrrideapmi) lobiid sáhtta miedehit maiddái kártii merkejuvvon vuojáhagaid olggobeallái Meahcceráđdehusa lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde.

Olgobáikegottálaš olbmuid Meahcceráđdehus ii eanaš dáhpáhusain miedet geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid.

Áhpásmahttingeavaheaddjiide dahje turismma fitnodatdoibmii eai miedehuvvo geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Heasttaiguin vejolaččat čadahahtti prográmmabálvalusfitnodatdoibmii miedehuvvojit johtinlobit eanaš dušše stáđasman johtolagaide (govva 5), madda báikkálaš olbmuid miedehuvvojit geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Eará ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit vihkkedallama vuodul earenoamáš ákkaiguin maiddái eará meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui heivvolaš dárkkuhussii.

11.2.2 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu meahcceguovllu meahccejohtalusa Davvi-Sámi luonduvulljodatplánas (Sihvo je. 2006) šiehttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat vuojáhagaid ja máđiijaid meari čuovvun ja maiddái lohpestatistihkaid bajásdoallan.

11.3 Áibmojohtalus

11.3.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš mearrádusat, muhto dat gávdnojit áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievrruid girdileamis ja seaivumis mearreduvvo earret eará čuovvovaš:

Áibmofievrru girdileapmái ja seaivumii oažžu áibmojohtaluslágádusa addin mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceviidodagaa ja dasa lassin guovllu oamasteaddji dahje hálddašeaddji miehtamiin eará eana- dahje čáhceviidodaga, vaikko dat viidodat ii leat dakkár dárkkuhussii earenoamážit lágiduvvon.

Girdinmášiinnat sáhttet seaivut áidalas meahci jávrride ja girdilit dain almmá Meahcceráđdehusa lobi, go gažaldagas ii leat jeavddalaš johtaleapmi. Dan sadjái helikoptera seaivun eatnamii lea lobi duohken earret muhtin spiehkastagaid (gádjun- ja virgeadoaimmat ja maiddái boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbut).

Muotkeduoddara guovllus lea unnán girdindoaimma.

11.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid go lea gullan guovllu bálgosa. Lohpi gáibida sierranas soahpamuša, mas šiehttojuvvo dárkkes seaivunsajiid lassin ee. bázahusfuolahusáššiin. Seaivunráddjehusat eai guoskka gádjun- ja virgeadoaimmaide, heahtedillái, heahteseaivumii dahje eará dāhpáhusaide, maid sáhtta buohtalastit ovddabealde máinnašuvvon diliide. Boazodollui ja luondduealáhusaide gullevaš fievrredemiide seaivunráddjehusat eai maiddái guoskka.

11.4 Čáhcejohtalus

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii sisdoala mearrádusaid čáhceviidodagaid johtinoktavuođain iige čáziid alde johtaleami vuoigatvuođain. Dát seadáhusat gávdnojit čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde ”Juohkehaččas lea vuoigatvuohta, go garvá dárbbasmeahtun muoseheami, johtit čázadagas, gokko dat lea rabas. Čázadat adnojuvvo rabasin, jos dat lágalaš vuoigatvuođa vuodul ii leat giddejuvvon. Mii ovddabealde lea daddjon johtimis čázadagas, guoská buohtalassii johtimii jieŋa alde.” Čáhceviidodagain johtaleapmi ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtorgielkkáin lea ná visot friddja. Fatnasa doallan stáhta eatnamis gáibida Meahcceráđdehusa lobi.

12 Luonddu eará geavaheapmi

12.1 Murjen ja guopparčoaggin

12.1.1 Dálá dilli

Murjiid ja guobbariid čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuohta. Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahccedoallosministeriijai vejolašvuoda ráddjet čoaggima. Lága mielde

Dakkár guovlluin Lappi leanas, gos meahccemurjiid dahje eará daidda buohtastahtti luonddubuktagiid čoaggimis stáhta eatnamiin lea báikkálaš olbmuid áigái boadu beales dovdomas ekonomalaš mearkkašupmi, sáhtta eanadoalloministeriija, go namuhuvvon olbmuid ovdu dan gáibida, mearrádusainnis gieldit earáin máinnašuvvon čoaggima.

Meahcceguovloláhka (62/1991) ja jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) eai sisdoala mearrádusaid, mat stivrejit murjiid ja guobbariid čoaggima.

Luopmániid čoaggin Muotkeduoddara meahcceguovllu jekkiin lea leamaš ja lea ainge mánnga báikkálaš olmui mearkkašahhti dienasgáldu ja dehálaš oassi báikkálaš ássiid luonddudálloalusa – maiddá, go dan geahčča kultuvrralaš oaidninvuogis, ns. dieduid, dáidduid ja kulturárbbi sirdimis nuorat sohkabuolvvaide.

12.1.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus ii ovddit dán plána árválusaide iige ávžžuhusaide čoaggindoaimma stivremis. Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuohta iige dan leat dárbu gáržžedit Muotkeduoddara meahcceguovllus.

Lubmema várás miedehuvvojit báikkálaš olbmuide meahccejohtaluslobit ovddabealde ovdanbukton vuojáhagaide, mat leat Ohcejoga gielda guovllus (gč. lohku 11.2 **Meahccejohtalus**). Olgobáikegottálaš olbmuide eai miedehuvvo meahccejohtaluslobit lubmemii.

12.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

12.2.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara áidalaš meahcis ii leat leamaš ruvkedoaimma. Geologiija dutkamušguovddáš čadahii meahcceguovllu olggobealde jagis 1994 Áŋŋela anortosihta ja dan birra málbma- ja industriijamineraladutkamušaid. Guovllus ledje šearppat Juolgevárri 1 ja 2. Málbmadutkamušat šadde goittotge váidaga vuollái ovdal go eará bargguid besse čuožahagain álggahit. Dannego eará málbmadutkamušaid Áŋŋela birra fidnejedje lohppii dálvet 1995, mearrededje luohpat maiddá kaoliidnadutkamušain ágojuvvon guovlluin Áŋŋela gili nuortabealde. Ovddabealde máinnašuvvon sivain Geologiija dutkamušguovddáš luobai dieid namuhuvvon šearpaguovlluin (<http://arkisto.gtk.fi>). Muotkeduoddara meahcceguovllus eai leat jagis 2008 gustováš eanavárre mat eai-ge šearppat (<http://www.tem.fi>).

12.2.2 Ruvkedoaimma stivrejeaddji seadáhusat

Málmmaid ja eará ruvkeminerálaid ohcama ja ávkástallama stivre ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Eará ruvkedoibmii guovdilit váikkoheaddji seadáhusat leat goittotge čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis (468/1994), meahcceguovlluin meahcceguovloláhka (62/1991) ja sámeguovllus dasa lassin láhka sámédikkis (974/1995) ja ON:a olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 27. artihkal.

Meahcceguovlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte ”ruvkelága (503/65) mielde gustovaš ruvkebire ii oaččo mearridit meahcceguvlui, jos ii stáhtaráđdi leat addán dasa lobi”. Lága dárkilis vuodustu-sain ášši lea daddjon dárkkebut:

Evttohuvvon lága 4 §:ii sisagulleaš guovloluohpadangildosa ulbmilin lea eastit meahcce-guovlluid seailluheami áiti doaimmaid. Dát seadáhus ii goittotge guoskka ruvkke vuoddu-deapmái. Ruvke vuodduvvo ruvkelágas ásahuvvon ornegis, ja ruvkke vuoddu-deapmi ii gáibit evttohuvvon lága 4 §:s dárkkuhuvvon geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái. Ruvke-doaimma álgaheapmi nuppástuhtá álo guovllu meahcceluonddu. Dán dihte árvaluvvo, ahte meahcceguovlluin ii ruvkedoaimma oaččosii álggahit almmá stáhtarádi lobi. Paragráfa mielde [bargofápmo- ja ealáhusministeriija] ii oaččosii mearridit ruvkelága 4 logus dárkkuhuvvon ruvkebire meahcceguvlui, jos dasa ii leat ožžojuvvon stáhtarádi lobi.

Ruvkelága mielde gustovaš šearppaid sáhtá dan sadjái ásahit meahcceguovllus. Ná ruvkelága 12. § mearrádusaid mielde gustovaš golleroggan lea meahcceguovllus vejolaš dego ovdal, danne-go eanavuodus gávdnovaš golli roggamii ja doidimii lea doarvái šearpavuoigatvuohta. Seamma-láhkai málmmaid, diamántaid ja eará ruvkeminerálaid ohcan lea lobálaš visot Suoma ja EU siviilaolbmuid ja fitnodagaide. Golleroggama birasvahágiid eastadit dáhádusmávssuiguin ja mášengolleroggamis dasa lassin čáhceláhkaásaheami vugiiguin.

12.2.3 Meahcceráđdehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma bearráigeahččá bargofápmo- ja ealáhusministeriija. Meahcce-ráđdehus dikšu geavadis mánggaid bearráigeahččanbargguid bargofápmo- ja ealáhusministeriija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eananhálldašeaddjái dihto vuoigatvuođaid, maid Meahcceráđdehus geavaha.

12.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde áidalas meahccái ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi. Dannego láhka lokte mearridanvuoigatvuođa ná alla dássái, de Meahcceráđdehus ii daga dán plánas doaibmaárvalusaid.

Bargo- ja ealáhusministeriija galgá ráđdadallat šearpalohpeohcamušain guovllu bálgosiiguin ja maddái sámédikkiin (AHD mearrádus 31.3.1999, Láhka sámédikkis 974/1995).

12.3 Eanaávdnasiid váldin

12.3.1 Dálá dilli

Eanaávdnasiid váldima meahcceguovllus muddedallá eanaávnasláhka (555/1981). Eanaávnaslága dárkkuhan eanaávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahcceguovlolágas (62/1991) ii gávdno seadádus eanaávdnasiid váldimis. Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

12.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguovllus eai vuvdojuvvo eanaávdnasat. Jos Bartagáldu bigálusgárddi geainnu divvun gáibida eanaávdnasiid váldima, de dan sáhtta suovvat geainnu lahkosiin. Meahcceráđdehus čujuha vejolaš sajiid eanaávdnasa váldimii. Eanaávdnasa váldimis šiehtaduvvo dárkkebut lohpeeavttuin.

12.4 Lavnjjá váldin

12.4.1 Dálá dilli

Meahcceguovllus lea muhtin meahccebivdo-, guolástan- ja luomečoagginatnui huksejuvvon lavdnjegoadit, maid divodeapmi lea áigejuovdil.

12.4.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Daidda lávdnjegođiid eaiggádiidda, geat leat dahkan soahpamuša Meahcceráđdehusain, sáhtta addit lobi unna lavdnemeriid váldimii Meahcceráđdehusa čujuhusa mielde.

12.5 Muoraid geavaheapmi

12.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovllus leat eanaš báljehasaid duottarjalggážat, vuorješattot lagešmarrasat, vátnamuorat lagešmarrasat ja jeakkit. Meahcceguovllu viesttarmátta- ja máttaoasis lea beahcevuovdi. Beahcevuovdi gávdno maiddái guovllu davvi- ja nuoraosiid johkalegiin.

Eana- ja meahccedoallosministeriija mearredii jagis 1977, ahte Keisárlaš Senáhta nannen mearrádusat (18.12.1885, 3.11.1891, 20.6.1894, 20.1.1914 ja 1.2.1916) muora váldimis ohcejohkalaččaid nuvttá muorrafidnemis Anárjoga čázádatguovllus leat ain fámus. Ohcejoga eana-doallo- ja luondduealáhusdálolaččain lea vuoigatvuohta fidnet nuvttá huksenmuora iežas dállo-dollui Anárjoga čázádatguovllus. Nuvttá ceaggut addojuvvo steampalastima vuodul beahcemuorra fanas-, duodje-, huksen- ja áidemuorran.

Guovllus sáhtta vuovdit dahje luohpadit unna meriid boaldinmuora ja ávnnasmuora – ovdam. boazoáidestoalppuid.

12.5.2 Muoraid geavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde ”meahcceguovlluid vuovddit seailuhuvvojit luondduvida-dilis dahje dain doaimmahuvvo luondduvida vuovdedoallu”. Meahcceguovlolága dárkilis vuoduštusaid mielde ”boaldin- ja ruoktodárbomuora váldima ii leat maiddá dárkkuhus maidge osiin nuppástuhttit dálázis”.

12.5.3 Muoraid geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. § mielde ”jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon lávdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan”. Minerálaeatnamiin lobálaččat leat joba vuovde-ekonomalaš muorračuohppamat dikšun- ja geavahanplána mielde.

12.5.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Boaldinmuorra- ja eará dárbbomuoraváldinlobiid sáhtta addit guovllu minerálaeatnamiidda. Unnitlágan boaldinmuorra- ja eará dárbbomuoraváldin lea lobálaš Meahcceráđdehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkevuvddiin.

Meahcceráđdehusa mearrádusain jekkiidsuodjalanguovllu minerálaeatnamiin vuovdeekonomalaš muorračuohppamat eai dáhko.

Meahcceráđdehus ii ollašuite meahcceguovllus vuovdeekonomalaš muorračuohppamiid.

Meahcceráđdehus ii váldde iežas stobuide ja dolastallansajiide muora plánenviidodagas, muhto dárbblaš muorat buktojit guovllu olggobealde.

Plánenviidodahkii eai miedehevvo eanamuoraváldinlobit. Dola cahkkeheapmi fuolahuvvon dolastallansajiid olggobealde lea lobálaš, go geavaha rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid; ii goittotge vuollái kilomehterbeali geahčen ráhkaduvvon ja fuolahuvvon dolastallansajis.

Boazodoallit eai dárbbáš boaldin- ja lávvomuoraváldinlobi boazodoallubargguin guovllus jodedettiin (Boazodoalloláhka 848/1990).

13 Dutkamuš

13.1 Dálá dilli

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii ásat meahcceguovlluide dutkamušlaš mihttomeriid – jos dakkárin ii ane luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideami. Meahcceráđdehus ii leat dutkamušlágádus, nu ahte dáid doaimmaid lágideapmi lea eará oassebelliid bargu ja Meahcceráđdehusa rolla lea doarjut iežas doaimmaiguin guvlui heivvolaš dutkamušdoaimma.

Guovllu báktevuoddu lea dutkojuvvon 1800-logu rájes. Dan deháleamos oktadat, granulihtta-avádat, lea dovdojuvvon jo guhká (ovdam. Jernström 1874, Sederholm 1911). GDG (Geologii ja dutkamušguovddáš) lea dutkan guovllu lássá systemáhtalaččat jagiin 1957–1972. Dutkamušaid boadusin lea almmustahtton 1:400 000 -mihttolávvasaš lásiskárta (Meriläinen 1965), Davvikalohttaprojeavtta kárttat mihttolávas 1:1 000 000 (Davvikalohttaprojeakta 1987 & 1988) ja Suoma geologalaš kárta (Korsman je. 1997). Dáid mañemuš jagiin GDG lea ollašuhttan guovllus maiddá geofysikálalaš vuollingirdimiid (Johansson & Perttunen 2006).

Ohcejogas Geavojávrrí gáttis lea Turku universitehta Lappi dutkamušlágádus Kevo. Doppe dutket subárktalaš guovllu luonddu ja maiddá olbmo ja luonddu lotnolasváikkhusa. Meahcceráđdehus sáhtta oassálastit dutkamušaide ja doarjut vejolašvuodaid mielde Geavu dutkamušlágádusa doaimma.

Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea dutkan bohccuid guodoheami váikkhusaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus leat inventerejuvvon dálve- ja geasseguohtunvalljodagaid ja dasa lassin leat čadahuvvon ođadaninventeremiid (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004).

Maiddá Vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid dálveboazoguohtumiid dili jo guhká. Dáid varraseamos dutkamuš lea almmustahtton jagis 2006 (Mattila 2006). Guovdilis inventerenbohtosat leat čáliuvvon lohku 2.11 **Eanageavahananalysa**.

Bealdejoga ja Giellajoga leagis ja maiddá Bealdejávrrí birrasis leat dahkkon arkeologalaš inventeremat ja smávtilágan roggandutkamušat geasset 2005, 2006 ja 2007.

Museadoaimmahat lea ollašuhttan čielggadusa Ohcejogas dihttovaš boares ássan- ja goahtesajiin ja ee. boazodollui gullevaš eará čuožahagain (Pieski 1992).

13.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ulbmilin lea meahcceguovlolága (62/1991) ja dasa lassin luonddusuodjaleami ja suvdilis geavaheami ollašuvvama ovddideaddji dutkamušgeavaheami doarjun.

Meahcceráđdehus sáhtta oassálastit dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit ja čuvvot guovllu ealliid ja šattuid dihttoma, lassáneami ja vuogáiduvvama davi birasdillái ja dasa lassin luonddutiippaid luonddudili ja das geavvi nuppástusaid.

Meahcceráđdehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit sápmelaččaid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudieduid ja maiddá guovllu dološbázahusaid ja kulturárbbi.

Meahcceráđđehus atná guohtundutkamušaid dehálažžan ja evttoha daid joatkima ja ohpihii ovddideami.

Meahcceráđđehus miedeha dutkamušlobiid ja daidda čatnasan meahccejohtaluslobiid dušše fal bures vuodustuvvon meahcce- ja vuodđobargguid čađaheapmái. Visot luonddudillái čuoheci dutkamušaid meahcebargguid ja materiála čoaggima ollašuhhtima eaktun lea čálalaš dutkamušplána, mas bohtet albma ee. dutkamuša áigemearit ja ulbmilat, dutkamuščuožáhagat ja čoakkehahtti materiála ja maddái árvvoštallan dutkamuša birasváikkusain. Ohccin galgá leat dutkamušlágádus dahje ohcamuššii galgá laktit dutkamušsuorggi ovddasteaddji dutkamušlágádusa dahje universitehta lágádusa cealkámuš prošeavtta dieđalaš vuodustusain. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo maddái Museadoaimmahaga lobi.

14 Doibmiibidjanplánat

Duššánvára vuollásaš dološbázahusaid suodjaleamis gárvvistuvvo doibmiibidjanplána, man Museadoaimmahat dohkkeha.

15 Plánenviidodaga olggobealát eanageavaheapmi

Plánenviidodaga ja dan birastahtti geainnuid gaskkas leat ovddemustá suodjevuovddit ja máddin suodjevuovdeguovllu dálldoallovuovddit. Guovllu nuortemáttaoasis lea Bálgosiid ovtastumi Kutuharju boazodutkangárddi. Dutkangárddi viidodagas sullii 700 hektára lea plánenguovllus. Guovlu rájáiduvvá máddin maiddáí priváhtaeatnamiidda, main oasis lea vuovdedoallodoaibma. Guovllu nuortemáttaoasis plánenviidodaga olggobealde leat maiddáí Akšojárjeakkit, mat gullet jekkiidsuodjalanprográmmii. Plánenviidodaga ja Muttošjávrrí gaskkas lea Ohcejoga oktasaš-vuovddi doallovuovdeguovlu. Davvin meahcceguovllu ja Gáregasnjárga–Gámas-geainnu gaskii ollá maiddáí Biešjeakki–Luopmošjoga jekkiidsuodjalanguovlu.

Ohcejoga gieldda gárvvistan Gáregasnjárgga gáddeasseoppalašlávva, mii gokčá Gáregasnjárgga gili birrasa ja Anárjohkagátti, lea dohkkehuvvon Ohcejoga gielddaváldostivrras 4.12.2007. Lávas čujuhuvvojit s. 45 ođđa huksensaji Anárjohkagáddái.

Muotkeduoddara bálggus ja sámediggi atnet meahcceguovllu dálá ráddjema meanddo gáržin, ja oaivvildit, ahte bohccuid lunddolaš guođohanjohtin, mii gullá sápmelaš boazodoallukultuvrii, ii leat meahcceguovllu dálá rájáid siste vejolaš. Dán sivas Muotkeduoddara bálggus lea 14.5.2007 gárvvistan evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis ja árvalan birasministerijai, ahte dat álggahivččii válmmaštallama meahcceguovllu viiddideami beales. Muotkeduoddara bálggus evttoha, ahte Muotkeduoddara meahcceguovlui laktojuvvojit meahcceguovllu viesttar-mátta- ja nuortabealde oktii buot sullii 37 700 hektára viidosas guovllut, main mearkkašahtti oasis ii leat dálldoallovuovdi.

Birasministeriija lea bivdán guovddášministerijain ja guovloguovdilis doaibmiin cealkamuša. Cealkamušattiid oainnut áššis mannet sakka iešguđet guvlui.

Birasministeriija oaivvilda, ahte evttohuvvon guovlluin dastán Muotkeduoddara meahcceguovllu lahkosiin leat muhtin muddui fuopmášahtti luodulágan árvvut ja vuovdeárvvut, mat laktásit maiddáí boazodollui ja maid vuhtiiváldimii boahttevaš eanageavahanmearrádusain leat vuoduštusat (BM 28.1.2008, Dnr YM2/500/2007).

HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

16 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

16.1 Dálá dilli

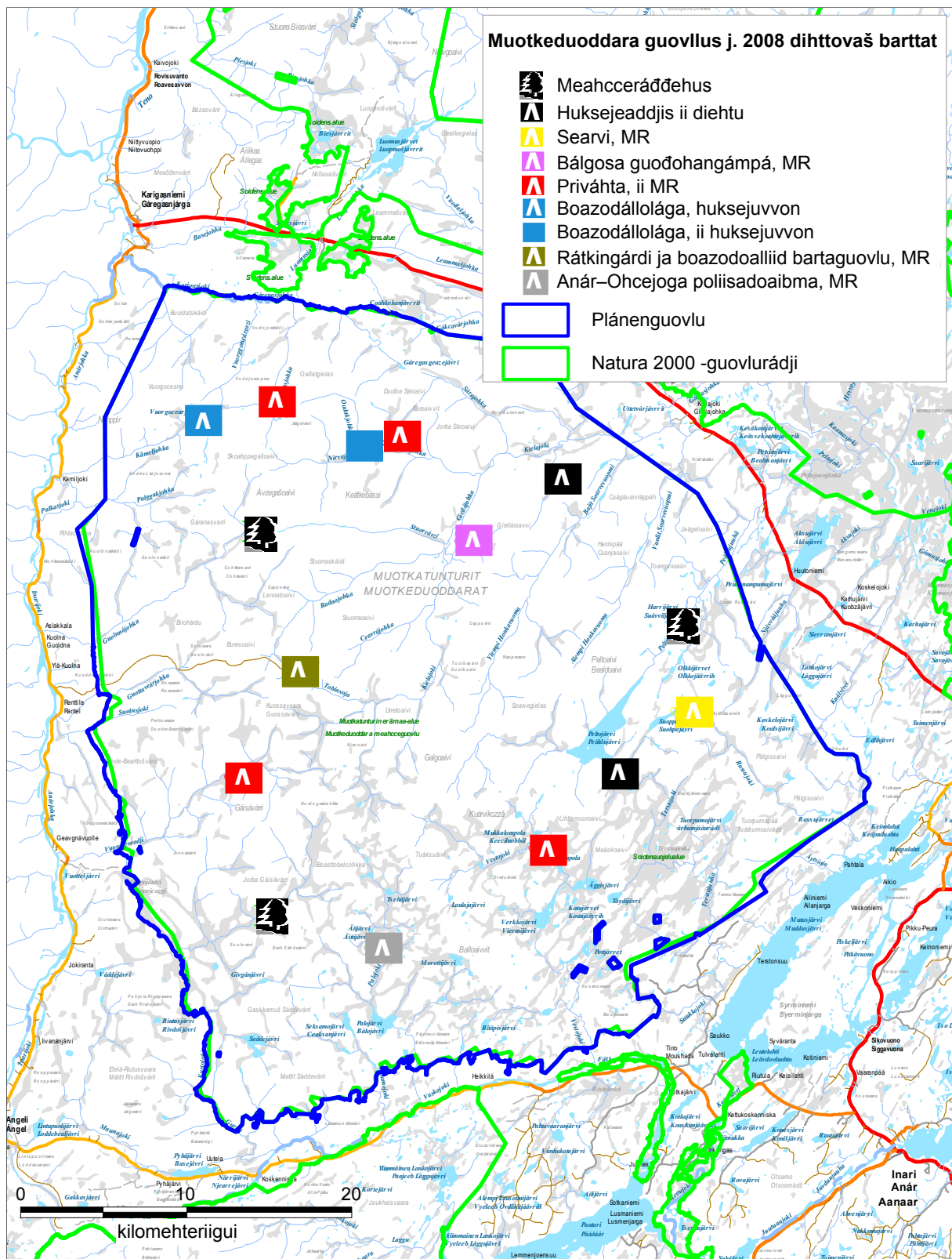
Muotkeduoddara áidalas meahcis ii leat birrajagáš ássan. Meahcceguovllu siste leat priváhtaeatnamat ja -čázit oktii buot sullii 110 hektára. Meahcceguovllu siste gávdnováš priváhtaeatnamat eai gula meahcceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Oassi meahcceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon ja eanaš priváhtatdáluiide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuohta (bálggeslosádat) stáhta eatnamis (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkadeapmi**).

Muotkeduoddara meahcceguovllus leat gávccii láigoviidodaga dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuoigatvuođa stáhtta lea luohpadan (dilli 14.2.2008) (tabealla 7). Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) 62. § vuodul miedehuvvon guolástan-, meahccebivdo- ja murjendoarjjabáikkii meahcceguovllus eai leat. Guovllus leat guollebivddu, meahccebivddu ja lubmema muhtin boares doarjjabáikkii, maidda eai velá leat dahkkon geavahanvuoigatvuohta-soahpamušat. Muotkeduoddara bálgosii lea láigohuvvon boazodoalloatnui guokte viidodaga, Bartagáldu bigálusgárdeguovlu ja Giellaroavvin guodohanbartaguovlu. Dasa lassin meahcceguovllus leat guokte Báišduoddara bálgosa hálddašan boazodállolága (590/1969) mielde gustovaš guodohanbáikki, main nubbi (Vuorgočearjávri) lea huksejuvvon. Muotkeduoddara bálgosa boazodállolága vuodul gustovaš guodohanbáikkii leat meahcceguovllu olggobealde. (govva 6)

Tunturiharakat ry -nammasaš searváii lea láigohuvvon guovlu Suohpajávri (Suoppajávri) davvegežis searvvi lahtuid meahcevánddandoarjjabáikki sajádahkan. Láigoguvlui lea huksejuvvon barta, **Harakanpesä**, jagis 1962 ja maŋnelis sávdni. Bartta feaskkir doaimmai álggos ávdinstohpun. Suohpajávri gáttis orron sávnii hirssaid bukte sadjái jagis 1963. Geasset 1986 sávdni nuppástuhtui ávdinstohpun. Gátti ávdinstohpoanus leamašan barta (sávdni) ja vuostegáttielkámádiija guoras leamašan vuoiŋŋastangoahti bulle gidđat 1996.

Tabealla 7. Muotkeduoddara guovllu gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušat ja maiddáii bálgosiid boazodállolága vuodul gustovaš guodohanbáikkii (dilli 6.10.2008).

Báiki	Geavahandárkkuhus	Hálddašeaddji	Láigoáigi nohká
Bartagáldu	Bohccuid bigálusgárdi, čohkkenáidi ja boazodoallibarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2017
Giellaroavvi	Boazoguodohanbarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2012
Áitejávri	Poliisadoaimma meahccebargobarta	Anára–Ohcejoga poliisalágádus	31.12.2010
Suohpajávri	Searvvi lahtuid meahcevánddandoarjjabáiki	Tunturiharakat ry	31.12.2011
Rántel–Bartagáldu	Geaidnovuoigatvuohta	Muotkeduoddara bálggus	27.10.1977–
Kutuharju	Iskkadangárdi boazodutkamii	Bálgosiid ovtastus	31.12.2010
Nirvejohka	Guodohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka
Vuorgočearjávri	Guodohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka

Govva 6. Muotkeduoddara meahcceguovllu doarjjabáikkidat ja dasa lassin geavahanvuoigatvuohta- ja láigo-soahpamušviidodagat ja maiddái soahpamušahis viistit, mat leat diedus (dilli 6.10.2008). MR = soahpamuš Meahcceráđdehusain. Boazodállolága = Boazodállolága mielde gustovaš guodohanbáiki. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

16.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahcceguovlluin

Stáhta eatnama ja geavahanvuoigatvuodaid luohpadeamis lea mearreduvvon meahcceguovlolága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahcceguvlui gullevaš stáhta oamastan eana-viiododaga dahje dasa čuohcevaš geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi.” Nuppi momeanttas gávnnavuvvojit spiehkastagat váldonjuolggadussii:

Lobi ii goittotge dárbbas geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahcebevddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide 7 §:s namahuvvon dikšun- ja geavahan-plána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fidnu várás, mii lea dárbbaslaš bealuštan-gearggusvuoda dahje rádjábearráigeahččolágádusa doaimma várás.

Paragráfa goallmát momeanta dadjá, ahte ”eanaviiododaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigat-vuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái gustohuvvo muđui, mii vuoigatvuodas luohpadit stáhta eanaopmodaga ja dietnasa bukti vuoigatvuodaid addojuvvon lágas (687/78) ásaheavvo”.

Meahcceguovlolága dárkilis vuodustusat čilgejit ain ášši. Luohpadangildosa ulbmilin lea oadjudit áidalas meahci seailuma meahccin. Seadáhus ii goittotge leat eavttuheapmi. Stáhtaráđđi sáhtta luohpadit geavahanvuoigatvuoda, jos plánejuvvon fidnus lea oktasaš ovddu beales fuopmášahtti mearkkašupmi. Vuodustusain gávnnavuvvo maiddá, ahte seadáhus ii guoskka čáhceviiododagaid geavahanvuoigatvuodaide.

Eanaviiodahkii čuohcci geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi dárkkuha eanaláigohan-soahpamuššii balddastahtti soahpamuša.

Meahcceguovlolága fápmuiboahtin- ja sirddaseadáhusain leat maiddá geavahanvuoigatvuodaide gullevaš mearrádusat. Dain gávnnavuvvo:

Meahcceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin čuohcci losádatvuoigatvuodas ja daidda buohtastahtti geavahanvuoigatvuodas ja maiddá láigosohpamušas báhcet ain fápmui. Meahcceráđdehus sáhtta joatkit soahpamuššii vuodduvvi vuoigatvuodaid fámusbissunáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.

Meahcceguovlolága 8. § mielde Meahcceráđdehus sáhtta ohecat stáhtarádis lobi priváhta geainnu várás vuodduvvon losádatvuoigatvuoda dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii, jos meahcce-guovllus biddjo álgui bissovaš geainnu ráhkadeapmái guoskevaš fidnu (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkkadeapmi**). Jos geavahanvuoigatvuoda dahje losádatvuoigatvuoda lotnuma dihte ii sáhte lági-dit vuogálaš johtinoktavuoda ja oamasteaddjái boahťafuopmášahtti hehttehus, stáhtta lea geatne-gas oamasteaddji gáibádusa vuodul lotnut eret guovllu.

16.3 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin

Jekkiidsuodjalanguovllus lea gildojuvvon visttiid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi (jekkiidsuodjalanásahus 852/1988, 1 §). Jekkiidsuodjalanásahusa mielde jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahťa lobálaš ee.

1) dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja ortnegisdoallan, mat leat dárbbas-láččat álbmoga oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás; 2) meahce-bevdu – –; 3) guollebevdu – –; 7) doibmiibidjamat guovllus orru visttiid, geainnuid, ráhkka-

nusaid ja maiddái ele- ja telefonlinjjáid ortnegisdoallama várás; 8) boazodoallu ja dan gáibidan doibmiibidjamat, – – 10) doibmiibidjamat, mat leat dárbbaslaččat timbbarsuvdima, buollinbearráigeahzu, gádjunbálvalusa, riikka rájáid goziheami ja bearráigeahču ja maiddái kárten- ja eanamihtidanbargguid várás ja – – 12) eará doibmiibidjamat, mat leat dárbbaslaččat jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami várás ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

16.4 Eanageavahan- ja huksenláhka

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) 125. § mielde huksemii galgá leat huksenlohpi. Dikšun- ja geavahanplána ii njuolgga vuoiggadahte huksemii, muhto huksen gáibida maiddái eanageavahan- ja huksenlága vuodul gustovaš lobi (gč. lohku 16 **Geavahanvuoigatvuodaid láigohpepmi ja luohpadeapmi**).

Eanageavahan- ja huksenlága 72. § 1. momeantta mielde čázádaga gáddeeatnamiidda gullevaš gáddeavádahkii ii oaččo hukset vistti almmá sajádatláva dahje dakkáraš riektováikkuheaddji oppalašláva, mas lea earenoamážit mearriduvvon oppalašláva dahje dan oasi atnimis huksenlobi miedeheami vuoduštussan. Nuppiid sániiguin: Go prošeakta dárbbasa huksenlobi ja lea gáddeavádagas dahje -guovllus, iige guovllus leat dakkáraš sajádat- dahje oppalašláva, mas prošeavtta ollašuhttin lea lobálaš njuolgga huksenlohpevuogádagas, huksenprošeavtta ollašuhttin gáibida EHL 171. § 3. momeantta vuodul spiehkastanmearrádusa guovllu birasguovddázis. Dát guoská maiddái turismma várás huksemii. Jos gažaldagas goittotge lea eanageavahan- ja huksenlága 72. § 3. momeantta ee. 1 ceahkká mielde gustovaš eana- ja vuovdedoalu dahje guollebivddu fidno- doaimma várás dárbbaslaš huksen, de huksen ii gáibit birasguovddáža spiehkastatmearrádusa. Om. dáhpáhusat gáibidit álo dáhpáhusguovdilis vihkkeallama huksenbearráigeahčus, mii galgá váldit vuhtii earenoamážit ealáhuslaš oaidninvuogi.

Jos huksenlohpi ohccojuvvo luondduodjaleami beales mearkkašahtti guvlui, mii luonddu- suodjalanlága (1096/1996) mielde gustovaš ásašusain (EHÁ 895/1999, 60 §) dárkkebut mearre- duvvo, dahje guvlui, mii eatnangottelávas lea várrejuvvon áhpásmahttin- dahje suodjalanguovlun, de ohcamušas galgá bivdit guovllu birasguovddáža cealkámuša.

16.5 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

16.5.1 Gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušat

Boazodoalu soahpamušat

Jotkojuvvo bálgosa Bartagáldu bigálusgárddi láigosoahpamuš ja Giellaroavi guodohanbartta láigosoahpamuš.

Bartagáldu rátkinsadjái huksejuvvon stobožat leat kártejuvvon 30.1.2008. Stobuid oažžu geavahit dušše boazodoalu bargoássansadjin. Stobuid oamasteaddjit galget deavdit daid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul addojuvvon váldodoaibmagáibádusaid boazo- doaluin bargamis, mat leat namuhuvvon stáhtarádi ásašusa (175/2001) 4. § 1. momeanttas.

Boazudutkamuša soahpamušguovlu

Jotkojuvvo Bálgosiid ovtastumi Kutuharju iskkadangárddi soahpamuš. Ovdal dálá soahpamuša nohkama (31.12.2010) lágiduvvo ráddadallan soahpamuša ođadeamis Bálgosiid ovtastumi, Muotkeduoddara bálgosa ja Meahcceráddehusa gaskka.

Poliissaid barta

Jotkojuvvo Anár–Ohcejoga poliisadoaimma Áitejávri (Äittijävi) bargoreaisobartta láigo-soahpamuš poliissa dárbbu mielde. Jos poliisadoaimma háliida luohpat soahpamušas, de bartta sáhtta sirdit Meahcceráddehusa fuolahus- ja bearráigeahččostobožin.

Tunturiharakat ry Suohpajávri barta

Lohkkaduvvon barta, mii lea searvvi lahtuid áhpásmahttinanus meahcceguovllus, ii leat meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde gustovaš. Láigosoahpamuša joatkimii eai šat leat ákkat, ja Tunturiharakat ry láigosoahpamuš ii jotkojuvvo, go dálá soahpamuš nohká jagis 2011. Bartta ferte sirdit eret dahje dan sáhtta luohpadit Meahcceráddehussii bearráigeahččostohpun dahje Muotkeduoddara bálgosii guodohanbartan.

16.5.2 Ođđa soahpamušat

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš geavahanvuoigatvuođat

Meahcceráddehus sáhtta luohpadit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul gustovaš earenoamáš ovddu geavahanvuoigatvuođaid doarjjabáikki ásaheami várás. Muotkeduoddara meahcceguovllus eaktun lea, ahte:

- 1) Ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága kriteraid. Meahcceráddehus bivdá cealkamuša Lappi BE-guovddázis.
- 2) Ohcci galgá leat báikegottálaš ja bargat sámekultuvrii gullelaš ealáhusaiguin.
- 3) Doarjjabáikkiid galgá – jos vejolaš ja vuogálaš – vuodđudit ovddeš visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhtii Meahcceráddehusa čujuhan sadjái. Vistti alimus sturrodas lea 35 m² (latnja-viidodat), mii sisdoallá maiddá sávnna. Dasa lassin oázžu hukset sierranas vuorkávistti, masa eai boade liggehahti lanjat. Vuorkávistti viidodat oázžu leat eanemustá 10 m².

Geavahanvuoigatvuođaid luohpadeamis mearredettiin galgá váldit vuhtii seadáhuseid, mat stivrejit áidalas meahci geavaheami. Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušat dahkkojit doppi áigái gusto-važžan. Dán ovddu oázžu geavahit dušše boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága gáibidan dárkkhusaide. Boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom.) vuodul Meahcceráddehus sáhtta – go vuos bargofápmo- ja ealáhusguovddáš lea addán cealkamuša – geassit ruovttoluotta miedehuvvon ovddu, jos ovddu ii sáhte atnit luondduealáhusa fídnodoaimma beales šat vuodustuvvon áššin. Meahcceráddehus bivdá meahcebivdui gullelaš geavahanvuoigatvuohta-ohcamušain cealkamuša ág. gieldda fuoddogáhtenserviin ja guollebivdui gullelaš ohcamušain cealkamuša ág. gieldda guollebivdoráddadallangottis. Dasa lassin Meahcceráddehus bivdá visot ohcamušain cealkamuša bálgosis, man viidodahkii ohcamuš lea dahkkon.

Boazodoalliid ja luondduealáhusain eanaš birgenlágiset fidnejeaddji olbmuid doarjjabáike-dárbbuid leat sáhttán ja sáhttá ainge lágidit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde luondduealáhusain bargis lea ”vuoigatvuohta stáhta eana- ja čáhceviidodagain ásaht Meahcceráđdehusa lohpe-mearrádusain doarjjabáikki meahccebivddu várás earenoamáš nana sivain dahje doarjjabáikki guollebivddu várás ja maiddá guollekealláriid ja vuorkásujiid ealáhusain bargama dihte vealtameahtun sajiide”. Ferte fuomášit, ahte meahcceguovloláhka (62/1991) ii geatnegahte Meahcceráđdehusa luohpadit guvlui gullevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addá dasa vejolašvuođa – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá luohpadeami. Ná Meahcceráđdehus sáhttá muddet doarjjabáikkiid meari meahcceguovlolága dárkkuhusaid mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága riikkaráđdehusa evttohusa (SII 104/1999) ulbmiliidda lea čálihuuvon, ahte lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit sámekultuvrii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Jekkiidsuodjаланguovlluide ii leat jekkiidsuodjаланásahusa (852/1988) mielde vejolaš dahkat boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága 62. § vuodul gustovaš doarjjabáikesoahpamušaid.

Visttit, maid boazodoallu ja bálgosat dárbbášit

Boazodoalu dárbbášan ođđa ráhkadagat čohkkejuvvojit ovddemustá bálgosiid guođohanbáikkiide dáláš visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhtii. Dárbbu mielde sáhttá dahkat soahpamušaid earáge sadjái. Bálgosiid guođohanbáikkiid sajádaga sáhttá Lappi BE-guovddáža lobiin dárbbu mielde nupástuhttit bálgosa evttohusa mielde.

Boares visttit, main váilu geavahanvuoigatvuohtasoahpamuš

Meahcceguovllus boares visttiide, main váilu geavahanvuoigatvuohtasoahpamuš, dahkkojit oamasteaddji ohcamušas geavahanvuoigatvuohtasoahpamušat, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš kriteraid:

- 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahcceguovlolága fápmuibohtima 17.1.1991.
- 2) Visti lea ássamii dohkálaš.
- 3) Vistti oamasteaddji lea báikegottálaš.
- 4) Oamasteaddji atná vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahccebivdui, guollebivdui dahje luomečoaggimii.
- 5) Visttis galgá leat gieldda huksenlohpi.
- 6) Ohcci čájeha, ahte sus dahje su sogas lea oamastusvuoigatvuohta vistái.

Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid sáhttá dahkat logi jagi guhkkosažžan.

Jos doarjjabáikki atnudárkkuhus nupástuvvá meahcceguovlolága (62/1991) vuostasažžan, de Meahcceráđdehus lea vuoigadahtton botket soahpamuša.

Daidda oamasteaddjiide, geat fidnejit geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša, sáhttá addit lobi divodit vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divodeami oamasteaddji galgá addit Meahcceráđdehussii čilgehusa divvunlánas.

Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušas ii leat luovos sirdinvuoigatvuoda (vuovdin, láigoheapmi dahje eará luohpadeapmi). Geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša sáhttá sirdit báikegottálaš olbmui, guhte geavaha vistti borrangollebivddu, meahcebivddu dahje čoaggindoaimma doarjjabáikin. Árbin čadahahtti sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegottálaš ja vistti geavahandárkkuhus seailu ovddežin.

Daid boares luonddumateriálain huksejuvvon visttiid (gođiid), maid oidnet ássangealbboheapmin, guđdet luonddu fuolaheapmái dahjege eanaluvvat áiggiid mielde. Dákkár boares visttiid atnet leat oassi guovllu kulturárbbis, ja ”áigi fuolaha” -vuodđojurdaga leat oaivvildan gođiid historjjá gudnejahtti čovdosin. Jos soames divvugoahat dákkár ássamii dohkketmeahttumin árvvoštallon vistti, de ferte Meahcceráđdehus álggahit doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahceguovllus. Seammaláhkai meannudit ođđa lobihis visttiiguin. Jos gažaldagas lea váralaš dahje mieskka-keahtes ávdnasiin huksejuvvon visti soahpamušahaga, de Meahcceráđdehus jávkada dahje ávžžuha jávkadit vistti guovllus.

Daid ássamii dohkálaš visttiid buohta, maidda ii gávdno oamasteaddji dahje oamasteaddji ii hálit dahkat geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša, Meahcceráđdehus álggaha lága mielde doallelaš doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahceguovllus.

Jos vistti oamasteaddji ii oro báikegottis geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša ođadettiin ja vistái ii leat kriteraid deavdi báikegottálaš eará oamasteaddji, de vistti galgá gaikkodit.

Dieid doarjjabáikkiit oamastusvuoigatvuodaid čielggadit ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid.

Jos meahceguovllus leat boares, heajos, visot johtiid anus leamašan rabas barttat dahje lavdnje-goadit, daid vejolaš divodeapmi čovdojuvvo sierranas dáhpusaid buohta sierra. Čovdosiin váldo earenoamážit vuhtii sámekultuvrra seailuheapmi.

16.5.3 Oanehisáigásaš lobit gohttemii ja vuoigastansaji doallamii

Meahcceráđdehus sáhttá addit lobi juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahcebivddu ja guollebivddu oktavuodas ja dasa lassin leairaskuvllaid dahje iskáriid doaimma várás.

Meahcceráđdehus sáhttá miedehit prográmmabálvalusfitnodatdoalliide lobi doallat vuoigastansaji (lávvu) boaradeapmái ja idjadeapmái, mii dáhpuhuvvá ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaisiud oktavuodas (gč. lohku 7.5 **Luondduturisma ja turismma eará fitnodat-doaimma**).

Guolástan- ja meahcebivdovuoigatvuodaid eai láigot.

16.6 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu meahceguovllu geavahanvuoigatvuodaid láigoheami ja luohpadeami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Siervo je. 2006) šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttár lea logahallan jahkásaččat guvlui dahkkon geavahanvuoigatvuohta- ja láigo-soahpamušain.

17 Dorvvolašvuohta ja gádjundoaibma

Muotkeduoddara meahcceguovllus johtaleapmi gáibida vánddardeaddjis buriid meahccedáidduid. Spiehkastahkan lea oassálastin oahpistuvvon vádjolusaide, go dalle fitnodatdoalli fuolaha mátkkálaččadorvvolašvuođas ja buresveadjimis.

Lihkadeapmi meahcceguovllus lea johttiid iežaset ovddasvástádusas. Meahcceráđdehus vástida iežas huksehan ja bajásdoallan virkkosmahttinbálvalusráhkadagaid dorvvolašvuođas Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga mielde. Meahcceráđdehus addá áigeguovdilis dieđu guovllu luonddudilis ja bálvalusrusttegiin Davvi-Sámi luondduguovddážis ja internetis čujuhusas **www.lundui.fi** Muotkeduoddara meahcceguovllu siidduin. Johttiid vástui goittotge báhcá váldit vuhtii, ahte davvin meahcceluonddus dálkedilit ja nu maddái ovdamearkka dihte meahcceguovllu johkačáziid dulvedilit nuppástuvvet johtilit, ja dilli meahcis sáhtta leat jo nuppelágan go meahccái vuolggedettiin.

Áidalas meahcis doaibmi bargiid dorvvolašvuođas Meahcceráđdehus fuolaha bargodorvvolašvuođa lálkaásaheami olis. Hástaluslaš bargodilit bidjet alla kvalitehtagáibádusaid bargiid suodjegárvvuide ja maddái bargo- ja oktavuodadoallanbiorgasiidda.

18 Bearráigeahčču

18.1 Dálá dilli

Meahcceráđdehus bearráigeahččá luonddusuodjalanguovlluid geavaheami virgeoapmahažžan ja guovlluid hálddašeaddjin. Meahcceráđdehusa bearráigeahččodoaimma koordinastimis ja organiseremis guovlluin vástidit meahccedárkkisteaddjit. Meahccedárkkisteaddjiid doaibmafápmudusat vuodduvvet láhkii Meahcceráđdehusa meahccebearráigeahčus (1157/2005). Meahccebearráigeahčču gullá maiddá poliissa ja rádjágozáhusa virgebargguide.

Meahccedárkkisteaddjiid doaibmagovvii gullá koordinastit bearráigeahččoovttasbarggu ovttasbargovirgeoapmahaččaiguin ja Meahcceráđdehusa iežas bargoveagain. Bearráigeahččoovttasbargovirgeoapmahaččat leat ovddemustá poliisa, rádjágozáhuslágádus, tuollu, BE-guovddáš, birasguovddáš, guolástanguovllut, fuoddogáhttensearvvit ja fuoddogáhttenbire. Oassái ovttasbargovirgeoapmahaččaid bargoveagas lea čállojuvvon Meahcceráđdehusa bearráigeahččoarta, mii addá fápmudusa maiddá astoáigges dárkkistit doaimma lobálašvuoda stáhta eatnamiin. Meahcceráđdehusa eará bargoveahka ollašuhtá luondubearráigeahču iežas barggu oktavuodas čatnagasas iežas doaibmasuorgái. Oassi bargoveagas lea siste meahccebearráigeahčus viidát. Juohkehačča geatnegasvuhta lea unnimustá almmuhit meahccedárkkisteaddjái rihkkumušain, maid lea áican.

Bearráigeahču ovttasbargu čadahuvvo geavadis oktasaš plánemiin, ovttasgozihanreassuiguin, bearráigeahččodáhpáhusaiguin ja dieduid lonohallamiin. Ovttasdoaimmain fidne doaimma beaktileabbon resurssaid ovtastemiin ja čujuhemiin dárkket rievttis čuozaheamis. Ovttasdoaimmain fidne oainnusvuoda bearráigeahčču.

Bearráigeahčus lea dehálaš ovddalgihtii eastadeaddji váikkuhus rihkkosiid ja lobihis doaimma eastadeapmái. Meahcceráđdehusa bearráigeahču dehálaš deattuhansuorggit leat Muotkeduoddara meahcceguovllus sihke lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheamis čuoovvovaččat:

- meahccebivddu, guollebivddu, meahcceguovllolága (62/1991), luonddusuodjalanlága (1096/1996) ja meahccejohtaluslága (1710/1995) bearráigeahčču
- stuorraspiriide čuoheci lágáhisvuodaid bearráigeahčču
- geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušaid gustoheapmi
- báza- (1072/1993) ja birassuodjalanlágaid (86/2000) mearrádusaid bearráigeahčču
- juohkeolbmovuoigatvuođaid bearráigeahčču
- luonddus johttiid oahpisteapmi suvdilis ja birasdidolaš luonddugeavaheapmái
- áitatvuollássaš eallišlágaid bessema d. čivgama dárkun ja čuoovvun (vejolaš muosehuhttimiid bearráigeahčču).

Viiddis luonddusuodjalan- ja meahcceguovlluid bearráigeahčču golmma (dilli jagis 2008) meahccedárkkisteaddji návccaiguin lea earenoamáš hástaleaddji bargu, iige dat lihkostuva almmá beaktilis ovttasbarggu eará doaibmiiguin. Meahcceráđdehusa bissovaš meahccedárkkisteaddjiid meari lasiheapmi gáibidivččii lásseruhtadeami. Ovddemus vuohki guovlluid bearráigeahču beavttálmahttimis lea dál ovttasbarggu lávgadeapmi ja dálá resurssaid dárkkes čuozaheapmi. Dál rádjágozáhus, mas lea buorre báikkálašdovdamuš ja sierra mearráduaid dovdamuš, lea lávga ovttasbarggu Meahcceráđdehusa bargoveagain.

Luondogoziheddjiid bargu lea iehčanas ja gáibida báikkálaš diliid, luonddu ja guovlluid buorre dovdamuša. Govva: Ilkka Syvänperä.

18.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ovddabeade máinnašuvvon váldogozihansurggiid bearráigeahču berre fidnet ordnejuvvot Muotkeduoddara guovllus jeavddalažžan ja geardduhahttin.

Muotkeduoddara meahcceguovllu bearráigeahčcoresurssaid lea figgamuš lasihit ovddemustá virgeoapmahašberráigozihanovttasbarggu beaktudemiin ja maiddái Meahcceráddehusa iežas bargoveaga eará barggu lassin ollašuhttin bearráigeahču beaktudemiin.

Meahccedárkkisteaddji vástida bearráigeahču koordinastimis ja organiseremis ovttasbarggus Meahcceráddehusa bargoveagain ja bearráigeahččovirgeoapmahaččaiguin.

19 Ovttasbargu

19.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea viiddis, guovtti gildii ja guovtti bálgosa guohtuneatnamiidda gullevaš geavahanvugiid hárrái mánggabealát guovlu, gos váikkuhit mánggat sierra geavaheaddji- ja čanasjoavkkut. Dáid juksanmearit ja sávaldagat sáhttet mannat ruossalassii gaskaneaset dahje meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliiguin. Meahcceráđdehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuhttimis ovttasbargui meahcceguovllus doaibmi oassebeliiguin, vai sierra geavaheaddji-joavkkuid gaskasaš dárbbuid fidne heivehit oktii. Mearkkašahtti ovttasbargovuohkin adnojuvvojit sierralágan čanasjoavko- ja álbmotdilálašvuodát.

Dán plána gárvvisteami várás vuodđuduvvui ovttasbargojoavku, masa guovddášoassebealit nam- madedje iežaset ovddasteaddji. Guovddáščanasjoavkkut, maiguin čoahkkimiid dollet dahje maid čoahkkimiin Muotkeduoddara meahcceguovllu áššiid giedahallet dárbbu mielde:

- Muotkeduoddara bálggus
- Báišduoddara bálggus
- Ohcejoga gieldda ovttasbargojoavku
- Anára ja Sodangili gielddaid ovttasbargojoavku
- sámediggi
- Ohcejoga gielda
- Anára gielda
- Ohcejoga guolástanguovlu
- Anára guolástanguovlu
- Ohcejoga guollebivdoráđđadallangoddi
- Anára guollebivdoráđđadallangoddi
- Ohcejoga fuodđogáhttensearvi
- Anára fuodđogáhttensearvi
- Anára luondduustibat
- Lappi birasguovddáš
- Museadoaimmahat
- sámemusea Siida
- Lappi rádjágozáhus
- poliisa
- tuollu
- turismafitnodatdoallit

Dasa lassin lágiduvvo jahkásaččat sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgosiid ja Meahcceráđdehusa oktasaš doaibmabeaivi, masa oassálastet bálgosiid ovdaolbmot ja Meahcceráđdehusa ovdda- steaddjit.

Dikšun- ja geavahanplánema veahkkin doibmejít jeavddalaččat čoahkkaneaddji Meahcce- ráđdehusa gieldaguovdilis ovttasbargojoavkkut. Jovkui leat válljen iežaset ovddasteaddji gielda, sámediggi ja Meahcceráđdehus. Plánaáigodagas ovttasbargojoavku čuovvu plána ollašuvvama.

Meahcebearráigeahčus ovttasbargu Lappi rájážozáhusain, poliissain ja tuolluin lea lávgat. Lohpebivddu ordnestallamiin Meahcceráđdehus ráđđadallá mánggaid sierra oassebeliiguin čoahkkimiin, mat lágiduvvojit jahkásaččat (gč. lohku 10 **Fuodđogáhtten ja meahcebeivdu**).

19.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuhttimis ovttasbargui meahcceguovllus doaibmi oassebeliiguin. Sierra geavaheaddjiavkkuid dárbbuid lea figgamuš duohtandahkat njuolggadusaid ja resurssaid olis ja maddái eará geavaheaddjiavkkuid dárbbuid vuhtiiváldimiin. Čanasjoavkoovttasbargu ja álbmotčoahkkimat jotkojuvvojit stáđasman ja doibmevaš málle mielde.

Sápmelaš kulturárbi gáhttejuvvo ovttasbarggus Museadoaimmahagain, Lappi birasguovddážiin ja sápmelaš doaibmiiguin.

Ovttasbarggu guovllus doaibmi turismafitnodatdoalliiguin lea figgamuš lávgadit. Meahcceguovllus doaibmi turismafitnodatdoalliid lea figgamuš fidnet Meahcceráđdehusain šiehttojuvvon ovttasbargosoahpamuša ollái.

20 Resurssat ja áigemearit

20.1 Jahkásaš golut

Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusat vástida meahcceguovllus virkkosmahttingeavaheami bálvalusráhkadagaid fuolaheamis ja ortnegisdoallamis, meahcceguovloluonddu suodjaleamis, stuorraspiriid ja áitatvuollásaš ealli- ja šaddoslájaid čuovvumis, fuoddonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis ja meahccebearráigeahčus. Dasa lassin golut šaddet lohpeáššiid giedahallamis ja maiddái plánen- ja hálddabusbargguin. Dát barggut leat máksojuvvon vearroruđaiguin, ja daidda leat čujuhuvvon ruđat stáhta jahkebušeahtas.

Virkkosmahttingeavaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahusfuolahus ja maiddái unnitlágan divodeamit. Seammaláhkai supmis lea siste riikkadási mohtorgielkámáđiijaid bajádoallan, mii gullá jagis 2001 rájes Meahcceráđđehusa servodatlaš áhpásmahttinbálvalusbargguide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatvuollásaš slájaid inventeremat, čuovvumat, beasse- ja biedjolohkamat ja maiddái kulturárbbi suodjalanbarggut.

Jahkásaš goluin leat siste sierralágan lobiid giedahallan, láigo- ja geavahanvuoigatvuohta-soahpamušaid dahkan ja dasa lassin eará hálddahussii ja dikšumii laktáseaddji barggut.

20.2 Investeremat

Dán plána vuodul guovllus eai ollašuite ođđa investeremiid.

21 Plána váikkuhusaid árvvoštallan

21.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahcceguovloplánemis

Áidalas mehciid dahje jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid gárvvisteapmi ii gula daidda fidnuide, main ng. **BVÁ-lága** (Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994) vuodul galgá gárvvistit birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus, mii giedahallá ”oppalaš čielggadangeatnegasvuoda”, gávnnavuvvo goittotge: ”Birasváikkuhusaid galgá čielggadit ja árvvoštallat doarvái bures, go virgeoapmahaš válmmaštallá dakkáraš plánaid ja prográmmaid, maid ollašuhttimis sáhttet leat mearkkašahhti birasváikkuhusat, muhto maidda eai gusto- huvvo 2 logu seadáhusat árvvoštallanmeannudeamis.”

Aiddonas BVÁ-fidnu ektui dás lea dat erohus, ahte dikšun- ja geavahanplánas lea doarvái ovttá molssaeavttu – loahpalaš evttohusa – ovdanbuktin. Birasministeriija rávvaga (Birasministeriija 1998) mielde dás árvvoštallet oppalaččat plána evttohusaid váikkuhusaid, buktet ovdan daid ávkkiid ja hehttehusaid ja dasa lassin ákkastallet, manin evttohusaide leat guorrasan.

Árvvoštallama oppalaš vuolggasadjin lea dat, ahte birasváikkuhusat šaddet dábálaččat dušše fal plána doibmiibidjamiin – ns. áššiin, maid plána nuppástuhtá plánema ovdalis dilis. Nu, jos áidalas meahci muhtin geavahanvuogis ii leat evttohus, de ii plánas leat dasa maiddái birasváikkuhus. Seammaláhkai, jos guovllu geavaheapmi lea nuppástuvvamin plánas ja Meahcceráđdehusas fuola- keahtá, de ii nuppástusa birasváikkuhus árvvoštallo.

Plánas sáhttet goittotge leat birasváikkuhusat almmá doibmiibidjanevttohusaide. Plána sáhtá ovdamearkka dihte buktit ovdan áidalas meahcis ođđa ja dehálaš dieđu, mii váikkuha almmolaš oaivili, ja stivre nu mearrádusadahkkiid. Dahje ovdamearkka dihte, jos plánas eai evtto geasse- áigásaš meahccejohtolagaid adnojuvvon ráhkadagaid bajásdoallama, de sáhtá vuojáhat viidánit geahpedit guovllu luondduárvvuid ja meahcilundosašvuoda.

Plánain vurdet dábálaččat konkrehtalaš fidnuid – nugo ráhkadeami, goaivuma, luondduvalljo- dagaid geavaheami ávkin ded. Meahcceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii dábálaččat leat ná, muhto mángii dilli lea aiddo nuppegežiid. Dikšun- ja geavahanplánaiguin lea figgamuš juksat buorre birasváikkuhusaid ollašuhttimiin meahcceguovlo- lága (62/1991) ulbmiliid – guovllu meahcceluonddu seailluheapmi, sámekultuvrra ja luonddue- aláhusaid oadjudeami ja maiddái guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddi- deapmi.

BVÁ-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin ovddidit siviila- olbmuid, ovtastumiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid oassálastit plánemii ja maiddái buoredit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid, go válmmaštallá plánaid ja prográmmaid” (Birasministeriija 1998). Meahcceráđdehus lea didolaččat ollašuhtán dán mihttemari olles dikšun- ja geavahanplána gárvvistanáiggi nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.4 **Plánenproseassa** lea dárkilut govvádus oassálastin- proseassas.

21.2 Plána birasváikkuhusat

Plána vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš juksanmeriid. Čuovvovaččas suokkardallo sierra, mo plána váikkuha dáidda beliide.

21.2.1 Ekologalaš váikkuhusat

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddusuodjalandilli lea čielggademiid vuodul dál viehka buorre ja plána vuolggasadjin lea, ahte dán buorre dili lea figgamuš guovlluin seailluhit. Dikšun- ja geavahanplánain lea figgamuš heivehit oktii meahcceguovllu sierra geavahanvugiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahcceguovloláhkii (62/1991) ja jekkiidsuodjalandiláhkii (851/1988) sisagullelaš luonddusuodjalandiláhkii nu, ahte luonddugeavaheami dagahan nuppástusat guovllu meahcceguovlolundui livčče nu unnit go vejolaš. Earenoamážit luondduviđadili dorvudeami ja ovddideami várás ovdanbukton doibmiibidjamat leat govviduvvon dárkkebut logus 5 **Luonddu suodjaleapmi ja dikšun**.

Dálá luonddusuodjalandili seailluheami várás plána ii aivve árval aktiivvalaš seahkaneami guovllu áššiide dahje stuorra nuppástusaid dálá dillái.

Evttohuvvon avádatjuoguin ja dan vuodul stivremiin seailluhuvvo eanaš oassi áidalas meahcis ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu nu bures luondduviđadilis go vejolaš ja oadjuduvvojit áitatvuollálaš šlájaid ja direktiiválašlájaid dihttonsajit, bessen ja čivgan. Hárvenáš ja áitatvuollálaš šlájaid dihttoma ja lassáneami guovllus čuvvot Meahcceráđdehusa doaimmas geažos áigge.

Áidalas meahci luondduviđadili seailluheami várás plánas árvaluvvo, ahte geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid čavges miedehanvuogádat jotkojuvvo. Olgobáikegottálaš olbmuide geasseáigásaš meahccejohtaluslobit eai dábálaččat miedehuvvo, spiehkastahkan ovdamearkka dihte dutkamušprojeavttat. Boazodoalliid geasseáigásaš meahccevuodjimii plánas ii vállo bealli, dannego sis lea dasa lágas ášahuvvon vuoigatvuohta, go sii leat vealtameahtun boazodoallobargguin.

Čuovvun ja bearráigeahčču leat dehálaš oassi plána mihttomeari postiivvalaš ekologalaš váikkuhusaid ollašuvvamis. Beaktilis čuovvumiin sáhtta áiggil reageret ii-sávahahtti nuppástusaide, mat dáhpuhuvvet guovllu ekologalaš dilis.

Plána oktan guovllus gárvvistuvvon vuodđočielggadusain sáhtta lasihit álbmoga beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššálaš ráhkadagaiguin sáhtta goittotge geahpedit johttiid birasváikkuhusaid, vaikko johttiid mearit lassánivččege.

Plána evttohusat dorjot guollenáliid lunddolaš lassáneami guollebivddu muddemiin. Báhcaveaji čázádatviidodahkii gullelaš jávrriid guollegilvimiid Anára guollešaddadanlágádusas jotket ovdeš geavada mielde. Čázádatguovllu siste dáhpuhuvvi sirdingilvimiid ulbmilin lea eamiguollešlájaid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Rávddu sirdingilvimiid Gáregasnjárgga lahkosa duottarjávrride jotket eana- ja meahccedoallosministeriija lohpeeavttuid mielde.

Bázahus- ja boaldinmuorrafuolahusain geahpedit virkkosmahttingeavaheami vejolaččat vahátlaš váikkuhusaid guovllu luondduviđadillái.

Boazoguohtumiid dilli meahci- ja jekkiidsuodjalanguovllus lea gitta boazodoalu siskkáldas ordnemiin: boazomeriin, lotnolas guodoheamis ja geavada guodohanbarggu ollašuhttimis. Plánas ii váldo bealli alimus suvdilis boazolohkui, dannego dat ii gula Meahcceráđđehusa bargguide. Boazoguohtumiid dili čuovvumis vástida Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkanlágádus. Maiddái plánáguovllu olggobeale eanageavaheamis – ovdamearkka dihte vuovdedoalu muorra-čuohppamiin – lea váikkuhus boazoguohtoneatnamiid dillái ja guodohandeddui. Plánáguovllu olggobealát eanageavaheapmi váikkuha boazodoalu guohtunordnemiidda ja sáhttá dakko bokte váikkuhit guodohandeddui maiddái plánáguovllus.

Meahccebivdolobiid vuvdet mearálaččat ja eriid mielde suvdilis geavaheami vuoddojurdagiid čuovvumiin. Rievssaha gárdebivddus ja luomečoaggimis šaddi ekologalaš vahárat leat unnit meahcci- ja jekkiidsuodjalanguovllus – earret lubmemii gullevaš geasseáigásaš meahccejohtalusa, masa plána bidjá čielga rájaid.

Huksen dihto vuoddojurdagiid vuodul lea vejolaš meahcceguovllus. Jekkiidsuodjalanguovlluin husken lea áhahusa (852/1988) mielde gildojuvvon.

Plána váikkuhusat daidda luonddutiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii

Muotkeduoddara meahcceguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádahkii **Muotkeduoddara áidalas meahcci** (FI 1300202) -nammasaš Natura-guovllun, man sisa gullá maiddái Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu. Luonddutiippat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 2.

Stáhtaráđi mearrádus guovllu dohkkeheamis Natura 2000 -fierpmádahkii mearkkaša, ahte luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65. ja 66. §:s áhahuvvon vuoigatvuohtaváikkuhusat leat bohtán guovllus fápmui ja daid galgá čuovvut. Nu ahte jos dihto fidnu dahje plána jogo okto dahje vihkkedallon ovtas eará fidnuiguin dahje plánaiguin duodálágánit dovdomassii heajosmahttá Natura-guovllu luondduárvvuid, de ferte prošeavtta ollašuhtti árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virgeoapmahaš ii oaččo miedehit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii heajosmahttá Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66 §). Ovddabealde máinnašuvvon luonddusuodjalanlága dárkkuhan mearkkašanveara heajosmahttima šielbmá ja dan čuozaheapmi namalasii guovllu Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuodustan luondduárvvuide dahká vejolažžan guovllu virolaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodduuvvi ollašuhttimis oktatdáhpusain ii eará čuovo.

Luonddudirektiivva (92/43/ETY) 6. artihkala seadáhhusain gávnnahuvvo, ahte luonddutiippa oasis suodjaleami dássi lea oiddolaš, go (Natura 2000 -guovlluid – 2000, s. 19)

- dan lunddolaš lávdanviidodat ja guovllut, main dat dihtto, leat stáddásat dahje viidáneamin
- earenoamáš ráhkadat ja earenoamáš doaimmat, mat leat dárbbaslaččat dan seailuheami dihte guhkes áigegaskkas, leat juo dál leamin ja seilot boahhtevuodas, mii lea duodálágánit ovddalgihtii oaidnimis
- guovllu lunddolaš šlájaid suodjaleami dássi lea oiddolaš.

Stáhtaráði mearrádusas (Vn 20.8.1998) lea iešguđet Natura-guovllu buohta meroštallon suodjaleami ollašuhttinvuohki namuhemiin lága, man mearrádusaid čuovvumiin oadjuduvvojit dat luondduárvvut, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. **Muotkeduoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu ollašuhttinvuohkin meahcceguovllus lea meahcceguovloláhka (62/1991).

Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearuštuvvá meahcceguovlolága ja maiddái dikšun- ja geavahanplána vuodul. Natura-guovlui sisagullelaš Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea ollašuhtton nu, ahte das lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága mielde gustovaš suodjalanvuovlu. Guovllu ollašuhttinvuohkin lea luonddusuodjalanláhka. Meahcceguovlolágas ja luonddusuodjalanlágas leat meroštallon mihttomearit, mat stivrejit guovllu geavaheami. Natura-mearrádus ii buvttedáidda áššiide geavadis makkárgen nuppástusa. Dát lea gávnnahuvvon maiddái om. stáhtaráði mearrádusas ovdamearkka dihte guollebivdu, meahcebivdu ja eará luondduealáhusaid hárrái. Meahcceguovlolága ja luonddusuodjalanlága ulbmiliid ollašuhtti dikšun- ja geavahanplánain ii áitojuvvo guovllu luonddutiippaid ja šlájaid oiddolaš suodjaleami dássi.

Guovllu dáláš geavaheapmi ii áitte daid luonddutiippaid ja šlájaid, maid vuodul Muotkeduoddara áidalas meahcci (FI 1300202) lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Dasa lassin plána oadjuda Natura-fierpmádaga luonddutiippaid ja šlájaid seailuma dás duohkogen earret eará meahccevuojáseami stivremin, boaldinmuora váldima stivremin, áššáigullelaš oahpistan- ja bálvalusrusttegiiguin, guovllu luonddudili čuovvumiin ja bearráigeahčuin.

Oktiigeassun sáhtta gávnnahit, ahte plána ovddida **Muotkeduoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Go ná lea, de plána lea dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvama.

21.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Visot birasváikkuhusain lea sosiálalaš bealli. Dávjá lundui ja huksejuvvon birrasii čuoheci váikkuhusat albmanit eahpenjuolgga sosiála váikkuhussan. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštallojit, vai sáhtašii čilget ja ávaštallat guovllu olbmuid eallima kvalitehtti ja guovllu ovdáneapmái čuoheci nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoža ja guovllu návcca vuogáiduvvat nuppástuvvi diliide, árvvoštallat nuppástusaid mearkkašumi sierra oassebeliide, váldit vuhtii ja heivehallat fidnus šaddi ruossalasvuodaid ja plánet hehttehusaid geahpedeami áiggil ja didolaččat. Go sosiála váikkuhusaid suokkardallet, de lea dehálaš čielggadit maiddái dan, geaidda váikkuhusat čuhcet. (Birasministeriija 1998)

Muotkeduoddara meahcceguovllus deattu oazžu sámekultuvrra ja boazodoalu ja eará luondduealáhusaid fidnodaimma vejolašvuodaid sihkkarastin. Guovlu lea plánas juhkkujuvvon vánddardeami stivrema ektui áhpásmahttin- ja boaittoavádahkii. Dát juohku mudde virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid nu, ahte boaittoavádahkii eai odđa virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat boade. Plánas eai gáržžit báikkálaš olbmuid ealáhusdoaimman- eai virkkosmuvvanvejolašvuodaid dálá dili ektui. Báikkálaš olbmuid ruovttudárboameahcebivdo, -guollebivdu ja -čoaggin ja maiddái boaldinmuoraváldin ožžot joatkašuvvat nugo ovdal plánage.

Suoma vuodđolágas (731/1991) dáhkiduvvo visot suomelaččaide ealáhusdoaimma friddja-vuohta, man birra ásahuvvo dárkkebut lágas ealáhusa fidnodoaimma vuoigatvuođas (122/1919) ja maiddá eanageavahanlágain (nugo lágas 1378/2004 ja ásahusas Meahcceráddehusas, meahcce-johtaluslágas 1710/1995, boazodoallolágas 848/1990, meahccebivdolágas 615/1993 ja guolle-bivdolágas 286/1982). Meahcceguovllolága (62/1991) oppalašvuođuštusain gávnnavuvvo, ahte ”meahcceguovlluin ii leat dárkkuhus gáržžedit dálá návddašanvuoigatvuođaid” (SII 42/1990). Go ná lea, de Meahcceráddehus galgá meahcceguovloplánemis váldit vuhtii báikkálaš olbmuid visot lágasásahuvvon vuoigatvuođaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plána dahká vejolažžan sápmelaččaide vuodđolágas dáhkiduvvon vuoigatvuođa bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddá meahcceguovllus. Meahcceráddehus ráddadallá plánas dasa gullevaš ráddadallangeatnegasvuođa mielde sámedikkiin.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu geavada ordnemat leat boazodoallolága (848/1990) mielde bálgosiid bargun iežaset hálldahusguovlluin. Meahcceráddehus ii ná stivre – iige sáhte stivret dan, gii oažžu bargat boazodoaluin meahcceguovllus. Meahcceráddehus šiehtá geavada áššiid ollašuhttimis – ee. boazodoallodoarjjabáikkiid vuodđudeamis ja sajáiduhttimis plána evttohusaid mielde – álo bálgosiiguin, ii ovtta olbmui. Eará luondduealáhusaid ođđa doarjjabáikkiid birra Meahcceráddehus gullá ovtto bálgosiid ja maiddá dárbbu mielde ág. gieldda guollebivdoráddadallangotti ja fuoddo-gáhttensearvi.

Boazodoalu oaidninvuohki lea plánas váldojuvvon vuhtii čadahanvuodđojurdagiin – nuppiid sániiguin plána ii sisdoala dakkáraš evttohusaid, mat heajosmahtašedje boazodoaluin bargan-vejolašvuođaid. Boazodoalu vejolašvuođaid eai goittotge plánain buorit nu, ahte dát buorádušat buvttášedje mearkkašahhti ráddjehusaid áidalas meahci eará stádasman ja lágasásahuvvon geavahanvugiide. Boaittoavádat gokčá stuorámuš oasi áidalas meahci viidodagas. Maiddá virkkosmahttinavádat lea stuorra oasi jagis measta ollásit boazodoalu anus. Johtaleapmi ii plána mielde oaččo dovdomassii hehttet bohccuid iige guovllu eará ealliid. Mohtorfámuin johtima stivremin adnojuvvon máđiijaide, lohpepolitihkain, beaktilis bearráigeahčuin ja virkkosmahttingeavaheami huksema čohkkemiin (bálgáiguin, ráhkadagaiguin ja áššáigullevaš oahpistemiin) stivrejuvvo eanaš oassi mohtorgielkkáin johti lustageavaheaddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallái.

Plánas evttohuuvon avádatjuoguin – ja dan oktavuodas velá bearráigeahčuin – sihkkarastet boazodoalu doaibmavejolašvuođaid ja seailuma sámekultuvrra vuodđun guhkes áigegaskkas: viiddis guovlluide eai ráhkat maidege, ja meahccejohtaluslobiid máđiijaid olggobeallái miedeht mearálaččat. Olles áidalas meahcci lea boazodoalloguovlu dás duohkoge, ja eanaš oasi jagis dasa čuohcá hui unnán eará geavaheapmi. Giđa mohtorgielkásesonja olggobealde guovllu virkkosmahttingeavahus lea hui unni ja čohkiida sesonjasge Meahcceráddehusa riikkadási mohtorgielkámáđiijai, guovllu máttanuorteoassái.

Mávssuvuloš turismadoaimma lea plánas ráddjejuvvon smávisin ja lohpegeatnegassan. Fitnodatdoalliin, geat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtá lohpi váldojuvvot eret gaskan turisma-sesonja, ja sidjiide lohpi sáhtá ollásit báhcet miedekeahhtá čuovvovaš sesonji. Mohtorgielkávuojašepmi ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea ruovttugielddaset siste lágasápmuduvvon vuoigatvuohta. Iešrádáláš beanageassastatdoibmi Meahcceráddehus ii dálá dilis sáhte seahkanit muđui go stobuid geavaheami buohta, dannego iešrádáláš beanageassastatvuojašepmi lohko-

juvvo juohkeolbmovuoigatvuohtan. Seammaláhkai lea ášši meacesihkkelastima ja riidema ektui. Plánas eai evttoht mohtorgielkávuojaseami ráddjenguovlluid vuodđudeami áidalas meahccái.

Maiddá meahcebivdu beatnagiin sáhtá dagahit manahusaid boazodollui. Meahcebivdolohpe-ordnemiidda ja beanaguovlluide guoskevaš čanasjoavkočoahkkimiin leat soahpan guovlluid, main bivdobeatnaga geavaheapmi lea lobálaš. Guovlluid šihttet boazodoalu dárbbuid vuhtii váldimiin.

Meahcceráđdehus čuovvu geažos áigge spirenáliid ovdáneami ja raportere ásojuvvon goaskin-
revirain ja girdinnávccalaš čivggain birasministerijai. Eará spiriid reporteremis vástida Fuoddo-
ja guolleavalljodaga dutkamušlágádus. Goaskima ovddas buhtadusaid boazodollui máksá biras-
ministerija ja eanastuorraspiriid boazodollui dagahan vahágiid eana- ja meahccedoallos-
ministerija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána oadjuda boazodoalu lassin maiddá luondduealáhusaid doaimma uhcemustá seamma dásis
go meahcceguovlolága (62/1991) fápmui boadedettiin, ee. eanageavaheami ja meahccejohtalus-
stivreimiin. Virkkosmahttingeavaheami vejolaš odđa ráhkadagat čohkkejuvvot virkkosmahttin-
avádhkii. Meahcceráđdehus ii hukse odđa ávdin- dahje várrenstobuid odđa sajiide. Guovlu seailu
geainnoheapmin ja guovllus johtin stivrejuvvo nu, ahte olgobáikegottálaš olbmot sáhttet almmá
báikegottálaš ofelačča vuojáše mohtorgielkkáin dušše mohtorgielkávuojáhagaid ráigge. Geasse-
áigge ovddemustá dušše báikegottálaš olbmot sáhttet johtit guovllus meahccefiervruiguin ja siige
dušše dihto vuojáhagaid ráigge. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusaid fidnodoaimbiide rádde-
juvvon vejolašvuohta doarjjabáikki fidnemii meahcceguvlui. Dasa lassin plána dahká vejolažžan
báikkálaš olbmuid boaldinmuora fidnema ja dakko bokte dáhkida iežas oasis luonddue-
aláhusaiguin bargama.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussii

Plánas evttohit virkkosmahttingeavaheami oasis, ahte virkkosmahttingeavaheami odđa ráhkada-
gaid eai hukse. Guovllu dáláš bálvalusráhkadagaid bisuhit ovddeš mearis ja virkkosmahttin-
geavaheami ráhkadagaid, bálgaid ja gielkajohtolagaid nu, ahte kvalitehtadássi seailu. Plána evtto-
husaid ollašuvvan mearkkaša, ahte meahcceguovllu virkkosmahttingeavahus ii plána fámus-
bissunáigges lagas boahttevuodas dovdomassii lassin. Liiggás stuorra johttimearit eai ná bilit
guovllus virkkosmuvvi olbmuid meahcevásuhusaid, ja áidalas meahcci bissu luoduláganin
maiddá virkkosmahttingeavahusa sosiála mearkkašumis.

Áhpásmahttingeavaheaddjiide eai miedet geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid. Visot mávssuvu-
loš turismadoaimma lea sakka kontrolla vuolde, smávis ja lohpegeatnegas. Lohpepolitihka dasa
lassin čavgejit plána evttohusaid mielde dárbbu vuodul. Turismafitnodatdoalliin, geat eai čuovo
addojuvvon rávvagiid, sáhtá lohpi váldot eret gaskan turismasesonja, ja lohpi sáhtá báhcet
miedekeahttá ollásit čuovvovaš áigodahkii.

Beanageassastatdoaimmii, mii lea gávpedoaimma, Meahcceráđdehus lea miedehan muhtin fitnodat-
doalliide lobiid Anára ja Ohcejoga guovlluid gielkámáđiijaide. Dan sadjá iešrádalaš beana-
geassastatdoaimmii Meahcceráđdehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, danne dat lohkojuvvo
juohkeolbmovuoigatvuohtan. Beanageassastagain johtima njuolgadusaid galggašii čielggadit
vejolaš lálkaásahannuppástusaid várás. Beanageassastatdoaimma ii sáhte boazodoalloguovllus leat
juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodđuduvvi doaimma, danne beanageassastagain johtaleapmi lea

lassánan ja danin gáibiduvvo čielgasut lálkkaásaheapmi dán johtinvuogis. Seammalálkai lea ieš-ráđálaš meahccesihkkelastima guovdu. Dáid johtinvugiid lea figgamuš goittotge oahpistemiin ja čuvgehusain stivret dálá gielká-, njealjejuvllat- ja meahccevuojáhagaide. Čáhcemášengirdimiidda meahccejávrride Meahcceráđdehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, dannego áibmojohtaluslága (281/1995) mielde seaivun rabas čáhceviidodahkii gaskaboddosaččat lea lobálaš. Gaskaboddosaš lea visot johtalus, mii ii leat almmolaččat čadnojuvvon áigemeiriide.

Váikkuhusat sámedikultuvrii

Sámedikki, birasministeriija ja Meahcceráđdehusa gaskasaš ságastallamiin ja dasa lassin sámedikki ja birasministeriija ráđđadallamiin leat boahmán dán logu oasis dan oaivillii, ahte sámediggi lea kulturišráđdenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli gárvvistit meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallama dan oasis go suokkardallet plána váikkuhusaid sápmelaččaide. Sámedikki árvvoštallanoassi lea plána laktagin (Lavtta 2).

21.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat

Suoma áidalas mehciin lea riikkaekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalan-geatnegasvuodaid ollašuhttimis mehciin lea dehálaš oassi earret eará daid viidodaga geažil. Plána ekonomalaš váikkuhusaid suokkardallan vuolgá goittotge guovloekonomiija oaidninvuogis. Olles riikka ekonomiijai pláanas ii leat oalle stuorra mearkkašupmi, dannego olles riikka beales dehálaš čovdosat – nugo ruvkedoaimma stivren – lea váldon sisa jo meahcceguovloláhkii (62/1991).

Plána vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomiija-, sosiála-, kultur- ja luondduárvvuid. Dat, mo dát oktiiheiveheapmi lea dahkkon, váikkuha geavadis plána ekonomalaš váikkuhusaide. Ekonomalaš suvdilvuhtii figgamis vuohkin evttohit luondduturisma ráhkadagaid ja oahpisteami bajásdoallama, birrasa seastima ja báikkálaš ekonomiija doarju oahpistandoibmii návccaid bidjama ja maiddá luondduealáhusaid vejolašvuodaid sihkkarastima.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallama oktavuodas gávnnavuvui, de pláanas eai gáržžet báikkálaš olbmuid ealáhusdoaimmavejolašvuodaid dálá dili ektui. Dán dihte pláanas eai leat ekonomalaš váikkuhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánneheapmi nuppástuvva, de dat dáhpuhuvvá juoga nu eará sivas.

Guovllu geasuhannávcca seailluheapmi nu, ahte bajásdallet bálvalusráhkadagaid ja luondduvidádili, buktá eahpenjulges boaduid guovllu turismafitnodatdoalliide (ovdam. fanas- ja girdinsáhtašeamit, gávppit, idjadeapmi, oahpistandoaimma). Dasa lassin dat, ahte turismafitnodatdoalliide várrejit vejolašvuoda gaskaboddosaš vuoinjastansajiide ráddjejuvvon guovlluin, dáhkida iežas oasis guovllu turismii vuodđuduvvi ealáhusadoaimma.

Lálkkaásaheami (ee. meahccejohtaluslága 1710/1995, boazodoallo- ja luondduealáhuslága 45/2000, meahccebivdolága 615/1993, guollebivdolága 286/1982 jne.), sosiálapolitihka, márkaniid ja bearráigeahču nuppástusat váikkuhit dovdomassii sierra ealáhusaid gánnehahtti doibmii ja dakko bokte maiddá áidalas mehciid atnui. Dannego dáidda áššiide ii plánain sáhte váikkuhit, de leat oaivvildan, ahte ii leat jierpmálaš čadahit ekonomalaš váikkuhusaid ášševuodalaš dahje viiddis analysa.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dálážiis. Plánas deattuhit boazodoalu fidno-
doaimma mearkkašumi guovllu bálgosiid boazodoalliide, geat maiddáid fidnejit mearkkašahtti oasi
bearrašiideaset birgenlágis luondduealáhusain.

Hárehis mohtorgielkávuojasapmi ja beanageassastatdoaimma earenoamážit lohappagida sáhttet
dagahit fuopmášahtti hehttehusa ja vahága boazodollui, go biđgejit ealuid ja ruohtahit čoavjjet-
áldduid. Dás šaddet liigegolut boazodollui.

Ráhkadagat ja plána mielde gustovaš čavges lohpepolitihkká ráddnejit virkkosmahttin-
geavaheaddjiid johtima eanaš oasis áidalas meahcis ja earenoamážit boazodollui dehálaš guohton-
etnamiin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit dorvvastit guovllus jodedettiin muhtin muddui
Meahcceráđdehusa ávdinstobuide earenoamážit ráfálaš áigges dahjege golggoimánus njukčá-
mánui. Maiddáid dát geavat lea dihto eavttuiguin – earenoamážit mángga jándora geavaheami
hárrái – nannejuvvon plánas. Plána evttohusaid ja ávžžuhusaid doibmiibidjan dáhkida boazo-
doaluin bargama vejolašvuodaid maiddáid boahttevuodas.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussii

Luondduturisma ja mávssuvuloš prográmmabálvalusfálaldat lea oassi báikkálaš olbmuid birgen-
lágis. Eanaš oassi Ohcejoga ja Anára turismadietnasis čoggo goittotge eará sajiin go Muotke-
duoddara meahcceguovllus. Smávtilágan stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahcce-
guovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde Muotkeduoddara meahcceguvlui. Muotkeduoddara áidalas
meahci gievrramus geasuheaddjin virkkosmahttingeavaheami beales sáhtta atnit guovllu meahci-
lundosašvuoda, geainnohisvuoda ja vátna bálvalusrusttegiid. Plánas guovllu lea figgamuš ainge
seaillohit meahceváánddardanguovlun nu bures áidalas meahccin go vejolaš. Plána evttohusaid
mielde gustovaš avádatjuohku ja dan vuodul gustovaš infrastruktuvra- ja lohpepolitihkka oadjuda
árbevirolaš ealáhusaid ja báikegotti olbmuid vuoigatvuodaid, mii doarju meahcceguovllu lagas-
giliid ássangelbbolažžan bissuma.

Plánas gárvvistit čielga doaimmanjuolggadusaid gávppálaš ja mohtorfámolaš luondduturismii,
mainna ovddidit ealáhusa ahtanuššama, bargovejolašvuodaid ja dohkálašvuoda boazodoalu ja eará
luondduealáhusa doaimmiid gaskavuodas. Dalle visot oassebeliid oktasaš intreassan lea meahcce-
guovloressurssa bisuheami nu bures luondduvidáidilis go vejolaš.

Guovllu virkkosmahttingeavaheami ekonomalaš váikkuhusat dovdojit buot ovddemusas turisma-
boahkun ja bargosadjin, ofelaččaid bálkán, prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdin-
boahkun Meahcceráđdehussii, báikkálaš fitnodagaide ja johtalusfitnodatdoalliide ja maiddáid
vearroeuron ja seastun Ohcejoga ja Anára gildii.

21.3 Oktiigeassu ja boadusoavilat

Meahcceráđdehus čuovvu plánemis visot gustovaš lágaid ja ásaheavvaid ja maiddáid figgá leat evttohusain vuoiggalas. Meahcceguovloplánema vuolggasadjin lea meahcceguovloláhka (62/1991) ja dan vuodul gustovaš meroštallan áidalaš mehciin. Meahcceráđdehus dovddasta sápmelaččaid vuoddolágalaš vuoigatvuodaid iežaset kultuvrii gullevaš ealahusaid fidnodoibmii ruovttuguovllusteaset. Guovllus ožžot deattu boazodoalu ja luondduealahusaid ja maiddáid sáme kultuvrra dorvudeapmi. Muotkeduoddara meahcceguovllus lea dehálaš mearkkašupmi earenoamážit lagasgilliid ássiid birgeláhkái, kultuvrii ja virkkosmahttindoibmii.

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja dasa gullevaš Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána ii dovdomassii nuppástuhte guovlluid geavaheami dahje luonddusuodjalandili iige meahccelundosašvuoda. Plána váldodeaddu leage iešguđetlágan áitagiid eastadeamis ja daidda ráhkkanemis, vai meahcceguovlolága váldoulbmilat dahjege juksanmearálaš birasváikkukhusat ollašuvvet maiddáid guhkes áigegaskkas. Plána figgá seailluhit dáláš ealahusaid, sihkkarastit daid vejolašvuodaid ja šaddadit ođđa suvdilis luondduturismavejolašvuodaid. Avádatjuohku lea guovddášbargoneavvu virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma gurgalahttimis nu, ahte áidalaš meahcci bissu áidalaš meahccin maiddáid boahttevuodas. Plána ii buvttet čiekŋalis nuppástusaid Ohcejoga ja Anára kultuvrralaš ja sosiálalaš dillái dahje eallindiliide dan dili ektui, mii lei ovdal meahcceguovlolága. Go ná lea, de plána evttohusat ovddidit iežaset oasis eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) mihttomeriid ollašuvvama ja dasa lassit daid ulbmiliid ollašuvvama, maid stáhtarádi prinsihpamearrádus dien namalas lága vuodul lea ásaheavva guovlluidegeavaheami riikka- viidosas juksanmeriid birra.

Luonddusuodjaleami oaidninvuogis plána vejolašvuodas ovddidit Muotkeduoddara meahcceguovllu ja ná muhtin muddui maiddáid Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga luondduárvvuid seailuma.

Dikšun- ja geavahanplánas ásaheavvot guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, vuoddojurdagat ja ráddjehusat. Plánema oktavuodas čađahuvvon guovllu dálá dili kárten dahká vejolažžan juksanmearálaš birasváikkukhusaid ollašuvvama čuovvuma boahttevuodas. Ohcejoga ja Anára ovtasbargojoavkkuin ja guovllu bálgosiin lea guovddášrolla čuovvumis. Lea dehálaš, ahte maiddáid báikkálaš ássit ja eará čanasjoavkkut sáhttet oassálastit plána ollašuvvama čuovvumii ja ahte sis lea vejolašvuohta váikkuhit plána lassit dan ollašuttimii. Bearráigeahčču lea dehálaš oassi plána evttohusaid doibmiidjame ja čuovvumis. Bearráigeahčču galgá čujuhit doarvái resurssaid.

Gáldut/Girjjálašvuohta

Prentosat

- Aikio, M.-S. 2005: Deanu- ja Ohcejohlegiid kulturinventeren / Tenon- ja Utsjoenlaaksojen kulttuuri-inventointi. Loahpparapoarta. – Sámi museum & Saamelaismuseosäätiö 2003–2004.
- Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyyppiopas. 2. divvojuvvon preanttus. – Suoma birasguovddáš. Ympäristöopas/Birasrávagihppa 46. 194 s.
- Anára guolástanguovlu 2007: Inarin kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Anára guolle-bivdoguovllu geavahan- ja dikšunplána. – 25 s.
- Birasministeriija 1992: Arvokkaat maisema-alueet / Divrras duovddaoainnusguovllut. – Smiehtamuš 66/1992. Birasministeriija, birassuodjalanossodat.
- 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.
- 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus / Natura 2000 -fierpmádaga Suoma árvalus. – Suomen ympäristö / Suoma biras 299. Helsset. 111 s.
- 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi / Prográmma luonddu virkkosmahttin-geavaheami ovddideami várás. – Suomen ympäristö / Suoma biras 535. Guovlluid geavaheapmi. Helsset. 48 s.
- 2007: Luonnon puolesta, ihmisen hyväksi. – Suomen ympäristö / Suoma biras 35/2007. Helsset. 162 s.
- Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kulttur-duovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Eurohpá ovtastumiid ráði loddedirektiivva / Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY.
- Eurohpá ovtastumiid ráði luondodirektiivva / Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY.
- Gröndahl, K. 2005: Riekonmetsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys Ylä-Lapissa metsästyskaudella 2001–2002 / Rievssatbivddu ekologalaš ja sosiálalaš suvdilvuohta Davvi-Sámis meahccebivdoáigodagas 2001–2002. Ohppočájánasbargu. Roavvenjárgga ammatallaskuvla, Luondduvaljjodat- ja birassuorgi, vuovdedoalu oahppoprográmma. 140 s.
- & Stolt, E. 2006: Riistanhoito ja metsästys / Fuoddogáhtten ja meahccebivdu. – Girjjis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikanimistö / Báišduoddara meahcceguovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddu-suodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 114–130.

- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa / Áidalas meahcit Suomas. – Girjgis Kangas, J. & Kokko, A. (doaimm.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen / Vuovddi sierra geavahanvugiid árvoháhkkan ja oktiiheiveheapmi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 800.
- Hamari, P. 2003a: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 1 / Anár Muotkeduoddarat, Bealdojohka 1. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoronggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003b: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 2 / Anár Muotkeduoddarat, Bealdojohka 2. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoronggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003c: Inari Muotkatunturit, Tievajärvenpolku / Anár Muotkeduoddarat, Dievvájávrrébálggis. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoronggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003d: Inari Muotkatunturit, Tievajärvi / Anár Muotkeduoddarat, Dievvájávri. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoronggečuožáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- Helle, T. 2006: Poronhoito ja muuttuva ilmasto / Boazodoallu ja nuppástuvvi dálkkádat. – Girjgis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojitgo nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.
- & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálveguodoheami váikkuhusat šaddogearđai. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1997: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen / Bohcco guodoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjgis Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.) 1998: Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guodoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundui. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (doaimm.) 1998: Retkeilykasvio. / Šaddogirji vánddardeaddjiide. 4. ollásit ođaduvvon preanttus. – Luonddudiedálaš guovddášmuseo, Šaddomusea, Helsset. 656 s.
- Itkonen, P. 2006: Ilmastonmuutos ja Lapin luonnonsuojelualueet / Dálkkádatnuppástus ja Lappi luonddusuodjalanguovllut. – Girjgis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojitgo nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.

- Jernström, A. M. 1874: Material till finska Lappmarkens geologi / Materiála Suoma beale Sámi-eatnama geologijjas. 1. Utsjoki och Enare Lappmarker / Ohcejoga och Anára Sámi-eatnamat. – Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk / Suoma luondu ja álbmot -diedáhus 21: 93–229.
- Johansson, P., Perttunen, V. & Maunu, M.: Muotkatunturin erämaa / Muotkeduoddara áidalas meahcci. – Ii almmustahhton. 13 s.
- Jääskö O. 2001: Paliskunnan vuorovaikutteinen porotaloussuunnitelma. Lähtökohtia ja ehdotuksia paliskunnan suunnittelun ja vuorovaikutuksen kehittämiseen / Bálgosa lotnolas-váikkoheaddji boazodoalloplána. Vuolggasajit ja evttohusat bálgosa plánema ja lotnolas-váikkoehusa ovddideapmái. Lappi universiteahhta 62 s.
- Kaipiainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arviointiperusteet / Áittavulošvuoda árvvoštallanvuodušusat. – Suomen ympäristökeskuksen moniste / Suoma birasguovddáša mánggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.
- Kallio, P., Laine, U. & Mäkinen, Y. 1969: Vascular Flora of Inari Lapland 1. Introduction and *Lycopodiaceae–Polypodiaceae*. – Rep. Kevo Subarctic Res. Stat. 5: 1–108.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaoidnosat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut / Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráddehus. 236 s.
- Kangas, L. 2006: Metsäkanalintujen metsästys Pohjois-Suomessa. Metsästyskuolleisuus, metsästyksen valikoivuus ja kestävyys / Eanalottiid meahcebevdu Davvi-Suomas. Meahcebevdujápmu, meahcebevdu välljenváikkuehusa ja suvdilvuolta. Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodдорaporttat 378. Fuodдо- ja guollevalljodaga dutkamušlágáduš. 30 s.
- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia/Arkeologijja. – Girjijis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö / Dárvvatvári meahceguovllu ja Leahteseanu–Vuottesjoga jekkiidsuodjalanguovllu luondu ja geavaheapmi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 140: 86–94.
- & Rankama, T. 2005: Early Mesolithic Pioneers in Northern Finnish Lapland. – Girjijis Knutsson, H. (doaimm.): Pioneer Settlements and Colonization Processes in the Barents Region. Vuollerim Papers on Hunter-gatherer Archaeology. Vol 1. s. 109–161.
- Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto / Šaddogeardi ja šattut. – Girjijis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammutinjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144: 23–35.
- Korhonen, P. 2004: Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2003 / Smávvafovduid meahcebevdu Davvi-Suomas jagis 2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuodдорaporttat 326. Fuodдо- ja guollevalljodaga dutkamušlágáduš. 65 s.

- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset / Davvi-Sámi bissovaš dološ bázahusat. – Julkaisu/Preanttus 136, sarja/ráidu A. Lappi guovlolávvalihttu, Roavvenjárga.
- Kumpula, J. 2003: Metsänkäsittelyjen vaikutukset porolaitumiin / Vuovdelihkahallama váikkuhusat boazoguohtoneatnamiidda. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 286. Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus. 60 s.
- , Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtunvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 93. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktagat.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu geasseguohtonvalljodagat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 152. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 40 s. + laktagat.
- , Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnot laidunten käytön tutkimisessa / Bohccuid guohtoneatnamiid geavaheapmi Davvi-Sámis. GPS-čuovvun ja satelliittagovvadulkomat guohtoneatnamiid geavaheami dutkamis. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 150. Fuoddo- ja guolledutkamuš, Gámas. 31 s.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osa (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamiida oddainventeren jagiin 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 303. Helsset. 39 s. + laktagat.
- Köngäs, U. 2006: Muotkatunturin erämaa-alueen kulttuurihistoriallinen selvitys / Muotkeduoddara meahcceguovllu kulturhistorjjálaš čielggadus. Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. – Dutkamušraporta 4. Helsset universiteahhta & Meahceráddehus. 124 s.
- 2008: Virkistyskäytön vaikutus Muotkatunturin erämaa-alueen ja Pallas–Ounastunturin alueen muinaisjäännöksiin / Virkkosmahttingeavaheami váikkuhus Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Bállás–Ovnnesduoddara guovllu dološbázhusaide. – Pro gradu -tutkielma/dutkkalmas. Helsset universiteahhta, Kultuvrraid dutkamuša lágádus, arkeologiija oahppoávnnas.
- Lapin Kansa 16.4.2008: Petovahingot luvataan korvata täysimääräisinä / Spirevahágiid lohpidit buhtadit dievasmearálaččat.
- Lappi lihttu / Lapin liitto 2005: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Duovddaoainnusčielggadus juovlamánnu 2005. – 104 s.
- 2006: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Anár–Soadegilli–Ohcejohka. Čilgehus. 183 s.
- Lehtola, T. 1998: Kolmen kuninkaan maa, historian Inari / Golmma gonagasa eana, historjjálaš Anár. – Gummerus kirjapaino Oy. 495 s.
- Magga, P. 2003: Sápmelaš kulturbirasprográmma. Ovdačielggadus. – Deaddilkeahtá. Sámediggi.

- Magga, P. 2007: Birrasis. Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen saamelaisosion loppu-raportti / Lappi kulturbirrasat oahpisin -prošeavtta sámeoasi loahpparaporta. – Oulu uni-versitehta, Giellagas-instituhtta.
- Marttila, V., Granholm, H., Laanikari, J., Yrjölä, T., Aalto, A., Heikinheimo, P., Honkatuki, J., Järvinen, H., Liski, J., Merivirta, R. & Paunio, M. 2005: Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia / Dálkkádatnuppastusa sisriikkalaš vuogáiduvvanstrategiija. – Eana- ja meahccedoallosministeriija. Vammalan kirjapaino Oy. 272 s.
- Mattila, E. 2006: Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004 / Bohccuid dálveguohtoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bálgosiis jagis 2004. – Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat 28. 54 s.
- Mattus, I.: Muotkatunturin erämaa-alueen paikannimistö / Muotkeduoddara meahcceguovllu báikenamat. – Ii almmustahtton. 136 s.
- Meahcceguovlokomitea/Erämaakomitea 1988: Erämaakomitean mietintö/Meahcceguovlokomitea smiehttamuš. Smiehttamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.
- Meahcceráddehus 2002a: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas / Bissovaš dološbázahusaid dikšunrávagihppa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 64. 42 s.
- 2002b: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet / Luonddusuodjalanguovlluid dikšuma vuodđojurdagat. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 63. 47 s.
- 2000c: Suomen erämaat / Suoma áidallas meahcit. – Rávagihppa. Oy Sevenprint Ltd. 11/2000.
- 2007a: Hoito- ja käyttösuunnittelun karttaohje / Dikšun- ja geavahanplánema kárta ráva.
- 2007b: Hoito- ja käyttösuunnittelun ohje / Dikšun- ja geavahanplánema ráva. – Veršuvdna 2.0. Meahcceráddehus, luonddubálvalusat 11.1.2007. 64 s.
- 2010: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet / Suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđojurdagat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 127. 93 s.
- & Ohcejoga gieldda 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen / Ohcejoga duššan soahkevuvddiid ovddešteapmi. – ”Tähti ja koivu” -hanke / ”Násti ja soahki” -fidnu. Prošeakaplána 18.2.2003. Raporta.
- Meriläinen, K. 1965: Inari-Utsjoki / Anár-Ohcejohka. Suomen geologinen yleiskartta / Suoma geologalaš oppalaškárta. – 1:400 000. Geadgešládjakárta C 8–9.
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran / Davviriikkaid šattut. – Wahlström & Widstrand. 696 s.

- Museadoaimmahat 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö / Huksejuvvon kulturbiras. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt / Riikkaviidosat mearkkašahhti kulturhistorjjálaš birrasat. Huksenhistorjjá ossodaga preanttus 16.
- Natura 2000 -alueiden suojelu ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi. – Luontodirektiivin/Luonddudirektiivva 92/43/ETY 6. artiklan säännökset / artihkala seadáhusat. Eurohpa ovtastumiid virggálaš prentosiid doaimmahat. 69 s.
- Norokorpi, Y., Mäkelä, K., Tynys, S., Heikkinen, R., Kumpula, J., Sihvo, J., Eeronheimo, H., Eurola, S., Johansson, P., Neuvonen, S. & Virtanen, R. 2008: Tunturit/Duoddarat. – Girjjis Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.): Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuohta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Bohtosatt ja árvoštallama vuoduštusat. Suomen ympäristö / Suoma biras 8: 175–214.
- Näkkäljärvi, K. 2000: Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana / Siida servodateallima vuodđun. – Girjjis Pennanen, J. & Näkkäljärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sámekultvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 138–147.
- Ohcejoga guolástanguovlu 2007: Utsjoen kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Ohcejoga guollebivdoguovllu geavahan- ja dikšunplána. 35 s.
- Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.
- Ollila, T. & Sulkava, P. 2007: Suurpetolaskennat Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa / Stuorraspirelohkamat Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusain. – Raporta 30.11.2007. 14 s.
- Pennanen, J. 2000: Suurporonhoito muutti tunturisaamelaisten lapinkyliä / Ealloboazodoallu rievdadii duottarsápmelaččaid siiddaid. – Girjjis Pennanen, J. & Näkkäljärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sámekultvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 168–169.
- Puro, A. & Maunuvaara, V. 1997: Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodot ja niiden kehittäminen / Báhkaveaji čázádatguovllu geavahanvuogit ja daid ovddideapmi. Lappi birasguovddáš, Roavvenjárga. 130 s.
- Rankama, T. 2003: The Colonisation of Northernmost Finnish Lapland and the Inland Areas of Finnmark. – Girjjis Larsson, L., Kindgren, H., Knutsson, K., Loeffler, D. & Åkerlund, A. (doaimm.): Mesolithic on the Move. Oxbowbooks, Exeter. s. 37–46.
- Rassi, P., Kaipainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö / Áitatvuollásaš ealliid ja šattuid čuovvundoaibmagotti smiehtamuš. – Komiteasmiehtamuš 1991:30. Birasministeriija. 328 s.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. – Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. Alueellinen tarkastelu / Guovloguovdilis suokkardallan. – Giehtačálus. Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuohta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Boh-tosat ja árvoštallama vuoduštusat. – Suomen ympäristö / Suoma biras 8. 264 s.
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991 / Miesttalivnnju (*Myricaria germanica*) dihtton Ohcejogas jagis 1991. – Ii almmus-tahtton. Turku universiteahtta, Šaddomusea. 18 s.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus/Jeaggešaddogeardi. – Girjjis: Suomen kartasto / Suoma atlas, Vihko/Gihppa 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu / Ealli luondu, luonddu-suodjaleapmi. Eananmihtidanhálddahus & Suoma eatnandiedalaš searvi. 32 s.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (doaimm.) 1997: Uhanalaiset kasvimme / Min áitatvuollásaš šattut. – Suoma birasguovddáš. Kirjayhtymä Oy, Helsset. 335 s.
- Sámediggi 2006: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestävän kehityk-sen ohjelma 2006. – Dohkkehuvvon sámedikki čoahkkimis 28.2.2006.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonieni, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráddehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktagat.
- Sarkkinen, M. 2007: Arkeologinen perintö osana saamelaisalueen maisemaa / Arkeologalaš árbi sámeguovllu duovdaga oassin. – Girjjis Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kulturduovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Sederholm, J. J. 1911: Roches préquaternaires. – Atlas de Finlande 1910. I. s. 1–27. Karte N:o 3.
- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Pasanen, H. & Puttonen, S. 2005: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2005. Arkeologinen tiedusteluretki Muotkatunturin erämaa-alueelle / Arkeologalaš vákšunreaisu Muotkeduoddara meahcceguvlui. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 1. Helsset universiteahtta. 51 s.
- , Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006a: Inari Muotkatunturit / Anár Muotke-duoddarat 2006. Arkeologinen lisäinventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologa-laš lasseinventeren Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušr. 2. Helsset universiteahtta & Meahcceráddehus. 54 s.

- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Kõngäs, U. & Nordqvist, H. 2006b: Inari/Anár Beal DOJh njalbmi 1/ 2006. Arkeologinen kaivaus Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš roggan Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 3. Helsset universiteahhta & Meahcceráđdehus. 117 s.
- & Nordqvist, K. 2007: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2007. Arkeologinen inventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš inventeren Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 5. Helsset universiteahhta & Meahcceráđdehus. 117 s.
- Siekkinen A. 2002: Muotkatunturin paliskunnan paliskuntakohtainen metsätalouden toimintasuunnitelma / Muotkeduoddara bálgosa vuovdedoalu bálgosguovdilis doaibmaplána 2002–2011. – Mánnggus 12.2.2002. Meahcceráđdehus. 35 s.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvadás. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Ylä-Lapin luontotyypit / Davvi-Sámi luonddutiipat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 137. 175 s.
- , Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T. & Salmi, J. 2006: Ylä-Lapin alueen luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. Kausi/Áigodat 2006–2010. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráđdehusa vuovdedoalu prentosat 57. 175 s.
- Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuorpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorraspirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. MMM:n julkaisuja / EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráđdi. 41 s. + laktagat.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena / Guoládaga nuoskkidanluoitimat Lappi vuovddiid losádussan. Itä-Lapin metsävuorioprojektin loppuraportti / Nuorta-Lappi vuovdevahátprošavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Valtonen, T. 2006: Paistunturin muinaisjäännökset / Báišduoddara dološ bázahusat. – Girjjiis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö / Báišduoddara meahcceguovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 95–108.

Láhkačujuhusat

Ásahus guollebivdoásahusa nuppástuhttimis 1364/1997.

Ásahus Meahcceráđdehusas 1525/1993.

Ásahus muhtin jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat vuodđuduvvon stáhta oamastan eatnamiidda 852/1988.

Ásahus siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša ja maddái dasa gullevaš válljenvuloš beavdegirjji fápmuibidjamis 108/1976.

Ásahus stáhta oamastan visttiid suodjaleamis 480/1985.

Áibmojohtalusláhka 281/1995.

Bázahusfuolahusláhka 1072/1993.

Birassuodjalanláhka 86/2000.

Boazodálloláhka 590/1969.

Boazodoalloláhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka 45/2000.

BVÁ-lága doibmiibidjan, oktavuohtavirgeoapmahaša barggut 1994: Bargojoavkku smiehttamuš 3.
– Birasministeriija, biraspolitihka ossodat. 56 s.

Čáhceláhka 264/1961.

Dološmuitoláhka 295/1963.

Ealliidsuodjalanláhka 247/1996.

Eanaávnnašláhka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláhka 132/1999.

Gádjunláhka 468/2003.

Geaidnojohtalusláhka 267/1981.

Gittaopmodaga vuodđudanláhka 554/1995.

Guollebivdoláhka 286/1982.

Hálddahusláhka 434/2003.

Láhka birashálddahusas 55/1995.

Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994. – BVÁ-láhka.

Láhka ealáhusdoaimma vuoigatvuodaš 122/1919.

Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain 332/1955.

Láhka Meahcceráđdehusas 1378/2004.

Láhka muhtin stáhtaomastan guovlluid vuodđudeamis jekkiidsuodjalanguovlun 851/1988.

Láhka sámedikkis 974/1995.

Láhka siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša muhtin mearrádusaid dohkkeheamis 107/1976.

Láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta gittaopmodagaid 973/2002.

Luonddusuodjalanláhka 1096/1996.

Meahcebevivoláhka 615/1993.

Meahceguovvoláhka 62/1991.

Meahcejohtalusláhka 1710/1995.

Meahciráđđehusa meahcegozihanláhka 1157/2005.

Nuortalašláhka 253/1995.

Oktasašguovvoláhka 758/1989.

Ortnetláhka 612/2003.

Ovttavearsdásašvuodáláhka 21/2004.

Priváhtageaidnoláhka 358/1962.

Ruvkeláhka 503/1965.

Ruvkesásahus 663/1965.

Sámedoaibmagotti smiehtamuš 2002. – Komiteasmiehtamuš 2001:14. 179 s.

Sámi giellaláhka 1086/2003.

Suoma vuodđoláhka 731/1999.

Vuovdeláhka 1093/1996.

Eará gáldut

Mela, M. 2008: Persovnnalaš diedáhus 23.4.2008.

Porsanger, V. 2008: Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi doaimmajodiheaddji jearahallan 15.4.2008.

Seppänen, M. 2008: Meahcceráđđehusa guollebivdomeaštára jearahallan 8.2.2008.

Valle, A. 2006: Báišduoddara bálgosa boazoisida jearahallan 12.6.2006.

Vikevåkorva, P. 2008: Anára fuodđogáhttensearvvi doaimmajodiheaddji jearahallan 15.4.2008.

www.arkisto.gtk.fi

www.luontoon.fi

www.rktl.fi

www.suurpedot.fi

www.tem.fi

www.ymparisto.fi

Plána ovttasbargojoavkkut ja plánenčoahkkimiin ovdanbohtán oaivilat ja daid vuhtiiváldin plánas

Plánaárválus gárvvistuvai giđđat 2008. Dan ovdanbukte čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide ja ráhkkanahhte plánema ovttasbargojoavkkuin čuovvovaččat:

Plána ovttasbargojoavku Ovddasteaddjit

- Muotkeduoddara bálggus: Tarmo Ljetoff
- Báišduoddara bálggus: Antti Piera Valle
- Sámediggi: Jan Henrik Saijets
- Anára gielda: Jouni I. Jomppanen, Riitta Näkkäljärvi
- Ohcejoga gielda: Ilmari Tapiola
- Davvi-Lappi Turisma Oy: Maaret Mattus
- Anára fuoddodikšunsearvi: Aarre Seurujärvi, Pertti Vikeväkorva
- Ohcejoga fuoddodikšunsearvi: Aulis Nordberg, Esa Vuomajoki
- Lappi birasguovddáš: Liinu Törvi
- Anára luondduustibat: Martti Rikonen, Esko Sirjola

19.12.2007 ja 27.5.2008 dolle Anáris plánenčoahkkimiid. Čoahkkimiin ovdanbuktojuvvon áššit leat čállon lavttatabellii.

Siidačoahkkaneamit báikkálaš ássiide

- Anáris 27.11.2007
- Gárigasnjárggas 26.11.2007
- Áŋgelis 26.11.2007

Eará dilálašvuodát

- Ohcejoga guolleealáhusráddádallangoddi 13.5.2008
- Anára guolleealáhusráddádallangoddi 9.12.2008

Sámediggelága 9. § mielde gustovaš ráddádallan 20.8.2008

Čuovvovaš tabellii leat čállon čoahkkimiin plánii guoskevaš evttohusat, nuppástussávaldagat ja eará kommeanttat ja maddái dat, mo daid leat váldán vuhtii plánas.

dgp = dikšun- ja geavahanplána. MR= meahcceráddehus. fds = fuoddodikšunsearvi.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ÁÐÐELIS 26.11.2007 Boares eanadáluid huksenmuoraváldinvuoigat- vuohta. Huksenmuora galgá fidnet gili lahka. Leago huksenmuora váldinvuoigatvuohta gomihuvvon vai ii? Geas lea aiddo dál vuoigatvuohta váldit ja geas ii dán áigge?	-Huksenmuoraváldinvuoigatvuohta ii leat gomihuvvon. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Leago muora váldin árbehirsahuksemii vejolaš meahcceguovllus ovdam. dihte Vuobmejoga gili lahkosis?	-Unnitlágan muoraváldin sáhtta leat vejolaš soahpamuša mielde. +li nuppástus plánii.
Bartagáldu geainnu easttabumme lea gaskkohagaid lohkas. Manin, leago dušše boazodoalliin vuoigat- vuohta johtalit dohko?	-Bartagáldu geaidnu lea Muotkeduoddara bálgoša priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.
Maid dgp ráddje eret dahje buktá lasi guovllu geavaheaddjiide?	-Báikki olbmuid vuoigatvuođat seilot; avádatjuohkin váikkuha lagamustá virkkosmahttingeavahusa stivremii. +li nuppástus plánii.
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGAS 26.11.2007 Harakanpesä ("Skirebeassi") doaibmá lagamustá láigostohpun, maid dasa dahket?	-Láigosoahpamuša eai joatkke, nuppástuhttet MR bearráigeahččostohpun, bálgoša boazobargostohpun dahje Tunturiharakat-searvi sirdá dan eret. +Čállon plánii.
Meahccebivdolobiid vuovdin ii leat ortnegis turismafítodatdoalli ja bivdi oaidninvuogis; manin ii leat vejolašvuohta fidnet hávil vahku lobi?	-li dán plánas linjái bijahahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Jos ltnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálggis merke- juvvo, de dan berre dihkádít ođđa linjái goittotge máttageažis.	-li leat dárkkuhus merket goittotge dán dgp-áigodagas. +li nuppástus plánii.
Kulturbálgá sáhtašii dušše merket, ii dohko dárbbas ráhkadit maidege eará.	-Merkejuvvon bálgá olis šaddá dávjá dárbu ráhka- deapmái (guhkesmuorat, dolastallansajit ded.). +li nuppástus plánii.
Geasa gullá ovddeš rájá barta (Giellaroavi stoboš), leago dat bálgoša? Barta lea fuones ortnegis.	-Muotkeduoddara bálgoša stohpu. +li nuppástus plánii.
Meahcceluondu billašuvvá, jos bohtet lasi stobut ja johtolagat.	-Ođđa stobuid ja johtolagaid ii leat dárkkuhus ráhkadit. +li nuppástus plánii.
Gullágo guovlu jo Naturaan?	-Gullá. +li nuppástus plánii.
Sáhttago johtit geasseáigge mohtorfievrruiguin iežas eatnamiidda?	-Priváhtadáluid lea johtinvuoigatvuohta losádussan dahje geaidnovuoigatvuohtan. +Čállon plánii.
Meahcceguovllu siste ii oaččošii leat vuovde- doallegeavahus.	- Meahcceguovllu siste ii leat vuovdedoallegeavahus. +Čállon plánii.
Virkkosmahttinavádahkan Luopmošjogas vuolgi geainnus máttás Stuurraávžži guvlui ja kulturbálgái, doppe Goarvegacca bokte Bealdooaivvi badjel Lahtis-bartii, ns. ovdamearkka dihte ná sáhtašii dihkádít geasseáigge vánddardanjohtolaga.	- Geasseáigge vánddardanjohtolagaid eai dihkát, muhto guovllu profiilan šaddá hástaleaddji meahcce- vánddardeami guovlu. +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGAS 26.11.2007	
Beanageassástatdoaimma lea ealáhusdoaimma iige eallibiinni-deapmi; miid hehttehusaid lea beanageassástatdoaimmas?	-Bálgosiid oaidnu lea sakka vuostálas. +Buhtadusa vuostá čađahahtti beanageassástatdoaimma lea lobálaš mohtorgielkámáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddá boaittoavádagas. Dát čállon plánii.
Oažžugo ieš merket eanadahkii johtolaga ovdam. dihte málain geđggiide?	-li oaččo. +li nuppástus plánii.
Mat leat Meahcceráđđehusa intreassat guovllu ektui?	-Áldalas meahcilágan guovlu almmá gokčevaš bálvalusrustema. +li nuppástus plánii.
Gielkámáđiija guoras galgašii leat vuoiŋgastanstoboš (gárvvuid goikadeami ded. várás). Sáhtašii go Harakanpesäs dahkat barta om. atnui gielkámáđiija gurrii?	-Harakanpesäs sáhtta šaddat bearráigeahččostohpu, bálgosa bargo-barta dahje Tunturiharakat sáhtta doalvut vistti eret meahcceguovllus. +Gielkámáđiija gurrii ii leat plánejuvvon orustanstohpu, muhto dgp addá dasa vejolašvuođa.
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Rájáiduvvágo plánenguovlu Gáregasnjárgga geidnui?	-li rájáiduva, ráddjen lea meahcceguovvlolága mielde gustovaš. +li nuppástus plánii.
Mii dáhphuvvá lavdnjegoddiide Bealdejoga ja -jávrru luhtte?	-Oamastusvuoigatvuohta čielggaduvvo ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat atnuevoigatvuohtasoahpamuša. +Linjját leat čállon plánii.
Meahcceluonddu seailluheapmi lea dehálaš.	-Plána doarjaleaddji kommeanta.
Mii dáhphuvvá Lahtis-bartii?	-Bartta fuolahusas lea figgamuš dahkat soahpamuša ovdamearkka dihte turismafitnodatdoalliin. +Čállon plánii.
Mii dáhphuvvá Harakanpesä-bartii?	-Láigosoahpamuša eai joatkke; barttas sáhtta šaddat bearráigeahččostoboš, bálgosa barta dahje Harakat sáhtta doalvut dan eret. +Čállon plánii.
Mii dáhphuvvá priváhtaeatnamiid stobožiidda plánenguovllu siste?	-Priváhtaeatnamat eai gula plánenguvlui. +li nuppástus plánii.
Mo váikkuha meahcce- ja guolle-bivdovuoigatvuođaide?	-Báikki olbmuid vuoigatvuođat seilot. +li nuppástus plánii.
Rievssaha giđđabivdolobiid vuovdima galgašii heaitit.	+li nuppástus plánii.
Mat váikkuhusat leat das, jos mohtorgielkámáđiijain vuodđudit johtolagaid?	-Mohtorgielkájohtolagat leat geaidnojohtalusláhkaásaheami vuollásaččat nuppeláhkai go máđiijat. +Dgp:ii lea čállon vejolašvuohta máđiijaid nuppástuhttimis johtolahkan.
Mo máđiijaid nuppástuhttin johtolahkan váikkuha bálvalusrustemii (wc:t je.) ja njáskamiidda?	-Johtolaga doalli vásttus lea njáskat johtolaga standárddaid mielde. +li nuppástus plánii.
Johtolat dahká vejolažžan veariju fievrredeami mohtorgielkkás.	+li nuppástus plánii.
Maiddá boazodoallit sáhtašedje fievrredit om. dáhphusas veariju fárusteaset, ja dat dagašii vejolažžan maiddá meahccebivddu váikkuhusa guhkkin áldalas meahci siste, mas livčče mánggalágan váikkohusat ee. fuodđonáliide guovlluin, mat ovdal leamašan bivdodeattu olggobealde.	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Mohtorgielkkáiguin vudjet guovtti sierra máđiija ráigge Páálgašuáivvi lusa. Badjegeinnodaga geavaheapmi lea boazodoalliid mielas boastut, báikki olbmot vudjet goittotge vuollemáđiija ráigge. Mannan dálvve Páálgašuáivvi livččii galgan ráfáiduhttit boazodollui.	-Johtolagaid leat dihkádan danin badjelii, go dohko vudjet doittotge. Linnjádihkademiin lea ná figgamuš stivret johtaleami. +li nuppástus plánii.
Mohtorgielkávuoddjit eai biso máđiijaid alde.	+li nuppástus plánii.
Mohkkeluobbala bartta áibbašit ruoktot.	-Mohkkeluobbalii eai hukse ođđa bartta. +li nuppástus plánii.
Leago priváhta eatnamiidda vuoigat-vuohta mannat meahccevuojániin maiddá geasseáigge?	-Priváhtadáluide lea johtinvuoigatvuohta losádahkan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Čállon plánii. +li nuppástus plánii.
Itneváris vuolgi njeallejuvllatmáđiijat leat nu govdagat, ahte juohkeokta geavaha daid iige guora iežas máđiija.	+li nuppástus plánii.
Meahcceráđđehus fuolaha bures iežas oasi vánddardan-johtolagain, nuppeláhkai lea Norgga bealde.	-MR:a doaimma doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Mo meahcceguovllus dáhphuvvá spirenáli muddedallan? Ovdamearka dihte geatkenálii lea dovdomassii lassánan. Mo meahcceguovlóláhka mudde náli vai muddego?	-Meahcceguovlóláhka ii muddedala spirenáliid. Geatki lea ráfáidahtton. +li nuppástus plánii.
Muhtin muttus spirevaháгат šaddet menddo stuorrán, ja dalle muddedallamii lea bággu váldit beali.	+li nuppástus plánii.
Muotkeduoddaris geatkenáliid stuorrán lea hirbmat garas. Mannan giđa badjel 1 000 km mátkkis 4 rievssaha ja árvvu mielde badjel 20 geatkki luottat.	-MR lea diđolaš geatkenális. +li nuppástus plánii.
Stáhtta ii bastte máksit spirebuhtadusaid, giđa buhtadusat mávssekeahhtá álgojagis geassemánu lohppii.	+li nuppástus plánii.
Mo oidnet prográmmabálvalus fidnodoaimma, ovdam. dihte beana-geassástatdoaimma? Beanageassástat-johtolagat oktan orustanasajiiguin je.	-Buhtadusa ovddas čađahahti beanageassástatdoaimma lea lobálaš mohtorgielkámáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddá boaittoavádagas. Dát lea čállon dgp:ii. +li nuppástus plánii.
Mánngat vuostálas oainnut beanageassástatdoaimma birra.	+li nuppástus plánii.
Mus lea beanageassástat, ja dat ii mu mielas váikkot lundui moge negatiivvalaččat.	+li nuppástus plánii.
Leago beanageassástatdoaimma dábálaččat lobi duohken (priváhta)?	-Priváhta beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovuoigatvuohta. +li nuppástus plánii.
Sáhttago meahcceláhkaásahusain moge gielđit beanageassástatdoaimma?	-Gáibidivččii nuppástuaid láhkaásaheapmái. +li nuppástus plánii.
Bivdobeatnagat, mat leat luovus, leat stuorit hehttehus; geassástagas beatnagat leat oppa áigge kontrolla vuolde.	+li nuppástus plánii.
Mo Bartagáldu geainnu sáhtta atnit prográmmabálvalus-fitnodatdoalliid doibmii, sáhttago mannat rátkkabáikkis ovddosguvlui?	-li meahccevuojániin; meahccevuođjin lea lobi duohken. +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Gii fidne čovdaga Bartagáldu geidnui ja mainna ákkain?	-Lea Muotkeduoddara bálgosa priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.
Dáid dilálašvuodain galggašii bidjat stuorit almmuhusaid eanet diehtujuohkinásahusaide, ovdam. dihte Lapin radio dáhphusgeažadusaide ja Lapin Kansan bálstáide.	-Buorre ja guottehahtti máhcahat. +li nuppástus plánii.
OVTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR	
Mo Ákšojávri jeakkit eai gula plánenguvlui?	-Eai gula Naturali. +li nuppástus plánii.
Mo meahcceguovllu vejolaš viiddideapmi ovdána?	-Ášši ovdána sierra proseassas. +li nuppástus plánii.
Vuoduštus meahcceguovllu viiddideapmái, meahcceguovlolága iežas vuoduštus, geatkkat ja goaskimat, viiddidanguovllut dehálaččat goapáidege ja maiddái bohccuide; ná suodjalanoaidninvuogit, goaskimiid beassemuorat, dgp:s sáhtá váldit beali guovllu doarvválaš suodjaleapmái.	-Meahcceguovllu viiddideapmi ii gieđahallo dán plána. +li nuppástus plánii.
Guovlu lea áidalas mehciin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-Nu maiddái Muotkeduoddara meahcceguovllus. +li nuppástus plánii.
Guovlu lea áidalas mehciin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-MR lea seamma oaivilis. Dgp doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Lahtis-bartta biras lea aktiivvaleamos vándardanguovlu.	-Bartta biras lea váldojuvvon mielde virkkosmahttinavádahkii.
Leago leamin soames searvádat, mii figgá doallat Lahtis-bartta ortnegis?	-Plána lea linnjáduvvon, ahte bartta fuolaheamis lea figgamuš soahpat ovdam. dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliin. +Čállon plánii.
Jos bartta háliidit doallat, de boahtago dat Meahcceráđdehussii, gii fuolaha?	-Barta lea Meahcceráđdehusa. Figgamuš lea soahpat fuolahus ovdam. dihte turismafitnodatdoalliin dahje giliserviin. +Čállon plánii.
Jos vuodđuduvvo geassebálggis, de gokko bokte?	-li leat dárkkuhus vuodđudit. +li nuppástus plánii.
Naba Harakka-barta, goarggostallan vuohtimis?	-Soahpamuša Tunturiharakat rs:in eai joatkke. +Čállon plánii.
Lahtis-barta lea lagamustá geassevándardeaddjiid anus, guovlu lea viehkaláhkai guorban. Merkemiin lihadeapmi guovdiluvášii buorebut ja seastašii luonddu, maiddái dorvvolášvuoda beali berre váldit vuhtii.	+li nuppástus plánii.
Jos Harakanpesä láigosoahpamuša eai ođat, de šaddágo das ávdinstohpu?	-li šatta. Barttas boahat bearráigeahččostohpu dahje bálgosa bargostohpu; Tunturiharakat sáhtá maiddái sirdit bartta eret. +Čállon plánii.
Harakanpesä lea fuones sajis geassevándardeaddji várás.	+li nuppástus plánii.
Naba jos Harakanpesä várrenstohpun, de livččii vissásit gávpejohtu ja buvttášii ruđá fuolahangoluide?	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 6(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR Lea muittus, ahte Harakanpesä oktavuodas lei ávdinstohpu.	-Boares sávdni lei ávdinstohpun; sávdni lea buollán. +li nuppástus plánii.
Stivrejuvvon čuoiganvádjolemiid jearaldat lei lassáneamin, muhto manai maŋos go stobut (Mohkkeluoppal ja Suohpajávri) bulle.	+li nuppástus plánii.
Turismafitnodatdoalliide dihto gáržžes čuožáhagat gohttensadjin dušše gielkámáđiijaide. Giđđat gielkámáđiija lahkosiin leat maiddá bohccot, main galggašii leat ráffi.	-Plána linnjádapmi lea dat, ahte turismafitnodatdoalliide lea vejolaš mieđehit lobiid doallat gaskaboddosaš vuoiŋŋastanasaji virkkosmahttinavádagas. +Čállon plánii.
li várra dat livččii nu váralaš, jos livčče dolastallansajit ovdam. dihte Fierbmejávrra ja Bealdojávrra gáttis.	-Oassi Fierbmejávrra guovllus gullá virkkosmahttinavádahkii. MR sáhtta ráhkadit dárbbu ja resurssaid mielde dolastallansaji guvlui. +li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleapmi lea erenomáš buorre luondoturismavuohki. Idja-deamit maiddá luopmogiliin, ja vahátváikkuhusat eai livčče nu stuorrát.	-Dgp linnjádemiid doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Dálvvit leat leamaš heittogat, visot jeagelguolbanat leat dárbbui bohccuide. Guovlu lea buorre researva (Gáregasnjárgga geainnu máttabealli). Turisttat dušše johtolagaide.	+li nuppástus plánii.
In hálit Muotkeduoddaris reserváhta, in hálit ahte guovlu suodjaluvvo olbmuid vuostá. Čuoiganvádjoleapmi ii hehte boazodoalu, dat lasiha olbmuid guvlui, mii fas lasiha bearráigeahču.	+li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleamit ja heargesáfarit leat buoremus luondoturisma.	+li nuppástus plánii.
Suololuoppal ja Suohpajávri leat buorit gohttensadjin gielkámáđiija lahkosiin. Maiddá Bealdojávrra ja Suololuobbala lávdnejgoađit leat čuoiganvádjoleami buorre orustansajit.	+li nuppástus plánii.
Nirvejoga goahtái vudjet njealjejuvllagiin, dálvet mohtorgielkkáin. Doppe finahit olgoriikkalaš turisttaid, lávdnejgoađi anus leat stuorra váikkuhusat, mo MR dán váldá? Lávdnejgoahti lea soahpamušahaga ja leamašan dušše muhtin jagi.	-Boares visttiide soahpamušahaga lea figgamuš dahkat oamasteaddjiiguin soahpamušaid, main lea ráddjejuvvon geavahandárkkuhus. +Čállon plánii.
Muotkeduoddara guovllus leat boares goahtesajit nu ollu, gii dušše sáhtta ráhkadit boares vuodu ala goađi njálmmálaš soahpamušain oamasteaddjiin. Dása ii bastte lágain seahkanit; lánhanuppástus?	-Ođđa bartasoahpamušaid meahcceguvlui dahket dušše fal luondduealáhhusaid bargiiguin. +Čállon plánii.
Leago lávdnejgođiid geavahus dutkojuvvon, man ollu meahccebivdit geavahit dáid, fidnejuvošedje meahccebivdit eret geaidnuguorain.	-li leat dutkojuvvon. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiid fierpmádat lea dehálaš. Lávdnejgođiid geavahandárkkuhus lea mángii nuppástuvvan virkkosmahttinatnui (gielkavuojašeapmái), dása galggašii bastit fidnet ortnega.	-Lea figgamuš fidnet stivrra. +li nuppástus plánii.
Meahccebivdokultuvra ii oaččo jávkat, muhto meahccevuojašeapmái obm. lávdnejgođiide galgá bastit fidnet stivrra.	+li nuppástus plánii.
Rievssatbivdu njukčamánu galggašii heaittihuvvot.	-li dán plánu linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Meahccebivdogoađit leat dehálaččat. Mo daid fidnešii bissut dušše bivdogeavahusas?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR	
Lávdnejgođiid ii masage almmolaš geavahussii.	+li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiide galggašii čujuhit dušše teavsttas, ii kárttaide.	-Dgp-kártta mihttolávva lea dakkáraš, ahte lávdnejgođiid dárkkes sajádat ii das geava čielggasin. +li nuppástus plánii.
Báikkálaš meahccebivdit ja geavaheaddjit leat divodan lávdnejgođiid bálgosiid lobiin ovdam. dihte Avvilis.	-Meahcceguovllus lávdnejgođiid divvun ii leat vejolaš, jos dat ii leat linnjáduvvon dgp:s iige almmá MR:a lobi. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiid boasttogeavahus laktása mohtorgielkávuojasšeamái ja njealjejuvllagiidda.	+li nuppástus plánii.
Luondočielggadusaide galgá fidnet čavgasut čárvvá, ja dat galggašedje leat buoret dásis.	-Dása leamašan figgamuš. +li nuppástus plánii.
Mo Muotkeduoddara etnikkalaš juohku, nugo-mat bartaávžžuhusat dušše sápmelaččaide?	-Sápmelašvuoda gáibádus ii leat. +Čállon plánii.
Giellaroavi bartta galggašii jávkadit kárttas.	+li nuppástus plánii.
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Olbmo váikkuhusa šaddogearđai leat gávnahan unnin; leago duođaige ná? Mu oaivila mielde Gámas–Gáregasnjárga -geainnu gurrii lea leavvan ee. duiskalaččaid buktin fuođđariid fárus vieris šlájat. Geavu dutkanstáshuvnnas galggašii leat dain diehtu.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Oalgejogažat, maiddá luossa ii daninassii goarkŋo, leat leamaš dehálaš biebmuovllut luossaveajehiidda. Gáregasnjárga–Gámas -geainnu ráhkadeami oktavuodas dahkkon "rumbut" leat headjudan dili dovdomassii. Rumbuid sadjai livččii galgan ráhkadit šalddiid.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Ohcejoga dálolaččain lea huksen- ja dárbbášmuora váldinvuoigatvuohta Anárjotsiste Anára gieldda bealde. Dasa lassin galggašii čállot, ahte boaldenmuora váldinvuoigatvuohta luodus joatkašuvvašii ovddeža láhkái.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Rašes luondotiippaide berresii lasihit lagešvuvddiid; dáidda váikkuhit duottarmihtárroasut, garra guođoheapmi ja maiddá boahttevaš dálkkádatnuppástus.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Duottarmihtára máđut gullet lundui ja dat leat gávdnon álohii, ii daid sáhte suodjališgoahtit.	+li nuppástus plánii.
Báišduoddara bálggus lea áidon lagešvuvddiid, ja daid guovlluin eai doala geasset bohccuid.	+li nuppástus plánii.
Lagešvuovddi dili galggašii čuovvut buorebut; stuorra roassoguovlluin ođastuvvan lea leamaš hiđis ja heittot/dihttomeahtun.	+li nuppástus plánii.
Duottarmihtárroasus 1966 lea vášáhus, suoidni šattai bures, go jápmán sogiid oavssit gahčče eatnamii. Ii boazu leat lagežiid stuoráhus "vašálaš", earáge ealánat duššadiit soahkevuvddiid.	+li nuppástus plánii.
Meahcceguovllolága vuodđudanulbmiliin luonddu mánggabealát geavahusa ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi lea ruossalassii guovlluid meahcceluonddu seailluhemiin.	+li nuppástus plánii.
Suopmelaš luonddusuodjaleapmi vs. sápmelaš eanageavaheapmi; luonddu suodja-learnis olmmoš lea sirrejuvvon luonddus. "Amerihkálaš meahcceoaidnu" -fearániid dahje rievandanreaissuid guovlu, dáppe davvin goittotge normálageavahusa guovllut, ja meahcceguovllolága meroštallan lea buorre.	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 8(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Árbevirolaš oktavuohhta olbmo ja luonddu gaskkas lea goittotge nuppástuvvan teknihkalaš ovdáneami olis.	+li nuppástus plánii.
Ohcejoga gieldda oppalašlávva ollá Anárjohkii Ohcejoga gieldda siste, galggašiigo dán máinnašit plánas?	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Kártta virkkosmahttinavádat (Fierbmejávri/Suololuoppal) lea menddo govdat/stuoris, ii berrešii leat eará virkkosmahttinavádat go mohtorgielkájoholat.	+li nuppástus plánii.
Virkkosmahttinavádaga guovllut leat menddo stuorrát, sáhtašii leat dušše ovdam. dihte goahti johtolaga guoras. Guovllut leat ovddemustá dálvegeavahusa várás, eanadagaidge dálveatnuguovlu.	+li nuppástus plánii.
Guvlui ollá turismafitnodatdoalliid doaibma, berrešii eanet ságastallat sin dárbbuid birra.	-Turismafitnodatdoalliin lei vejolašvuhta oassálastit lági-duvvon álbmotdilálašvuođaide. Dasa lassin ovttasbargojuvkui lei bovdejuvvon ovddasteaddji Davvi-Lappi Matkailus. +li nuppástus plánii.
Galggašiigo Gakčavári guovlu leat virkkosmahttinavádat, doppe lea goittotge leamaš turismafitnodatdoalli orustansadji.	+li nuppástus plánii.
Gal diet namalas turismafitnodatdoalli birge almmá virkkosmahttinavádagage, virkkosmahttinavádaga ii dárbbas guvlui. lihan čuoigan ja meahccebivdu leat gildojuvvon, ii dárbbas sierra merkejuvvon virkkosmahttinavádaga, prográmma-bálvalusfidnobargit sáhttet náge lágidiid bivdoreaissuid. Báišduoddara bálggus ii hálit guovllu virkkosmahttinavádahkan.	+li nuppástus plánii.
Ráját leat nu čavgat, ahte gosa boahhte-vuođas sajáiduhthojit turismmas áigáiboádušet fidnejeaddji olbmot? Mu mielas Gakčavári guovlu berrešii leat virkkosmahttinavádat.	-Lihkadeapmi lea lobálaš, ja vejolaš ođđa ráhkadagaid dahje visttiid sáhttet cegget geaidnuguoraide meahcce-guovllu olggobeallái. +li nuppástus plánii.
Meahcceguovllus lea ollu lobihis huksen, masa Meahcceráðđehus ii váldde beali (bálgát ja geainnut jed.). Dáid berrešii jávkadiid.	-MR figgá eastadiid lobihis huksema ja ráhkadeami. +li nuppástus plánii.
Plánas mieđehit iešguđet dáhphusas lobiid juohkeolbmovuoigatvuođaid badjel-manni gohttemii ealgabivddu várás. Sáhtašiigo leat stuorfuodđuid bivddu várás?	+li nuppástus plánii.
Manin beanageassástatdoaimma vásihit nu biehtadahkesin?	-Gč. čuovvovaš kommeantaid. +li nuppástus dgp:ii.
Bálgosa mielas beanageassástagat leat vearrámušat buohkain. Beanageassástagat lihkahallet bohccuid, bohccot báhtarit daid "eanet go gumppiid", beatnagat maiddáid cillet oppa áigge.	+li nuppástus plánii.
Vahagat leat jo deaividan, go haskit leat goddán bohccuid. Umáhtut beanageassástatvuoddiid eai ádde, ahte haskit rasset gumppiid láhkái valvin; go dat leat luovus, de dat eai leat vuoddiid stivremis.	+li nuppástus plánii.
Lohku 6.1.1 Sámekultuvra lei buorre teaksta.	-Dgp:a doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus dgp:ii.
Siida-sámemusea doaimmas leat gárvvistan dološbázahusain čielggadusa Ohcejoga oasseoppalašlávva várás. Galggašiigo dán namuhit, vaikko guovllut eai gulage dgp-guvlui?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Porttikaltio ii čuoja buorre suomagielat namman, galggašiigo leat Porttakaltio ?	+Nuppástuhtton plánii.
Itnetvárri–Gáregasnjárga-bálggesášši berre smiehtta ođđasit, galggašiigo merket boahttevuođas?	-Beaivebálgáide lea eanet jearaldat go guhkes mángga beaivvi johtolagaide/bálgáide. Johtolagaid doallis lea maiddá vástu vánddardeaddjiid bissumis bálgáid alde. Jos johtolat merkejuvvo, de dat gáibida vejolaččat maiddá valjjiis ráhkadagaid. +li nuppástus plánii.
Bálgas lea áicamis erošuvdna, maiddá eará bálgáin dáppe ja eará sájiin (vadjolanskuovat losádussan); bálgáid merkema ja plánema ferte smiehttát siivvadit ja várrugasat.	-Guvlui eai leat plánema vuolde eará ođđa bálgát go vejolaččat boahttevuođas Itnetvárri–Gáregasnjárga-gaskii. +li nuppástus plánii.
Eatnangotteláva čálihus geaidnun dahje johtolahkan galggašiigo leat bálgán .	+li nuppástus plánii.
Gáregasnjárgga meahccebivdoguovlu lea Ohcejoga gielda olbmuid deháleamos ealga-meahccebivdoguovlu, stuorra oassi ohcejohkalaččain fitná dán guovllus ealgabivddus.	+Dievasmahttojuvnon plánii.
Guovlu lea maiddá Báišduoddara bálgosa álgodálvvi dehálaš guohtunguovlu, dán dihte ealgabivddu berrešii áradit álgit čakčamánu álggus. Bohccuid sáhtta buktit guvlui easka ealgabivddu manjá, dasgo meahccebivdobeatnagat vuojehit bohccuid muđui Gáregasnjárga–Gámas-geainnu davábeallái.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Berrešii váldit beali ealgabivddu áradeapmin namalassii dán guovllus, bivdu galggašii álgit ovdam. dihte čakčamánu álggus. Ealgabivddu áradeapmi bálvalivččii seammaláhkai maiddá Muotkeduoddara bálgosa máddin.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Rievssatjávkan lea jo vuohtimis; rievssatnáli berrešii čielggadit albmáláhkai iige čoaggit šládariid visot johttiin, turismafitnodatdoalliin jed. Meahccebivdoearit, 2–3 rievssaha beaivvis, orrot dáid rievssatnáliin leamin lagamustá humora. Maiddá fuođđogolmmačiegagat lohkanvuogadahkan eai leat doibmevaččat ja dat eai leat doarvái guovllus. Jos juoga luonduvaljji vuvdet, de dan berrešii dovdat doarvái bures.	+li nuppástus plánii.
Guoros sadii rievssatnáliin šaddá dohko, gosa lohpebivdit bohtet; deaddu lassána earenoamážit giđđat.	+li nuppástus plánii.
Ovddideami vuolde lea ođđa vuohki lágideit fuođđonáliid lohka, ng. linnjálohkan. Vuovdedoalo bealde linnjálohkan vuogadahkan ii leat doibmen.	+li nuppástus plánii.
Rievssahiid lohkan ii šatta doibmet, dannego rievssat johtá. Mángii meahccebivdit leat beahttašuvvan vátna fuođđohivvodahkii. Heittogis imago, jos vuvdet meahccebivdobiid, muhto ii gávdno maid bivdit.	+li nuppástus plánii.
Guovllus ii leat bivddehahtti gironnálli, lohpi ii berrešii čuohčat girona bivdui.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Njukčamánu meahccebivdoluvvat dovnot gironiit, dannego meahccebivdit oktan beatnagii-guin sáhttet johtit dušše badjeeatnamiin (báljehasas), main maiddá giron loaktá bures.	+li nuppástus plánii.
Eará go fidnodoibmii gullelaš mášenohtaleami ii berrešii suovvat. Mángii báikki olbmo vierisbáikegottalaš verdde boahť nuppiin gielkkáin fárus; vuohtimis leat maiddá eará ng. vearealbmonumit – ovdam. dihte čohkkajuksaleaddjit ja lustavuojašeadjit. Vaikko fuođđuid eai bivdde gielkkáin, de daid goittotge gurret gielkkáin. Meahccejohtalus lohpegeavat beaikki olbmuide lea gánske joavdelasge udnovaš/luomus. Man muttus báikegotte olbmot leat fidnen friddja johtalanvuoigatvuođa mohtorgielkkáin?	Vuođđuvuvvá meahccejohtalusláhki jagis 1995 (1710/1995). +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Galggašii leat eanet bearráigeahčču, maiddái bearráigeahčču mohtorgielkkáiguin ráfehuhtá muhtimin boazo-doallobarggaid. Virgeoapmahaččaid bearráigeahčču lea lassánan, lea maiddái badjelmearálaš vuojašeapmi (MR ja rádjebearráigeahčču je), mii dagaha hehttehusa boazo-dollui. Dás livččii buoret ovttasbarggu sadi MR ja boazo-doalliid gaskkas.	-Lohperávvagiin ja áššehasbálvalusas deattuhit bohccuid vuhtiiváldima eanadagain jođedettiin. Lohpehálddašeaddji lea maiddái buhtadangeatnegas go dagaha hehttehusa. +li nuppástus plánii.
Maiddái ffs/fds:s lea geatnegasvuohta ollašuttit bearráigeahču ovttas MR:ain. Bearráigeahčus váttisvuohtan lea leamaš badjálavuohta ja váilevuođat oktasaš barggus ja kommunikašuvnnas. Goittotge ffs/fds ja MR:sa olbmár dovdet boazo-doalu ja máhttet láhttet riektá bohccuid siste.	+li nuppástus plánii.
Berošteaddjiluondogovveaddjit leat lassánan digiáiggi olis. Govvii háliidit earen-oamážit hárvanaš slájaid. Hehttehus maiddái muhtin vásihan ja luonddu bures dovdi ámmátluondogovveaddji doaimmas.	+li nuppástus plánii.
Ohcejoga gielda dáluin lea huksen- ja ruoktodárbomuoraváldinvuoigatvuohta Anárhjohsis. Dán galggašii máinnašit sierra.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Leago vejolašvuohta čállit, ahte bartaeaiggiid ii livččii seamma boaldinmuoraváldinvuoigatvuohta go luonddue-aláhusdálolaččain/dáluin. Ohcejogas báikegotte dáluin lea vuoigatvuohta váldit boaldinmuora vuovddis vai leago?	-Boaldinmuoraváldimis ii gávdno čielga čálalaš dokumeanta. +li nuppástus plánii.
Boaldinmuoraváldin lea leamaš jahkečuđiid árbevierru ja vuoigatvuohta, ja lea šaddan ná "láhkan" / almmolaš geavadin ja lea boarrásut go vuovdeláhka.	+li nuppástus plánii.
Bihtá 16.5.2 Ođđa soahpamušat gieđahallamii livččii dárbu várret lasi áiggi ja ođđa gieđahallama; ášši lea stuoris ja das sáhttet leat stuorra váikkuhusat.	-Dán muttus, ovdal go árválus vuolgá jorga-leapmái ja dan marjā čálalaš gulaskuddamii, de áigi lassekommentastimii lea sullii vahkku. +li nuppástus plánii.
Nirvejoga goahtái leat merkejuvvon geainnut ja buot. Geasa lávdnejgoahti gullá, dat lea lobiheapmi. Šladdariid mielde lávdnejgoađi geavaha turismafitnodatdoalli, guhte ii deavdde árvalusa bartasoahpamušgáibádusain ovttage.	-Dása lea váldojuvvon árvalusas čielgasit bealli. +li nuppástus plánii.
Mu mielas dal gessojuvvot háltelinjját; jos dál addojuvvo geasa beare vuoigatvuohta ráhkadit lávdnejgoađi boares sadi, de fargga dan fidnejit buohkat earátge. Dán dihte háliidan dán suokkardeami vuollái – dáinna garvet lága ja ortnega, dáinna berre leat čavgat.	-Plána linnjádemiin eai leat vuođuštus sirdit lávdnejgođiid turismageavahussii. +li nuppástus plánii.
Háliiduvvo, ahte MR atná fuola Tunturiharakat rs bartas, jos dat báhcá guovllu sisa, ja bearráigeahččojuvvo ahte dan eai boaldde. Bearráigeahčču lea dattetge menddo unnán oppanassii.	-Tunturiharakat čovdet loahpalaččat dan, sirdetgo bartta eret guovllus. Čállon dgp:ii. +li nuppástus plánii.
Livččii Muotkeduoddara bálgosis atnu bartii?	-Gč. čuovvovaš kommeanta. +li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara bálggus lonuhivččii bartta vaikko dalán Giellaroavi stobožii.	-Lasáhus tekstii: Lea vejolaš nuppástuhttit Meahcceráđđehusa bearráigeahččostohpun dahje bálgosa guođohanbartan. +Dievasmahttojuvvon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Sávve lasi kommentastináiiggi bihtá 16 Geavahanvuoigatvuodaid láigo- heapmi ja luohpadeapmi oassái.	-Ovdal gulaskuddama lea áigi sulli vahkku. Čuovvovaš muddu dgp jorgalahttin sámegillii ja čálalaš gulaskuddan. Maiddáí sámeg- diggeráđđádallamat leat ain čađatkeahhtá. +li nuppástus plánii.
Bartagáldu ođđa barttain bálggus hálii- divččii ohcat kollektiivvalaččat soahpa- muša ja láigoguovllu ođđasit ráddjema.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
SÁMEDIGGELÁGA 9. § MIELDE GUSTOVAŠ RÁÐÐÁDALLAN 20.8.2008 ANÁRIS Dihtoštalle plána áigemeiid.	-Dán ráđđádallamis šiehttojuvvon nuppástusaid manjá Muotke- duoddara meahcceguovllu dgp vuolggahuvvo gulaskuddamii. Lea dárkkuhus, ahte dat vuolgá birasministerijai nannema várás ain dán jagi bealde. +li nuppástus plánii.
Gávnnahedje, ahte sámediggi lea rievttis doaibmi gárvvistit árvvoštallama dgp váikkuhusain sámekultuvrii. Árvvoštallan lea goittotge barggahahtti, ja sámediggi dárbbasivččii resurs- said Meahcceráđđehusas árvvoštallama gárvvisteapmái.	-Sávaldaga gávnnahedje vuogálažžan, ja áššái máhcet ain boahhtevuodas. +li nuppástus plánii.
Bivde lasihit lohku 3.6 Sámekultuvrra dorvudeapmi loguid ILO 169 -soahpamušas, ON eamiálbmotjulggáštusas ja maiddáí soahpamušas Suoma searvamis Eurohpa uniovdnii (3. lassebeavdegirji).	-Šiehtte, ahte om. bihtát lasihuvvojit. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Lohku 5.1.3 Árbeduovdagat . Gávnnahedje, ahte om. logu teaksta: "Muotkeduoddara meahcceguovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviidosaččat, eatnangottálaččat dahje báikkálaččat divrrasin luohkkáduvvon árbeduovddačuozáhat (Kalpio & Bergman 1999)" lea garrasti daddjojuvvon ja eahpidedje, leago diehtu áiggedásálaš.	-Dien namalas almmohagas áššis lea ná celkojuvvon, ja ođđasut ivntenteren ja árvvoštallan árbeduovdagiin ii leat čađahuvvon.
Gávnnahedje, ahte bihtá 6.1.4 Duovddaoainnus ja hukse- juvvon kulturbiras sisdoalu galgašii smiehttat dárkkebut; ášši ii orošii leamin áigge dásis.	-Šiehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Gávnnahedje, ahte lohku 6.1.2 Sápmelaš kulturduovadagat berrešii leat čiekjalut.	-Šiehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Dannego ođđa giddehatdoaimmahusat leat jođus, de lohku 9.3 Earenoamášvuodot guollebivdu bivdet lasihit cealkagii: Geavadis ii ná aiddo dál leat dieđus, man galle bivdosa ja makkár bivdosiid návddašeami hálldašeaddjit sáhttet geavahit.	-Šiehtadedje lasáhusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Bivde lasihit lohku 10.1.2 Fuodđodikšun ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus : Meahccebivddus galgá čuovvut ee. suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid. Bivde lasihit maiddáí, ahteealgabivdu beatnagiiguin ráfehuhtá ee. Guolnná guovllus (Báišduoddara bálgoša guovllus) bohccuid.	-Gávnnahedje, ahte Meahcceráđđehusas ii leat vejolašvuohta seahkanit báikki olbmuid meahccebivdui, muhto lasihuvvo máinnašupmi meahccebivddu dagahan hehttehusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Sámedikki ovddasteaddjit almmuhedje, ahte sámediggi vuostálastá mohtorgielkámáđiijaid nuppástuhttima johtolahkan, ja aáššái máhcet okta vuodúštusaiguin cealkámušas.	-

Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'G'G
SAAMELAISKÄRJÄT

CEALKÁMUŠ

1 (8)

26.5.2010 Dnro: 496/D.a.6/2008

Meahcceráđdehus
Lappi luonddubálvalusat
kirjaamo@metsa.fi
PL 8016
96101 Roavvenjárga

Čujuheapmi: Cealkámušbivdda Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas, árvalus 4.9.2008

Ášši: Cealkámuš Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas

1. Láidehus

Sámediggi addá bivdaga mielde cealkámuša meahcceráđdehusa luonddubálvalusaid árvalusas Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánan. Cealkámušas leat guovddázis áššit, main lea earenoamáš mearkkašupmi sápmelaččaid árbevirolaš eanageavahanvugiide, mat leat suddjejuvvon vuodđolágain, sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja dakko bokte olles álbmoga identitehtii. Sámediggi atná eanas osiin evttohusa Muotkeduoddara dikšun- ja geavahanplánan buorrin, muhto háliida ovdanbuktit goittotge soames dárkudemiid.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea meahcceguovlolága dárkkuhan mañemuš dehálaš áidalas meahcci, masa ii ovdal leat gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplána. Meahcceráđdehus/luonddubálvalusat lea doallan sámedikkiin sámediggelága (974/1995) 9 § vuodul gustovaš ráđđadallama, mas ráđđadallama muituivurkemiid mielde leat váldon vuhtii sámedikki bealde boahtán nupástusevttohusat ja oaivilat odđa, dál suokkardanvuloš árvalusa várás.

Meahcceguovloláhka lea addojuvvon jagis 1991 (62/1991), ja go lága vuodul gustovaš meahcceguovlluid várás dikšunplánaid leat geargan válmmaštallat lága fápmuiboahitima rájes, de oppa-lašgávnaheapmi lea, ahte vásihus dikšun- ja geavahanplánaid gárvvisteamis lea čoggon mángga-bealágit. Dát boahtá ovdan maiddái dál suokkardanvuloš árvalusas, mas dákkár plánii gullelaš áššit leat ovdanbukton čoahkis ja čáhkidit ja nu ahte oktatáššiide lea álki váldit beali.

Dál suokkardanvuloš árvalusas leat maiddái hárvenáš viidát ja vuđolaččat giedahallon sámekultuvrra ja -ealáhusaid dárbbut meahcceguovllus ja maiddái dihkáduvvon áššáigullelaš láhka-ásahuslaš ja álbmotrievttálaš duogáš. Áššái máhcet lagabut áššečuoggáin 3.6 ja 6.

Jo meahcceguovlolága válmmaštallama oktavuodas dalá Sámi parlameanta ja sierranas áššedovdi-bealit giddejedje muhtin muddui fuolaset dasa, ahte lága 1 § meahcceguovlluid vuodđudeami vuoduštusast sisdoalle gaskaneaset ruossalas elemeantaid. Lagamustá fuolla čuožai dasa, mo meahcceluondu ja sámekultuvra ovtta dáfus ja ”luonddu mánggabealát geavaheapmi” nuppe dáfus oktatdáhpusain šaddet heivehuvvot gaskaneaset oktii. Sátnehámit addet dan veardde luomos lihkanmuni iešguđetlágan vuoruhansajádagaid addimii.

Muotkeduoddara meahcceguvlui guoskevaš dikšun- ja geavahanplánas dát fuolla ii goittotge lovtta ovddemussii. Dán lea sihkkarastimin aiddo namuhuvvon avádatjuohku gorálaš ossodagaiguin. Diedusge gáržžesge guovllus doaimmaid lea vejolaš sajáidduhtit nu, ahte stuorit oppalašvuohta muosehuvvá: Áššis ovdal jo oainnuset ovddidan bealit eai goittotge dađi viidabut oro lean fuolas plána vuodđovuolggasajis. Dán oktatdáhpusas meahcceráđđehussii ásahuvvon geatnegasvuohta meahcceráđđehuslága (1378/2004) 1 § mielde heivehit sápmelaččaid ruovttuguovllus luonddu-valljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte sámekultuvrra vejolašvuođat oadju-duvvojit, orru guoddán bustávალაშ šattu.

2. Dárkilis evttohusat árvalusa sierra loguide

2.9.2: Guovllugeavaheami historjá

Dán bihtás govviduvvo sulsullii guovllu ássama guhkes historjá. Guovllu árrahistorjá ii leat doarvái dutkojuvvon, ja dárbu guovllu kulturárbbi kártemii lea ain.

Jos ášši háliidivččii áiccalmahtit aibbas oanehaččat dárkilut govvidemiiguin, de earenoamáš buorre gáldu lea Pirkko Ukkonen nákkosgirji jagis 2001 (Shaped by the Ice Age). Ovtta áidna unna kárttas (s. 136) oidnujit čielgasit sápmelaččaid dálá ruovttuguovllu geađgeáigásaš ássansadjegávdnosat. Dain leat orron juoba 10.000 jagi dás ovdal, ja ássiid eallinvugiin mitalit earenoamážit gottiid adádáktebázahusat, mat leat bures seilon eatnamis. Dát diedut leat vassis, radio-čitnaáigemearušteimiin fidnejuvvon bohtosat eaige navdimat. Muhtin gávnussajit leat áibbas Muotkeduoddara meahcceguovllu lahkosiin.

Sámediggi háliida giddet fuomášumi dasa, ahte ng. ealloboazodoalu historjá ja dan lávdan Supmii lea arkeologalaš dieduid váiluma dihte váilevaš ja vuodđuduvvá dušše čálalaš gálduide. Sierra diedasurggiid gaskavuodas eai leatge juksan čielga ovttamielalašvuođa das, goas historjjás bohccuid dikšuma berre gohčodišgoahtit boazodoallun ja mo unna- ja storraboazodoalu sáhtta earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjjá buohta sámediggi čujuha cealkámuššasis Museo-doaimmahakkii riikkaviidosáččat dehálaš huksejuvvon kulturbirrasiin (lavtta 1).

2.10: Dálá geavaheapmi

Dán bihtás govvejuvvojit deháleamos osiin dat doaimmat, mat guovllus leat anus dál. Sámediggi dáhttu cuiget ahte bihtá máinnašupmi, man mielde meahcceguovllus ii leat bissovaš ássan, ii atte rievttis gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea leamaš árbe-virolaččat ja lea ain sámeboazodoalu geavahan guovlu. Ovdal bissovaš dálloássama guovlu lea leamaš nana oassi sápmelaš jahkefárrestallanvuogádagas, mas sápmelaččat johte boazoealu fárus ja orro godiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš orruma boazoorohagain guodoheami áigge.

LAVTTA 2. 3(8)

2.11: Eanageavahananalysa

Bihtta álgá cealkimiin, ahte meahcceguovloláhka lea ásahuvvon dihto muddui boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin muddui. Vuosttas bihtá loahpas lea sáhka suvdilis geavaheami vuoddojurdagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge lea ná: ”Luondduealáhusaid oadjudemiin dárkkuhuvvo maiddá, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seilluhit buorrin guhkás boahttevuhitii.”

Sámediggi háliida cuiget, ahte Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lassebiebman nugo maiddá dikšun- ja geavahanplánasge gávnnahuvvo. Ná máinnašumiid lassebiebmama váikkuhusain boazodollui galggašii maiddá váldit eret, dannego ášši ii guoskka namuhuvvon guvlui moge. Sámediggi dáhttu ain fuopmášuhttit, ahte sámeboazodoalliin ja bálgosiin leat bohtán duojážassii dearvvuođat, ahte árvoštallamat dálveguohtoneatnamiid dilis eai leat leamaš luohtehahttit. Guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan eanas eanaiskosiiguin eaige áššis leat bargan ovtta boazodoalliiguin. Muhtin dutkit leat beaivádan guohtoneatnamiid suvdinnávccastallamiid satellihttagovaiguin, ja dávjá guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat gávnnahan buorebun go dušše fal eanamihitidemiiguin fidnejuvvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálveguohtoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004).

Sámediggi háliida dasa lassin fuopmášuhttit, ahte boazu lea Sámi lundui gullevaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan bohcco, olbmo ja luonddu čuđiid jagiid bistán lotnolas váikkuhusa boadusin. Boazu dikšu guohtumiin guovllu árbebiotohpaid. Bohccuid guohtuma váikkuhus ii leat dušše luonddu ja šaddogearddi guorbadeaddji muhto maiddá šaddogearddi nanosmahtti. Boazodoalu lassin guovllu šaddogeardá váikkuhit duottarmihttáriid dagahan vahárat. Ferte maiddá váldit vuhtii, ahte dálvvi manjoneamis iežas váikkuhus guovllu lundui ja šaddogeardá. Dikšun- ja geavahanplánas berre siveadit gieđahallat tearpma liiegeguodoheamis ja váldit maiddá vuhtii bohccuid mieđas váikkuhusa guovllu šaddogeardá ja lundui ja dasa lassin satellihttagovaid bokte fidnejuvvon dárkkistuvvon dieđuid guovllu guohtoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágádusa almmusbuvtta *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa* (*”Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mállá luonddumeahcis”*, doaimm. Mikko Jokinen, 2005). Dien namalas dutkamušas gávnnahuvvo, ahte dutkit vuhtte bohccuid guodoheamis leat eanet ávkki go vahága guovllu lundui, šaddogeardá ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesádagaide leat maiddá positiivvalaččat.

Sámedikki oaidnu lea, ahte dikšun- ja geavahanplánii sisaváldon teavsttat liiegeguodoheamis jávkaduvvojit duohtan čájjetmeahttumin.

Luondduealáhus ii leat seamma ášši kuin sápmelaččaid árbevirolaš ealáhus. Luondduealáhussan lohkkovit lálkaásaheami mielde dovdomas mearri ealáhusat, main eanas oassi eai leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, iige luondduealáhusbargi dárbbas leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas lea vejolaš bargat ealáhusaiguin, main ii leat ollege dahkamuš sápmelaččaid áimmahuššan árbevirolaš ealáhusaiguin.

2.12 Oktiigeassu deháleamos árvvuin suodjaleami ja geavaheami olis

Sámediggi dáhttu giddet fuomášumi dikšun- ja geavahanplána geažideapmái Lapin Kansa čállagii spirevahágiid buhtadanvuogádagas. Sámediggi atná, ahte ođđa evttohuvvon spirevahátvuogádat áibbas nuppegežiid baicca heajosmahtta dálá dili. Sámedikki oaiviliid berre váldit vuhtii dán ášši hárrái (lavtta 2, sámedikki cealkamuš fuodđovahátlagas).

3.6. Sámekultuvrra oadjudeapmi

Sámediggi háliida dárkilmahhtit bihtá vuosttaš cealkaga: ”Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešráddema ollašuhtá sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggaiguin njealji jahkái hávil”. Dien namalas cealkámuša livččii sivva hábmet dárkileabbot eahpečielggasvuodaid garvima várás nu, ahte Sápmelaččaid kultuvrralaš ja gielalaš iešráddema ollašuhtá sámediggi. Sápmelaččat válljejit juohke njealját jagi dollojuvvon válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki alimus mearredeaddji orgánii, sámedikki dievasčoahkkimii.

Bihtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejit Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuodaid deavdima (vuodđolága 17 § 3 momeanta). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte jagi 1999 vuodđoláhka giedahallo easka riikkaidgaskasaš áššegirjjiid maŋŋá čuhcosis 3.6.

Juridihkalaččat ášši suokkardemiin livččii vuogálabbo álggahit bihtá govvádusain Suoma vuodđolágas ja bihtán 3.1 šattašii ná vuodđoláhka. Dáinna ii leat ulbmil unnášit álbmotrievtti mearkkašumi. Vuosttas bihtán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dábálaš lánhan, nu ahte vuodđolága mearrádusat mannet dan bajábeallái lánkahierarkiijas. Suoma vuodđolága systematihkas čuovvu, ahte virgeoapmahaš galgá iežas doaimmas čuovvut vuos vuodđolága ja dasto olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid: ”Stáhtanjuolggadus dáhkida olmmošárvvu rihkkomeahttuvuođa ja oktatolbmo friddjavuođaid ja vuoigatvuodaid ja maiddáii ovddida vuoiggalašvuođa servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovtasbargui ráfi ja olmmošvuoigatvuodaid oadju-deami ja servodaga ovddideami beales” (vuodđolága 1 §; maiddáii duopmostuoluid bearráigehččui guoskevaš lága 108 § 1 momeanttas vuoigatvuohtakansler goziha vuodđovuoigatvuodaid ja dán maŋŋá olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama).

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvvna ILO 169-soahpamuššii guoskevaš bihtá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbbalaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jorgguoavilalágan eahpečielggasvuohta, man livččii sivva divvut. Teavsta mielde: ”Soahpamuš lea geatnegahtti, vaikko Suopma ii leat ratifiieren soahpamuša, dannego Suoma lánkaásaheapmi ii aiddo dál deavdde soahpamušmearrádusaid.”

Soahpamuša geatnegahttivuohta dan ratifierekeahtes dilis ii boade das, ahte lánkaásaheapmi ii dovddas sápmelaččaid vuoigatvuodaid nugo soahpamuš gáibida. Gažaldat lea dan sadjái álbmotrievttálaš dulkomis, man maiddáii ee. riikkabeivviid vuodđoláhalávdegoddi lea nannosit deattuhan smiehttamušastis PeVL 30/1993, s. 2. Seamma oktavuodas vuodđoláhalávdegoddi lea čilgen ášši nuge guhkás, ahte sápmelaččaid (dálá) vuoigatvuodaid heajosmahtti lánkaásaheamis ii galgga spiehkkašit oppa dakkárge lágain, mii lea addojuvvon vuodđolága ásaheamis. Dušše fal dakkár dilis, mas konkrehtalaš fidnu čielgasit heajosmahtašii sápmelaččaid sajádaga, olmmošvuoigatvuodát mannet hierarkiijas vuodđolága ovddabeallái.

Muotkeduoddara meahci dikšun- ja geavahanplána buohta ii diedusge leat jearaldat dakkáraš *lánkaásahusain heajosmahttimis* go vuodđoláhalávdegoddi lea dárkkuhan. Juridihkalaččat korrekta vugiin ovdanbuktimiin ášši ovddidanvuohki livččii ná govvádusalágan dahjege áššiid ortnega galggašii nuppástuhtit. Cealkka galggašii leat čuovvovaččat: Suoma lánkaásaheapmi ii deavdde aiddo dál ILO 169-soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš dattetge geatnegahtá Suoma vaikko ii leat ratifierejuvvon.

3.6.5 Biodiversitehtasoahpamuš

Bihtá ferte dárkilmahhtit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádusaiguin. Artihkkal 8 (j)-jorgalus sámegillii (ii virggálaš):

LAVTTA 2. 5(8)

”Soahpamušoassebealli galgá vejolašvuodaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láhkaássaheamis mielde gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid dakkár dieđuid, hutkosiid ja geavada, mat gullet biologalaš mánggabealátuođa ja suvdilis ovdáneami beales mearkkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid gustoheami namuhuvvon servodagaid miehtamiin ja miehteváikkuhusain ja maiddáa arvvosmahttit dieđuid, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima.”

Artihkkal 8 j lassin biodiversitehtasoahpamuša artihkalat 10(c) ja 18.4 giedahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit biologalaš resurssaid dakkáraš geavaheami, mii laktása árbevirolaš kulturgeavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis anu. Artihkkal 18.4 giedahallá teknologalaš vuogádagaid ovddideami ja ovttasbarggu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaibmat dainna lágiin, ahte dat váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid.

Dán oktavuodas berresii namuhit stáhtaráđi dohkkehan "Luonddu mánggabealátvuoda suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategii ja 2006-2016". Doaibmaprogramma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkkašivčče ealánšlájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiipat. Programma giedahallá maiddáa sápmelaččaid vuoigatvuodaid ja daid galggašii váldit vuhtii mieldečuovvovaš dikšun- ja geavahanplánas.

Sámediggi evttoha bihtá dárkilmahttima dáid osiin.

3.6.11 Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami programma

Sámediggi háliida daddjot dárkileabbot, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami programma lea váldon oassin riikkaviidosaš suvdilis ovdáneami strategijai iežas oassin.

3.6.12 Ovttaveardásašvuohtaláhka

Sámediggi evttoha, ahte ovttaveardásašvuohtalága giedahalli čuhzosii váldojuvvo máinnašupmi positiivvalaš sierrameannudeamis: *Dáinna lágain eai eastte dakkár earenoamášdoaimmaid, maid mihttomearrin lea duodalaš ovttaveardásašvuoda juksan 6 § 1 momeanttas dárkkuhuvvon olgušteamis čuovvu hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás* (positiivvalaš sierrameannudeapmi). *Positiivvalaš sierragiedahallan galgá leat juksanulbmila ektui rivttesgorálaš.*

4.3. Avádatjuohku

Nugo dikšun- ja geavahanplánain lea šaddan vierrun, de guovlluid geavaheami dárkilut oktatáššit giedahallojit sierranas avádatjuogu olis. Muotkeduoddara guovllus avádagat leat 1) boaittoavádat ja 2) virkkosmahttinavádat. Boaittoavádat gokčá eavttuheamet stuorimus oasi guovllus, 97,7 %. Virkkosmahttinavádat, gosa mohtorgielkávuojáseami ja virkkosmahttima bálvaleaddji sullasaš doaimmaid leat dárkkuhan čujuhit, gokčá dušše 2,3 % plánaguovllus. Muotkeduoddara meahceguovlu lea Suoma eanemus luodulágan meahceguovlu, iige leš sivva eahpidit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovddášulbmil leat aiddo dán luodumeahcceluonddu seailuheapmi dásovddos ja boahttevaš

buolvvaide. Meahcceguovlolága 1 § mielde meahcceguovlluid vuodđudit guovlluid luodu-meahcceluonddu bisuheami várás, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddái luonddu mánggabealát anu ja dan vejolašvuodaid dáhkodeami várás.

6. Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

Sámediggi čujuha dán oktavuodas cealkámuššasis, man dat lea addán riikkaviidosaččat mearkka-šahtti huksejuvvon kulturbirrasiin Museadoaimmahakkii. Sámedikki oaiviliid leat jo váldán vuhtii čujuhemiin dien namalas cealkámušši.

8. Boazodoallu

Sámediggi háliida dárkilut sátnehámiid bihttái 8.1 boazodoalu dálá boazodoallomálli guoskevaš áššiin. Bohccot eai johtal viehka veahttalassii, muhto boazodoallit guođohit bohccuid dihto guovluin, gos dat besset lihkadit viehka lupmosit. Dálve- ja geasseguohtoneatnamat leat sierra.

11.2.1 Ulbmilat ja doaimmat

Muotkeduoddara meahcceguovllus mohtorgielkámáđiifierpmádat ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđiijat vuodđuduvvet duššefal meahcceráđdehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovašvuoda suodji go aitosáš johtolagain.

Sámedikki nugo maiddái sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgosiid oktasaš oaidnu lea, ahte máđiijaid berre boahttevuodasge seailluhit máđiijan iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ahte dikšun- ja geavahanplánas válđojuvvo eret máinnašupmi: Meahcceráđdehusa dálá mohtorgielkámáđi sáhtta vuodđuduvvot virggálaš mohtorgielkájohtolahkan.

16.5.1 ja 16.5.2: Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Sámediggi atná logus 16 suokkardallama plánaárvalusa ng. geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttohusas váttisin. Boazodoalloláhka giedahalai hui váilevaččat doahpaga ”guođohanbáiki”. Guođohanbáikkiid dárbu šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodáluid 1970-logu loahpas háliidedje stáhta beales vealttakeahtta ásahit gieldaguovddážiidda dahje goittotge soameslágan čoahkkebáikkiide. Mánggain sajiin sápmelaččaid ruovttuguovllus dálut ledje juoba 200-300 kilomehtera geahčen bohccuid guohtunguovlluin. Lága 4 § mielde gustovaš válđonjuolggadus lea, ahte meahcceguvlui gullevaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi. Paragráfa 2 momeantta mielde lobi ii goittotge dárbbas geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllu buohta dikšun- ja geavahanplána árvalus juohká dás namalassii dárkkuhuvvon ”doarjjabáikkiid” meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja luohpadansoahpamušaide ja b) odđa soahpamušaide.

LAVTTA 2. 7(8)

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpapiid ”báikkálaš ássi” dahje ”báikegoddelaš” anu berrešii gáržžedit sihke láhkaásaheamis ja virgeoapmahašdoaimmas riektivuodustusaid ektui vuoduheapmin. Go gažaldat lea geavahanvuoigatvuodaid (doarjjabáikkiid) miedeheamis báikegoddelaš luondduealáhushargiide, de doahpaga dálá viiddis anu vuostá leat earret sápmelaččaid vuoddo-lágalaš iešrádden ja kultuvrii vuodustuvvi ealáhushaid návddašan vuoddoláhkasuodji sápmelaččaid buohta, maiddái suvdilis ovdáneami prográmma ja velá mángga eará ášši lassin riikkaviidosas guovlogeavahanulbmilat mearrádusaiguin seailluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduoppalaš-vuohtan go vejolaš. Muhtimiid beales ovddiduvvon jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibidit visot EU-siviillaid giedahallama seammaláhkai, manná eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaeatnama geavahusa plánedettiin galgá gustohit geavadii positiivvalaš sierrameannudeami vuoddojurdaga. Dán mielde eamiálbmoga lahtuide sáhtta ja galgáge sahttit addit ”earenoamášvuoigatvuodaid”, mat loahpaloahpas eai leat sierravuoigatvuodát muhto boares historjjálaš boasttovuodaid divvumii dárkkuhuvvon doaimmat, ja mat vulget olmmošvuoigatvuodaid gudnejahttimii guoskevaš universála vuoddojurdagiin. Vuoigatvuodalaš dásis positiivvalaš sierranas giedahallan lea váldon vuoiggalaš ja juoba vealtameahttun oassin álbmotrievttis earenoamážit siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš oppalašsoahpamuša gustohangeavadis ja ovttaveardásašvuodálágas. Soahpamuša dulkojeaddji ON olmmošvuoigatvuohtakomitea almmolaš cealkámušas nr 18 (1989) sierragiedahallan čujuhuvvo stáhtaid geatnegasvuohtan, mii čuovvu ovttaveardásašvuhtii ja olgguštangildosii guoskevaš SP-soahpamuša 26 artihkalis. Áššis lea maiddái olmmošvuoigatvuohtaduopmostuolu ovttaskas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi galggašii eavttuheamet ráddjejuvvot dušše sámekultuvrra dárbbuide.

3. Terminologalaš cuigemat

Dikšun- ja geavahanplánas geavahuvvo lotnolas sátnehámiiguin juogo tearbma gielddaolmmoš, báikkálaš ássi dahje báikegoddelaš. Sámedikki mielas mánggaid sierra seammassullasaš tearpmaid anu galggašii fidnet ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslaš geavahuvvošii tearbma gielddaolmmoš, mii lea mearuštuvvon dárkkilit gielдалágas iige dat guođe dulkonmuni.

Sámedikki oainnu mielde doaba ”báikkálaš ássi” ja dákkár ássái gullevaš ”vuoigatvuodát” eai dorjjas suomelaš riektivuogádaga vuoddojurdagiidda.

4. Evttohus Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis

Sámediggi evttoha joatkkavihkkedallamii ja boahttevaš ovttasbarggu várás árvalusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovttas sámedikkiin ovddidan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis.

Eanodagas skábmamánu 17. beaivve 2008

Klemetti Näkkäljärvi
Ságajođiheaddji

Kaisa Korpijaakko-Labba
Ságajođiheaddji veahkeheaddji

Sagajodiheaddji mearredii cealkámušas 17.11.2008

Laktagat:

Sámedikki cealkámuš museadoaimmahahkii riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kultur-
birrasiin

Sámedikki cealkámuš fuoddovahátlágas

Cealkámušoktiigeassu ja gulaskuddama áigge bohtán máhcahagat

Plánas bivde cealkámušaid 28 sierra bealis. Cealkámušaid fidnejedje 16 st. Cealkámušoktiigeasu maŋŋá leat čállon maiddái gulaskuddama áigge fidnejuvvon eará máhcahagat. dgn = dikšun- ja geavahanplána. MR = Meahcceráđdehus, lsb = luonddusuodjalanbire rs.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OPPALAČČAT	
Plána sisdoallá doarvái dieđuid guovllu luonddus ja dássáš geavahusas ja maiddái dikšumis. Plánas leat dasa lassin ovdanbukton juksanmearit deháleamos geavahanvugiin. Suvdilis meahccebivddu, vealtameahttun fuođđodikšuma, fuođđonáliid inventerema ja bearráigeahču dárbbut leat váldojuvvon vuogálaččat vuhtii. Sierranas áššin fuođđodikšunbire atná earenoamáš hohpolazžan ja dehálažžan álggahit visot daid doaimmaid, maiguin veahkehit eahpedábálaš vuollegaš rievssatnáliid fas bajás. Oktiigeassun Lappi fuođđodikšunbire atná ovdanbukton plánaárvalusa bures gárvvistuvvon, ja das ii leat mihkkege cuiggodanláhka plána sisdoalus. Plána gárvvistanvuogi fuođđodikšunbire atná riektagin. (Lappi fuođđodikšunbire)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Diet namalas plánenguovlu (1.3) lea ráddjejuvvon Natura-guovllu ráddjema mielde. Fuopmášahti lea, ahte Natura-ráddjema sisa báhcet ovddabealde namuhuvvon meahcceguovllu ja Tearstojeakki guovllu lassin maiddái 36 ha stáhtaeatnamat, mat gullet Ákšojávrrí jeakki (SSO 120597) -nammasaš jekkiidsuodjalanprográmma-čuožáhakkii. Eanas stáhtaeatnamiidda gulleaš Ákšojávrrí jekkiid SSO-guovlu ii leat vuodduuvvon jekkiidsuodjalanguovlun, ja dat ii gula Natura-fierpmádahkii eanet go om. unna osiin. Vaikko láhka-ásaheapmi ii geatnegahte gárvvistit dgn dákkáraš guovlluide, de dan galggašii álo goittotge suokkardit, go guovllut njađđásit goappat goabbáige. Jos árvoštallama maŋŋá boadus lea, nugo dn. plánas, ahte suodjalanprográmmaguovllu dikšuma ja geavaheami plánemii leat dárbu, de čovdosa berrešii vuodustit plánas. (Lappi birasguovddáš)	-Natura-diehtoskovádaga mielde Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-guovlu čohkiida Muotkeduoddara meahcceguovllus ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Ákšojávrrí jekkiidsuodjalanprográmma-čuožáhaga máttimus geažit ollet kárttas goittotge Natura-guvlui (sullii 7,7 ha). Dn. guovlu gokčá sullii 1,1 % Ákšojávrrí jekkiidsuodjalanprográmmaguovllus, man olles viidodat lea sullii 683 ha. Geavadis gažaldat leš guovlluid sierralágan digitastindárvvuodas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Lappi birasguovddáša oainnu mielde dikšun- ja geavahanplánaárvalusas lea ee. avádatjuohkima ja mánggaid doaimmaid (ee. geasseáigásaš meahccejohtalusa vuodđojurdagiid, geavahanvuoigatvuodaid luohpademiid) hárrái čujuhuvvon várrugas linnjá, ja dáid čovdosiiguin ovddidit sihke meahcceguovllolága ja luonddusuodjalanulbmiliid juksama. Lappi birasguovddáša oainnu mielde DGP:S ovdanbukton doaimmain eai čuovo dakkár váikkuhusat, mat dovdomassii headjudivčče Natura 2000 -fierpmádahkii gulleaš guovllu luondduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána (bvm 4.9.2008) ollašuttá mu mielas bures meahcceguovllolága juksanmeriid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánaárvalusas váilu sámedikki árvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii, nuahte dien namalas cealkámuša ii dán cealkámušas leat sáhtán árvoštallat. (Anára giella)	-Sámediggi áigu čállit árvoštallama plánas. +Sámedikki árvoštallan dgn váikkuhusain sámekultuvrii lasihuvvo plána laktagin 2 árvoštallama gárvvistuvvama maŋŋá.
Meahcceráđdehusa spesiálplánejeaddjit Ilkka Syvänperä ja Elina Stolt leat čohkken Muotkeduoddara meahcceguovllu dgn árvalusa. Árválus lea viiddis, ja gárvvisteaddjiguovttos leaba mánggáin osiin bures áššái vuodjuluvvan. Dáidda gullet guovllu luonddu, kulturhistorijá, boazodoalu ja lotnolasgeavahusa govvádusat. (Tunturiharakat rs)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OPPALAČČAT	
Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp lea fuolalaččat gárvvistuvvon ja buorre plána. Áššiid ovdanbuktet logalaččat ja ákkastallamiin daid rievttis sajjiin. Dgp:s lihkostuvvet heivehit bures oktii guovllu sierra geavahanvugiid. Guovllu juohkin áhpásmahttin- ja ravdaavádahkii doarju ja čilge dán oktiiheiveheami. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea áidalas mehciin áidaleamos, ja dohko ii dárbbas ráhkadit dálá viidasut bálvalusrusttegiid doarjut gohttenvánddardeami. Muotkeduoddaris vánddardit ja gohttejtit eanas juohkeolbmovuogatuodain. Virkkosmahttinavádagas lea dehálaš dorduvut luondofitnodatdoaimma, ja earenoamáš dehálažžan mii atnit fuolahuvvon čuoiganvádjolemiid vejolažžan dahkama. (Suomen Latu rs)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Dgp:s leat vuhtiiváldojuvvon boazodoaluin bargama vejolašvuođat, ja dat oadjuduvvojit boahhtevuođasge. Plána lea gárvvistuvvon álggu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkálaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báišduoddara, ovdasteaddjiiguin, mas fuomása, ahte dgp:s lea boazodoallu vuhtiiváldon bures. Plána ii ovddit dakkár evttohusaid, mat headjudivčče boazodoalu bargguid vejolašvuođaid. Maiddá plánain eai buoreduvvo boazodoalu vejolašvuođat nu, ahte buorádusat bijašedje mearkkašahtti gáržžedemiid meahcceguovllu eará stáđasman ja láhkaásahusvuđot geavahanvugiide. (Bálgosiid ovtastupmi)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp lea luonddustis áibbas vuđolaš; báikkuid boahhtá ovdan juoba gearddaheapmi, muhto eanas plána luonddu atnet buorin, erenoamážit, go gažaldagas lea vuosttas dikšun- ja geavahanplána, mii dahkko guvlui. Dát veršuvdna šaddá leat vuodđun maŋgelis beaiváduvvon plánaide. Dgp mieigá oalle ollu sierralágan lágaide, mat stivrejtit guovllu geavaheami ja anu plánema. Guovdilis láhkačuooggat čielggaduvvojit sierra loguin vuđolaččat. (Lappi luonddusuodjalandbire rs)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Dikšun- ja geavahanplána lundui gullá goittotge maiddá ráđđejeaddji luonddudili govvádus. Luonddusuodjalandbire atná, ahte muđui oalle vuđolaš plánas báhcá váilut dárkkat flora ja fauna ovdanbuktin. Plánas gávnnahtge: "Guovllus dihtovaš ealli- ja šaddoslájaid luonddusuodjalandilis ii leat gárvvistuvvon sierra vuodđočielggadus" (s.17). (Lappi luonddusuodjalandbire rs)	-Guovllus leat ovdanbukton luondotiipadieđut ja dieđut doppe dihtovaš Natura-šlájain. Dgp luonddusuodjalandbire lea luondodirektiivva laktaga I luondotiippaid ja laktaga II guovllus dihtovaš šlájaid eallinberrasiid suodjaleapmi ja dasa lassin guovllus dihtovaš áitatvuloš ja ráfáidahtton šlájaid seailun. Ovdam. dihte šaddogearddi gokčevaš inventeremiidda eai Muotkeduoddara viiddis meahcceguovllus leat leamaš resurssat geavahanláhkai. +li nuppástus plánii.
Guovllu earenoamáš beliid vuhtiiváldimiin dgp:ii livččii buorre čállit maiddá guovllus gávdnon stuorspiriid dahje bivddehahtti šlájaid guovdu ovddit jagiid bivdoeriid (ovdam. dihte guovža). (Lappi luonddusuodjalandbire rs)	-Dgp:s lea árvvoštallan guovllu geatkenális (10–12 heakka). Eará stuorspiriid meari guovloguovdilis árvvoštallamiin ii leat doarvá diehtu. Guovžža meahcebivddu oasis bivdoeriid meahceguvlui ii sáhte čálihit, dannego bivdoearit lea juhkkoguvvon viidasut guovlluide. Olles nuortaboazodoalloguvlui lei 20 guovžža bivdoearri jahkái 2008. Lappi vuodđodikšunbire sáhtta mieđehit eana- ja vuovdedoalloministeriija mudden bivdoeari olis maiddá gumppe ja albasa bivdolobiid. Lohpi mieđehuvvo dušše vahátákkastallamiin. +Dievasmahttojuvvon plánii meahcebivddu oasis. Lasi- huvvon maiddá ovtasbargojoavkkus ovdanbuktojuvvon árvvoštallan guovllu gumpe-, albbas- ja guovžanáliin.
Lappi rádjábearráigeahčus ii leat mihkkege cealkinláhkai plánaárvalussii. (Lappi rajavartiosto)	+li nuppástus plánii.
Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp árvalusas lea figgamuš seailluhit dálá ealáhusaid, oadjudit daid doaibmavejolašvuođaid ja láhčit ođđa suvdilis luondoturisma-vejolašvuođaid. Plánas guovddášbargoneavvu lea avádatjuohkin, vai áidalas meahcci seailu áidalas meahccin maiddá boahhtevuođas. Dát guovddášulbmil galgá vuhttot plánas maiddá geavada dásis. (Ohcejoga giella)	-Dgp linnjádemiid čuovvu cealkámuš. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****OPPALAČČAT**

Luondduealáhusaid doaban galgá DGP:S meroštallat, ja daid mearkkašumis dikšun- ja geavahanplána anu stivrema várás berre dahkat sosioekonomalaš čielggadusa, mas meroštallojuvvo meahcceguovllu luondduvaljiid áimmahuššama mearkkašumi báikkioibmuide ovdal ja dál, ja atnu geahčaduvvo maiddá mearálaččat. (Ohcejoga gielda)

+li nuppástus plánii.

Luondduealáhusaiguin bargi olbmot eai leat dušše fal dat, geat barget luondduealáhusaiguin ja geat leat fidnen ruhtadeami ja doarjaga hávålaslunddot lága 45/2000 vuodul. Jos ná meannuduvvo, de dat lea čádjidahtti ja rihkku daid boares dálolaččaid ja eará eamivuoiggusoamasteaddjiid vuoigatvuođa, geat eai aiddo gustovaš ruhtadanlága bottas deaivva oamastit bohccuid dahje ollašuhttit lága 45/2000 mielde ruhtaduvvon luondduealáhusdoaimma. Luondduealáhusdoaimma berre suokkardit viidat daid nuppástusdarbbuid vuodul, mat dáhphuvvet áiggiid mielde. Luondduealáhusat leat luondduealáhuslága ja maiddá boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága vuođuštusoasi mielde gustovaš vuođđoealáhusat – nugo boazodoallu, meahccebivdu, guollebivdu, unnalágan eanadoallu. Dáidda gullet maiddá dálu lotnolasdoaimmat – nugo turisma/prográmmabálvalusat, unntilágan joatkkaválbmen, mii dáhphuvvá dálus, ja duodji om. vuođđoealáhusaid lassin. (Ohcejoga gielda)

-Dgp linnjádeami eai fuonit báikki olbmuid luondduávkkástallan-vejolašvuođaid.
+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara dgp.s sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid dorvudeami lassin berre váldit vuhtii sámekultuvra oadjudeapmái dehálaš luondduvaljodagaid geavaheami mánggabaelat vejolašvuođa ovdamearkka dihte ealáhusaid ođadeami várás turismabálvalusbuvttadeami bokte kultur- ja luondduárvvuid gudnejahtimiin. Báikkálaččat turisma ovdideapmi báikegotti dárbbuid ja vejolašvuođaid vuodul addá ođđa árvvu boazodollui ja lasseárvvu maiddá árbevirolaš sámi ealáhusáide ja dasa lassin barggu ja áigái boadui báikki olbmuid. Meahcceguovllu plánavuđot atnu ja stivren dákidit buoremusat meahcceguovllu luondduárvvuid seailuma ja dasa lassin bisuhit guovllu dehálaš dološbázahusaid ja kulturárbečuozáhagaid. Dása visohii bargoneavvun dárbbasit bagadeami, oahpisteami, ráhkadagaid ja infrastruktuurra. (Ohcejoga gielda)

-Bagadeami ja oahpisteami addet ee. eanadagain, bálvalusbáikkiin ja Meahcceráðđehusa neahttasiidduin.
+li nuppástus plánii.

Ohcejohkalaš dáluin ja sogain leat nana vuoigatvuođat eatnamii ja čáziide. Meahccebivdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Rievssatgárdumis lea dálodoallomearkkašupmi, seammáláhkai murjemis. Meahcceguovllus galgá suovvat boaldinmuora ja eará dárbbasmuora váldima. (Ohcejoga gielda)

-Plána ii hedjonahte báikki olbmuid luondduáimmahuššan-vuoigatvuođaid/vejolašvuođaid. Plána mielde boaldinmuora ja eará dárbbasmuora váldinlobiid lea vejolaš addit guovllu minerálaeatnamiidda. Unntilágan boaldin- ja eará ruovttudárbo- muora váldin lea lobálaš Meahcceráðđehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkevuvddiin.
+li nuppástus plánii.

Ovdamearkka dihte dál gustovaš gullanprinsihppa gáibida dan, ahte ášše-oasálaččaide várrejuvvo dilálašvuohta oassálastit alcces guoskevaš ášši gieđahallamii. Maiddá dat, ahte dikšun- ja geavahanplána stivre guovlluid anu, gáibida plána ráhkkanahhtimis rabasvuođa ja viiddis gulahallama vuorrovuoruid. Dát ii ollašuvvan, vrd. vuođđolága 21 § 2 mom. dárkkuhan buorre hálddahus. Gielda-ráðđehus gávnna velá, vuođđolága (21 §) mielde juohkeovttas lea vuoigatvuohta fidnet iežas ášši duopmostuolu gieđahallamii. Dát guoská ee. vuoigatvuhtii ohcat nuppástusa dgp vuodul čađahahtti čovdosiidda. Dáid ášši eai leat čielgga-dan plánas ollege. (Ohcejoga gielda)

-Plána várás vuođđuduvvui plánema ovttasbargojoavku, masa nammadii iežas ovddasteaddji maiddá Ohcejoga gielda. Ovttasbargojoavku čoahtkanii golbmii. Plánenproseassa álggus lági-duvvojedje siidadilálašvuođat Anáris, Gárigasnjárggas ja Áŋŋelis. Gilledilálašvuođain almmuhuvvui báikkálaš aviissas Inarilainen. Almmuhusas ledje maiddá oktavuohtadieđut lassedieđuid ja máhcahataddima várás. Dgp-árválus lea leamaš oaidninláhkai cealkámušgulaskuddama áigge MR:sa neahttasiidduin, main lea maiddá leamaš vejolašvuohta addit máhcahaga das. Plána cealkámušgulaskuddamis lea juhkon diehtu Lappi guovllus ee. Lapin Kansas; dieđáhusas ledje maiddá oktavuohtadieđut lassedieđuid ja máhcahaga addima várás. Dgp:s s. 39 gávnna-huvvo: "Dán plána vuodul dahkkon Meahcceráðđehusa virge-oapamašmearrádusain sáhtta váidit váiddačujuhusa mielde Roavvenjárgga hálddahusriektái dahje dálonguovloaláhusaid váiddalávdegoddái."
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****2 LUONDU JA HISTORJÁ**

Muotkeduoddara meahcci (FI 1300202) lea dohkkehuvvon Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii luondodirektiivva mielde gustovaš servosa dehalažžan atnin guovlun (SCI-guovlu). Dan suodjaleami vuođđun leat oktiibuot 15 luondotiippa luondodirektiivva laktagis I ja oktiibuot 5 šlája laktagis II. Dikšun- ja geavahanplánas leat árvvoštallon plána ollašuhttima váikkuhusat Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide, mat leat suodjalanvuodoštussan. Lappi birasguovddáža oainnu mielde plánas eai čuovo dakkár váikkuhusat, mat dovdomassii heajudivčče dáid luondduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp áitatvuloš šaddošlájaid govvádusas (2.5.1) eai sierra váldde vuhtii luondodirektiivva nana suodjaleami gáibideaddji slájaid (92/43/ETY, lavtta IV), maid dihttonsajiid duššadeapmi ja hedjonahttin lea gildojuvvon (LsL 49 §). Goittotge plánenguovllus gávdnojit dihttovaš suodjaleami vuodoštussan orru direktiivašlájat, jeaggenarti ja uhca-fiskesrássi, leat goabbáge om. laktaga IV slájat. Dáid dihttonsajiid gaskavuoda ovdamearkka dihte geasseáigge johtolagaide, virkkos-mahttingeavahusa ráhkadagaide dahje guovlluide, main eana-geavaheami deattut leat stuorámusat, berrešii guorahallat dgp:s. Ná dgp luonddugáhttenulbmiliidda gullevaš čáliheapmi laktaga II slájaid eallinbirrasiid suodjaleamis šattašii gieđahallot konkrehta-lebbot. (Lappi birasguovddáš)

-Luondodirektiivva čavga suodjaleami gáibideaddji slájain (92/43/ETY, lavtta IV (jeaggenarti ja uhcafiskesrássi), mat leat dieđus, oktage dihttonsadji ii gávdno dgp áhpásmahttinavádagas iige guovllu virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid áibbas lahkosiidda. Guovllus eai leat geasseáigge virggálaš vádjolanjohtolagat. Ovdam. dihte Beal DOJHAGÁTTI bálgáid lahkosiin eai leat dieđus gávdnosatt.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU

FGDL gávnnahe, ahte guollenáliid, guollečáziid dikšuma ja guollebivdu gieđahalli oasit leat čállon Muotkeduoddara meahceguovllu dgp:s bures ja áššálaččat. (FGDL)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s gávnnahe, ahte luossaveajehiid goargrun lea sáhtttán šaddat váddáseabbon Áŋŋel-Gáregasnjárga-geaidnorumbuid ráhkadeami oktavuodas. Luossaveajehiid goargruna lea siva čuovvut, ja jos geaidnorumbuid áicet meariheamet hehttet guliid goargruna, de galgá rumbuid divodeapmi dahje nuppástuhttin váldot áigeguovdilažžan nu, ahte guliid lunddolaš goargruna fidne dovudat. (Lappi lsb)

-Luossaveajehiid goargruna čuovvumis vástida FGDL. Jos váttisvuodát albmonit, de lea geaidnorumbuid dárbbalaš divvun dahje nuppástuhttin geaidnohálldahusa vásttus.
+li nuppástus plánii.

Ohcejogas lustaguollebivdu bálvalusbuktagiid ovddideami várás ja boranguollebivdu dovdudeapmin guollečáziid galgá maiddáid dikšut. Ohcejogas MR, čáhceviidodagaid oasálašgottit ja gielda leat oktasaš barggus ollašuhttan duottarčáziid sirdingilvinprošeavtta duottarrávddu lasiheami beales ja ártalaš duottarčáziide gullevaš divrras rávddu genaárbbi seailluheami várás. Dienlágan doaimma galgá joatkit čázadaga siskkáldas sirdingilvimiiguin ja čađahemiin dikšunguollebivdu. (Ohcejoga)

-Guollečáziid dikšuma jotket Ohcejoga guolástanguovllu geavahan- ja dikšun-plána mielde.
+li nuppástus plánii.

Meahceguovllu geavahanplánas earenoamášvuodt guollebivdu-vuoigatvuoda oamasteaddjiide galgá addot vuoigatvuodta guollečáziid dikšumii joga sirdingilvimiiguin dahje dikšunguollebivduin nu, ahte dat buvttadit guoli dan meari, mii dálu vuođđudeamis vuođđodállui eana-árvoštallamis lea mearreduvvon ja maid čázadat suvdiis čázadat-geavahusa vuođul sáhtta buvttadit ja maiddáid nu, ahte dat oadjudat sámekultuvrra seailluheami várás dárbbalaš guollebivdu. (Ohcejoga)

-Čáziid dikšumis ja ovdam. dihte sirdingilvimiid lohpedárbbu fuolahemis vástida guolástanlága mielde čáhceviidodaga oamasteaddji. Čáziid dikšot ovtasbarggus oasálašgottiguin, gielddain ja siiddaiguin.
+li nuppástus plánii.

Oktasaš čáhceviidodaga oasálašgottis galgá leat vuoigatvuodta mearridit guollebivdonávddašeamis, jos earenoamáš guollebivdu-vuoigatvuoda oamasteaddji vuođđodallu lea oasálašgotte oasálaš iige ná leat vuođđudan iežas oasálašgotti. Jos dállu lea iehčanas oasálašgoddii, de dat hálldaša iežas čáhceviidodagaid bivdovuoigatvuodaid. Lea meariheapmi, ahte sápmelaččain álo guovllu hálldašeaddji ođđa sierra dulkomiiguin váldojit eret luondduvalljodagaid geavahanvuoigatvuodát. (Ohcejoga gielda)

-Oktasaš guollečázi oasálašgoddii (ovddeš guolástangoddii) ii sáhte mearridit guollebivdonávddašeamis, muhto guollebivdovuoigatvuoda geavaheamis soahpan gullá earenoamáš ovddu oasálašgoddái (ADS mearráduš 3003/2002).
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU**

Ohcejoga gieldda viidodagas čáhcebiererádjágeavvamis lea loahpa-laččat čovdojuvvon dondološ návddašeapmái vuođuštuvvi guollebivdovuoigatvuođat earret eará duottarjávrride stáhta ja nuppi siidda čáhceviidodagain alimus rievtti 14.11.1996 addin duomuin. (Ohcejoga gielda)

Muotkeduoddara meahcceguovllu jávrride leat addojuvvon earen-oamášvuđot guollebivdovuoigatvuođat ovddabealde čilgejuvvon čáhcebiererádjágeavvamis stáhtačáhcin hálddašuvvon duottarjávrride. Earen-oamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta ovddasta ruhtamearálaš árvvu, ja dat fidne nu vuođđolága opmodatsuoji (PeL 15 §) ja Eurohpa olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 1. lassebeavdegirjii 1 artihkala mielde. (Ohcejoga gielda)

Alimus hálddahusriekti lea addán duomu 18.12.2006 (no 3111), mas čovdojuvvui jearaldat dálloguovdilis oasálašgottiid vuođđudeamis, man MR lei gáibidan alimus duopmostuolus. Alimus riekti hilggui Meahcceráđđehusa gáibádusaid. Go ná lea, de DGP:S máinnašeapmi das, ahte oasálašgoddii (ovddeš guolástangoddii) ii mearret guollebivdovuoigatvuođat, ii lea doallelaš. Namalassii oasálašgoddii mearreda guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis guollebivdolága ja alimus duopmostuolu ovddabealde čilgejuvvon duomu mielde. Oasálašgottit leat olguštuvvon dgp válmmaštallamis lága vuostásaččat, mii lea botnjan plána dovdomassii. (Ohcejoga gielda)

Iešguđet dálgu guollebivdu duottarjávrriin lea váldojuvvon vuhtii vearu-mearredeamis guđetge dálgu guovdu sierra dan mielde, go stuorrajugus ja verruibidjimis Anára, Ohcejoga ja Eanodaga gielddas addojuvvon lágas (157/1925) lea ášahuvvon. Buohtalas stuorrajuhkoášahusa (158/1925) 7 § mielde mantála rehkenasttedettiin galgai álo fuomášit, ahte "dain laiggosgottiin, main árvvoštallama vuođu guollebivdu galga mantála mearredeamis vuhtiiváldot, 1 kg sálteguolli biddjo vástidit 2 kg suoidnešattu". Guollebivdu duottarjávrriin lea leamaš dálui gullevaš giddehatguovdilis earenoamáš ovdu ja vuoigatvuohta, mii lea lohkkokuovvon vearuvuolláibidjimis ja seammás giddehatvuođđudeamis dálui. (Ohcejoga gielda)

2.8 NJIČČEHASAT

Plánas cuigejuvvo, ahte 1900-logu álgogeahčen guovllus dihttojedje mádjibat. Nálli lea dálá áigges sogahuvvan. Leago dan ealáskahttin leamaš ovdan meahcceguovlui goskevaš plánain dahje ráđđadallamiin? (Lappi luonddusodjálambire rs)

2.9.2 GUOVLLU GEAVAHEAMI HISTORJÁ

Bihtás govvejuvvo sullasaččat guovllu ássama guhkes historjá. Guovllu árrahistorjá ii leat doarvái dutkojuvvon, ja dárbu kulturárbbi kártemii lea ainge. (Sámediggi)

Ealloboazodoalu historjá ja dan leavvan Supmii lea arkeologalaš dieđuid váillodettiin váilevaš ja vuođđuduvvá dušše čálalaš gálduide. Sierra dieđasurggiid gaskkas ii leatge juksojuvvon čielga ovttamielalašvuohta, goas bohccuid historjjálaš dikšuma galgá gohčodit boazodoallun, ja mo smávva- ja ealloboazodoalu sáhtta earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjá oasis sámediggi čujuha cealkámuššasis Museodoaimmahakkii riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiin. (Sámediggi)

-Plána mielde gustovaš cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

+li nuppástus plánii.

-Om. mearrádusas nannejuvvui eanarievtti 30.1.2004 (nr 199) mearrádus das, ahte earenoamáš ovddu oasálašgottit vuođđuduvvojit guollebivdosajiid mielde. Oktasaš guollečázi oasálašgoddii ii mearrit earenoamáš ovddu geavaheamis. AHR:vtti mearrádus ii sirdde earenoamáš ovddu geavaheamis mearrideami oktasaš guollečázi oasálašgoddái.
+li nuppástus plánii.

-Dáluid vearuvuolláibidjimis eanas Deanu ja dan oalgejogaid luossabivdu lea mearridan mantála árvvu. Duottarjávrriid guollebivddus, sállaš ja dan juohkášuvvamis ii leat fidnemis bealekeahces čielggadeapmi. Čáhcebiererádjágeavvamiin lea dorvokuovvon ja nannejuvvon dáluid guollebivdovuoigatvuohta.
+li nuppástus plánii.

-Náli ealáskahttima vejolašvuođas lea ságastallon Meahcceráđđehusas.
+li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Dgp čáliheami dárkkuhussan lea buktit albma, ahte boazodoalus leat guhkes árbevierut maiddái plánaguovllus, vaikko dárkkes ja riiddohis diehtu ii leatge fidnemis.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

2.10 DÁLÁ GEAVAHEAPMI

Bihtá máinnašupmi das, ahte meahcceguovllus ii leat bissovaš ássan, ii atte rievttis gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea leamaš árbe-virolaččat ja lea ainge sámeboazodoalu atnin guovllu. Ovdal bissovaš dálloássama guovlu lea leamaš bissovaš oassi sápmelaš jahkejohtinvuogádagas, mas sápmelaččat ásse boazoealu fárus gođiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš ássama boazodáluin guođoheami áigge. (Sámediggi)

+Váldojuvvo eret cealkka: Meahcce-guovllus ii leat bissovaš ássan.

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

FGDL gávnna, ahte meahcceguovlloláhka lea ásaheavvon muhtin osiin boazodoalu dorvun; danin boazodoalu birasváikkhusaid galgá dohkkehit nu guhká, go guođoheapmi lea suvdil. Luondduealáhusaid oadjudemiiin dárkkuiht maiddá dan, ahte guohtoneatnamiid dili galgá bisuhit buorin guhkesáigge juksanmearrin. Jearaldagas lea nu, dahje goittotge galggašii leat, suvdilis geavaheami vuodđojurdda. (FGDL)

-Meahcceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guohtun-ordnemiidda ja boazomeriide. MR:sa bargun ii maiddá leat meroštallat, goas guođoheapmi lea suvdil. +li nuppástus plánii.

Boazodoallolágas guođoheami suvdilvuhta lea čadnojuvvo dálve-guohtoneatnamiid dillái. Dálveguohtoneatnamiid suvdilvuhta lea dábálaččat boazodoalu minimadagaldat, mii mearreda maiddá luondduguohtumiin guohtu bohccuid alimus meari. Dálvet bohccuid lassebiebman ja parasitadálkkodeapmi leat buoridan boazonáli eallinnávccca ja ceavzima ja maiddá lokten Muotkeduoddara ja Báiš-duoddara bálgošiid miessebuvtadusa ja njuovvandeattuid. Dálá boazodoallovuogádagaiguin lea vejolaš ealihit nu stuorra boazomeari, ahte geasseguohtoneatnamiid muhto maiddá dálveguohtoneatnamiid dili sáhtta čielgasit hedjonit. Maiddá Muotkeduoddara bálgošis bibmet bohccuid dálvet, ja ovdam. dihte Leammii álbmotmeahccái dolvo dálvet 2004–2005 ovtta Sálleváre bálgošiid oktiibuot 60 000 kg suoinni (Nieminen 2008). (FGDL)

-Plánas gávnna, ahte bohccuid bibmet eanadagain, jos earretlágan muohtadilli dan gáibida. Muotkeduoddara bálggus ii eanas biepmá Muotkeduoddara meahcceguovllus guođohanordnemiid dihte. +Dgp čáliheapmi dárkuduvvon.

Suoma luondotiippaid áitatvulošvuoda árvvoštallanfidu gárvvistuvai geassemánus 2008 (Raunio je. 2008). Liigeguodheami váikkusaid vuhttojit árvvoštallama mielde čielgasepmosit geasseguođohanguovlluid lagešvuvddiin ja guorba duottareatnamiin, gos earenoamášit jeagil lea geahppánan sakka ja lageža ođasmuvvan lea báikkuid jo eastašuvvan. Bohccot liikojit borat soahkevesaid ja ođjuid. Lagešvuvddiin eanet go bealli lea bohccuid geasseguohtunguovllus, gos soahki ii geavadis šat ođasmuva. Dás sáhttet leat jo váikkusaid maiddá guovllu rievssatnáliide. (FGDL)

-Plána mielde gustovaš cealkámuš. +li nuppástus plánii.

Maiddá guorba duottareatnamiin ja lagešvuvddiin sullii bealli gullá jeageleatnamiid ng. ekologalaš dili luohkkájuogu mielde **sakka guorban** guovlluide. Dáid guovlluin bajildusšaddogearddi biomássa lea geahppánan gaskameari mielde njealljatoassái juksandásis, ja buvta lea buohtalassii dušše sullii goalmádas das. Muotkeduoddara meahcceguovllus eanas oassi gullá árvvoštallama mielde luohkkái **sakka guorban** (Norokorpi je. 2008). Dálkkádatnuppástus lea Suoma luondotiippaid áitatvulošvuoda árvvoštallama mielde duottarluondotiippaid easka nubbin deháleamos áittadagaldat guovlluin bohccuid liigeguodheami manjá (Norokorpi je. 2008). Fuoddo- ja guolle-ealáhusa dutkanlágádus atná Muotkeduoddara meahcceguovllu eanageavahananalysa oppalaččat buorin ja deattuha geavahusas suvdilis geavaheami vuodđojurdaga (FGDL)

-Ná lea čállon. Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

Lappi luonddusuodjalanbire ávžžuha MR:sa ovddalgihtii árvvoštallat iežas doaimma dálkkádatnuppástusa váikkusaid duottarlundui. Dálkkádatnuppástusa hihtudeapmi ja dasa ráhkkaneapmi galget leat Meahcceráđđehusa doaimma čadamanni temá, ja dálkkádatnuppástusa suokkardalli dutkamusa galgá doarjut. (Lappi Isb)

-Dát lea maiddá MR:sa oaidnu. +li nuppástus plánii.

Earenoamáš fuomášumi bivdet giddet maiddá boazoguhton-eatnamiid atnui nu, ahte ealáhusa dagahan hehttehusat eanadagaide bázašedje nu unnin go vejolaš ja **sakka guorban** guovllut eai šattašivčče lasi. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Meahcceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guođohanordnemiidda. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

Bihtta álgá gávnnahemiin, ahte meahcceguovlóláhka lea ásahuvvon muhtin muddui +li nuppástus
boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin osiin. Vuosttas bihtá loahpas hállojuvvo plánii.
suvdilis geavaheami vuodđojurdagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge gullo ná: "Luonddue-
aláhusaid oadjudemiin dárkkuhit maiddá, ahte guohtoneatnamiid dili berre seailluhit buorin
guhkes áigegaskka sivttain." (Sámediggi)

Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lasse-
biebman, nugo dgp:sge gávnnahit. Ná máinnašumiid dan váikkuhusain
boazodollu galggašii maiddá váldit eret, dannego ášši ii guoskka dn.
guovlluide moge. Sámediggi dáhttu velá giddet fuomášumi dasa,
ahte sámeboazodoalliin ja -bálgosiin leat boahtán dájvá dearvvuođat,
ahte árvvoštallamat dálveguohtoneatnamiid dilis eai leat leamaš
luohtehahttit. Guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan ovdde-
mustá eanaiskosiiguin, ja áššis eai leat bargan ovtta boazodoalliiguin.
Ovttatdutki leat beaivádan guohtoneatnamiid suvdinnákcaárvvo-
štallamiid satellihttagovaiguin, ja dájvá guohtoneatnamiid suvdinnákca
lea gávnnahuvvon buorebun go beare fal eanadatmihtidemiid bokte
fidnejuvvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálve-
guohtoneatnamiid dilli Davvi-Lappi bálgosiin jagis 2004). (Sámediggi)

-Tearpma **lassebiebman** leat
soahpan nuppástuhttit tearbman
jođáhalli biebman. Lasihuvvo plánii
sámeboazodoalliid ja bálgosiid
ovddasteaddiid oaidnu das, ahte
árvvoštallamat dálveguohtone-
eatnamiid dilis eai leat luohtehahttit
ja ovtta bargu ii boazodoalliiguin
leat leamaš.
+Dievasmahttojuvvon plánii. Adno-
juvvo tearbma **jođáhalli biebman**
tearpma **lassebiebman** sadjái.

Boazu lea Sámi lundui gullevaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan
čudiid jagiid áigges bohcco, olbmo ja luonddu lotnolas váikkuhusa boadusin.
Boazu dikšu guohtumin árbebiotohpaid. Bohccuid guođoheami váikkuhus ii leat
dušše luonddu ja šaddogearddi guorbadeaddji, muhto maiddá šaddogearddi
doarjaleaddji. Boazodoalu lassin šaddogeardá váikkohit duottarmihtáriid dagahan
roasut. Ferte maiddá váldit vuhtii, ahte dálvvi manñoneamis lea iežas váikkuhus
guovllu lundui ja šaddogeardá. DGP:S berre siivvadiet gieđahallat tearpma **liige-
guođoheapmi** ja váldit maiddá vuhtii bohccuid mieđas váikkuhusa guovllu šaddo-
geardái ja lundui ja velá satellihttagovaid bokte fidnejuvvon dárkkistuvvon dieđuid
guovllu guohtoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágádusa albmatus
Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mállá luonddumeahcis (doaimm.
Mikko Jokinen 2005). Dien namalas dutkamušas gávnnahit, ahte dutkit atne
bohccuid guođoheamis leamin eanet ávkki go hehttehusa guovllu lundui, šaddo-
geardái ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesáide leat maiddá positiivvalaččat.
Sámedikki oaidnu lea, ahte dgp siste gávdnovaš teavsttat liigeguođoheamis
válđojuvvot eret duohtan čájjetmeahtumin. (Sámediggi)

-**Liigeguođoheapmi**
lea šiehttojuvvon
nuppastahttot tearbman
guođoheapmi. Dgp:s
lea máinnašupmi,
ahte vuogálaš boazo-
guođoheamis sáhttet
maiddá leat luondotiippa
bisuheadji mieđas
váikkuhusat, go oassi
duoddariid sitnu-
eatnamiin seailu
nu miestagiidhaga.
+Adnojuvvo tearbma
guođoheapmi.

Luondduealáhhus ii leat seamma ášši go sápmelaččaid árbevirolaš ealáhhus. Luonddue-
aláhussan lohket lánkaásaheami mielde dovdomas meari ealáhusaid, main eanas oassi
eai leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, ja luondduealáhussain bargi ii maiddá dárbbas
leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas sáhttet doaimmahit ealáhusaid, main ii leat
mihkkege dahkamušaid sápmelaččaid barggahahtti árbevirolaš ealáhusaiguin. (Sámediggi)

+li nuppástus
plánii.

2.12 OKTIIGEASSU DEHÁLEAMOS ÁRVVUIN SUODJALEAMI JA GEAVAHEAMI EKTUI

Sámediggi háliida vuhtiiváldit geazádusa Lapin Kansa čállagii spire-
vahágiid buhtadanvuogádagas. Das vásihit, ahte ođđa evttohuvvon
spirevahátvuogádat áibbas nuppegežiid headjuda dálá dili. Sámedikki
oaviliid berre váldit vuhtii dán áššis. (Sámediggi)

-Buhtadanvuogádat berrešii leat
doibmevaš ja vuoiggalaš. Dáinna
dgp:in ii goittotge sáhte váikkuhit
spirevahágiid buhtadanvuogádahkii.
+li nuppástus plánii.

3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT

Lágas Meahcceráđehusa birra (1378/2004) lea MR:sa servodatlaš geatnegasvuohta
mearreduvvon heivehit sápmelaččaid ruoktoguovllusteaset hálddašan luondduvalljodagaid
dikšuma, geavahusa ja suodjaleami nu, ahte sápmelaččaid kultuvra ollašuttima vejolaš-
vuođat dáhkiduvvot (4.2). Dát čatná MR:sa maiddá ja earenoamážit dan gárvvistettiin
dikšun- ja geavahanplánaid sápmelaččaid ruoktoguovllu meahcceguovlluide. (Ohcejoga
gieldda)

-Ná dgp:s leat
figgan dahkat.
+li nuppástus
plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT**

Namuhuvvon meahcceráððehus-lágas áсахuvvojit MR:sii mánggat almmolaš hálldahusbarggut, ee. meahcceguovlolágas mearreduvvon barggut (6 §). Dán doaimmas meahcceráððehusa čatnet vuodđolága 2 logu 21 § 2 momeantta mearrádusat buorre hálldahusas nugo maiddái hálldahusláhka (434/2003, Gč. maiddái ráððehusa evttohusa lánkan meahcceráððehusas, HE/RE 154/2000 vp/ rb s. 37). Hálldahusláhka ii máinnašuvvo oppa dgp gálđuin, vaikko doppe leat máinnašumit plána hárrái guovdilis lágain, áсахusain ja eará vuoigatvuohtagálđuin. (Ohcejoga gielda)

+Máinnašupmi
hálldahuslágas lea
lasihuvvon plánii ja
láhkačujuhusaide.

3.4 EANAGEAVAHAN- JA HUKSENLÁHKA

Plána čuoggás 3.4 berrešii gieđahallat viidábut eatnangotteláva sisdoalu ja vuoigatvuohtaváikkuhusaid. Váikkuhusaid árvvoštallamis berrešii mitalit, mo plánain ovddidit riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid ja eatnangotteláva ollašuvvama. (Lappi lihttu)

+Dievasmahttojuvvo.

3.6 SÁMEKULTUVRA DORVUDEAPMI

Earenoamáš buorin luonddusuodjalanbire atná guovllu eamiálbmoga vuhtiiváldima čađa olles dgp. Sápmelaččaid sajádat ja earenoamáš vuoigatvuođat leat namuhuvvon mánggii teavsttas. Plánas boahtá albma maiddái buorre vuodjun ja dasa lassin duogášdieđuid dárkkistuhttin earenoamážit boazodoalu ja meahccebivddu guovdu. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Plána doarjaleaddji
cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

"Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešhálldašeami ollašuttá sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggain njealje jahkái hávil." Dn. cealkámuša livččii sivva dárkkálmahttit eahpečielggasvuođaid garvima várás nu, ahte sápmelaččaid kultuvrralaš ja gielalaš iešmearedeami ollašuttá sámediggi. Sápmelaččat válljejit juohke njealjját jagi válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki bajimus mearrideaddji orgánii, sámedikki dievasčoahkkimii. (Sámediggi)

+Dárkkálmahtton
evttohusa mielde.

Bihtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejit Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuođaid deavdima (vuodđolága 17 § 3 mom). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte jagi 1999 vuodđoláhka gieđahallo easka mánggaid riikkaidgaskasaš áššegirjiid maŋŋá čuoggás 3.6. Juridihkalaččat ášši geahčadettiin livččii lunddoleabbo álggahit bihtá govvádusain Suoma vuodđolágas, ja bihtá namma 3.1 berrešii leat vuodđoláhka. Dáinna ii leat dárkkuhus fuotnut álbmotrievtti mearkkašumi. 1. bihtán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dábalaš lánkan, nuahte vuodđolága mearrádusat mannet dan badjel lánkahierarkiijas. Suoma vuodđolága systematihkas boahtá, ahte virgeaoapmahaččat galget doaimmasteaset čuovvut vuodđolága ja dasto olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid: "Stáhtanjuoggadus/ vuodđoláhka oadjuda olmmošárvvu guoskameahttuvuođa ja ovttatolbmo friddja-vuođaid ja vuoigatvuođaid ja dasa lassin ovddida vuoiggalašvuođa servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovtasbargui ráfi ja olmmošvuoigatvuođaid dorvudeami ja servodaga ovddideami várás." (vuodđolága 1 §; maiddái duopmostuoluid bearráigeččui guoskevaš lága 108 § 1 momeanttas vuoigatvuohtakansler goziha vuodđovuoigatvuođaid ja dán maŋŋá olmmošvuoigatvuođaid ollašuvvama). (Sámediggi)

+Nuppástuhtto
ortnet dego lea
evttohuuvon.

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvvna ILO 169 -soahpamuššii guoskevaš bihtá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbbalaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jievžžadahkes loahppajurdaga lágán eahpečielggasvuohta, man livččii sivva divvut. Teavstta mielde: "Soahpamuš lea geatnegahtti, vaikko Suopma ii leat ratifieren soahpamuša, dannego Suoma lánkaásaheapmi ii aiddo dál deavdde soahpamušmearrádusaid." Cealkka berrešii gullot čuovvovaččat: "Suoma lánkaásaheapmi ii deavdde aiddo dál ILO 169 -soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš goittotge geatnegahtti Suoma ratifieretkeahhtage." (Sámediggi)

+Nuppástuhtton
evttohusa mielde.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**3.6.6 BIODIVERSITEHTASOAHPMUŠ**

Bihtá galgá dárkkálmahttit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádusaiguin. Artihkala 8(j) jorgalus sámegillii (ii virggálaš): "Soahpamuš-oassebealli galgá vejolašuođaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láhka-ásaheamis vuođul gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báikkálaš servosiid dakkáraš diehtámuša, hutkosiid ja geavadiid, mat gullet biologalaš mánggahámátvuođa ja suvdilis ovdáneami dáfus mearkkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid ollašuhttima dieid namalas servosiid miehtamiin ja dohkkehemiin ja dasa lassin roahkasmahttit diehtámušas, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima." Artihkala 8(j) lassin biodiversitehta-soahpamuša artihkalat 10(c) ja 18.4 gieđahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit dakkár biologalaš resurssaid geavahusa, mii laktása árbevirolaš kultuvrralaš geavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis geavahusa. Artihkal 18.4 gieđahallá teknologalaš vuogádagaide ovddideami ja ovttagu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaibmat vugiin, mii váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid. Dán oktavuodas berrešii namuhit stáhtaráđi dohkkehan **Luonddu mánggabelátvuođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiija 2006–2016**. Doaibma-programma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkkaše ealánšlájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiipat. Programma gieđahallá maiddá sápmelaččaid vuoigatvuođaid, ja daid berrešii váldit vuhtii mieldečuovvu dgp:s. Sámediggi evttoha bihtá dárkkálmahttima dáin osiin. (Sámediggi)

+Dárkuduvvon plánii ja lasihuvvon luonddu mánggabelátvuođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiija 2006–2016 sápmelaččaid eamiálbmogin gieđahalli juksanmearit ja doaimmat.

3.6.11 SÁPMELAČČAID SUVDILIS OVDÁNEAMI PROGRAMMA

Sámediggi háliida dárkudit, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami programma lea válдоjuvvon oassin sisriikkalaš suvdilis ovdáneami strategiijai sierra ossodahkan. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

3.6.12 OVTTAVEARDÁSAŠVUĐALÁHKA

Sámediggi evttoha, ahte ovtaveardásašvuđalága gieđahalli čuhcosii válдоjuvvo máinnašupmi positiivvalaš earenoamášgieđahallamis: Dáinna lágain eai eastte dakkáraš earneoamášdoaimmaid, maid ulbmilin lea duohtaáššálaš ovtaveardásašvuođa juksan 6 § 1 momenttas dárkkuhuvvon olgušteamis šaddevaš hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš earenoamáš gieđahallan). Positiivvalaš earenoamáš gieđahallan galgá leat áigojuvvon juksanmeari hárrái rivttesgorálaš. (Sámediggi)

+Dievasmahttojuvvon plánii.

4 AVÁDATGUOVLOJUOHKIN

Lappi birasguovddáša oainnu mielde evttohuvvon avádatjuohkimi lea figgamuš dáhkidit meahcceguovvlolága juksanmeriid ollašuvvama: Virkkosmahttinavádat lea ráddjejuvvon viehka čavga dálá mohtorgielkámáđiija birrasii, ja eanas oassi guovllus lea jguđđojuvvon ravdaavádahkan. Ovdanbukton avádatjuohkin ja biehttaleapmi johtolagaid ja bálvalusrustema lassehukseamis dorvuda Muotke-duoddara seailuma áidalas meahccin, seammás dorvudemiin guovllu luonddu-árvvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s Muotkeduoddara meahcci lea juhkkujuvvon áhpásmahttin- ja ravda-avádahkan. Virkkosmahttinavádat sisdoallá mohtorgielkámáđiijaid oktan daid lagašavádagaiguin guovllu nuortamáttáooasis. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmejávri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddá ng. Lahtis-bartta biras. Dgp mielde programmabálvalusfitnodagaide sáhtá mieđehit oanehisáigge lobiid vuoigastanasajiid doallama várás áhpásmahttinavádahkii. Ravdaavádat lea nu bures go vejolaš luondduviđá guovlu, gosa eai huksejuvvo bálvalusrusttegat dálá guovtti ávdinstobu lassin. Guovllu lea figgamuš seailuhit vánddardanguovlun, ja dohko sáhtá lágidit meahccelundui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. (Anára giella)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

4 AVÁDATGUOVLOJUOHKIN

S. 49 ovdanbuktojuvvojit avádatjuohkima mielde gustovaš suvvojuvvo ja gildojuvvon ráhkadagat ja doaimmat. "Juohkeolbmovuoigatvuođaid badjelmanni gohttemii mieđehahtti gohttenlobit almmolaččat ávkkálaš servosiidda ovdam. dihte iskárlaččaide, searvegottiide dahje leairaskuvlavázzide." Láhkaásaheami mielde juohkeolbmovuoigatvuođat leat buohkaid vuoigatvuođat. Daid ii sáhte ráddjet geavaheaddji dahje geavaheami siva vuođul. Gaskaboddosaš gohtten lea juohkeolbmovuoigatvuođain lobálaš. Unni stuorát hehttehusa dahje ráfehivuođa ii goittotge oáččo dagahit eanaoamasteaddjái. Dannego Suomas lea searvanfriddjavuohta, de gohttenlobi ii sáhte earen-oamážit čujuhit dušše teavsttas namuhuvvon "almusávkeservosiidda". Ná dat siva, manin lea jođus dahje dat geainna lea jođus, ii oáččo bidjat olbmuid sierraávrosaš dillái juohkeolbmovuoigatvuođa dahje vejolaš lobiid hárrái. Dehálaš lea, ahte doaimmas ii šatta eanaoamasteaddjái unni stuorát hehttehus dahje ráfehuhttin. Seamma sivain gaskaboddosaš gohttema juohkeolbmovuoigatvuođain ii sáhte maiddá ráddjet guoskat eanemustá 3 jándora áigái nu, go siiddu vuolleravddas gávnnaht. (Suomen Latu rs)

S. 49 máinnašuvvo, ahte "beanageassástatjohtolagaide eai mieđet lobi almmá bálgosa miehtama". Dán oktavuođas galggašii meroštallat **beanageassástatjohtolaga**, dannego beanageassástagain vuodjin gullá juohkeolbmovuoigatvuođaide (vrd. mohtorgielkájohtolat). (Suomen Latu rs)

Dgp:s gávnnaht, ahte Davvi-Lappi eatnangotteláva lávvamearrádusain Muotkeduoddari lea tmerkejuvvo guovlovárren: kulturhistorijálaččat dahje duovdatoidnosiid beales mearkašahtti ltnetvárrí-Gáregasnjárga-bálggis. Ohcejoga gielda evttoha, ahte bálgá atnuiváldima várás merkejuvvo áhpásmahttinguovloavádat dán gaskii Gáregasnjárga-Stuorraávži ja das ovdos Anára Rivdolii, man atnu ráddjejuvvo bievaáigái (1.6.–30.9.). Vánddardanjohtolaga merken jo gávdnovaš johtolahkii seailluha Muotkeduoddara meahcceluonddu ja eastada dološmuittuid duššama. Geasseáigásaš vánddardanjohtolat šattašii čuovvut eanas boares ltnetvárrí-Gáregasnjárga-vánddardanbálgá linjjá. Bálggis lea merkejuvvo eanadagaide 1960-logu loahpas. Dat lea leamaš fuolahuvvo bálgán 1980-logu rádjái. Eanadagas bálggis lea ainge johtinmáđiijan. Ovdanbukton vánddardanjohtolahkii sáhtta bidjat sisa kulturárbbiid, duovdatoainnus/luondočuozáhagaid ja oaidnámusaidd. Ohcejoga gielda bealde Báišduoddara bálggis bievaáigges bohccot leat ovddemustá boazodoalloplána mielde Gáregasnjárga-Anár-eatnangeaidnoguora boazoáiddi davábealde dahjege Báišduoddaris. Báišduoddara bálggis guođohanjohtimiin lea mihttomearrin geavahit Muotkeduoddara Ohcejoga gielda beale guovllu dálveguohtumin, nuahte geasseáigásaš vánddardanjohtolat ii dagat gierdameahttin hehttehusa guovllu boazodollui, dannego kulturbálggis dárbbášuvvo luondduealáhusdálolaččaid doaimmaid, guovllu ealáhusaid mánggabealágahttima várás, turisima ovddideami várás ja sáme kultuvrra seailluheami várás. Boahttevuođas boazodoallu oktonassii ii dáhkit sápmelašvuođa ja sáme kultuvrra seailluma. (Ohcejoga gielda)

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea Suoma áidaleamos meahcceguovlu, ja ii leš siva eahpedit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovdilis mihttomeari leat aiddo dán meahcceluondolašvuođa seailluheapmi boahttevuođas ja boahhte sohka buolvvaide. Meahcceguovvlága 1 § mielde meahcceguovllut vuođđuvvojit guovlluid meahcceluondolašvuođa dorvudeami várás, sáme kultuvra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddá luonddu mángga-bealát geavaheami ja dan vejolašvuođaid dorvudeami várás. (Sámediggi)

-Juohkeolbmovuoigatvuođat badjelmanni doaibma ja ordnemat gáibidti guovllu hálddašeaddji lobi. 3 jándora gohttenrádjá juohkeolbmovuoigatvuođain lea MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuođđojurdagiid mielde gustovaš cáliheapmi, ja dat vuođđuvvá MR:sa guhkes vásáhussii ja dihtui gohttema bistima váikkusain lundui. Váldojuvvo eret cáliheapmi "almusávkkálaš servosiin". +Nuppástuhtton plánii.

-Dás **beanageassástatjohtolagain** dárkkuhit fitnodatdoalli iežas dihkádan johtolagaid, main doaibma šattašii leat ohpitlaš ja bálgosa oainnu mielde dagaha unni stuorát hehttehusa boazodollui. Go ná lea, de oaidnámus lea, ahte dákkáraš johtolat ii gula sisa juohkeolbmovuoigatvuođaide. +li nuppástus plánii.

-Virkkosmahttinavádat ii viiddiduvvo goittotge dán plána. Čanasjoavkkuiguin čađahuvvon ráđđádallamiin leat measta ovttajenalaččat dáhtton doalahit virkkosmahttinavádaga nu uhccin go vejolaš ja ná seailluhit guovllu meahcceluonddu oktan vátna ráhkadagaiguin. Johtolaga lea vejolaš merket, jos oktasá miella guovllu geavaheaddjiid gaskka boahť ovdan, go plána boahťe háve dárkkistuvvo manemuštá jagis 2020. +li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN

Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp guovllus jagi 2008 rádjái dihtui boahtán dološ-bázahusčuožahagat, daidda čuohcci geavaheami dagahan guorban ja arkeologialaš kulturárbbi vuhtiiváldin bohtet čielgasit albma dgp:s. Giddes dološbázahusat leat dieđus 25 st, masa lassin guovllus leat moaddelogi dakkár arkeologalaš ja eará historjjálaš áiggi kulturárbečuožahaga, maid sáhtta atnit gávnussadjin. Viehka unna lohkuemearri oppalaččat govvida aiddonassi easka 2000-logus cahkanan beroštumi guovllu arkeologalaš dutkamuššii. Inventerejuvvon guovlluin Bealdo- ja Giellajotgáttiin dološbázahusat leat báikkuid valjis ja guovllu arkeologalaš kulturárbbi govva sáhtta nuppástuvvat dovdomassii, go dgp:sge gávnnavuvvon arkeologalaš inventeremiid dárbu sávvamis lagašjagiin maiddái šaddá konkrehtalažžan. (Museadoaimmahat)

-Plánain ovttalágan cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Miellagovva duottar- ja meahcceguovllus leage dieđu lassáneami mielde dievas-muvvamin maiddái arkeologalaš kulturbirasin. Guovllu jahkeduháhiid bistán ávkka-stallama sáhtta gánske buorebut áddet, go váldá vuhtii guovllus jiekŋaáiggi maŋŋá ráđđen stuorrát molsašuddan dálkkádatmuttuid ja šaddogeardeavádagaid. Guovllu dálá geavaheami luonddu ja gárvvastahtti dgp mielde kulturbirrasa suodjaleami váttisvuodaid sáhtta dáppe oppalohkái árvvoštallat dovdomassii unnibun go birrasis. (Museadoaimmahat)

+li nuppástus plánii.

Áhpásmahttinguovllus eai leat merkejuvvon vánddardanjohtolagat, muhto doppe manná bálggis, man turisttat eanemus várra geavahit guovllus jođedettiin. Guovllu dološbázahusain dán avádagas leat čuožahagat Beal DOJÁVRRI nuortamáttaoasis ja Beal DOJOHKAGÁTTIS. Dgp:s lea bures váldon vuhtii čuožahagaid raššodat gollama vuostá ja maiddái jo dáhpáhuvvan guorban. Boahttevuodas berre giddet earenoamáš fuopmášumi daidda dološbázahusguovlluide, maid lahkosiin turisttat lihkadit. Turismabálvalusaid fálli fitnodatdoalliid ja oktonassii guovllus johtti vánddardeaddjiid galgá rávvat das, ahte leat áidnagardásaš muitomearkkat guovllu dološ áiggis, ja daidda deaividan vahágiid ii sáhte moge dudet. Doppe jo gávdnovaš bálgáid dihkádeami lea dán osiin sivva dárkkistit. Jos vahágat leat vuohhtimis, de johtingeinnodagaid sajádaga dakkár báikkiin galgá sirdit, dahje jos dat lea veadjemeahttun, de berre čuožahahkii ráhkadit guhkes muoraid dahje sullasaš suodje-ráhkadaga. Galgá maiddái fuolahit das, ahte dáid guovlluin mange dáhpáhusas oaččo cahkkehit sajosedola. (Museadoaimmahat)

-Virkkosmahttinavádat ii ola Beal DOJOHKAGÁDDÁI muđui go Lahtis-bartta birrasis, gos eai leat inventerejuvvon dološbázahus-čuožahagat. Beal DOJÁVRRI nuorta-máttageažis virkkosmahttin-avádagas lea okta inventerejuvvon dološbázahusčuožahat. Duššanvára vuollásaš dološ-bázahusaid suodjaleamis gárvvistuvvo plána mielde doaibma-plána, man Museadoaimmahat dohkkeha. Doaibma-plánas gažaldahkii bohtet lagamustá aiddo Beal DOJOGA gáttiin gávdnovaš dološbázahusčuožahagat.
+li nuppástus plánii.

Oppalaš rávvagiin fuolakeahhtá dološbázahusaid dikšumii ja atnui gullevaž visot jearaldagain galgá valdit oktavuođa Museadoaimmahaga dološbázahusaid dikšunoktadahkii. Plánas lea sivva buktit ovdan Museadoaimmahaga ja MR:sa ovttasbargui guoskevaž soahpamuša. Dan mielde Meahcceráđdehus lea oktavuođas Museadoaimmahahkii kulturárbbi gáhttemii guoskevaž láhkaásaheami gáibidan vuogiin ovdal dakkáraš doaibmaid álgaheami, mat laktásit MR:sa hálddašan eana-ja čáhceviidodagain gávdnovaš dološbázahusaide ja suodjaluvvon huksenárbái. Soahpamuš ja das šiehttojuvvon doaibmanvuogiid lea buorre namuhit goittotge kulturárbbi čuočvuma gieđahalli logus 6.3. (Museadoaimmahat)

+Dievasmahttojuvvon lohku
6.1 **Dálá dilli** máinnašupmi Museadoaimmahaga ja Meahcceráđdehusa ovttasbargui guoskevaž soahpamušas ja das šiehttojuvvon doaibmavugiin evttohusa mielde.

Siida-sámemusea sajádat riikkaviidosaš spesiálmusean berrešii boahit ovdan čielgasit. Siidda galgá gullat áššedovdin guovllu kultur-árvvuid dovdamis ja dovdeamis. Muotkeduoddara meahcceguovllu geavaheami ja dikšuma várás dárbbášuvvo dárkkit meroštallan ovda-mearkka dihte guovllu measta logi boazorátkinbáikki luondo- ja kultursárgosiin. Dgp:ii ii leat huksenárbbi hárrái sierra mihkkege cuiggodan-láhkai. (Museadoaimmahat)

-Meahcceráđdehus doaibma lagas ovttasbarggus Siida-sámemuseain.
+Dievasmahttojuvvon lohku
6.2 máinnašupmi sámemusea-vuodđudusa ja MR:sa gaskasaš ovttasbargosohpamušas.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN**

Sámediggi čujuha dán oktavuodas iežas addin cealkámušii riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiin Museadoaimmahakkii. Sámedikki oaiviliid leat jo vuhtiiváldán geažidemiin dien namalas cealkámušii. (Sámediggi)

-Sámedikki cealkámušii Museadoaimmahakkii lea čjuhuuvvon logus 6.1.4 **Duovdagat ja huksejuvvon kulturárbi**. Logus gávnnaht ee., ahte čađahuvvon inventeremiin ja čielggademiin eai leat váldán doarvái vuhtii sápmelaš kulturárbbi, ja ahte sápmelaččaid ruoktoguvlui guoskevaš riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožahatlogahallan lea váilevaš sáme-kultuvrra čuožahagaid hárrái. Om. čuožahagaid oasis berrešii váldit vuhtii viidasut biraslaš oli čuožahagaid válljemis, dannego sáme-kultuvrras lea dušše unnán dálá sohka buolvvaide seilon huksejuvvon árbi.
+li nuppástus plánii.

7 LUONDDU ÁHPÁSMAHTTINGEAVAHUS JA LUONDOTURISMA

S. 63 čilgejit luonddu virkkosmahttingeavahusa ja luondoturisma doahpagiid. "Árbevirolaš juohkeolbmovoigatvuođaide vuođđuvvi luonddus lihka deapmi dáhpáhuvá goittotge iešráđálaččat fuolahusbálvalusahaga, ja dalle gažaldat lea dábálaččat ng. árbevirolaš meahccevándardeamis." Cealkka lea bihtás amas, dannego das sis dololaččat sehkkejit meahccejohtalus ja juohkeolbmovoigatvuođaid. Juohkeolbmovoigatvuođain johtalit mohtoriidhaga. Meahccejohtalus lea mohtorfámuin lihka deapmi. Juohkeolbmovoigatvuođain vuođul čađahahtti vánddardemiide sáhttet laktásit bálvalusat, maid fuolahit mohtorfámuiguin. Muhto dát áššit eai oaččo seahkanit gaskaneaset. Gávpedoaimmalaš ja ii-gávpe-doaimmalaš virkkosmuvvama ja johtima meroštallan ja rájá geassin lea váttis ja joba veadjemeahtun. Dán čuoggás dat ii leat maiddái vuogálaš. Juohkeolbmovoigatvuođat ja lohpegeavadat eai oaččo leat gitta das, lohkkjuuvvogo doaibma vuolgasajis gávpedoaimmalažžan vai ii. (Suomen Latu rs)

-Hábmejuvvo cealkka "Árbevirolaš juohkeolbmovoigatvuođaide – –" ođđasit. Dán oktavuodas lei figgamuš govvet buorebutge árbevirolaš meahccevándardeami.
+Dárkkistuvvon plánii.

S. 67 gávnnaht: "Dola cahkkeheapmi lea lobálaš atnemiin rissiid, goike ovssiid ja unna gudduid". Dárkkuhago dát dan, ahte sajodola cahkkeheapmi lea lobálaš? Jos, de livččiigo sivva dadjat maiddái, ahte meahccebuollinváruhusa áigge dolastallangiiddus guoská kategoralaččat buohkaid? Ja ahte dolas vástida álo dan cahkkeheadji. (Suomen Latu rs)

-Sajodola cahkkeheapmi lea lobálaš meahcceguovllus plána mielde; sajodola cahkkeheapmi meahccebuollinváruhusa áigge lea diedusge gildjuvvon. Lasihuvvo máinnašupmi plánii.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

S. 69 gávnnaht: "Bálvalusrusttegiid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go doaibma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavahusa." Soahpamuša ii sáhte ráddjet guoskat dušše fitnodatdoibmii, muhto dat galgá seammaláganin guoskat visot doaimmaide. (Suomen Latu rs)

-Váldjuvvo eret álgoteavsttas sátni **fitnodatdoaimma**.
+Dárkkálmahtton plánii.

"Prográmmabálvalusfidnobargit sáhttet atnit vuoiŋastansajiid dušše lobiin dahje soahpamušain." Dán ášši ii sáhte lága mielde ráddjet ná. Fitnodathápmi, organiserenvuohki, searvanvuohki ded. ii vuoiggadahte meahcceráđdehusa dán mielas áššehasaid válljemii. Jogo báiki lea priváhta ja giddejuvvon dahje dasto almmolaš ja buohkaide rabas. Seammá guoská ávdinstobuide ja prográmmabálvalusfidnobargiid idjadeapmái dain. (Suomen Latu rs)

-MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuođđojurdagat linnjáditi: "Luondobálvalusaid bajásdoallan rabas fuolahuvvon vuoiŋastansajiid (ovdam. dihte ávdinstobut ja fuolahuvvon dolastallansajiit) geavaheapmi gávpedoibmii lea vejolaš, jos dat ii gáržžit guovlluid ja bálvalusrahkadagaid almmolaš anu. Dákkár bálvalusaid geavaheapmi gáibida lobi dahje soahpamuša ja lea mávssu duohken."
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
7 LUONDDU ÁHPÁSMAHTTINGEAVAHEAPMI JA LUONDOTURISMA	
"Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhttet mieđehit juohkeolbmovuogat-vuođaid badjelmanni gohttemii lobiid guđetge dāhpáhusas oanehis áigái (eanemustá 2 mánotbadjái) hávil ovddalgihtii šihttojuvvon báikkiide áhpásmahttinavádahkii." Gohttema rájāt eai mearuštuvvo dárkket lágas. Lea dehálaš meroštallat dárkkebut, maid dát darkkuha. Doaimma govvádus berrešii vuođuštuvvat rihkuslága hálldašan-vuoigatvuhtii ja dan meroštallamii. Dasa lassin masa vuođđuduvvá dat, ahte lohpi mieđehuvvo eanemustá guovtti mánotbadjái hávil?" (Suomen Latu rs)	-Juohkeolbmovuogatvuhtii gullameahttun gohtten gáibida eana-oamasteaddji lobi. Dákkáraš gohttemin adnojuvvo seamma sajis dāhpáhuvi ja guhkit áigge go 3 jándora bisti gohtten ovdam. dihte tealltás. Gohttenlobit eai eanas mieđehuvvo guhkit áigái go guokte vahku (14 jnr). Áhpásmahttinavádahkii mieđehahtti gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahtti ovdam. dihte luondoturisma-fitnodatdoalliid lágidan mángga beaivvi čuoiganvádjolemiid lihko-stuvvama álkibut. Maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanas-joavkoráđđadallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceguovvlolága dárkkuhan geavahan-vuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. +Čáliheapmi dárkkálmahtton.
Beanageassástatdoaimma lea ain stuorát váttisvuohta boazodollui. Bálgosiid ovtastupmi atná positiivvalažžan, ahte DGP:S váldet beali beanageassástat-doibmii. Dán doaimma stivrejit oahpistemiin ja čuvgehusain jo gávdnovaš gielka-njealjejuvllat- ja eanadatmáđiijaide. DGP:S daddjo, ahte beanageassástat-doaimma ii sáhte leat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuogatvuhtii vuođđuduvvi doaimma, ja ahte doibmii gáibidit čielgasut lāhkaásaheami johtalanvuohkin. Bálgosiid ovtastumi mielas beanageassástatdoaimma lea gávpedoaimma iige juohkeolbmovuogatvuohta. (Bálgosiid ovtastupmi)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.
Čuoggás 7.2.4 gávnnaht, ahte eatnangoddelávvi merkejuvvon kulturhistorjjá-laččat dahje duovdatlaččat mearkkašahtti geainnu dahje johtolaga eai goittotge dgp-áigodagas fuolat eaiige merke eanadahkii. Dgp áigeulbmiliid eai leat čielgasit muitalan. Čuoggá 1.4 mielde dgp galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkain dahje dávjiibutge. (Lappi lihttu)	+Dievasmahtto.
Lappi lihtu virgedoaimmahaga mielas Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun-ja geavahanplánaárvalus váldá vuhtii Davvi-Lappi eatnagoddeláva ja ovddida dan ollašuvvama. (Lappi lihttu)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus dgp:ii.
8 BOAZODOALLU	
Muotkeduoddara bálgosa olles viidodat lea 250 965 ha, ja bálgosa guođohanguovlluin 123 469 ha dahjege sullii 49 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Maiddái Leammii álbmotmeahcis 44 791 ha lea Muotkeduoddara bálgosis. Dát vástida 17,8 % bálgosa eanaviidodagas (Nieminen 2008). Muotkeduoddara bálgosa alimus lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 800. Báišduoddara bálgosa olles eanaviidodat lea buohtalassii 285 845 ha (Nieminen 2008). Báišduoddara bálgosa guođohanguovlluin 34 000 ha dahjege sullii 12 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Báišduoddara bálgosa stuoramus lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 300. (FGDL)	+Dárkkálmahtton plánii guođohanguovlluin viidodagaid juohkášuvvan ja alimus dál lobalaš ealli-boazomearit.
Muotkeduoddara bálgosa boazodoalu govvádusas máinnašit Áŋŋela siidda bohccuid bisánan ovdal Meahcceráđdehusa muorračuohppamiid Fáškku, Soahtevuomi ja Áŋŋel–Anár-eatnangeainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuovdái. Namutkeahtá guđdet priváhta olbmuid ja boazodoalliid muorračuohppamiid váikkuhusaid guovllu boazodollui. Báišduoddara bálgosis namuhit, ahte dušše beatnagiiguin čađahahtti rievssatbivdu bidjá bohccuid báhtarit čakčat Geavu luonddumeahccái ja dagaha dan guohtoneatnamiidda dábálaš stuorát guorbama. Eará osiin Fuođđo- ja guollebivddu dutkanlágás atná Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána boazodoalu oasis áššá-laččat čállojuvvon. (FGDL)	-Dn. teavstta lea doaimmahan Muotkeduoddara bálggus. Muorračuohppamiid váikkuhusat guovllu boazodollui leat navdimis seammassulla-saččat beroškeahtá das, gii čuohtneatnamiid lea bidjan doibmii. +li nuppástus dgp:ii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****8 BOAZODOALLU**

Boazoáiddit, stobožat ja boazodoalus eará dárbbášlaš ráhkadagat gullet guvlui. Boazodoalus dárbbášlaš ođđa ráhkadagain bálggus ferte ráđđádallat Meahcceráđđehusain, ja daid galgá almmá earenoamáš siva suovvat. (Bálgosiid ovtastupmi)

+li nuppástus plánii.

Bálgosiid ovtastupmi gávnnahe, ahte dábálaččat luonddu bisuheapmi guoskameahttumain dorvuda bohccuid doppe gávdnovaš guođohan-guovlluid. Boazodoallu lea sakka luonddus sorjavaš ealáhus. Suodja-lemiin ii oáččo goittotge gáržžedit luondduealáhusaid ja boazodoalu doaimma. Juksanmearrin berre leat boazodoalu vejolašvuođaid seaillu-heapmi boahhtevuođasge. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Spirenáliid nanosmuvvan bálgosa siste hehte boazodoalu dovdomassii, ja dán sivas meahcceguvlui berrešii gárvvistit eriid stuorra eanaspiriide ja ovddidit doibmevaš buhtadanvuogádaga spirevahágiid eastadeapmái. (Muotkeduoddara bálggus)

-Eai gula Meahcceráđđehusa doaibmaváldái, ja eai leat dán plána linnjáhahtti áššit.
+li nuppástus plánii.

Báišduoddara bálgosa boazodollui Muotkeduoddara meahcceguovllus lea earenoamáš mearkkašupmi guođoheami lotnolasvuođa ollašuhttimis. Dása čujuhemiin Ohcejoga giella evttoha, ahte bohccuid guođodettiin lupmosit Ohcejoga beale Muotkeduoddara meahcceguovllus golggo- guovvamánu (15.10.–28.2.) áigges galgá boazodoalu earenoamáš dárbbuid váldit vuhtii meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána. Geavadis Báišduoddara bohccuid sirdin Muotkeduoddara dálveguohtoneatnamiidda dáhpuhuvvá golggo- guovlamánu lohpa ja juovlamánu gaskasaš áigge nu, ahte bálgosa bohccuin 2/3 guohtu lupmosit Muotkeduoddara dálveguohtun-guovllus, ja dalle bohccot galget beassat leat ráfis. Dát aiddo lea hui kritihkalaš áigodat luoduguohtumiidda vuođđuvuovvi boazodoalu bistil-vuođa dáhkiideami várás. Ođđajage-guovvamánu molsašumis luodus guohtu bohccuid buktet rátkimii, ja dalle daid bigálusain buktet iežaset siiddaid guođohanguovlluide, man maŋŋá bohccuin atnet fuola bistevas geahču ja guođohemiin ovdal guottetguvlui sirdima. (Ohcejoga giella) Ságajodiheaddji evttohii lasihit cealkámuššii, ahte Muotkeduoddara Ohcejoga beale guovllus gildojuvvo ealgabeatnadiid geavaheapmi 1.11.–31.12. Evttohus ságajodiheaddji evttohan lasáhusain dohkkehuvvui. (Ohcejoga giella)

-MR ii sáhte gieldit ealga-beatnagiid geavaheami guovllus. Ovtasbargojoavkku maŋemuš čeahkkimis gieđahalle ášši. Čeahkkimis šiehtadedje čáli-huvvot dgp:ii, ahte beatnagiiguin čađahatti ealgabivdi dien namalas guovllus dagaha hui stuorra hehttehusa boazodollui vuojehemiin bohccuid eret johkalegiid lagešvuvddiin duottarbadjosiidda. Davi fuođđodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovde-doalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahppudivččii namuhuvvon váttisvuođa, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

Sámediggi háliida dárkkálmahttit bihttái 8.1 boazodoalu dálá dili boazodoallomálli guoskevaš ášši. Bohccot eai vádjol áibbas luomusin, muhto boazodoallit guođohit bohccuid dihto guovlluin, main dat sáhttet lihka- diehka friddja. Dálve- ja geasseguohtoneatnamat leat sierranasat. (Sámediggi)

+Dárkkálmahtton plánii.

10 FUOĐĐODIKŠUN JA MEAHCCBIVDU

Diet namalas guovlu lea árbevirolaččat báikkálaš ja giellada meahcce-bivdi ássiid rievssatbivdoguovlu. Dat lea gáibidan ee. gárdumii dárbbášlaš ja guovllus gávdnovaš miestagiid, soggid/siedggaid ávkinatnima. Dát bivdovuohki lea leamaš guhkesáigásaš arvevierru. Dán vuođu maiddái ii leat jáhkehahtti dat, ahte livččii moge dárbu gáržžedit dálá šaddi "skieras-muora" geavaheami boahhtevuođasge. Čakčat giellada olbmot bivdet guovllus guovžža. Ealgabivdu lea dien áigge maiddái mearkkašahhti. Dikšun- ja geavahanplánain ii sáhte gáržžedit giellada olbmuid gullevaš árbevirolaš meahccebivdovuogiatvuođaid ja -vieruid; lei de jearaldagas čakčat bievlaáigges dahje dálvet čađahahtti meahccebivdu. (Anára fds)

-Plána linnjádemiid mielde gusto- vaš cealkámuš. Plána ii gáržžet giellada olbmuid lánkaasahuslaš meahccebivdovuogiatvuođa.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
10 FUOÐÐODIKŠUN JA MEAHCCIBIVDU	
Anára fds gávnna, ahte fuoððonáli dikšun ja dan doarvái buorre oadjudeapmi lálkaasahuslaččat gullá dušše fal fuoððovirgeoapmahažžii. Dán dihte fds háliida addit diehtun dan, ahte Muotkeduoddara fuoððonáli ja dan dikšun ovddosguvluige šaddá leat fuoððodikšunvirgeoapmahačaid vásttus. Lihkadeapmi ii oáččo šaddadit meahccebivdi giellalažžii eastagiid dálá dili ektui. Dát guoská lihadeapmái mohtorgielkkáin dálvet ja eará lágalaš johtinvugiiguin eará áigge nu, go dat dálge dáhpa-huvvá. Fd-serviid oaivejurdan cealkámuša gárvvistettiin lea leamaš seailluhit árbe virolaš meahccebivdovejolašvuoda maiddái Muotkeduoddara meahcceguovllus, ja ná dorvudit meahccebivdokultura joatkašuvvama dásseárvosažžan visot giellalažžaid gaskkas. Mii gávnnaht, ahte plána sisdoallá fds:vi dáid vuodđojurdagiid. (Anára fds)	-Plána doarjaleaddji cealkámuš. Dgp ii nuppástuhte dálá geavada johtaleamis. Meahccejohtalusas čuvvot gustovaš njuolggadusaid ja MR:sa lohpérávvaga. +li nuppástus plánii.
FGDL gávnna fuoððodikšuma ja meahccebivdu gieđahalli oasi čállojuvbon bures ja áššálaččat Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp:s. (FGDL)	-Dgp doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus dgp:ii.
Bálgosiid ovtastupmi evttoha lasihuvvot, ahte spesiállobiiguin suovašedje meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus vahátealliide, mat dagahit boazodollui stuorra hehttehusa (ovdam. dihte gumpe, geatki, guovža, albbas jed.) spirevahágiid gáržžedeami várás. (Bálgosiid ovtastupmi)	-Eai leat dikšun- ja geavahanplánas linnjáhahtti áššit. +li nuppástus dgp:ii.
Fuoððodikšuma ja meahccebivdu oasis Lappi luonddusuodjalandbire cuige, ahte vearrámuš váttisvuolta dn. áššis leš suollemas bivdu. Leatgo Meahcceráðdehusas resurssat ja/dahje intressat bearráigeahččat stuorra spiriid suollemas bivdu, ja doalvugo bearráigeahčču suollemasbivdu gáržžedeaddji sankšuvnnaide? Luonddusuodjalandbire gávnna dasa lassin, ahte maiddái meahccebivdu (vrd. guollebivdu) sáhtta guorbadit eandagaid, vaikko dat áiggi beales deaiváge eanas muohtaáigái. Goittotge mohtorastan meahccebivdu sáhtta šaddadit guorbamiid ja máđiijaid govdu ovdamearkka dihte ealgabivdoáigge. Dgp:s gávnnaht, ahte geasseáigásaš meahccevuodjenlobiid sáhtta mieđehit earenoamáš nana sivaid dihte (ovdam. dihte ealggagoruha eretfierrredeapmái) maiddái máđiijaid olggobeallái. Mo dákkáraš spesiállobi mieđeheapmi geavadis ollašuhtho, go ealga lea jo goddojuvbon? Vejolaš lobihis máđiijaid olggobeale meahccejohtalus livččii maiddái buorre árvvoštallat plánas. (Lappi Isb)	-Meahccebivdu ja meahccejohtalus lobálašvuoda bearráigeahččat ee. Meahcceráðdehus ja rádjágozáhus. Ealgabivdu oktavuodas lohpi ealga viežžamii addojuvvo meahccebivdu-voigatvuoda vuodul bivdolobi hálddašeaddjái. Lohpi sarvvaallisálaš viežžama várás laktojuvvo sarvvaalliid bivdovoigatvuotamearrádušaide. Meahccejohtaluslohpi dokumenterejuvvo manjilgihtii ja olgobáikki olbmuid guovdu biddjo rehket almmuhusaid vuodul. Lobihis meahccejohtalus lea váttis dárkkebut árvvoštallat. Muotkeduoddara guovllus dat ii leat stuorra váttisvuolta. +li nuppástus plánii.
Ohcejogas deháleamos fuoððoloddi lea rievssat. Rievssatbivdu lea okta árbevirolaš jahkejohtui vuodđuduvvi sápmelaš luonddu-ealáhus, mas lea ainge maiddái ekonomaš mearkkašupmi. Dgp doaibmabidjun Ohcejogas rievssatbivdu turistalobiid vuodvin stivrejuvvo maiddái báikkálaš turisafitnodatdoalliid bokte vuhtii-váldimiin, ahte vuodvinčuoggát juohkášuvvet dássidit giellada sierra osiide. Dat eastá bahkašuvvamis šaddi hehttehusaid ja dahká vejolažžan báikkálaš meahccebivdoofelaččaid geavaheami. (Ohcejoga giella)	-MR atná, ahte 2005 fápmuibohtán lálka MR:as daga vejolažžan meahccebivdolobiid addima fitnodatdoalliide ovddosvuodima várás. Meahccebivdolobit leat virgeoapmahašmearrádušat. MR vuodvá gustovaš njuolggadusaid ja riikkaviidosaš vuodđojurdagiid mielde eriid vuodul meahccebivdolobiid. +li nuppástus plánii.
11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI	
Muhtin om. váttisvuoltačuohcusiid ektui ruossalassii gávnnašuvvo s. 87, ahte "juohkeolbmovuogitvuodaid vuodul buohkain lea vuogitvuolta lihkadit iežas návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjemiid". Dát gal lea riektá ja aiddo ná ášši gullage daddjot. "Heasttaiguin vejolaččat dáhpašuvvi prográmmabálvalusfitnodatdoibmii mieđehit johtinlobiid ovddemustá – – ". Dán čuhcosa galgá vuodđuštit nuppeláhkai, dasgo fitnodatdoibmii vuodđuduvvi riidenge lea juohkeolbmovuogitvuolta. Jos riiden dáhpašuvvá bissovaš johtolagain, de dat lea sierra ášši. Johtolaga doallis lea hálddašuvvuogitvuolta iežas johtoláhkii. (Suomen Latu rs)	-Heasttaiguin dáhpašuvvi prográmmabálvalusfitnodatdoaimmain dárkkuhit dáid seamma sajiide čuoheci ohpitlaš ja jeavddalaš doaimma. Go ná lea, de oaivvildit, ahte doaibma ii gula juohkeolbmovuogitvuodaide. +Hábmejuvbon ođđasit.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI**

Gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplánaš gávnnaht, ahte boazodoaluin sáhtta bargat boazodoallolága mielde. Boazodoallit sáhttet lihkadit guovllus dábalaš vugiin mohtorfievrruiguin almmá ráddjemiid maiddá bievlla áigge. Merkejuvvon johtolagat ráddjejit áhpásmahttingeavaheaddjiid lihcadeami earenoamážit boazodollui dehálaš guohtunguovlluin, mii doarju boazodoalu. Ođđa johtolagaid plánemis ja ráhkadeamis berre ráđđádallat bálgosiin. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Vilda, áhpásmahttindárkkuhusas čađahuvvon mohtorgielkávuojasašemi bearráigeahču galgá maiddá čavget. li leat doarvái, ahte dása lea figgamuš, muhto eanaviidodagaid hálddašeaddjin MR:s lea vástu bearráigeahčus. (Lappi luonddu-suodjalanbire rs)

-Meahccejohtalusa bearráigeahččet ee.
MR ja rádjágozáhus.
+li nuppástus dgp:ii.

Muotkeduoddara meahcceguovllus mohtorgielkájohtolatfierbmi ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđijat vuodđuduvvet dušše fal Meahcceráđđehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovaš suodji go aiddonas johtolagain. Sámedikki – nugo maiddá sápmelaččaid ruoktuguovllu bálgosiid – oktasáš oaidnu lea, ahte máđijaid galgá boahhtevuođasge seailluhit máđijan iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ahte dgp:s váldojuvvo eret máinnašupmi: Meahcceráđđehusa dálá mohtorgielkámáđijja sáhtta vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. (Sámediggi)

-Davvi-Lappi eatnangottelávas diet namalas máđijat leat merkejuvvon johtolahkan.
+li nuppástus plánii.

13 DUTKAMUŠ

Luonddusuodjalanguovlluid ja maiddá meahcceguovlluid boazoguohton-eatnamiid dili, álmmi ja nuppástusaid eai čuovo mis MR:s ja aiddonassii dutkamuš-lágádusaidge doaimmas. Boazodutkamuša oasis gávnnaht goittotge Fuodđo- ja guollebivddu dutkanlágádusa guorahallan bohccuid guođoheami váikkuhusaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus lea inventerejuvvon dálve- ja geasse-guohtunvalljodagaid ja maiddá čađahuvvon ođđa inventeremat (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004) Maiddá vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid bohccuid dálveguohtoneatnamiid álmmi jo guhká. Maŋemuš dutkamuš lea almmuhuvvon jagis 2006 (Mattila 2006). Guovddasbohtosat ja dálveguohtoneatnamiid álmmi livččii maiddá sivva namuhit Muotkeduoddara meahcceguovllu DGP:S, go govvidit dan bálgosiid dálá dili. Ođđa inventeremat jagiin 2005–07 čájehit jeagelguolbaniid jeageldili ainge hedjonan measta buohkain boazodoalloguovllu davvi- ja gaskaasi bálgosiin. Earenoamáš čielggas jeagelbiomássaid geahppáneapmi lei leamaš dain bálgosiin, gos dat ledje alimusat ain 1990-logu beallemuttus. Jeagelbiomássat ledje sakka geahppánan 2000-logus boazodoalloguovllu davveoasi bálgosiin (Kumpula je. 2007). (FGDL)

+Dievasmahtto lohku
2.11 Eanageavahan-analysa.

16 GEAVAHANVUOIGATVUOĐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI

Dikšun- ja geavahanplánaevttotus lea gávnnahtuvvon, ahte Tunturiharakat rs láigosoahpamuša eai joatke, go dálá soahpamuš nohká 2011. Dikšun- ja geavahanplána mielde barta galgá sirdit eret dahje dan sáhtta luohpadit Meahcceráđđehussii bearráigeahččostohpun dahje Muotkeduoddara bálgosii guođohanbartan. Harakanpesä-barta lea Muotkeduoddara meahcceguovllu áhpásmahttin-avádahkan čujuhuvvon guovllus mohtorgielkámáđijaid earránanguovllus. Mu mielas Harakanpesä-barta vejolaš boahhtevaš geavahanvuohkin berrešii dgp:s namuhit meahcceguovllolága vuoiŋŋa mielde barta ávkástallama ovdamearkka dihte várrenstohpun báikkálaš ássiide sámekultuvra, boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggingdoaimma dárbbuide. Čohkkemiin maiddá báikkálaš luonddugeavaheami álit fuolahahtti guovlluide sáhtta meahcceluonddu seastit ovddežis boahhtevaš sohkaovuolvaide. (Anára gielda)

-Harakanpesä boahhtevaš vuorbbis lea háleštallon jagiid mielde Tunturiharakat rs:iin, ovtasbargojoavkku čoahkkimiin ja MR:ssa. Barta loahpalaš vuorbbis láigo-soahpamuša nogadettiin mearreda Tunturiharakat rs, mii sáhtta hálidusas mielde sirdit barta eret guovllus, go láigo-soahpamuš nohká.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI

Dgp gárvvisteaddjit evttohit (bihttá 16.5, s. 104), ahte Suohpa-jávrrí gáttis orru Tunturiharakat rs Harakanpesä-nammasaš barta láigoáiggi eai joatkke, muhto dan galgá gáikkodit dahje luohpadit Meahcceráððehussii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Min mielas evttohus rihkku ng. ovtaveardásašvuoda vuodđo-jurdaga vuostá. Dán čuoččuhusa dovdu mearkkat ollašuvvet dáinna, ahte visot eará losádusaid/láigogaskavuodas MR:sii orru dáfuiddat giddehagaid eai evttohit eretváltit, muhto daid láigo-áiggiid jotket, dušše fal min searvvi láigosoahpamuš nogašii. Dasa lassin árvalusa gárvvisteaddjit evttohit, ahte datge giddehagat (5 st), mat leat álgoálggus lágaheamit, almmá láigo-soahpamuša ja huksenlobi guvlui huksejuvvon, šaddet fidnet láigosoahpamuša, go dihto kriterat devdojit. Lea áddet-meahhtun, ahte Tunturiharakat rs barta gávnnahtit meahcceguovlolága vuostásažžan, go visot eará giddehagat, joba lágahis dakkárat, leat dgp válmmaštalliid láhkadulkoma mielde gustovaččat. Berre máinnašit, ahte Meahcceráððehusa ii leat goassige leamaš cuiggodemoš searvvi doaimmas dahje Harakanpesä birra luonduvuođa bájjasdoallamis. Visot lobivuollásaš doaimmaid, lei jearaldagas de láigoáiggi ođadeapmi dahje boaldinmuora váldinvuogitvuohta, leat fuolahat áššálaččat lohpeannudeami bokte gitta barta huksema rájes jagis 1962. (Tunturiharakat rs)

-Eará láigoguovllut, maid soahpamušaid leat evttohan joatkit, laktásit joga boazodollui dahje guovllu bearráigehččui, nuahte láigo-soahpamušaid joatkin lea ákkastallon. Boares bartaide geavahanvuogitvuohta-soahpamušaid haga sáhtá dahkat oama-steaddji ohcamušas geavahanvuogitvuohtasoahpamušaid, jos logus 16.5.2 govvejuvvon čavgadis eavttut ollašuvvet. Boares ráhkkanusat (lávdnejoađit) laktásit báikkálaččaid doaimmahan luondu-ávkástallamii (meahccebivdu, guollebivdu ja čoaggin), ja leat ná dehálaččat maiddái báikkálaš kultuvrra seailuma beales. Meahcceguovlolága mielde "Meahcceguovlu gulleaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuočci geavahanvuogitvuođa ii oaččo luohpadit iige addit láigoheapmái almmá stáhtaráđi lobi. Lobi ii goittotge dárbbas geavahanvuogitvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guollebivdu, meahccebivdu dahje čoaggima dárbbuide." +li nuppástus plánii.

Dgp sisdoalus sáhtá vuohttit, ahte válmmašteaddjiin ii leat leamaš anus Tunturiharakat rs:ái guoskevaš materiála. Tunturiharakat rs lea leamaš guhkesáigásaš váikkuheadji vánddardeami, guovllu kulturárbbi ja dáidaga suorggis. Searvi lea bájjasdoallan buorre vánddardeami beaggima ja buoriid gaskavuodaid báikkálaš olbmuid. Tunturiharakat lea almmuhan measta gaskkaidhaga njealje logijagi áigge guovllu mehciin ja vánddardan-vásáhusain jahkásaččat Harakan nauru -nammasaš prentosa. Dán ráiddu čállagat sisdoallat viiddis čoakkáldaga soađi maŋŋeláiggi báike- ja vánddardanhistorjá ja maiddái meahcceguovllu deattuhemiin Muotkeduoddara meahcceguovllu dehálašvuoda. Dgp válmmaštallit eai maŋge mearis leat leamaš diđolaččat das, mo Harakanpesä ja Muotkeduoddara guovlu leat movttiidahtán min lahtun gulleaš/gullan dáiddačehpiid. Dáin mii dán oktavuođa máinnašit grafihkárid Urpo Huhtanen ja Matti Laine, diktačáli Mikko Kilpi ja čikŋa- ja duodjedáiddár Helky Juvonen. (Tunturiharakat rs)

-Válmmašteaddjiin lea leamaš anus Harakan nauru -prentosat, MR:sa ja Tunturiharakat-searvvi gaskasaš láigosoahpamušat ja daidda gulleaš eará reivvestallan. +li nuppástus plánii.

Ollu mátkkoštan presideanta Urho Kaleva Kekkonen Harakanpesäs oktan mieđušgácciiis ijjastaladettiin fuomášahtii báikki earenoamáš luondu giittusreivves, man son sáddii. Livččiige váidalahtti, jos barta ja Tunturiharakat-searvvi geavahanvuogitvuođa eanaviidodahkii eai meahcceguovllu dgp:s anášivčče seailuhanárvosažžan. Min mielas evttohus manná meahcceguovlolágas mángii deattuhuvvon lotnolasgeavahusa ovddideami, áhpásmahttingeavaheami, vánddardeami ovddideami ja suvdilis luondoturisma ovddideami vuostá. (Tunturiharakat rs)

-Priváhta lohkkaduvvon barta ii doarjo guovllu lotnolasgeavahusa ovddideami iige áhpásmahttinanu muđui go searvvi lahtuid guovdu. +li nuppástus plánii.

Vátna fuopmášupmái ii maiddái galgga guođđit dan vuodas ášši, ahte Tunturiharakat rs ja Harakanpesä leat soađi geavvan sohka buolvva áigáidnemuš. Soađi maŋŋa vátts áiggege lei veteranain mokta vánddardit Muotkeduoddara duovdagiin ja cegget dohko doarjja báikkiset. Livččiige albma dáhpá sidjiide oaidnit maŋemuš beivviinneaset, ahte stáhta ja dan ovddasteaddji, man beales sii leat bidjan heakkaset vára vuollái, ii ollege anášii árvvus sin badjel 46 jagi joatkašuvvan rahčamuša Davvi-Lappi vánddardeapmái, muhto ahte sin oassi meahcceguovllu bájjasdoallin adnojuvvon lágaheapmin. Mii várra sáhttit čuvgehit dán beali ovdan. dihte min searvvi gudnelahttu, Kunnia-Tunturi-Harakka Jaakko Jokela nuppi áddjás aktivitehtain dahjege oassálastimiin veteránaárbe bargui. Dás gávdnojit dieđut www.lutonmiehet.fi-siidduin. (Tunturiharakat rs)

-Ášši ii moge čatnas Suoma stáhta dahje Meahcceráððehusa veteránaide čájehan árvvus-satnimii dahje dan váilumii. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI**

Tunturiharakat rs evttohage, ahte Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp-árvalusas bihtás 16.5 **Juksanmearit ja doaibmabijut** váldojuvvo eret dulkon, man mielde Harakanpesä ii leat meahcceguovlolága vuoigŋa mielde gustovaš ja ahte dan galgá gaikkodit dahje luohpadit MR:sii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Dasa lassin min oaivila mielde priváhtaopmodat návddaša vuodđolágalaš suoji, ja eanaomasteaddji ii sáhte luohpadit dan alcces dahje goalmát oassebeallái. (Tunturiharakat rs)

-MR ii diedusge sáhte mearredit luohpadit bartta alcces dahje goalmát oassebeallái, muhto dgp dahká vejolažžan dušše dan luohpadeami. Jos Tunturiharakat rs guorrasivččii luohpadeapmái, de luohpadan-eavttuin šihttojuvvošii servviin. +li nuppástus plánii.

Ođđa soahpamušain gávnnaht: "Juohkeolbmovuoigatvuođat badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhtta MR addit lobi almmusávkkálaš dárkkuhussii doallat vuoigŋastansaji." Manin dát meroštallo guoskat dušše "almmusávkkálaš dárkkuhussii", go geavaheapmi goittotge vuoigatvuođalaččat lea priváhta? "MR sáhtta mieđehit fitnodagaide lobi doallat vuoigŋastansaji." Manin namuhuvvo fitnodagaide? Dásge doaibmi vuoigatvuođalaš sajádagas ii leat mearkkašupmi ášši dahje dan vuoiggalašvuođa ektui. Oažžugo dáid geavahanvuoigatvuođaid oppalohkáige meahcceguovlolága vuodul luohpadit?" (Suomen Latu rs)

-Váldojuvvo eret sátni **almmusávkkálaš**. Guovllu áhpásmahttinavádahkii mieđehahtti gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahttit ovdam. dihte luondoturismafitnodatdoalliid lágidan mángga beaivve čuoigánvádjolemiid lihkostuvvama geahppaseabbot. Maksimas 2 mb áigodahkii leat guorrasan čanas-joavkoráđđadallamiin. 2 mb siste atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddá leat meahcceguovlolága dárkkuhan geavahanvuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. +Nuppástuhtton plánii.

Báišduoddara bálggus gávnna, ahte áššehis barttaid ja ráhkadagaid berrešii jávkadit guovllus. li eará cuiggodanláhka. (Báišduoddara bálggus)

-Dgp linnjádemiid mielde guovllus gávdnovaš visot barttat galget deavdit dihto kriteraid ja oamasteaddjiiguin dahkkojit soahpamušat. +li nuppástus plánii.

Dgp:s gávnnaht, ahte guovllus leat "mánggat bálgosa boazodoalliid sobožit, main eai leat lobit" (s. 100). Dákkár lobihis ráhkkanusaid dihtton lea lunddolaččat ii-sávahahtti. Jos dálá barttaid eretdoalvumii eai leat áigumušat, de berre MR goittotge aktiivvalaččat váikkuhit diehtjuohkimiin dasa, ahte ođđa lobihis ráhkkanusat eai ide guvlui. (Lappi luonddusuodjalandbire rs)

-Dieid namalas barttaid báikkis lea dahkkon láigosoahpamuš Muotkeduoddara bálgosiin 6.10.2008 dgp linnjádemi mielde. +Dievasmahtto plánii. Maiddá kárta beaiváduvvon.

Plána láigosoahpamuša luovuscealkimis Tunturiharakat rs:iin luonddusuodjalandbire atná linnjái heivvolaš čoavddusin. (Lappi lsb)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

Luonddusuodjalandbire moaitá áigumuša guođđit ássangealbbosis visttiid "luonddu dikšumii" (s. 106). Áigumuš lea vuosttasinge viehka eahpedárkket almmuhuvvon. Maid riekatvuođa mielde dárkkuhit, go ráhkkanusaid guđđet luonddu dikšumii"? Luonddusuodjalandbire mielas áššáleabbo livččii goittotge stuorimus ráhkadagaid ja vejolaš váralaš huksenmateriálaid eretfievrrideapmi guovllus. (Lappi luonddusuodjalandbire rs)

-Luonddu dikšumii guođehahtti visttiin dárkkuhit luonddumateriálain ráhkaduvvon lávdnejegođiid, mat eanaluvvet áiggi mielde. Dat leat oassi guovllu kulturárbbis, ja "áigi fuolaha" -vuodđojurdaga leat atnán lávdnejegođiid historjjá gudnejahtti čoavddusin. Jos lea jearaldagas váralaš dahje eanaluvakeahtes materiálain ráhkaduvvon visti, de MR jávkada dahje ávžžuha jávkadit dan guovllus dgp mielde. +Dievasmahttojuvvon plánii.

16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUOIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPAMUŠAT, 16.5.2 OÐÐA SOAHP.

Boazodoallolága (848/1990) mielde Bálgosiid ovtastupmi iežas bargguid ollašuhttima várás doarju ja čađaha boazodollui guoskevaš iskkadandoaimma ja bajásdoallá iskkusboazočorraga. Muotkeduoddara meahcceguovllu DGP:S jotketge Bálgosiid ovtastumi Kutuharju ("Gođđubuołžža") iskkusgárdi soahpamuša Boazodutkamuša soahpamušguovllus, rievttabut Boazoiskkusdoaimma soahpamušguovllus. Maiddá tabeallas 7 livčči deaivilut máinnašupmi iskkusgárdi iskkusdoibmii go boazodutkamuššii. (FGDL)

-Tabellii leat čállon teavsttat dušše láigosoahpamušaid mielde. Láigosoahpamušas lohka guovllu geavahanulbmilin: bohccuid dutkamušdoaimma várás. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MR:SA KOMMEANTA, MO LEA
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUOIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPAMUŠAT, 16.5.2 OĐĐA SOAHP.**

Bálgosa stivra evttoha, ahte Kutuharju boazoiskkugárdeáiddi láigosoahpamuša eai ođadivčče Bišku- ja Lávluváre laiggus-eatnamiid oasis dan manjá, go láigosoahpamuš nohká jagis 2010. (Muotkeduoddara bálggus)

-Áššis lágidity ráđđádallama Bálgosiid ovtastumi, Muotkeduoddara bálgosa ja Meahcceráđđehusa gaskkas ovdal soahpamuša ođadeami (2010).
+Dievasmahttojuvvon plánii.

Sámediggi atná dgp-árvalusa logus 16 suokkardallon ng. geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttohosa problemáhtalažžan. Boazodálla-láhka gieđahalai hui váilevaččat doahpaga **guodohanbáiki**. Guodohanbáikkiid dárbu šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodáluid 1970-logu loahpas háliidedje stáhta bealde vealttakeahtta sajáiduhtit giellaguovváziiid dahje goittotge muhtinlágan čoahkkebáikkiide. Mánngga sajis sápmelaččaid ruoktuguovllu dálut ledje joba 200–300 km duohen bohccuid guohtunguovlluin. Lága 4. § mielde gustovaš váldonjuolggadus lea, ahte stáhta oamastan meahcceguvlui gullevaš eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuođa ii oáččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi. Paragrafa 2. momeantta mielde lobi ii goittotge dárbbáš geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllu dgp mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllu buohta dgp-árvalus juohká dás namalassii dárkkuhuvvon doarjabáikkiid meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja luohpadansoahpamušaide; ja b) ođđa soahpamušaide. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpagiid **báikkálaš ássi** dahje **báikegoddelaš** geavaheami berrešii gáržžedit sihke láhka-ásaheamis ja virgeoapmahašdoammas vuoigatvuohtavuođuštusaid beales ákkaheapmin. Go gažaldat lea geavahanvuoigatvuođaid (doarjabáikkiid) mieđeheamis báikegoddelaš luondduealáhusfidnoolbmui, de doahpaga dálá viiddis geavaheami vuostá leat earret sápmelaččaid vuođđolágalaš ieshálddašeampi ja kultuvrii vuođđuvvui ealáhusaid návddašan vuođđolága suodji sápmelaččaid buohta, maiddá suvdilis ovdáneami prográmma ja mánngga eará ášši lassin riikkaviidosaš guovlluidegeavahanulbmilat oktan mearrádusaiguin sealluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduollesvuohtan go vejolaš. Muhtun dáfuin ovdanbukton jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibidivčče visot EU-álbmotahtuid gieđahallama áššis seammaláhkai, lea eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaeatnama anu plánedettiin galgá ollašuttiit geavadii positiivvalaš earenoamáš-gieđahallama vuođđojurdaga. Dán vuođu eamiálbmoga lahtuide sáhtta ja berrege sáhttit addit "earenoamáš vuoigatvuođaid", mat loahpaloahpas eai leat sierravuoigatvuođat, muhto boares historjjálaš áššiid divvuma dárkkueaddji doaimmat ja mat vulget universála olmmošvuoigatvuođaid gudnejahttima guoskevaš vuođđojurdagiin. Vuoigatvuođalaš dásis positiivvalaš spesiál-gieđahallan lea oamastuvvon vuoiggalaš ja joba vealtameahtun oassin álbmotrievttis – earenoamážit siviila- ja politihkavuoigatvuođaide guoskevaš oppalašsoahpamuša ollašuttungeavadis ja ovtaveardsašvuođalágas. Soahpamuša dulkojeaddji ON olmmoš-vuoigatvuohtakomitea oktasaš oaivilis nr 18 (1989) earenoamáš gieđahallan ovdanbuktojuvvo ovtaveardsašvuhtii ja olgušteami giellimii guoskevaš SP-soahpamuša 26. artihkalis čuovvovaš stáhtageatnegasvuohtan. Áššis lea maiddá olmmošvuoigatvuohtariivtti oktonas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44. (Sámediggi)

-Doahpaga **báikegoddelaš** geavahit teavsta logahttivuođa buoredeami beales, ja dainna dárkkuhit báikegottis orru čálihuuvon olbmo. Doahpaga **báikkálaš ássi** eai geavat. Gáibádus ohcci sápmelašvuođas boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš ođđa geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid fidnema várás lea váldon eret plánas biras-ministeriija ja vuoigatvuohtaministeriija ráđđádallamiid vuođu. Seammaláhkai geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša haga orru boares visttiide soahpamuša ozadettiin lea doarvái, ahte ohcci lea báikegoddelaš ja eará DGP:S namuhuvvon kriterat divvet. Dgp:ii čállojuvvo boazodoalu ja luondduealáhusaid ođđa doarjabáikkiid oasis: "Ohcci galgá leat báikegoddelaš ja bargat sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin." Soahpamuša haga orru boares barttaid guovdu čállojuvvo: "Oamasteaddji geavaha vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahccebivdui, guollebivdui dahje luomečoaggimii."
+Nuppástuhtton plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi berrešii eavttuidhaga rájaiduvvat dušše sámekultuvra dárbbuide. (Sámediggi)

-Gč. ovddit kommeanta.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****19 OVTTASBARGU**

Guovdileamos čanasjoavkkut, maidguin čoaikkimat dollojit dahje maid čoaikkimiin Muotkeduoddara meahcceguovllu áššit gieđahallojit dárbbu mielde, leat boazodoalu bealde Muotkeduoddara bálggus, Báišduoddara bálggus ja sámédiggi. Čanasjovkui galggašii Fuoddo- ja guollebivddu dutkanlágádusa oaivila mielde gullat maiddá Bálgosiid ovtastupmi, man bargun lea jo boazodoallolága (1990, 20 §) mielde 1) doaibmat bálgosiid oktiičadnin, 2) ovddidit boazodoalu ja 3) ovddidit boazodoalu dutkamuša, boazodollui guoskevaš iskkusdoaimma ja boazonáláidduhtima. Leahan Bálgosiid ovtastumi boazoiskkusgárdi Muotkeduoddara meahcceguovllus. (FGDL)

-Bálgosiid ovtastumis lea bivdojuvvon cealkámuš dgp:s. Dgp ovttasbargojovkui gullet lahtut goappáge bálgošis, mat doibmejít guovllus. Bálgosiid ovtastupmi gávnnahege cealkámušastis: "Dikšun- ja geavahanplána lea váldon vuhtii boazodoaluin bargama eavttut ja daid dorvudit boahttevuodasge. Plána lea dahkkon álgu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkelaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báišduoddara, ovddasteaddjiiguin, mas fuomáša, ahte plána lea váldojuvvon boazodoallu bures vuhtii."
+li nuppástus plánii.

21 PLÁNA VÁIKKUHUSAID ÁRVVOŠTALLAN

S. 118 seamma bihtás gávnnaht: "Beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovuoigatvuohta." – "Beanageassástatdoaimma ii sáhte boazodoalloguovllus leat juohkeolbmovuoigatvuođaide vuođđuvvi." – "Meahcceráðdehus lea mieđehan muhtin fitnodatdoalliide lobiid beanageassástatdoaimmii gielkámádijaid ráigge." Oaidnu das, miid beanageassástatdoaimma riektatvuođa mielde lea, báhcá ollásit eahpečielggasin. Dás galggašii dadjat, ahte a) beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovuoigatvuohta beroškeahhtá doaimma dárkkuhusas (goittotge dálá lánkaasheami mielde). b) Beanageassástatjohtolaga sáhtta merket gaskaboddo-sáččat eanadahkii soahpamiin das MR:ain. Dalle johtolaga hálldašánvuoigatvuohta bissu MR:lla. c) Beanageassástatdoaimma sáhtta dagahit boazodollui "unni stuorát hehttehusa" dihto sajiin, dihto dilis dahje dihto áigge. Dan dihte dn. doaimma figget stivret guovlluide, maid birra lea soabaduvvon boazodoaluin. Hehttehusa dagaheaddji doaimma figget dovdat ee. beavttálmahttimiin meahccebearráigeahču. Hehttehusaide lea vejolaš váldit beali rávvemiin ja oahpistemiin. Lágahisvuođaid eastadit beaktiit. (Suomen Latu rs)

+Nuppástuhtto bihtá sátnehábmen álkibut lohkkái rahpaseaddjin.

EARÁ

Lea dehálaš hálldašit meahccejohtalusa meari ja johtolagaid plána gávnnahegevuovvugui. Gávpedoaimmas, almmusávkálaš doaimmas ja lágiduvvon doaimmas lea goasii seammalágan váikkuhusat birrasii ja eanageavaheapmái. Organiseretkeahkes doaimmas leat maiddá iežas váikkuhusat. Organiserjuvvon doaimmas lea čielgasit dárbbášlaš soahpat eanaomasteaddjiin. Dáinna dorvudit doaimma, dan eavttuid ja bistevasvuođa. Dán dihte organiserenvuogi ii galgga váldit soahpamušdárbbu vuođđun. Organiseren lea buorre ášši. Dalle lea vejolaš soahpat doaimmiin eanageavaheamis ja stivret golahusa dan suvdilis guovlluide, ovdamearkka dihte guhkkellebbui dološbázahusain. Lea buorre, ahte maiddá meahcceguovlui beassá oahpistemiin lihkadit olgun, virkkosmuvvat, oahpásmuvvat lundui ja vásihit meahcceguovllu ráfi. Jos dákkáraš doaimma doarjaleaddji gávpedoaimmabuvttada vuoittu, dat lea buorre ášši. Suomen Latu atná dehálažžan áidalas meahcilágan guovlluid seilluheami. Lea dehálaš, ahte dain sáhtta lihkadit juohkeolbmovuoigatvuođain birra jagi. (Suomen Latu rs)

+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara bálgoša stivrra evttohus lea leamaš, ahte Muotkeduoddara meahcceguovlu viiddiduvvošii guoskat maiddá Fáškogátti guovllu. Om. viddidan-doaimma doarjjošii báikkálaš bálgoša boazodoaluin bargama vejolašvuođaid. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Meahcceguovlluid viiddideamis eai mearret dán proseassas. Bálgoša ja sámédikki viiddidan-árvalusa gávnnaht logus 15 **Plánenguovllu olggobeale eanageavaheapmi.**
+li nuppástus plánii.

Bálgosiid ovtastupmi deattuha ráđđádallangeatnegasvuođa boahttevuodas. Stáhta virgeoapmahaččat galget ráđđádallat bálgoša ovddasteaddjiiguin, go plánejit stáhtaetnamiidda guoskevaš, boazodoaluin bargamii vuđolaččat váikkoheaddji doaimmabijuid (boazodoalloláhka 53 §). (Bálgosiid ovtastupmi)

-Ná leat doaimman ja doibmejít.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
EARÁ Teknikkalaš áššin cuigejit, ahte bihtáid 3.5 ja 3.6.8 ja bihtáid 3.4 ja 3.6.9 bajilčállagat leat gaskaneaset identalaččat. Seahkaneami garvima dihte bihtáid 3.6.8 ja 3.6.9 bajilčállagiid livččii sivva nuppástuhtit dárkkebun. (Lappi luonddusuodjalanbire rs) Dikšun- ja geavahanplánas atnet molsašuddi sátnehámiiguin jogo tearpma gieldda olmmoš, báikkálaš ássi dahje báikegoddelaš. Sámedikki mielas mángga sierra seammastiillat tearpmat geavaheami berrešii dahkat ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslaččat geavahuvvošii tearbma gieldda olmmoš, mii lea meroštallon čielgasit gieldalágas iige guođe dulkonvári. Sámedikki oainnu mielde doaba báikkálaš ássi ja dákkár ássái gulleaš "vuoigatvuođat" eai mieigga suomelaš vuoigatvuohtavuogádaga vuodđojurdagiidda. (Sámediggi) Sámediggi evttoha joatkkasmiehttami ja boahtevaš ovttasbarggu várás ainge árvalusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovtas sámedikkiin ovddidan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. (Sámediggi)	+Leat dárkkálmahtán bajilčállagiid 3.6.8 ja 3.6.9. -Teavsttas atnet tearpma báikegoddelaš teavsta logahahtti-vuođa buoredeami várás, ja dainna dárkkuhit jogo Anáris dahje Ohcejogas ássi ja čállon olbmo. +Geavahuvvo tearbma báikegoddelaš. -Bálgosa ja sámedikki viiddidan-evttohusa gávnnaht logus 15 Plánenguovllu olggobeale eana-geavaheapmi. Birasministerija mearreda ášši ovdáneamis. +li nuppástus plánii.

11.11.2008 plána ovttasbargojoavkkus manne čada cealkámušoktiigeasu ja šiehtadedje velá čuovvovaš nuppástusain:

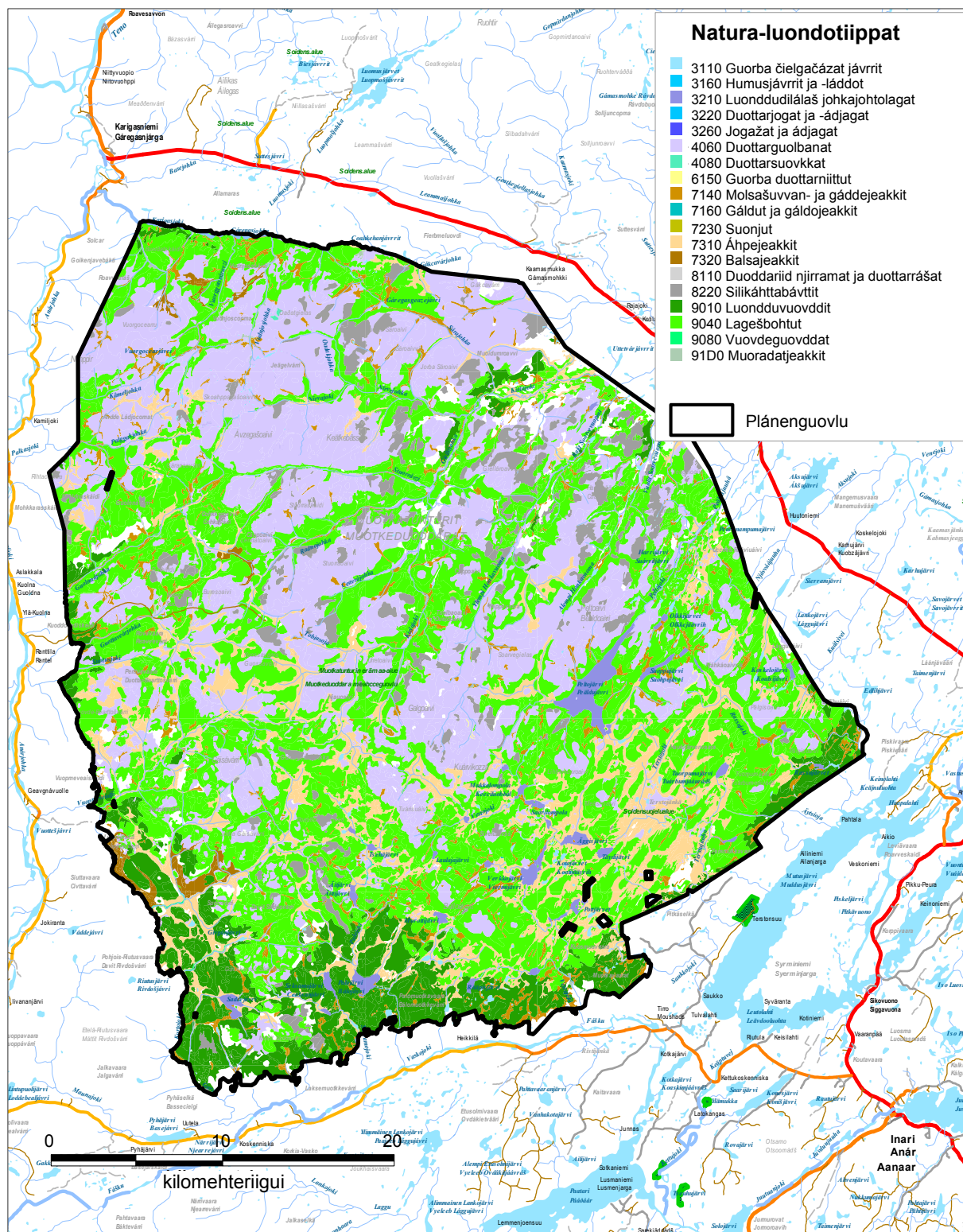
- Dievasmahttet plánii árvoštallamiid plánaguovllu gumpe-, albbas- ja guovžanáliin. Váldet eret dasa lassín máinnašumi meavveriebana lassáneamis guovllus, dannego oktage čivgabiedju ii leat dihtton.
- Šiehtadedje duddet tearpma **liieguodoheapmi** tearpmain **guodoheapmi**.
- Šiehtadedje čállit čielgaseabbot ealgabeatnagiid boazodollui dagahan hehttehusas ee. Gáregasnjárgga meahcebevduoguovllus. Šiehtadedje lasihit máinnašumi, ahte davi fuodđodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahpe-divčči dien namuhuvvon váttisvuođa, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árabut eret, ja bohccot beasašedje guohtut doppe ráfis.
- Šiehtadedje duddet tearpma bohccuid **lassebiebman** tearpmain **bohccuid jodáhalli biebman**.
- Šiehtadedje lasihit logu 3 **Dikšuma ja geavaheami juksanmearit** álgui bihtá, mas muitalit, manin čuovvovaš lágaid ja soahpamušaid leat bidjan logahallamii lohku. Ná čielggasmahttet plánenguovllu dikšuma ja geavaheami juksanmeriid.

Čuovvovaš tabellii leat čállon gulaskuddama áigge plánas fidnejuvvon máhcahagat. Máhcahagat eai leat rátkojuvvon fáddásurggiid mielde, muhto dat leat čállon plána laktagii dan ortnegis, go dat leat bohtán Meahcceráđđehussii.

MÁHCAHAGA ADDI /MÁHCAHAT	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
Mun lagidan čuoiganvádjolemiid Muotkeduoddara guovllus. Dat dáhpáhuvvá nu, ahte mohtorgielkkáin geasehuvvojit biergasat ja dahkko láhttu, áššehasat čuoiggadit joavkun maŋis. Dálá olmmoš amaša dálvet tealttás orruma, nuahte liegga muorraássansadji galggašii leat idjadeapmái. Muotkeduoddariin livččii doarvái okta ásodat Mohkkeluobbala lahkosiidda, dakko gokko muhtimin lei ávdinstohpu. Dat bálvalivččii olles áidalas meahci. Muotkeduoddara plánas lea vejolašvuohta ráhkadit ásodaga guovtti mánotbadjái duon guvlui. Jos áigi vanahuvvo njealje mánotbadjái, de ásodat sáhtašii leat dálvebadjái vejolaš. Muđui dat báhcá ráhkatkeahttá. Molssaeaktun livččii dat, ahte Meahcceráđđehus ráhkadahtašii fiellogoađi Mohkkeluobbalii. Ja orrunsadji galggašii leat dakkáraš, man sáhttet atnit maiddá turismafitnodatdoalliid joavkkut. Almmá orrunsaji orošii Muotkeduoddara dálvevánddardeapmi muđui nohkamin measta oalát. Guovllu hástalahkesvuohta eastada ovttat dálvevánddardeaddjiid beroštumi Muotkeduoddariidda. Ofelaston joavkováanddardeapmi attášii áššehasaide vejolašvuođa oahpistuvvat duon fiinna áidalas meahccái ja livččii maiddá ekologalaš, bearráigeahču vuolde go livčče. Sávvamis mu ášši čielggai didjiide ja nuppástus buoret guvlui dáhpáhuvašii. (Esko Aarnio / Esko Adventures tmi)	-Meahcceráđđehus ii áiggo ráhkadit meahcceguvlui goittotge lagas jagiin virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid. Gohttenlobiin maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanasjoavkoráđđá-dallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle ii maiddá leat gažaldat meahcceguovlolága dárkkuhan geavahanvuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. +li nuppástus plánii.
Máŋggat báikkít Muotkeduoddara dálá meahcceguovllu siste leat leamaš ovdam. dihte Gánddažiid (Saijets-soga) geavahusas jo guhká (ee. Irjanmaras). (Niilo Vuomajoki)	+Lasihuvvon máinnašupmi.
Plánii livččii buorre čállit maiddá gump-, albas- ja guovžanálle-árvoštallamiid guovllus. (Martti Rikkonen / Anára luondduustibat rs)	+Lasihuvvon plánii.

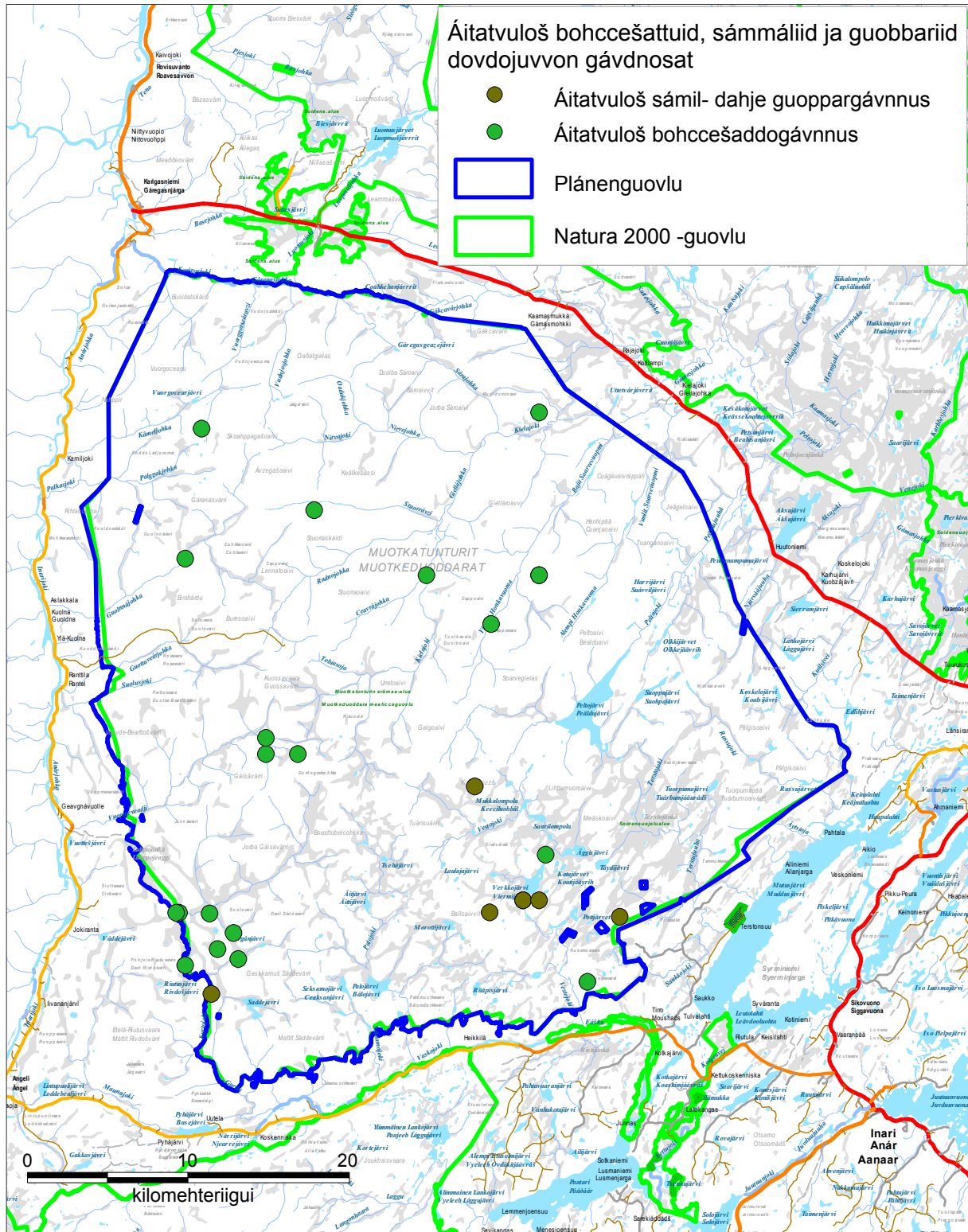
Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-luonddutiipat

© Meahcceráđđehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293.

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja lagasguovllu áitatvuollásaš bohccešattuid ja sámmáliid dovddus dihttonsajit

© Meahcceráđdehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Muotkeduoddara guovllus gávdnon áitatvuollásaš ja geahčuvuollásaš ja maiddái guovlludásis áitatvuollásaš lottit

Visot dát šlájat eai besse álbmotmeahci siste. Áittavulošv. = Áittavulošvuohhtaluohkká 1990: E = earenoamáš áitatvuollásaš, St = geahčuvuollásaš, Sh = vátnon, hárvanaš. IUCN = IUCN-luohkká 2000 (Rassi je. 2001, www.ymparisto.fi – guovloguovdilis áittavulošvuodaárvvoštallan). Oanádusat: CR = sakkamusat áitatvuollásaš, VU = váravuollásaš, NT = geahčuvuollásaš, LC = riikkaviidosaččat eallínávccalaš muhto guovlludásis áitatvuollásaš šlájat. RT = guovlludásis áitatvuollásaš. Guovlu 4c: Davviboreála Vuovde-Lappi, 4d: Duottar-Sápmi. * = earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat. Guovlo = Guovloguovdilis áittavulošvuohhta. D = Lodde-direktiivva lavtta I.

Diedalaš namma	Sámegielat namma	Áittavulošv.	IUCN	Guovlo	D
<i>Eremophila alpestris</i> *	ruoššaállat*	E	CR		
<i>Aythya marila</i>	stuorrafiehtat		VU		
<i>Calidris temminckii</i> *	guolbbaviroš*		VU		
<i>Dendrocops minor</i>	uhcačáihni		VU		
<i>Falco columbarius</i>	cizášfálili	St	VU		x
<i>Jynx torquilla</i>	gieđabiigá		VU		
<i>Larus fuscus</i>	sildegáiru		VU		
<i>Larus ridibundus</i>	gahperbáiski		VU		
<i>Phylloscopus collybita</i>	guossavizar		VU		
<i>Anser fabalis</i>	čuonji		NT		
<i>Cinclus cinclus</i>	guoikgárit	Sh	NT		
<i>Circus cyaneus</i>	jeaggehávut		NT		x
<i>Cuculus canorus</i>	giehka		NT		
<i>Falco tinnunculus</i>	bieggafálili	St	NT		
<i>Gavia stellata</i>	gáhkkor	St	NT		x
<i>Lanius excubitor</i>	skirri		NT		
<i>Limicola falcinellus</i>	suotnjoliráš		NT		
<i>Limosa lapponica</i>	ruksesguškil	Sh	NT	RT4c	x
<i>Melanitta nigra</i>	njurggu	St	NT		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	geađgerásttis		NT		
<i>Pandion haliaetus</i>	čiekčá	St	NT		x
<i>Parus cinctus</i>	gaccepaš		NT		
<i>Perisoreus infaustus</i>	guovssat		NT		
<i>Philomachus pugnax</i>	rávvgguš		NT		x
<i>Picoides tridactylus</i>	čáihni		NT		x
<i>Saxicola rubetra</i>	mieštaskilki		NT		
<i>Sturnus vulgaris</i>	stárta		NT	RT4cd	
<i>Tetrao urogallus</i>	čukčá		NT		x
<i>Charadrius morinellus</i>	láfol		NT	RT4c	x
<i>Anthus trivialis</i>	muorracivkkan		LC	RT4cd	
<i>Asio flammeus</i>	loađgu		LC		x
<i>Cygnus cygnus</i>	njukčá		LC		x
<i>Gavia arctica</i>	dovtta	St	LC		x
<i>Grus grus</i>	guorga		LC		x
<i>Luscinia svecica svecica</i>	giellavealgu		LC		x
<i>Melanitta fusca</i>	skoarra		LC	RT4cd	
<i>Mergus albellus</i>	gárggogoalsi		LC		x
<i>Phalaropus lobatus</i>	bávvgguš		LC		x
<i>Pinicola enucleator</i>	stálobeibboš		LC	RT4c	
<i>Pluvialis apricaria</i>	bižus		LC		x
<i>Sterna paradisaea</i>	čearret		LC		x
<i>Strix nebulosa</i>	ránesskuolfi		LC		x
<i>Surnia ulula</i>	bigán		LC		x
	ruonájuolčoavžžu				
<i>Tringa glareola</i>			LC		x
<i>Vanellus vanellus</i>	vuoktaláfol		LC	RT4c	
<i>Apus apus</i>	leahhtospálfu		LC	RT4c	
5 šlája*					

Oktiigeassutabealla njiččehasain, mat dihttojit Muotkeduoddara meahcceguovllus

Áittav. = Áittavulošvuolta: CR = sakkamusat áitatvuollásaš, EN = earenoamáš áitatvuollásaš, NT = geahču-vuollásaš. EU = EU-kriteri, direktiivašládja+lavtta. Muddedalli = Muddedalli lánka. * = earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šládja. Meahccebivdol., r. = Meahccebivdolánka, ráfáidahtek. Vástu = Suoma vástušládja.

Šládja	Dábálašvuolta	Áittav.	EU	Muddedalli	Vástu
Vuovdevánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Nuortavánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Dorrevánddis	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcegoašku	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Davvenáhkkesoadjá	Hárvenaš		D-IV	Luonddusuodjalanláhka	
Oarri	Vánis			Meahccebivdolánka	
Goddesáhpán	Molsašuddá			Luonddusuodjalanláhka	x
Ruksessealgi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Luostesáhpán	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcesáhpán	Vánis			Meahccebivdol., r.	
Bisamroahttu	Hárvenaš			Meahccebivdolánka	
Bealdomuolddat	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Dábálaš sáhpán	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Njoammil	Dábálaš		D-V	Meahccebivdolánka	
Gumpe	Soaittáhat	EN	D-II,IV	Meahccebivdolánka	
Rieban	Dábálaš			Meahccebivdolánka	
Guovža	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdolánka	
Buoidda	Dábálaš			Meahccebivdolánka	
Nirpi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Min̄ka	Vánis			Meahccebivdolánka	
Neahti	Vánis		D-V	Meahccebivdolánka	
Geatki	Vánis	EN	D-II	Meahccebivdolánka	x
Čeavrris	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdolánka	
Albbas	Soaittáhat	NT	D-II,IV	Meahccebivdolánka	
Njálá	Soaittáhat	CR	D-II,IV	Luonddusuodjalanláhka*	x
Sarvva (ealga)	Dábálaš			Meahccebivdolánka	
Boazu (goddi)	Dábálaš			Boazodoalloláhka	

Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas

OTE POHJOIS-LAPIN MAAKUNTAKAAVASTA
Valtioneuvosto vahvistanut kaavan 27.12.2007

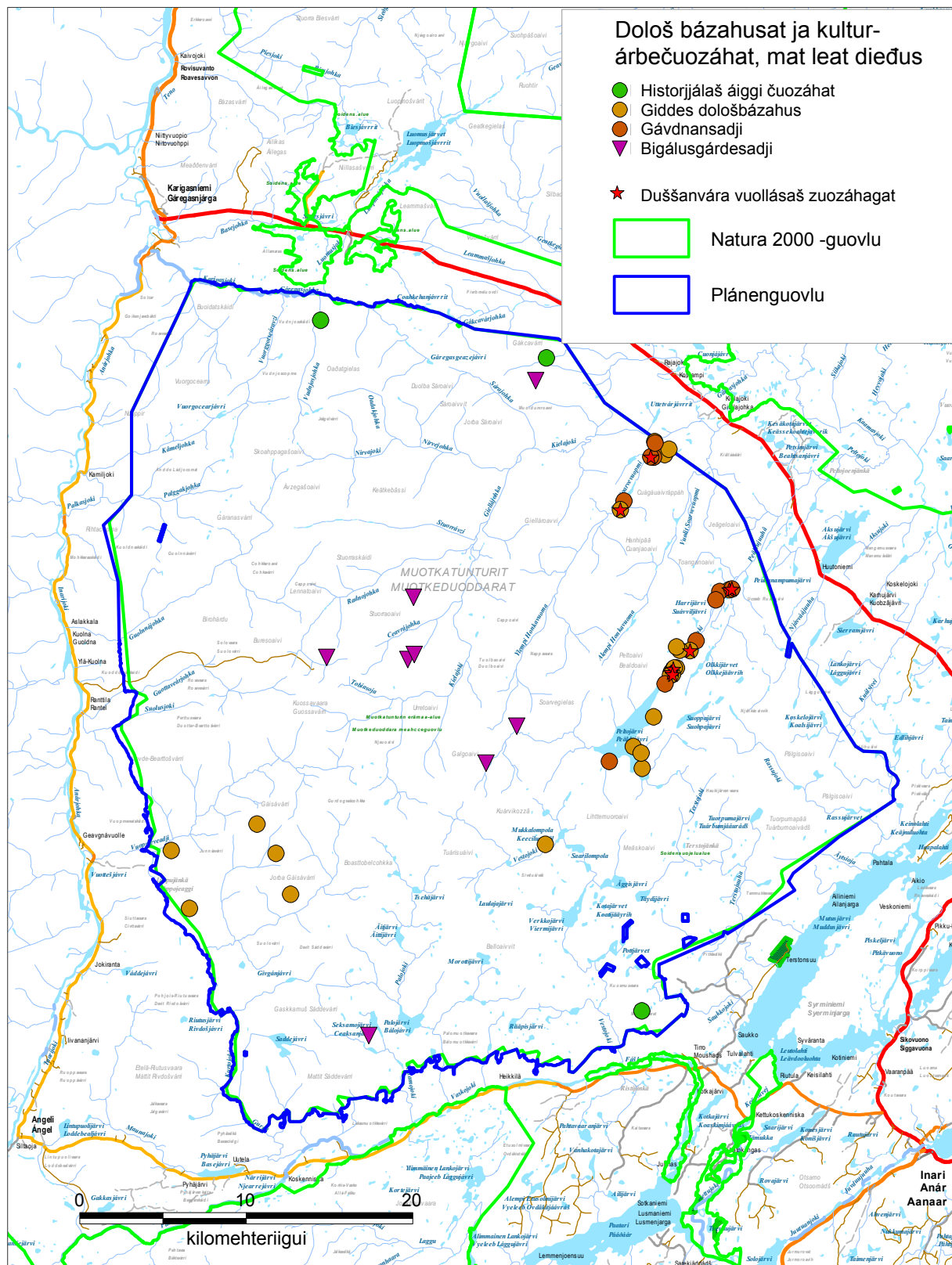
MK 1:250 000

ROVANIEMELLÄ 21.4.2008

JUHA PIISLÄ
ALUESUUNNITTELIJA

Muotkeduoddara meahcceguovllu bissovaš dološ bázahusat, mat leat diedŋus

© Meahcceráđđehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Museadoaimmahat, lohpi nr 34/005/2005, © Suoma birasguovddáš 2008.

Birasministeriija nannenbreivi

BIRASMINISTERIJA
YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Bvm

Dnr

16.12.2010

YM19/5741/2008

Meahcceráđdehus
 PB 94
 01301 VANTAA

MEAHCCERÁÐÐEHUS
 07.01.2011
 mr 5826/623/2008

Čujhus Meahcceráđdehusa reive birasministeriijai Dnr 5826/623/2008/19.12.2008

Ášši Muotkeduoddara mehcceguovllu ja Dearstojeakki jeaggesuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahcceráđdehus lea 19.12.2008 sádden birasministeriijai Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannema várás mehcceguovlolága (62/1991) 7 § vuodul. Seammás meahcceráđdehus lea vuoluštan ministeriija nannemii Muotkeduoddara mehcceguovllu siste gávdnovaš Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Dn. jekkiid-suodjalanguovlu lea vuodđuvvon jekkiid-suodjalanguovlluin addojuvvon lága (851/1988) vuodul, ja jekkiid-suodjalanguovlluin addojuvvon áhahusa (852/1988) 4 § vuodul guovlluide dárbbu mielde gárvvistahtti dikšun- ja geavahanplána nanne birasministeriija.

Birasministeriija lea ráđdehusa mehcceguovloláhkii guoskevaš evttohusa vuodustusaid vuhtiiváldimiin bivdán Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas sierra ministeriijaid ja guovddášvirgebaikkiid ja dasa lassin Bálgosiid ovtastumi ja sámedikki cealkámušaid. Fidnejuvvon cealkámušaid mielde plána leat atnán eanas buorre vuolggasadjin Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Ohcejoga gielda gidde cealkámušastis fuopmášumi ee. luondduealáhusa meroštallamii, guollebivdovuoigatvuođaide, sápmelaččaid kultuvrra ollašuhttima vejolašvuođaid dordvudeapmái ja velá sápmegielat dikšun- ja geavahanplána váilumii. Anára gieldda cealkámušas giddejit fuopmášumi plána čuoggás 16.5.1 čilgejuvvon ng. Harakanpesä-nammasaš bartta vejolaš joatkkaatnui meahcceráđdehusa hálddus. Gieldda mielde bartta anu ovddos-guvlui luohpadeamis galggašii dáhkidit sámekultuvrii gullevaš visot ealáhusaid ovdduid. Sámediggi earret eará oaivvilda, ahte Ohcejogas ja Anáris orru sápmelaččaide, geaid dondološ návddašanguovlun lea Muotkeduoddara mehcceguovlu, galgá miedehit meahcce- ja guollebivdui gullevaš vuoigatvuođaid ja johtinlobiid seamma ákkaiguin go báikki olbmuid dábálaččat, vaikko sii ásašedje sápmelaččaid ruoktoiguovllu olggobealde. Dasa lassin evttohuvo, ahte dikšun- ja geavahanplánas adnojuvvošii njuolgguslaččat tearbma ”gieldda olmmoš”, mii lea meroštallon čielgasit ovttaláhkai gielдалágas (365/1995). Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahan-vuoigatvuođaid luohpadeapmi galgá boahhtevuođasge eavttuheamit rájáiduvvat

dušše sámekultuvrra dárbbuide ovdal go ILO 169 –soahpamuš lea rátiifierejuvvon Suomas.

Birasministeriija lea 24.11.2010 lágidan sámedikkiin sámediggelága 9 § mielde ráddádallamiid, main leat giedahallan earret eará Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plánema guovddášulbmilat ja -vuoduštusat

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas gesset linjjáid guovddášdikšumii ja -atnui ja sihttet oktasaš doaibmavuoddojurdagiin. Plánas eai ovddemustá mearret geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka dihte doaimmaid áigemeiriin, ovtat geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid dahkamis, ráhkkanusaid dárkkes sajádagas ja lobiid lohkumearis jna. Mánggat doaibmabijut gáibidit iešguđet dáhpháhusas sierraárvvoštallama ja dárkilut plánema ja de daid vuodul mearrádusaid. Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii maiddá vuodđut maidege vuoigatvuodaid muhto stivre meahcceguovllu geavaheami. Plána vuolggasadji lea ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat suvdilis dili bisuheapmi dahje buoredeapmi guovllus dain osiin, go meahcceguovvloláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Vuodđolágas dáhkiduvvon ealáhusdoaimma friddjavuodas ásahuvvo dárkileabbot Lágas ealáhusain bargama vuoigatvuodas ja maiddá eanageavahanlágain (nugomat meahccejohtaluslágas, boazodoallolágas, meahcebevudolágas ja guollebevudolágas). Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas lea ovdamearkka dihte giedahallon dušše stáhttii gullelaš čáziid geavaheapmi, muhto ii guolástanlága vuodul guollebevdu mudden priváhta čáhceviidodagain. Meahcceguovvlolága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaválgjogoddi celkkii dikšun- ja geavahanplánas, ahte das eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše fal plánejuvvon eiseváldedoaimmaid. Válgjogoddi lei dan mielas, ahte plána ii eastte báikkálaš olbmuid bargamis meahcebevduin, guollebevduin ja boazodoaluin iige daidda bálddastahtti earáge árbevirolaš guovlogeavahanvugiin (VuVC 6/1990 rb s. 1).

Meahcceráđdehus lea gárvvistan Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána guldalemiin báikkálaš ja guovllu intreassajoavkkuid ja guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusaiguin bargiid vuoigatvuodaid ja sin doaimmaid vuoddojurdagiid leat suokkardan viidát. Válmmaštallamis plána lea ráhkadan nu, ahte dat nu bures go vejolaš oadjudivččii Muotkeduoddara meahcceguovllu áidalas meahcceluonddu seailuma ja maiddá sámekultuvrra ja luondduealáhusaid vejolašvuodaid. Daiguin gilvaledji eanageavahanvugiid leat ráddjen.

Meahcceguovlui leat meroštallan guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaittoavádat ja áhpásmahttinavádat). Boaittoavádat gokčá plánuvuođu viidodagas measta 98 proseantta ja dan seailuhit luondduviidáid nu bures go vejolaš, ja dohko eai ráhkat ođđa bálvalusrusttegiid. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat ja daid ii leat dárkkuhus ráhkaditge. Davvi-Lappi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Itnetvárri-Gárigasnjárga –kulturbálgá sáhtá goittotge dárbbu mielde merket ođdasit. Meahcceguovlu seailu nu measta ollásit boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Viskkosmahttinavádat rájaiduvvá eanas kilomehterbeali govdomaš

avádahkan doppe gávdnovaš mohtorgielkámáđiija birraiidda. Dasa lassin áhpásmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmejávri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddái ng. Lahtis-bartta biras. Plánas meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejit guovllu sierralágan geavahanvugiid oppalašvuoda ektui vuogálaččat ja dan mearis go dat lea vejolaš meahcceguovlolága vuodul dikšun- ja geavahanplánas.

Meahcceguovllus leat lagamustá boazodoalu ja luondduealáhuslága ruhtadanlága (45/2000) ja boazodoallolága (848/1990) dárkkuhan visttit ja eará ráhkadagat ja dasa lassin Anár-Ohcejoga poliisadoaimma bearráigeahččobarta ja priváhta searvvi barta. Mánggabealat luondduealáhusdoaibma lea oppalaččat oassi báikkálaš kultuvrras. Dikšun- ja geavahanplánas ovdanbuktet sápmelaččaid earenoamáš vuoigatvuodaid deattuheami. Plána logu 16.5.2 mielde earenoamáš ovddu geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi doarjjabáikki ásaheami várás gáibida, ahte ohcci berre leat báikegotti olmmoš ja bargat sámekultuvrii gullelaš ealáhusaiguin. Seamma vuodđojurdaga árvalit ollašuhttit vuodđun, go dahket boares visttiid atnu-vuoigatvuohtasoahpamušaid, muhto dán oktavuodas namuhit sierra sámekultuvrii gullelaš ealáhussan meahccebivddu, guollebivddu ja luomečoaggima. Priváhta barta láigosoahpamuša eai šat joatkke, go láigoáigodat nohká.

Plánain lea figgamuš stivret mášenfámuin čadahahtti meahccejohtalusa dihto johtolagaide sihke dálvet ja earenoamážit geasset. Jo gávdnovaš mohtorgielkámáđiija sáhttet vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohhtolahkan. Turismma ja olgobáikegotte-olbmuid áhpásmahttingeavahusas meahcceráđdehus lea čuvvon várrugas linjjá. Olgobáikegotteolbmuide eai dábálaččat miedet geasseáigásaš meahccevuodjinlobiid. Visot máksovuodustušlága vuodul gustovaš doaibma mávssu vuostá lea unnitlágan ja lobivuolláš.

Plánen oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttima

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu stáhta-eatnamat gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI1300202). Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s ásaheavvon riektováikkuhusat leat guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána jogo okto dahje suokkardallamiin ovttas eará fidnuiguin dahje plánaiguin navdimis dovdomassi fuonida Natura-guovllu luondduárvvuid, de ferte fidnu ollašuhtti árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virge-oapmahaš ii oaččo miedehit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii headjuda Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66§).

Ovddabealde máinnašuvvon luonddusuodjalanlága mearkkašahtti fuonideami šielbmá ja dan árvvoštallan namalassii Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuodustušsán gávdnovaš luondduárvvuid seailuheami ektui dahká vejolažžan dábálaččat guovllu vuogálaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvon ollašuhttimis ovttat dáhpáhusas ii eará čuoovo. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttinuohkin lea meahcceguovloláhka ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu oasis luonddusuodjalanláhka ja maiddái ág. jekkidsuodjalanguovllu gáhttenmearrádusat. Meahcceguovlolágas leat meroštallon mihttomearit, mat stivrejit guovllu geavaheami, ja guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii ii buvttedán áššái geavadis nuppastusaid. Dán leat gávnahan stáhtaráđi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpmádat-

LAVTTA 11. 4(6)

evttohusas dohkkeheamis ovdamearkka dihte guollebivddu, meahccebivddu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Meahcceráđdehus lea laktán Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkuhusaid árvvoštallama ja maiddái árvvoštallama plána váikkuhusain guovllu Natura-luondduárvvuide. Daid vuodul birasministeriija atná, ahte dikšun- ja geavahanplána sisdoallá vuoduštusaid ja kriteraid ng. Natura-árvvoštallama dárbovihkkedallamii. Daid mielde sáhtá árvvoštallat, ahte plánain eai dagat dakkár váikkuhusaid, mat dovdomassii headjudivčče Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuid. Sáhtá árvvoštallat, ahte plána ovddida luondduárvvuid seailuma ja dat oasistis ollašuháttá Natura 2000 -fierpmádaga suojalanulbmiliid juksama ja maiddái dikšuma ja geavaheami doibmiibidjama.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahcceguovloláhka figgá Lappi álgovuđoleamos ja mihtilmasamus ain gávdnovaš meahcceluonddu seailuheapmái nu bissovažžan go vejolaš. Juksanmearrin lea maiddái dorvudit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra ollašuháttima lunddolaš vejolašvuodaid ja dasa lassin ovddidit luonddu mánggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja áhpásmahttinatnu-vejolašvuodaid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čilgehusosiiguin lea mánggabealát áššegirjeoppalašvuohta, mii addá buorre vuodu meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ordnemii. Plána ovddida birashehttehusaid ovddalgihtii eastadeami ja maiddái čilge ja stivre guovllu geavaheami, mas lea miedas váikkuhus maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

Birasministeriija lea suokkardallan dikšun- ja geavahanplána dasa gullevaš guovlluide guoskevaš seadáhhusaid ja dain čuovohahtti juksanmeriid ja maiddái ministeriijai gullevaš vihkkeallanválladi vuodul dan viidodagas go dat meahcceguovlluide guoski dálá láhkaásaheami vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearredit lassegeatnegasvuodaid iige nuppe dáfus maiddái dálá vuoigatvuodaid dahje ovdduid gáržžedemiid gieldda ássiide ja guovllu eará geavaheaddjiide, jos dain ii livččii mearreduvvon ág. meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu vuodđudanseadáhhusain dahje jos dain ii lea soahpamušvuoddu. Dán oktavuodas sáhtá earret eará gávnnaht, ahte Alimus duopmostuolu mearrádusa 21.1.2010 (ADS 523/1/09 vuorkkus 125, guoská Gálddoavvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemii) mielde atnuvuoigatvuohta-soahpamušaid dahkan etnihkalaš boahtimuša vuodul ii leat vejolaš ja doarjjabáikkii miedeheamis ii sáhte rátkit dan, leago ohcci sápmelaš vai suomelaš.

Meahcceguvlui čuohcci lobiid miedeheapmi ja eará eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpuhuvvá sierra lágaide gullevaš lohpevuogádagaid olis, geavadis dikšun- ja geavahanplánas čujuhuvvon vuodđojurdagiid mielde. Nu ovdamearkka dihte sámedikki cealkámušastis ovdanbuktin gáibádusaid olgosapmelaččaid ruoktobáikevuoigatvuodain sáhtá dárbbu mielde čoavdit dušše láhkaásaheami dárkkálmahttimiin. Ministeriija gidde goittotge Meahcceráđdehusa fuopmášumi dikšun- ja geavahanplánas adnojuvvon báikegoddelaš-meroštallama dulkonvulošvuhtii, man dihte livččii dárbu vihkkeallat, livččiigo dásduohko vuodušuvvon atnit Ruoktogieldalága (1994/201) 2 § mielde gustovaš meroštallama (ruoktogielda).

Birasministeriija oaivvilda, ahte dikšun- ja geavahanplána nannen lea meahceguovlolága ulbmiliid mielde heivvolaš ja dat ovddida lága doibmiibidjama. Danin birasministeriija nanne Muotkeduoddara meahceguovllu ja Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána maŋŋeleabbos namuhuvvon cuigemiiguin dakkárin go dat boahtá ovdan Meahcceráđdehusa čujuhusreivve (Dnr 5826/623/2008/19.12.2008) laktagiin.

Birasministeriija deattuha Muotkeduoddara meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttimis bearráigeahču ja váikkuhusaid árvvoštallama ja daid vuodul čađahuhtti doaibmajuid mearkkašumi. Ministeriija gidde earenoamáš fuopmášumi boazodoalu eanageavahuslaš sierra dárbbuide, mat leat sámekultuvrra ollašuhttin-vejolašvuodaid hárrái guovddázis meahceguovllus. Ovdamearkka dihte go vihkke-dallá luondoturismadoaimma fáldadaga lági ja meari ja maiddái dasa gullevaš lobiid ja atnuvuoigatvuohtasoahpamušaid, de berre boazodoalu oainnuid váldit earenoamážit vuhtii. Dasa lassín lea dehálaš, ahte boazodollui gullevaš guodohan-ritmatihkká válđojuvvo vuhtii ovdamearkka dihte meahccejohtalusa vuodjinlobiin mearredettiin.

Birasministeriija sáhtta ákkastallon sivas dohkkehit dikšun- ja geavahanplána meahceguovlolága dárkkuhusa ovddideaddji vejolaš nuppástusevttohusaid, jos lálkaásahuslaš dahje guovlluid hálddašeapmái ja geavaheapmái laktáseaddji vuodustusat nuppástuvvet eará go meahceguovlolágas boahtti sivain, dahje áššiid ovdaneapmi muđui addá suja plána dárkkisteapmái. Ovdamearkka dihte meahcevuodjináššit ja dálkkádatnuppástus sáhte dagahit albmonumiid ja váikkuhusaid, maid dihte dikšun- ja geavahanplána sáhtta leat dárbu muhtin osiin nuppástuhttit dahje dárkkistit. Birasministeriija sádde plánas ovdal fidejuvvon cealkámušaid Meahcceráđdehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtiiváldima várás Muotkeduoddara meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhttimis.

Birasministeriija

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi EJB-guovddáš
Anára ja Ohcejoga gielda
Lappi lihttu
Sámediggi
Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálggus
Lappi luonddusuodjalanbire

LAVTTAN: váiddačujuhus

Váiddavirgeoapmahaš

Dán mearrádussii duhtamehttun oažžu ohat dasa nuppástusa alimus hálddahasrievttis čálalaš váidagiin. Váiddagirji čujuhuvvo váiddaeiseváldái ja dan galgá doaimmahit váiddaáiggi siste alimus hálddahasrievtti čálihanregisterii.

Váidináigi

Váidaga galgá dahkat 30 beaivvi siste mearrádusa diehtunoažžumis. Váiddaáiggi rehkenasttedettiin diehtun-oažžunbeaivi ii valdojuvvo lohku. Jos váidináiggi mañemuš beaivi lea bassebeaivi, lávvardat, iehčanasvuoda-beaivi, válborgbeaivi, juovlaruohtta dahje mihcamarruohtta, de váidináigi joatkašuvvá ain čuovvovas árga-beaivvi.

Diehtunoažžunbeaivvi čájeha diehtunaddin- dahje fidnenduodaštus. Dalle go jearaldagas lea sadjásaš diehtunaddin, de mearrádusa atnet fidnejuvvon diehtun, jos eará ii čájehuvvo, goalmát beaivve diehtunaddin- dahje fidnenduodaštusa čujuhan beaivvis. Virgereivve atnet bohtán virgeoapmahačča dihtui dan bohtinbeaivve.

Váidaga sisdoallu

Váiddagirjii galgá almmuhit

- váidi nama ja ruoktoorrungieldda
- mearrádusa, masa ohcet nuppástusa, main čuhcosiin mearrádussii ohcet nuppástusa, maid nuppástusid dasa gáibidti dahkkot ja maid ákkaiguin nuppástusa ohcet
- poastačujuhusa ja telefonnummira, maidda áššái guoskevaš almmuhusaid sáhtta doaimmahit.

Jos váidi hállanválddi geavaha su lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái dahje jos váidaga gárvvisteaddjin lea soames eará olmmoš, de váiddagirjii galgá almmuhit maiddái dán nama ja ruoktogiieldda.

Váidi, lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái galgá vuolláicállit váiddagirjii.

Váidaga laktagat

Váiddagirjái galgá laktit

- mearrádusa, masa ohcá nuppástusa, álgoálgosažžan dahje kopiijan
- duodaštusa das, man beaivvi mearrádus lea addon diehtun, dahje eará čilgehusa váidináiggi álgináigemearis
- áššeolbmá váldegirjii, jos áššeolbmán ii leat ášševuoddji dahje almmolaš riekteveahkeheadji
- eará áššegirjiiid, maidda váidi dorvvasta gáibádusas doarjjan, jos daid eai leat jo ovdal doaimmahan virgeoapmahažžii.

Váiddagirjii doaimmaheapmi mearrebáikái

Váiddagirjii sáhtta doalvut váidi ieš dahje su válduhan áššeolmmái. Dan sáhtta iežas vásttuin sáddet maiddái poastta bokte dahje doaimmahit sáttatolbmo vehkiin dahje elerávdnjepoastta bokte. Postii váiddagirjii galgá guoddit nu áiggi, ahte dat joavdá mearrebáikái váidináiggi mañemuš beaivvi ovdal rabasdoallanáiggi nohkama. Alimus hálddahasrievtti sisačálihanregistara rabasdoallanáigi lea 8.00–16.15.

Váidis berrojuvvo alimus hálddahasduopmostuolus riektegeavvanmáksu 223 euro (924/2008). Duopmostuoluid ja muhtin riektelhálddaseiseválddiid doaimmahusain bearahahtti mávssu in addojuvvon lágas (701/1993) lea sierra ášahuvvon muhtin dáhpáhusain, main máksu ii berrojuvvo.

Alimus hálddahasrievtti

poastačujuhus PB 180, 00130 Helsset

uksačujuhus Unioninkatu 16

telefonmolssa 0100 86310

telekopiija 010 36 40382

e-poastačujuhus korkein.hallinto-oikeus@oikeus.fi

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 186 Mattus, I. 2010: Itä-Inarin paikannimistö. 278 s.
- No 187 Rantala, O. & Haanpää, M. (toim.) 2010: Luontolomia kaupunkikohteessa. Luontomatkailun kehittäminen Rovaniemellä. 69 s.
- No 188 Haanpää, M. & Rantala, O. (toim.) 2010: Vieraskirjat palvelujen kehittämisen välineenä. Ulkomaiset matkailijat Urho Kekkosen kansallispuistossa. 66 s.
- No 189 Milovidova, N., Alexeeva, N., Lentsman, N. & Halinen, A. (eds.) 2010: Assessment of the Management State and Needs of Regional Protected Areas in the North-West Russia (Arkhangelsk Region, Vologda Region, Leningrad Region, Murmansk Region, Republic of Karelia, St. Petersburg). 112 s.
- No 190 Наталья Миловидова, Надежда Алексеева и, Наталия Ленцман Арья Халинен (ред.) 2010: Оценка состояния управления и потребностей региональных особо охраняемых природных территорий на Северо-Западе России (Архангельская Область, Вологодская Область, Ленинградская Область, Мурманская Область, Республика Карелия, Санкт-Петербург). 114 s.
- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofyytit. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenveto. 133 s.

Ráidu B

- No 141 Laakso, J. 2010: Kilpisjärven luontotalon asiakastutkimus 2009. 44 s.
- No 142 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Företagsundersökning i världsarvet Kvarkens skärgård 2009. 46 s.
- No 143 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Merenkurkun saariston maailmanperintöalueen yritystutkimus 2009. 48 s.
- No 144 Hyttinen, R. & Kortelainen, T. 2010: Pyhäntunturin luontokeskuksen asiakastutkimus 2008. 48 s.
- No 145 Airaksinen, S. & Kuusiniva, M. 2010: Syötteen luontokeskuksen asiakastutkimus 2008–2009. 39 s.
- No 146 von Boehm, A. 2010: Nuuksion kansallispuiston kävijätutkimus 2009–2010. 60 s.
- No 147 Laukkanen, M. 2010: Kolin kansallispuiston yritystutkimus 2009–2010. 67 s.
- No 148 Leinonen, K., Seppänen, M., Raasakka, N. & Magga, A. 2011: Urho Kekkosen kansallispuiston kalastus- ja retkeilyselvitys 2008. 36 s.

- No 149 Metsähallitus 2011: Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien tilinpäätös ja toimintakertomus 2010. 62 s.
- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syötteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syötteen yritystutkimus 2010. 47 s.

Ráidu C

- No 87 Laukkanen, M. 2010: Kolin–Ruunaan alueen luontomatkailusuunnitelma. 39 s.
- No 88 Metsähallitus 2010: Pyhä-Häkin kansallispuiston ja Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 104 s.
- No 89 Metsähallitus 2011: Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 136 s.
- No 90 Pulkkinen, E. 2011: Idän Taigan luontomatkailusuunnitelma. Hossa, Kalevalapuisto, Ystävyyden puisto. 49 s.
- No 91 Metsähallitus 2011: Kalevalapuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 143 s.
- No 92 Metsähallitus 2011: Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 166 s.
- No 93 Virkkunen, V. 2011: Syötteen luontomatkailusuunnitelma 2011. 59 s.
- No 94 Virkkunen, V. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy 2011, Syöte National Park. 60 s.
- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Alatossava, S. 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2011: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-878-7 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-879-4 (pdf)

Olggosattus lea lohkanláhkai čujuhusas:

www.metsa.fi/hks